

KARLOVA UNIVERSITA
FILOSOFICKO-HISTORICKÁ FAKULTA

ZÁPISKY
KATEDRY
ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN
A ARCHIVNÍHO STUDIA

Ročník III., číslo 1-2

PRAHA 1958

Učitelství kolektiv katedry československých dějin a archivního studia na filosoficko-historické fakultě university Karlovy se zavázal, že k počtě XI. sjezdu KSČ připraví zvláštní dvojčíslo "Zápisů", věnované příspěvkům k dějinám naší komunistické strany i staršího našeho dělnického hnutí. K závazku se přihlásilo celkem šestnáct členů katedry. Jsou mezi nimi nejen všichni pracovníci z úseku novodobých československých dějin, ale i většina z těch, jejichž badatelské zájmy se soustřeďují k dějinám starším, k období feudalismu.

Při vytyčování závazku si katedra uvědomovala závažnost a odpovědnost úkolu. Bylo uvažováno o tom, zda není neodborným diletováním, pokoušejí-li se objasňovat dějiny KSČ i historikové, kteří v této vědní oblasti soustavně neppracují. Vždyť dějiny KSČ a dějiny dělnického hnutí vůbec se v systému historických disciplin považují za samostatnou specialisaci, jež má svébytný předmět bádání i svou specifickou metodiku výzkumů, v mnohém ohledu značně odlišnou od badatelských postupů v oblasti studia dějin starších. Je proto na místě otázka, zda mohou přinést nějaký vědecký užitek práce, jejichž autoři nejsou vždy do zkoumané problematiky plně zasvěceni.

Po pečlivém uvážení věci došel však učitelství kolektiv katedry k závěru, že úkol je stanoven správně a že se na něm mají podílet i pracovníci z úseku starších dějin - i když snad nepřinesou ve svých příspěvcích více než zrnka nových poznatků, jichž by bylo možno v dalším bádání použít. Pro toto stanovisko mluví několik důvodů.

Hlásíme-li se k devise Zdeňka Nejedlého, že "historie jest jedna", znamená to, že stavíme jako jeden z základních metodických požadavků v oboru historiografie zkoumání dějinného procesu v jeho celosti a mnohotvárnosti. Bylo by proto zásadně pochybené považovat kteroukoliv oblast historického

dění za nedotknutelnou rezervaci toliko příslušných specialistů. Tím nemá být řečeno, že bychom popírali potřebu specialisace ve vědecké práci. Ta je na dnešním stupni rozvoje všech vědních oborů naprosto nezbytná a bez ní si už nelze další pokrok vědy vůbec představit. Specialisaci však nelze chápat jako omezené cechovní odbornictví, jež se pohybuje jen v úzce vymezené sféře působnosti a jemuž unikají široké souvislosti historického dění. Chce-li historik, pracující v kterémkoliv úseku dějin, být ve své oblasti dobrým specialistou, musí stále sledovat i hlavní pracovní výsledky na ostatních úsecích historického bádání. A nelze mu upírat ani právo, aby badatelsky zasáhl i do jiných specialisovaných oblastí historiografie, má-li k nim co tvořivého povědět.

Pro každého historika je pak zvláště důležité, aby dobře znal i současný život, aby se dovedl správně orientovat v přítomném historickém dění a aby dovedl odhadovat i perspektivy budoucího vývoje společnosti. Dialektika nerozlučitelných vztahů mezi minulostí a současností je dnes již obecně známa a není tudíž třeba se o ní podrobněji rozepisovat. Není možno plně porozumět staršímu historickému vývoji, neznáme-li vývoj současný a stejně tak ovšem nelze plně vyložit ani společenské dění přítomné doby bez znalosti vývoje předchozího. Je proto i pro vlastní specialisaci každého pracovníka v oboru starších československých dějin nezbytně třeba, aby se zabýval i studiem současnosti.

Pro poznání naší novodobé historie mají dějiny dělnického hnutí a zvláště dějiny KSČ klíčový význam. Nepochopí náš soudobý vývoj ani naši cestu do budoucnosti ten, kdo nezná dějiny naší komunistické strany. Dějiny KSČ jsou nedělitelnou součástí dějin národních a nelze je proto nikterak od nich odlučovat. Historik zabývající se nejnovějšími československými dějinami nemůže nevidět, že dějiny komunistické strany jsou přímo osou všeho soudobého společenského dění, stejně tak jako zase historik, specialisující se na dějiny KSČ, nemůže je dobře vykládat bez ustavičného zření ke kontextu všénárodních dějin.

Platí-li všechny tyto poznatky obecně pro práci každého historika, platí dvojnásob pro vysokoškolského učitele historie. Historik, jehož úkolem je zasvěcovat náš učitelský i vědecký dorost do studia naší národní minulosti, musí znát a umět posluchačům vyložit hlavní vývojové rysy

od nejstarších dob až do dneška - i když se ve své badatelské práci nutně specializuje jen na některý časový úsek dějin.

Závazek, jež si katedra československých dějin a archivního studia u příležitosti XI. sjezdu KSČ vytýčila, má proto podle našeho mínění význam především pro katedru sama, pro prohloubení a zkvalitnění její práce jak po stránce vědecké tak i pedagogické i politickovýchovné. Pro mnohé z členů katedry, kteří k otázkám zpracovávání dějin KSČ přistoupili v tomto svazku poprvé, se tento úkol stal důležitou metodickou zkušeností a pomohl jim hlouběji si ujasnit i potřebu stranickosti v historické práci.

Zároveň však se domníváme, že souhrn statí a recenzí, jež v tomto svazku podáváme, snad nebude bez užitku i pro ty soudruhy historiky, pro něž soustavná práce na dějinách dělnického hnutí a naší komunistické strany je hlavním jejich vědeckým úkolem. Snažili jsme se nejen na podkladě pramenného studia vytěžit poznání některých nových faktů, nýbrž zároveň i upozornit na možnosti využití některých metodických zkušeností z oblasti výzkumů starších našich dějin pro studium dějin nejnovějších. Odborná kritika, doufáme, posoudí, do které míry se nám naše úsilí zdařilo.

Závazek studia dějin dělnické třídy a naší komunistické strany nepovažuje učitelský kolektiv katedry československých dějin a archivního studia na filosoficko-historické fakultě university Karlovy touto jednorázovou prací za splněný a ukončený. Pokládáme jej za trvalou a nedílnou složku našeho vysokoškolského působení jakožto učitelů československých dějin.

V.H.

Karel Novotný

HNUTÍ TYPOGRAFICKÉHO DĚLNICTVA V PRAZE R. 1848.

Ve 40. letech minulého století vyvstalo před typografy stejné nebezpečí, proti jakému tehdy marně bojovali např. tiskaři kartounu - také v knihtisku začaly ruční tiskařskou práci nahrazovat výkonnější tiskařské stroje, tzv. rychlolisy. Zaměstnanci knihtiskáren - sazeči a tiskaři - byli vysoce kvalifikovanými dělníky s jistým všeobecným vzděláním, jak to vyžadovala sama zvláštní povaha tohoto výrobního odvětví. Podobně jako tiskaři kartounu a dělníci z porcelánek, udržovali také typografové vzájemné spojení s ostatními středisky knihtisku v Rakousku, v Uhrách a v Německu. Všechny tyto okolnosti sice podporovaly vznik odborové činnosti mezi knihtiskařskými pomocníky, ale na druhé straně přispívaly i k tomu, že se v řadách typografů dlouho udržovala představa o stavovské výlučnosti příslušníků knihtiskařského "umění".

S prvními zprávami o hospodářském boji pražských typografů se setkáváme za bouřlivého jara r. 1848. V Praze tehdy pracovalo deset knihtiskáren:^{1/} největší z nich - v Anenském dvoře - patřila firmě Synové Bohumila Haase, která spravovala také arcibiskupskou knihtiskárnu, dále tu byla tiskárna C. W. Medaua, židovská knihtiskárna M. I. Landaua, tiskárna při normální škole, tiskárna Kateřiny Jeřábkové, Jana Spurného, vdovy Marie Thaborové, Jaroslava Pospíšila a tiskárna Anny Vetterlové, kde byl faktorem známý František Groll. Pracovalo v nich celkem asi 400 lidí.^{2/}

Petiční a stávkové hnutí typografického dělnictva, k němuž došlo v r. 1848 v řadě středoevropských měst, mělo mnohé společné rysy, protože vyrůstalo ze společných příčin: kvalifikovaní rukodělníci se tu bránili nepřiznivým společenským důsledkům strojové výroby. Bezprostředním podnětem k vystoupení pražských knihtiskařských pomocníků byly pravděpodobně zprávy o hnutí typografů v okolních zemích, zejména ve Vídni, v Berlíně a v Lipsku. Vídeňští typografičtí dělníci si už 1. dubna zvolili osmičlenný výbor, kte-

rý měl jednat s majiteli knihtiskáren o úpravě pracovních poměrů. V memorandu z 9. dubna výbor žádal zvýšení mezd, omezení počtu učňů, odstranění ženské práce u strojů, omezení rychlolisů, zkrácení pracovní doby na 10 hodin aj.^{3/} S obdobnými požadavky vůči principálům vystupovali také typografové v Německu - 26. března v Berlíně, 3. dubna v Lipsku aj.^{4/} Zprávy o petičním hnutí vídeňských a lipských typografů nezůstaly bez ohlasu mezi knihtiskařským dělnictvem v Praze. Zmiňuje se o tom ve svých vzpomínkách nejmenovaný pražský typografický dělník: "Co události doby denně více ku předu hnaly, docházelo z jinozemských krajů stále zpráv o všestranném snažení typografů k dosažení době přiměřené odplaty práce; ve Vídni, v Lipsku, této metropoli německého kněhtlačitelství, učiněno rázných kroků v tom směru, tuť nebylo možno déle prodlévati a pražští typografové uchopili se iniciativy."^{5/}

První společná schůze pražského typografického dělnictva se konala na velikonoční neděli 23. dubna v 9 hodin dopoledne v zahradním salonu Pštrosky.^{6/} Na programu byla debata o požadavcích typografů, jež měly být zařazeny do petice knihtiskařskému gremiu. Významným výsledkem této první schůze bylo zvolení třiatřicetičlenného výboru, kde měl personál každé pražské knihtiskárny určitý počet zástupců.^{7/} Po volbě všichni přítomní podepsali listinu, v níž prohlašovali, že budou věrně stát po boku svému výboru, jeho členy chránit podle zásady "všichni za jednoho" a přesně dodržovat jeho usnesení.^{8/} Tímto opatřením si chtěl nově zvolený typografický výbor zajistit širokou podporu pražského knihtiskařského dělnictva a zároveň i ochranu, protože zřejmě předpokládal, že může být persekvován úřady i majiteli knihtiskáren.

Neurčité zprávy o schůzi typografů ve Pštrosce zneklidňovaly pražské měšťáky. Od úst k ústům se šířila zvěst, že dělníci zamýšlejí přepadnout knihtiskárny a zničit rychlolisy. Ke vzrušení jistě vydatně přispělo i to, že se první shromáždění pražských knihtiskařských pomocníků konalo právě v oněch pohnutých dnech koncem dubna, kdy se ulice hlavního města stávaly častým jevištěm protižidovských výtržností. Aby informoval veřejnost o svých úmyslech a aby vyvrátil pověsti o chystaném útoku na tiskárny, uveřejnil typografický výbor hned 25. dubna v českém i německém denním tisku několik prohlášení, v nichž stručně charakterisoval účel první schůze zaměstnanců pražských knihtiskáren a zároveň i rozhodně odmítl tvrzení, že typografové

chtějí rozbít rychlolisy.^{9/}

Dne 4. května výbor odevzdal knihtiskařskému gremiu petici s požadavky.^{10/} Pražští typografové v ní žádali zvýšení sazečských mezd z 5 kr. k.m. na 7 kr. k.m. za 1000 vysázených písmen, za lámání sazby, za něž se dosud neplatilo, požadovali podle formátu 12, 15 až 20 kr. k.m. a žádali také zvýšení všech tiskařských mezd.^{11/} Originál této petice se nezachoval, ale z dalšího jednání víme, že ostatní její body se týkaly přijímání sazečských a tiskařských učňů, omezení počtu rychlolisů aj. Jak vypráví pamětník, první společné vystoupení pražského typografického dělnictva principály překvapilo, ale záhy se shodli na tom, že požadavky typografů zamítnou.^{12/} Zvolili k tomu stejnou taktiku jako jejich berlínští kolegové a odložili vyřízení petice na neurčito.

Tak plynul den za dnem a výbor marně čekal na odpověď gremia. Když od podání petice uplynulo už více než čtrnáct dní, typografové se rozhodli zabránit principálům v dalších odkladech a vyzvali proto knihtiskařské gremium, aby se vyslovalo k jejich petici. V případě, že gremium jejich požadavky neschválí, hrozili pomocníci stávkou. Také pražský magistrát obdržel 20. května ultimativní přípis, v němž výbor knihtiskařského dělnictva oznamoval, že typografové zastaví práci, nedostanou-li nejpozději do 24. května zprávu o přijetí všech odstavců jejich petice.^{13/} Marně se principálové pokoušeli dělníky přemlouvat, aby upustili od svých požadavků. Když viděli, že je to bezvýsledné, protože pomocníci bezpodmínečně trvali na přijetí všech předložených bodů bez výjimky, rozhodli se přistoupit na zvýšení mezd, ovšem ne v tom rozsahu, jak to požadovala petice. Přípis gremia s odpovědí na dělnické požadavky obdržel výbor knihtiskařských pomocníků v úterý 23. května v 1 hodinu v poledne. Protože majitelé tiskáren některé důležité požadavky odmítli, výbor usoudil, že za těchto okolností je další vyjednávání zbytečné a přikročil k činům: dal okamžitě zastavit práci ve všech pražských knihtiskárnách a svolal shromáždění typografů za Vyšehradskou bránu na Pankrác.^{14/} Začala první všeobecná dvoudenní stávka pražského typografického dělnictva, v literatuře dosud blíže nedotčená.^{15/}

Toho dne odpoledne zůstaly dílny knihtiskáren prázdné, protože se sazeči, tiskaři i učňové odebrali na společné shromáždění. Principálové však také nelenili a již ve 4 hodiny odpoledne se obrátili na Národní výbor s ob-

sáhlým přípisem, v němž oznamovali, že jejich knihtiskařský personál stávkuje.^{16/} Stejně oznámení majitelé knihtiskáren poslali také zemskému presidiu,^{17/} pražskému magistrátu^{18/} a městskému hejtmanství. Obviňovali v něm typografy, že tvrdošíjně setrvávají na svých požadavcích, jež prý nemají nic společného s jejich materiálními zájmy, a že svým chováním svádějí k zahálce i učně. Zároveň principálové oznámili, že za této situace nejsou s to vyřizovat ani nejnáléhavější úřední zakázky.

Národní výbor právě zasedal, když byl hraběti Wurmbrandovi, předsedovi X. sekce, doručen zmíněný dopis majitelů knihtiskáren. Wurmbrand s ním hned seznámil všechny přítomné. V diskusi, jež se pak rozvinula, se rokovalo hlavně o tom, jak přimět stávkující knihtiskařské dělnictvo, aby opět nastoupilo do práce. Na návrh V. Štulce se konečně Národní výbor usnesl, že tímto úkolem pověří několik svých členů, kteří se neprodleně vypraví za typografy.^{19/}

Zatím se na Pankráci konalo shromáždění stávkujících, jichž bylo i s učni na 400. Úřady se všemožně pokoušely tuto stávku zlomit. Zneklidněný pražský magistrát v čele s purkmistrem Pštrosem zalarmoval městské hejtmanství, aby tam ihned vyslalo dva policejní komisaře, kteří by po dobrém přiměli typografy k návratu. Kdyby se jim to však nepodařilo, měla zasáhnout vojenská asistence, o níž purkmistr požádal u generálního velitelství. Právě když na magistrátu koncipovali hlášení zemskému presidiu o podniknutých opatřeních, došlo oznámení od bratří Haasů, že prý se k typografům připojili také tiskaři ze všech pražských kartounek.^{20/} Ukázalo se, že to byla pouhá pověst, ale svědčí o vzrušení, které tato stávka vyvolávala. Policejní komisaři patrně u stávkujících nepochodili, protože k 6. hodině večerní vyrazil na Pankrác vojenský oddíl. Shromáždění se však o tom včas dozvědělo a nečekalo, až bude rozehnáno bodáky. Stávkující se rozešli a v malých hloučcích se trousili různými cestami zpátky do Prahy.^{21/}

Druhého dne ráno, tj. ve středu 24. května, se na nárožích objevilo červeně litografované provolání, v němž knihtiskařští pomocníci vysvětlovali pražské veřejnosti, proč stávkují. Provolání končilo: "Vyhovění spravedlivým prosbám, obsaženým v petici, je pro celý jmenovaný personál životní otázkou, otázkou celé budoucí existence, a personál prohlašuje tímto co nejslavnostněji, že mu nezbyval žádný jiný prostředek k dosažení žádaného

cíle než zastavení práce."^{22/} Plakáty stávkujících typografů však dlouho na zdech nezůstaly, protože do ulic vyrukovaly hlídky národní gardy a strhávaly je. Protidělnický charakter této policajtské akce, při níž se účastnila zejména 10. setnina na rozkaz svého hejtmana knihkupce A. Borrosche, je zřejmý z toho, že garda nechávala nedotčeny plakáty principálů, vydané o něco později.^{23/} Z Haasova podniku totiž vyšlo provolání majitelé knihtiskáren, jež označovalo stávkující knihtiskařské dělníky za buřiče a svůdce mládeže.^{24/}

Stávka typografů trvala už druhý den a proto 24. května nevyšly žádné noviny ani časopisy. Pouze Haasova firma vydala toho dne dvoustránkový litografovaný bulletin o posledních politických událostech ve světě, aby poskytl alespoň částečnou náhradu odběratelům "Bohemie" a "Constitutionelles Blatt aus Böhmen".^{25/} Haasovy tiskařské lisy stály a zemské presidium netrpělivě čekalo na vytištění úředních vyhlášek a nařízení. Protože presidium chtělo alespoň pro svou potřebu tuto tísnivou situaci vyřešit, požádalo o přidělení vojenské asistence o 20 mužích na ochranu Haasovy tiskárny, kdyby se tam začalo pracovat.^{26/} K tomuto pokusu - který ostatně nemohl mít velké vyhlídky na úspěch - však už nedošlo, protože právě v dopoledních hodinách 24. května zástupci Národního výboru - dr.F. Brauner, V.Štulc a K.V.Zap - začali prostředkovat mezi oběma stranami. Bylo asi 11 hodin, když se jim podařilo přimět principály k účasti na společné schůzi se stávkujícími dělnictvem, jež pak byla svolána na 12.hodinu do sálu na Střeleckém ostrově. Při obesílání této schůze výbor typografů prokázal organizační zdatnost, protože musel sezvat účastníky v necelé hodině. Jeho členové byli tehdy shromážděni v bytě předsedy /jímž byl nejspíše JohannSchwertasek z Landauovy knihtiskárny/, a když obdrželi zprávu o schůzi, odebral se každý z nich do vykázané části města a oznámil to všem knihtiskařským pomocníkům, kteří v té končině bydleli.^{27/}

Na společné schůzi na Střeleckém ostrově, jíž se zúčastnili také zmínění tři členové Národního výboru, se znovu projednávaly požadavky typografů. Po rušné debatě, v níž se zejména Štulc snažil stůj co stůj smířovat obě strany,^{28/} se přece jen dospělo k jakémusi kompromisu: principálové přistoupili na zvýšení mezd, typografové slíbili, že okamžitě zahájí práci, a obě strany souhlasily s tím, aby ostatní sporné otázky byly projednány před Národním výborem za účasti zástupců principálů i pomocníků. Tak skončila dvou-

denní stávka pražských typografů. Haasova tiskárna tedy mohla ještě téhož dne oznámit magistrátu, že sazeči i tiskaři opět nastoupili do práce.^{29/} O výsledcích svého posláni vydali Brauner, Štulc a Zap prohlášení, jež bylo 25. května otištěno v českém i německém denním tisku.^{30/} Liberálové z Národního výboru mohli být prozatím spokojeni - "svornost" a "klid" byly zachovány.

Další jednání o rozporech mezi typografy a majiteli knihtiskáren převzala X.sekce Národního výboru. Pro toto jednání si knihtiskařští pomocníci už na schůzi na Střeleckém ostrově 24. května zvolili sedm zplnomocněnců, z nichž J.Schwertasek byl jmenován mluvčím, který měl sekci informovat o jejich požadavcích. V písemném prohlášení, podepsaném 170 účastníky schůze, typografové zároveň potvrdili, že uznávají X.sekci za rozhodčí soud v této záležitosti a že se vzdávají práva odvolat se proti jejímu rozhodnutí.^{31/} Tímto projevem důvěřivosti v nestrannost Národního výboru mu ovšem dali plnou možnost, aby rozhodl ve prospěch principálů v těch sporných otázkách, o nichž se s principály nebudou moci dohodnout.

O požadavcích knihtiskařských pomocníků se jednalo na zasedáních X. sekce Národního výboru 25. a 26. května a 8. a 9. června. Z dochovaných protokolů těchto schůzí^{32/} je zřejmé, že se celé zdlouhavé vyjednávání točilo kolem tří hlavních otázek - mezd, přijímání učňů a používání rychlolisů. V otázce zvýšení mezd došlo k dohodě už na zasedání 26.května dopoledne, když zástupci typografů ústy J.Schwertaska prohlásili, že sazeči souhlasí se mzdou 6 kr. k.m. za 1000 vysázených písmen a že rovněž i tiskaři přijímají mzdy, jak je stanovilo gremium 23. května v odpovědi na typografickou petici. Tento snadno uzavřený kompromis svědčí o tom, že hlavním důvodem knihtiskařské stávky z 23.-24.května zřejmě nebyl nesouhlas s nabízeným zvýšením mezd, nýbrž nesplnění ostatních požadavků.

Oba další sporné body - omezení počtu učňů a omezení rychlolisů - spolu úzce vzájemně souvisejí; oba jsou výrazem obav typografů o jejich postavení kvalifikovaných rukodělníků. Pomocníci totiž žádali, aby na šest a méně sazečů byli přijímáni pouze dva učňové a na každých dalších šest sazečů vždy jeden učeň navíc. Tiskařští učňové měli být přijímáni podle počtu tiskařských lisů - na dva lisy vždy jeden učeň. Vůbec nepřekvapuje, že principálové tyto požadavky odmítali a že navrhovali poměr,

kteřý byl pro ně daleko příznivější. Vždyť učňové rok dva před vyučením byli levnými pracovními silami, protože za nižší učňovskou mzdu zastávali stejnou práci jako ostatní dělníci. Neznáme sice původní návrh pomocníků, jenž stanovil poměr mezi počtem rychlolisů a ručních tiskařských lisů, ale - jak konstatuje protokol - ani v tomto bodě nedošlo k dohodě a proto se na zasedání X. sekce 26. května dopoledne obě strany usnesly, že tyto sporné otázky vyřeší knihtiskařský řád, který principálové vypracují do 6. června a předají potom výboru typografů k dobrozdání.^{33/}

O návrhu nového gremiálního řádu pro knihtiskárny se jednalo 8. června.^{34/} Překvapuje při tom postup typografického výboru: v dopise X. sekci z 8. června sice požadoval, aby se při jednání důsledně postupovalo podle jednotlivých bodů typografické petice,^{35/} ale vzápětí poté na zasedání X. sekce jeho zástupci souhlasili až na drobné doplňky a opravy s návrhem gremiálního řádu, který předložili majitelé knihtiskáren. Za drobný ústupek v otázce přijímání tiskařských učňů pomocníci slevili z obou svých hlavních požadavků, jež pak byly schváleny ve formulaci principálů. Tak bylo ustanoveno, že na první tři sazeče se mohou zaměstnávat dva učňové a na každé další čtyři sazečské dělníky že může být přijat vždy jeden učeň navíc. Navržené omezení počtu tiskařských učňů principálové lehce přijali, protože se vůbec nedotýkalo jejich zájmů - uvědomovali si totiž, že rozšířením rychlotisku se ruční tiskaři stávají stále ve větší míře zbytečnými. Pokud se týče rychlolisů, návrh gremiálního řádu stanovil, že jednoho rychlolisu může používat každá knihtiskárna, jestliže pracuje se čtyřmi ručními lisami; na každé další tři ruční lisy pak může být dán do provozu další rychlolis.

Ještě 8. června byl návrh knihtiskařského řádu podepsán majiteli pražských tiskáren a osmi členy topografického výboru.^{36/} Na schůzi příštího dne ho hrabě Wurmbbrand ještě jednou přečetl zástupcům obou stran, a když s ním souhlasili,^{37/} X. sekce se domnívala, že tím celá záležitost pro ni skončila a postoupila návrh zemskému guberniu ke schválení.^{38/} Tady však nečekaně narazil na úskalí, jež pozdrželo jeho uveřejnění o více než půl roku. Majitelé pražských knihtiskáren totiž požadovali, aby nový gremiální řád platil pro všechny knihtiskárny v Čechách, neboť v opačném případě se obávali konkurence venkovských podniků. Gubernium tedy dalo návrh rozmnožit a rozeslalo ho venkovským tiskárnám k vyjádření.^{39/}

Trvalo měsíce, než se od krajských úřadů sešla dobrozdání všech 19 venkovských knihtiskařů.^{40/} Jejich postoj k připravovanému gremiálnímu řádu se výrazně lišil - někteří ho byli ochotni přijmout bez výhrad, ale těch byla menšina, jiní, jako např. jindřichohradecký Landfrass, královéhradecký Pospíšil nebo litomyšlský Berger, ho rozhodně odmítli jako nepřijatelný zásah do jejich soukromého podnikání. Ostatní venkovské tiskárny pak žádaly větší nebo menší změny jednotlivých ustanovení. Znovu o věci jednalo knihtiskařské gremium, znovu byl dotazován výbor pražských typografů, až konečně gubernium svolalo na 2. prosince poradu za účasti majitelů pražských knihtiskáren a zástupců výboru, kde se měly projednat požadované změny a doplnky některých článků řádu. Zdá se, že účast knihtiskařských pomocníků na tomto zasedání byla zcela formální, protože průběh jednání nijak neovlivnila. Typografové byli svolni s dalším zvýšením přípustného počtu sazečských učňů a také zmírněné ustanovení o používání rychlolisů nenarazilo u nich na odpor. Venkovské knihtiskárny si totiž stěžovaly, že by si menší podniky nesměly stroj vůbec pořídit a nemohly by tedy konkurovat s pražskými tiskárnami. Právo na jeden rychlolis bylo proto přiznáno všem tiskárnám bez ohledu na velikost.^{41/}

Opravený a doplněný návrh gubernium předložilo vídeňskému ministerstvu obchodu. Když ho ministerstvo schválilo, byl uveřejněn 1. ledna 1849 pod názvem "Pořádek gremijní pro veškeré knihtiskárny v Čechách".^{42/} Nově vydaný gremiální řád upravoval pracovní i mzdové poměry typografického dělnictva. Ustanovení, omezující přijímání učňů a používání rychlolisů, však nezůstala dlouho v platnosti. Už v dubnu r. 1850 si výbor pražských typografů stěžoval knihtiskařskému gremiu, že je někteří principálové nedodržují.^{43/} Gremium však použilo této příležitosti k tomu, aby požádalo pražskou krajskou vládu o jejich úplné zrušení, jež bylo schváleno ještě koncem téhož roku.^{44/} Tím byly odstraněny poslední pozůstatky ustanovení, která měla bránit neomezenému používání strojů v knihtisku, jak o to usilovalo - o všem nedůsledně a polovičatě - pražské typografické dělnictvo v r. 1848.

Ve hnutí pražských typografů r. 1848 lze rozlišit dvě složky - mzdový boj, který skončil kompromisem s principály, a hnutí manufakturních dělníků za zachování jejich postavení kvalifikovaných rukodělníků, jež se projevovalo v úsilí typografů o omezení počtu učňů a o omezení strojů. Zavádění

rychlolisů v knihtisku neslo s sebou stejné důsledky jako mechanisace kteréhokoliv jiného odvětví lehkého průmyslu - pracovní zručnost ručního tiskaře nahrazoval stroj a kvalifikovaní tiskařští dělníci byli zbavováni pracovní příležitosti. Proto se tiskaři snažili regulovat příliv nových pracovních sil do svého oboru omezováním počtu učňů, "aby počet tiskařů tak velmi nad potřebu se nemnožil",^{45/} jak to vyjádřil i gremiální řád z r.1849. Druhým důvodem pak bylo, že principálové s oblibou zaměstnávali starší učně na úkor dospělých sazečů a tiskařů. Odpor typografů proti strojům přestával na žádostech o jejich vymezení a nikde nevyústil v útoky na ně, jak to učinili o čtyři léta dříve pražští tiskaři kartounu. Požadavek omezení rychlolisů však knihtiskařští pomocníci neuměli dost důsledně prosazovat.

Hnutí kvalifikovaných manufakturních dělníků se již ve svých počátcích opíralo o dobře vybudované podpůrné spolky, jež v českých zemích v 1.polovině minulého století můžeme doložit u tiskařů kartounů a rytců forem, u točířů a malířů porcelánu a u rukavičkářů. Prozatím sice nevíme o starších organizačních pokusech zdejšího typografického dělnictva, ale musíme je nezbytně předpokládat, protože v r. 1848 vyazuje hnutí pražských knihtiskařských pomocníků vyspělé organizační formy. V čele typografických dělníků hlavního města stál volený výbor, který organizoval a řídil jejich akce a zastupoval typografy při jednání s principály a úřady. Tento výbor v podstatě ve stejném složení působil ještě r. 1850. Neznáme ovšem ani bližší okolnosti jeho vzniku, ani osoby jeho zakladatelů. Zdá se však, že vedoucí úlohu v něm hráli Johann Schwertasek z Landauovy knihtiskárny, Josef Schmidt od Medaua a sazeč Josef Hlaváček z normální knihtiskárny, neboť tito tři typografové se účastnili všech jednání a jejich podpisy najdeme na všech přípisech typografického výboru, kdežto jména ostatních jeho členů se při jednáních i na písemnostech občas mění.

Podobně jako v Německu, také mezi pražskými typografy vznikla r. 1848 myšlenka odborového spojení všech knihtiskařských dělníků v zemi. Už v jarních měsících výbor pomýšlel na založení jednotného spolku typografických dělníků z Čech, jehož členy měli být Češi i Němci, ale nedošlo k tomu, protože knihtiskaři A.Haase a C.W.Medau tento plán všemožně mařili a také sami pomocníci prokázali málo iniciativy.^{46/} Z bližší neznámých důvodů ztroskotat i další organizační pokus pražských typografů - zřízení nemocenské a

invalidní pokladny, jež se mělo uskutečnit na schůzi v sále na Střeleckém ostrově 25. března 1849.^{47/}

V hospodářském boji pražských typografů v r. 1848 zjišťujeme typické rysy hnutí kvalifikovaných dělníků z manufaktur - snahu omezit zavádění strojů a regulovat příliv nových pracovních sil do jejich oboru. Obdobné požadavky totiž zákonitě vznikaly všude, kde práci kvalifikovaného rukodělčíka vytlačoval stroj, jak to dokazuje např. i případ tiskařů kartounu v r. 1848. Hnutí knihtiskařských pomocníků v Praze bylo součástí široké vlny petičních a stávkových akcí typografického dělnictva, k nimž v r. 1848 docházelo po celé střední Evropě /většina německých měst, Vídeň, Brno, Budapešť/ s cílem dosáhnout zvýšení mezd, omezení počtu učňů a omezení rychlostí. Mezi Prahou a ostatními centry typografického hnutí zřejmě docházelo i ke vzájemným stykům, jak svědčí peněžní podpora, kterou poslali pražští typografové počátkem srpna r. 1848 stávkujícím berlínským soudruhům.^{48/} Velmi pravděpodobná je také zpráva o emisarech lipských knihtiskařských pomocníků v Praze těsně před stávkou.^{49/} Dvoudenní pražská typografická stávka spadá do neklidných dnů koncem května a na počátku června, kdy v Praze vrcholilo stávkové hnutí dělnictva z manufaktur /tiskaři kartounu/ i z malovýroby /krejčí, pekaři, bednáři, zámečníci aj./.

Nebude jistě nadsázkou, uzavřeme-li, že typografové byli nejlépe organizovanou složkou pražského dělnictva v r. 1848. Od těchto prvních pokusů o organizaci typografického dělnictva vede pravděpodobně přímá linie ke vzniku "Typografie" r. 1862 a k rozmachu odborového hnutí typografů v 60. letech.

P o z n á m k y:

1. O některých tehdejších pražských knihtiskárnách se zmiňuje J. Volf, Dějiny českého knihtisku do roku 1848, Praha 1926, str. 102-107.
2. Pražský purkmistr a obecní starší zemskému presidiu, 23. května 1848, SÚA-PG 1846-1849, 15c/27, čj. 4417/1848, kr. č. 165. - V březnu r. 1850 pracovalo v deseti pražských knihtiskárnách celkem 332 lidí - příloha k přípisu výboru pražských typografů představenstvu knihtiskařského gremia, 7. dubna 1850, Archiv hl. města Prahy - Magistrát 1845-1854, E 11/19, čj. 29839/1850.

3. K. Höger, *Aus eigener Kraft*, Wien 1892, str. 74-75.
4. W. Krahl - K. Helmholtz, *Verband der Deutschen Buchrucker*, 2. vyd. Leipzig 1925, str. 5-6.
5. N., *Z paměti pražského typografa, Veleslavín II*, 1865, č.14, 15. dubna, str. 2.
6. Pštroska byla zahrada s restaurací a lázněmi v místech dnešní ulice Anny Letenské na Vinohradech - srv. F.Ruth, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*, sv.II, Praha 1904, str. 893-894.
7. F.J. Schopf, *Wahre und ausführliche Darstellung der am 11. März 1848 ... in der königlichen Hauptstadt Prag begonnenen Volks-Bewegung*, sv. II, Leitmeritz 1848, str.29.- Jména členů typografického výboru uvádí N., *Z paměti pražského typografa, Veleslavín II*, 1865, č.14, 15. dubna, str. 2-3.
8. Prohlášení účastníků schůze 23. dubna s 226 podpisy otiskl N., *Z paměti pražského typografa, Veleslavín II*, 1865, č. 14, 15. dubna, str. 3.
9. Srv. *Národní noviny* 1848, č. 17, 25. dubna, str. 68; obsáhlejší české prohlášení otiskly *Konstituční Pražské noviny* 1848, příloha k č. 32, 25. dubna, str. 156; obdobný smysl má i německé prohlášení v *Constitutionelle Prager Zeitung* 1848, č. 65, 25. dubna, str. 3; srv. také F.J. Schopf, c.d. sv. II, příloha č. CVIII, str. 111-112.
10. N., *Z paměti pražského typografa, Veleslavín II*, 1865, č. 17, 1.června, str. 2. Pro 4. květen jako den podání petice svědčí také nedatovaný litografovaný plakát z 23. května, kde typografové uvádějí, že podali petici "vor 3 Wochen" - Archiv Národního musea - Sbírká tisků r. 1848, Praha, květen. - V oficiálním prohlášení Národního výboru o porovnání mezi principály a pomocníky pražských knihtiskáren z 24. května se zřejmě omylem uvádí, že typografové podali petici 9.května -srv. např. *Národní noviny* 1848, č. 42, 25. května, str. 165.
11. N., *Z paměti pražského typografa, Veleslavín II*, 1865, č. 14, 15.dubna, str. 3.
12. Tamtéž.
13. AMP-Magistrát, *Protocollum exhibitorum* 1848, 20.května, č.j. 27874;N., *Z paměti pražského typografa, Veleslavín II*, 1865, č. 17, 1.června, str. 2; litografovaný plakát knihtiskařských pomocníků z 23.května, Archiv Národního musea - Sbírká tisků r. 1848, Praha, květen.
14. N., *Z paměti pražského typografa, Veleslavín II*, 1865, č. 17, 1.června, str. 2; SÚA-NV 1848, X/136. - W.W.Tomek klade nepřesně stávkou typografů do 24. a 25. května, srv. *Paměti z mého života*, sv. I, Praha 1904, str. 279.
15. O této stávce psal J.Klíma, *Mzdové hnutí a jednodenní stávka pražských typografů r. 1848*, *Veleslavín XXXIX*, 1911, č. 44; týž, *Ze života pražských typografů a litografů r. 1848*, *tamtéž*, č. 45, 46, 47 - tyto články jsou pouze nepřesnými přetisky několika zpráv ze soudobého tisku. K. Höger, *Aus eigener Kraft!*, Wien 1892, str. 84, pozn. 36 má zcela zmatenou chronologii událostí. O stávce typografů se zmiňují také J.J.Toužimský, *Na úsvitě nové doby*, Praha 1898, str. 347;

- Z.V.Tobolka, Národní výbor r. 1848, Obzor národohospodářský X, 1905, str. 165-166; C.Horáček, Počátky českého hnutí dělnického, 2. vyd. Praha 1933, str. 26; naposledy Přehled československých dějin II. /do roku 1918/, These /příloha ČSČ III, 1955, č.2/, str. 13 a Z. Šolle, K počátkům dělnického hnutí v Praze, ČSČ V, 1957, str. 669.
16. Majitelé pražských knihtiskáren Národnímu výboru, 23. května 1848, SÚA-NV 1848, X/136.
 17. Majitelé pražských knihtiskáren zemskému presidiu, 23. května 1848, SÚA-PG 1846-1849, 15c/27,čj. 4409/1848, kr.č. 165.
 18. AMP-Magistrát, Protocollum exhibitorum 1848, 23. května, čj. 28343.
 19. Národní noviny 1848, č. 42, 25. května, str. 166.
 20. Pražský purkmistr a obecní starší zemskému presidiu, 23.května 1848, SÚA-PG 1846-1849, 15c/27,čj. 4417/1848, kr.č.165; N., Z paměti pražského typografa, Veleslavín II, 1865, č. 17, 1.června, str. 2.
 21. N., Z paměti pražského typografa, Veleslavín II, 1865, č. 17, 1.června, str. 2.
 22. Jediný dochovaný exemplář tohoto provolání /pravděpodobně neúplný/ je v Archivu Národního musea - Sběrka tisků r. 1848, Praha, květen.
 23. Národní noviny 1848, č. 43, 26. května, str. 172; K. Höger, c.d. str. 84, pozn. 36.- Méně pravděpodobné jsou opačné údaje o době vydání obou provolání, jež uvádí N., Z paměti pražského typografa, Veleslavín II, 1865, č. 17, 1. června, str. 2.
 24. Provolání principálů se pravděpodobně nezachovalo; nenalezl jsem je v žádné z pražských sbírek tisků r. 1848.
 25. F.J.Schopf, c.d. sv. IV, str. 19; litografovaný bulletin z 24.května 1848 srv. v Constitutionelles Blatt aus Böhmen, 1848 - Universitní knihovna Praha, sign. Tres. Fa 1.
 26. Zemské presidium presidiu generálního velitelství - koncept, 24.května 1848, SÚA-PG 1846-1849, 15 c/27, čj. 4386/1848, kr.č. 165.
 27. N., Z paměti pražského typografa, Veleslavín II, 1865, č. 17, 1.června, str. 2.
 28. Tamtéž, č. 20, 15. července, str. 2.
 29. Firma Synové B.Haase sboru obecních starších, 24. května 1848, AMP-Magistrát 1848, Pres. 103, F 13/1, čj. 79.
 30. Zřejmé osvědčení stranu narovnání mezi pány a pomocníky pražských knihtiskáren, Národní noviny 1848, č. 42,25. května, str. 165; Konstituční Pražské noviny 1848, č. 41, 25. května, str. 217; německy Officielle Aufklärung betreffend die Ausgleichung zwischen den Prinzipalen und Gehilfen der Prager Buchruckereien, Constitutionelle Prager Zeitung 1848, č. 82, 25. května, str. 1; Bohemia 21, 1848, č. 83, 25. května, str. 1; Constitutionelles Blatt aus Böhmen 1848, č. 46, 25. května, str. 1; srv. také F.J. Schopf, c.d. sv. IV, příl. č. CCXX, str. 73.
 31. Prohlášení pražských typografů z 24. května 1848, SÚA-NV 1848, X/136.

32. Srv. protokol č. XXII z 25. května, protokol č. XXIII z 26. května, protokol č. XXVI z 8. června a protokol č. XXVII z 9. června - SÚA-NV 1848, II e 22, 23, 26, 27.
33. Protokol č. XXIII o zasedání X. sekce Národního výboru 26. května 1848, SÚA-NV 1848, II e 23.
34. Protokol č. XXVI o zasedání X. sekce Národního výboru 8. června 1848, SÚA-NV 1848, II e 26.
35. Zplnomocněnci pražských sazečských a tiskařských pomocníků X. sekci Národního výboru, 8. června 1848, SÚA-NV 1848, X/237.
36. Příloha k přípisu X. sekce Národního výboru zemskému guberniu z 10. června 1848, SÚA-ČG 1841-1855, fasc. 37/1/123, čj. ad 32536/1848, kr.č. 1051.
37. Protokol č. XXVII o zasedání X. sekce Národního výboru 9. června 1848, SÚA-NV 1848, II e 27.
38. X. Sekce Národního výboru zemskému guberniu, 10. června 1848, SÚA-ČG 1841-1855, 37/1/123, čj. 32536/1848; srv. koncept SÚA-NV 1848, II e 27.
39. Zemské gubernium krajským úřadům - koncept, 12. června 1848, SÚA-ČG 1841-1855, 37/1/123, čj. 32536/1848, kr.č. 1051; litografovaný návrh gremiálního řádu srv. tamtéž, čj. 71137/1848. - Z.V. Tobolka nesprávně uvádí, že gremiální řád pro knihtiskárny byl publikován už 12. června 1848; jeho údaj se zřejmě týká litografovaného návrhu - srv. Z.V. Tobolka, Národní výbor r. 1848, Obzor národohospodářský X, 1905, str. 166; srv. také F.J. Schopf, c.d. sv. IV, str. 19.
40. Vyjádření venkovských knihtiskáren srv. v SÚA-ČG 1841-1855, fasc. 37/1/123.
41. Protokol o jednání guberniální komise 2. prosince 1848, SÚA-ČG 1841-1855, 37/1/123, čj. ad 65935/1848.
42. SÚA-ČG 1841-1855, 37/1/123, čj. 71137/1848, kr.č. 1051; dva tištěné exempláře česko-německého gremiálního řádu pro knihtiskárny srv. tamtéž. Gremiální řád z 1. ledna 1849 je otištěn v čl. Ze starých, zašlých dob, Veleslavín XVII, 1889, č. 13, 22. května, str. 1-2, č. 14, 8. června, str. 5-6.
43. Výbor pražských typografů představenstvu knihtiskařského gremia, 7. dubna 1850, AMP-Magistrát 1845-1854, E 11/19, čj. 29839/1850.
44. Pražská krajská vláda pražskému magistrátu, 8. listopadu 1850, AMP-Magistrát 1845-1854, E 11/19, čj. 50226/1850.
45. Pořádek gremijní pro veškeré knihtiskárny v Čechách, § 19.
46. K. Höger, Aus eigener Kraft!, Wien 1892, str. 84-85, pozn. 36.
47. Výbor pražských knihtiskařských pomocníků pražskému magistrátu, 23. března 1849, AMP-Magistrát 1849, Pres. 97, E 2/7, čj. 318; purkmistr hl.m. Prahy zemskému presidiu, 23. března 1849, SÚA-PG 1846-1849, 15c/3, čj. 2294/1849, kr.č. 164; N., Z pamětí pražského typografa, Veleslavín II, 1865, č. 23, 1. září, str. 2.
48. K. Höger, c.d. str. 86, pozn. 37.
49. Majitelé pražských knihtiskáren Národnímu výboru, 23. května 1848, SÚA-NV 1848, X/136.

František K u t n a r

TŘI NÁVRHY NA ŘEŠENÍ DĚLNICKÉ OTÁZKY V DOBĚ BACHOVA ABSOLUTISMU.

Neobyčejný rozmach továrního kapitalistického podnikání po r. 1848, růst počtu továrního dělnictva a stálá možnost zahraniční socialistické agitace ze západních průmyslově pokročilejších zemí, po dvakrát se v padesátých letech opakující hluboká krise s poklesem zaměstnanosti a s hromadící se sociálně a politicky nebezpečnou armádou nezaměstnaných nutily úřední místa, aby se zaměřovala situací v továrním průmyslu a aby si především všimla dělnictva, které bylo pro absolutismus největší hrozbou klidu a stability sociálního řádu.

Jestliže centrální úřady a Alexander Bach sám přistupovali k dělnické otázce z tohoto základního policejně politického stanoviska a jestliže to, co v tom směru podnikali, bylo diktováno politickou potřebou chvíle a obranou absolutistického a monarchistického systému, který přijímal kapitalismus a kapitalistické podnikatele jako jednu ze svých sociálních opor, pak u jednotlivých představitelů provinciálních úřadů, kteří poznávali přímo a zblízka konkrétní hospodářskou a sociální situaci, objevovaly se čas od času názory jiné. Pod tlakem poznanych poměrů uvědomovali si tito úředníci důležitost celé otázky, která do budoucna ještě stoupne a bude se musit stát ústředním zájmem aktivní státní politiky, a přicházeli s návrhy, které měly řešit více projevující se protívu mezi kapitálem a prací a které měly odpomoci vždy tíživěji doléhající nezaměstnanosti a horšícím se výtěžkovým poměrům značné části pracujícího obyvatelstva. Tyto názory a návrhy nejsou sice nijak radikální, nevymykají se z oblasti současného myšlení a nepřestupují hranice, dané současně se upevňujícím řádem kapitalistickým, ale jsou přesvědčivým dokumentem, jak léta padesátá devatenáctého století bezprostředně po odstranění posledních nejvýraznějších vázaností feudálních jsou naplněna složitou sociální, hospodářskou a politickou dynamikou nového charakteru, jak v letech padesátých, i když to nebylo navenek patrné, dělnická otázka vedle nedořešené otázky rolnické se stává neodlučitelnou složkou společenského dění. Nebude tedy na škodu blíže se podívat na několik projevů a návrhů, které

ji zajímavě - i když jen s jedné strany byrokratického zájmu - osvětlují.

Už bezprostředně po revolučních letech 1848 a 1849 měla vídeňská vláda a speciálně ministr vnitra Bach a prezident nejvyššího policejního úřadu generál Kempen, živý zájem na tom, aby ze západní Evropy, především z Francie a pak po vítězství napoleonské reakce z Londýna, nešířily v našich zemích podvrtné názory socialistické. Oba dva jsou v celku dobře zpraveni o činnosti zahraničních revolučních centrál a socialistických společností a nezapomínají opět a opět přikazovat podřízeným zemským vládním orgánům bdělou pozornost nad dělnictvem jako celkem i nad jednotlivci, kteří by jako tovaryši a řemeslníci nebo studenti mohli v zahraničí přijít do styku s tímto novým myšlením. Už od počátku padesátých let vytváří se mezi absolutistickými vládami rakouskou, pruskou a francouzskou dobrá vzájemná zpravodajská služba o mezinárodním radikálně politickém a socialistickém hnutí, která je na příklad patrna v tom, že pruská a francouzská vláda informují vládu vídeňskou o některých projevech dělnického hnutí ve svých zemích a poskytují o tom své dokumenty. Tak pruská vláda, která r. 1850 rozpustila dělnické spolky, informuje Vídeň svým pamětním spisem o německých dělnických bratrstvech a vláda francouzská o rozvětvené organizaci pařížských tiskařů látek, kteří vycházejíce ze zásad Louis Blancových vyvolali v srpnu r. 1850 stávkou v Paříži a měli své odnože na Lyonsku a v Elsassku.^{1/}

Zahraníční fakta o činnosti politicky radikálních a revolučních skupin hlavně mezi dělnictvem vyvolala přirozeně u vídeňského ministerstva obavy, aby obdobná činnost se nepřenesla i přes hranice monarchie, a proto 7.ledna 1851 nařizuje Bach oběžníkem všem zemským vládám, aby se zvýšenou opatrností pozorovaly smýšlení, poměry, spolčování a hnutí mezi třídou nezaměstnaného dělnictva a aby výsledky svých poznatků mu sdělily. Nejde o to, abychom podrobně rozváděli, co okresní hejtmanové a krajsí presidenti ve svých vcelku uspokojujících zprávách zjistili nebo nezjistili, ale jde jen o to, abychom si uvědomili, za jakých poměrů a z jakých podnětů vyrostla zpráva krajského presidenta chebského Rothkircha, která opouští povahu pouhé objektivní

1/ Mohu zde jen takto stručně naznačit rozvětvenou kontrarevoluční obranu vídeňského absolutismu, pokud je to třeba k poznání situace, z níž vyšel první návrh na řešení dělnické otázky v našich zemích. Údaje o vídeňské protirevoluční politice čerpány z tajných fondů pražského místodržitelství, SÚA, PGT 1849-1852.

informace a mění se v návrh na určitá sociálně politická opatření, která by se měla vypořádat se současným stavem dělnické otázky.^{2/}

Chebský president, do jehož správní oblasti náležely horské okresy krušnohorské, nejvíce postižené přechodem z domácké textilní výroby na kapitalistickou velkovýrobu strojovou, Nejdecko, Kraslicko a Přísečnicko, měl totiž bohaté zkušenosti o situaci dělnictva již z let čtyřicátých. Jako úředník, který vidí dál než za okraj svého obvodu, a jako člověk, který se nespokojí pouhým, zdánlivě nehybným stavem současnosti, ale který přihlíží k možným tendencím příštího vývoje, nepřestal jen na pouhém konstatujícím podání svých okresních hejtmanů, kteří hlásili, že všude je vše v pořádku, a že poměry mezi dělnictvem jsou uspokojivé. Tato bezstarostnost mu nemůže stačit. Proto připojuje svůj rozbor situace, který není nijak růžový a který, má-li být reálně politický, musí vyústit v návrh účinných opatření, která by měla být jakousi preventivní akcí vlády proti nebezpečí sociálního hnutí nové doby.

Rothkirch vychází z evropské skutečnosti a z přesvědčení, že "dříve nebo později pronikne učení Proudhonovo, a nebudou-li včas učiněna opatření, také zde oslepujícím kouzlem svých zásad zapustí kořeny". Nejde o to, že nesprávně postihl sociálně dějinnou sílu socialistického utopismu a že neznal vědeckého socialismu Marxova, ale jde o to, že Rothkirch viděl souvislost mezi sociálně politickým vývojem obecným a domácím, že se přesvědčil o podmanivé síle nových myšlenek na dělnickou třídu a že počítal na trvalou a vcelku úspěšnou činnost socialistické propagandy v příštích letech. To vše také ve svém výkladu otevřeně zdůraznil a především zhodnotil skutečnost působivé, či jak on říká "strašlivé" síly převratných myšlenek na pracující třídy, síly, které se revolucionáři, aby dosáhli svých politických cílů, nebudou chtít vzdát. Při obnovení revoluční propagandy počítá Rothkirch - jistě neodůvodněně - ještě s jedním hospodářským a politickým činitelem - a to s hospodářskou konkurencí Anglie, která aby zabránila průmyslovému rozvoji pevninských států, bude ve svém trvalém zájmu vyvolávat na evropském kontinentě komplikace ať už pomocí politických převratů nebo pomocí sociálních revolucí. To všechno, nové socialistické ideje, revoluční strana francouzská a anglický obchodní inte-

2/ Sumární zpráva krajského presidenta chebského je z 12. února 1851.

A je jednou z nejzajímavějších zpráv pražskému místodržiteli hr.

Mecsérymu na jeho výzvu z 10. ledna 1851, která byla neobyčejně rychlým provedením Bachova příkazu ze 7. ledna t.r. SÚA, PGT 1849-1852, A/11 č. 360

res, jsou tedy pro Rothkircha vnější podmínky, aby v Rakousku došlo ke vzniku a oživení dělnického hnutí.

Ale podle Rothkircha stejně tak tu jsou a s nezvratnou logikou hospodářského vývoje budou i podmínky vnitřní. A doba, kdy tyto vnitřní podmínky začnou působit, není nijak ani pro Rakousko daleká. Stačí pouze, a by došlo k průmyslové krizi, aby bída postihla nemajetné a přístřeší nemající dělníky, aby smutné životní zkušenosti továrních dělníků spolu s určitým stupněm vzdělání je vedly k přesvědčení, že jen ve společném postupu, ve spolcích mohou dosáhnout svého cíle. Za těchto vnitřních hospodářských podmínek je stvořena situace, v níž se i u nás ujmou ony socialistické myšlenky. Nebo jak to říká v jasné analýze Rothkirch vlastními slovy: "Idee, které jsou dělníkům předkládány, trvalé zlepšení jejich materiální existence, osvobození celého dělnického stavu od panství kapitálu, vzájemná bratrská podpora a pomoc jsou příliš lákavé, aby nenašly také u nás ohlas, jakmile tu budou k jejich zdaru podmínky. Nepochybuji o tom, že v případě nástupu průmyslové krise bída, která zasáhne dělníky bez majetku a bez přístřeší, přesvědčení o nedostatečnosti sil jednotlivcových proti takovýmto obecným pohromám, vliv z vnějška a předkládání shora naznačených myšlenek budou hnát také naše, dosud tak klidné tovární dělnictvo do náruče agitátorů."

Ovšem Rothkirch by nebyl věrným služebníkem absolutistického státu a členem buržoasní společnosti, kdyby ve smyslu jejich prospěchu nevyvozoval z tohoto poznání opatření, která by vlastně měla objevivší se sociálně politickou aktivitu dělnictva otupit, zneškodnit a svést na bezpečnou, nerevoluční kolej. Jeho návrhy mají vlastně vytvořit takové podmínky, aby za nich revoluční myšlení dělnické nemohlo vzniknout a se vyvíjet, aby bylo zbytečné. Dělnictvo - tak uvažuje - nutně bude směřovat ke spolčování. Spolky samy o sobě jsou dobré, jest si jich také přát, ale v rukou dělnictva jsou vhodným prostředkem propagandy a moci, slouží rozšiřování socialistických myšlenek. Rothkirch je si vědom toho, že dosavadní pouze negativní, policejně represivní politika vlády k dělnictvu nemůže mít úspěchu, neboť přirozenému chodu věcí nezabrání pouhý dozor, podobně jako represivní nařízení nevyhubí obecně ujaté myšlenky. Proto podle názoru Rothkirchova stát musí dělat aktivní sociální politiku, musí sám dělnictvu dát, co mu spolčování poskytuje, a musí si tak získat jeho důvěru. To znamená podle představy Rot-

kirchovy, že stát musí vytvořit takové instituce, které by dělníka zajistily v případě nezaměstnanosti, nemoci a stáří.

Rotkirch je tu na počátku sociální politiky kapitalismu jako preventivního opatření proti proletářskému revolučnímu hnutí, proto také ještě nerozvíjí nějaký systém sociálního zákonodárství, nýbrž chce toliko, aby stát umožnil dělnictvu, aby si mohlo v době hospodářské prosperity ustrádat něco peněz a založit bezpečnější existenci. Proto navrhuje, aby stát zakládal dělnické spořitelny, kam by si týdně většina dělníků ukládala určitou částku mzdy. Rotkirchovi tane na mysli představa, že by si z nasbíraného jmění mohl dělník zakoupit domek, najmout kousek půdy a tím by byl chráněn aspoň v nejhorsí době proti nezaměstnanosti a nemoci. Dělnictvu by v takových spořitelnách měly být dány ty největší výhody a stát by tu měl, podobně jako tovární podnikatel přinést určité oběti, neboť zájmy obou, zájmy státu a továrníka, jsou v tomto směru společné. Zde otevřeně Rotkirch přiznal, kam jeho návrhy sociálně politicky směřují a ve jménu koho hovoří. Ostatně Rotkirch nijak nepředstíral, že mu jde o prospěch dělnictva. To je stále pro něho objektem státní politiky a zlepšení jeho hospodářské a sociální situace má především posílit konservativní element v dělnictvu, má jej vytrhnout z třídy proletariátu a učinit, jak sám v závěru své zprávy říká, přítelem zákonného řádu a nepřístupným ideím komunismu. Rotkirchův návrh tedy, přes významné pochopení obecné i vnitřní ideologické situace, zůstává nástrojem protidělnické politiky absolutismu. Methoda jeho je ovšem jiná než methoda oficiální politiky vídeňské, která ještě se domnívala, že vystačí s negativní politikou policejního dohledu, zákazu a násilí.

Trochu dále postoupil a nepoliticky svůj návrh na řešení soudobé dělnické nezaměstnanosti pojal bývalý vrchnostenský úředník a okresní hejtman teplický Thiemann, který v době podání svého návrhu r. 1855 byl krajským hejtmanem v Sedmíhradsku.^{3/} Thiemannův návrh vyrostl z hospodářské a sociální situace r. 1854, v němž stagnace v textilní průmyslové výrobě dostoupila vrcholu. Zahraniční odbyt v mnoha odvětvích ustal, docházelo k výlukám dělnictva, k omezování práce, ke snižování mezd a často i k uzavírání podniků. Podnikatelé chtěli se udržet proti zahraniční konkurenci i tím, že přecházeli intenzivněji na strojovou výrobu tovární. Zrychlené tempo průmyslové revoluce vyvolalo celou řadu drobných stávek a nepokoju mezi textilním

dělnictvem. Jeho situace, podobně jako situace ostatního dělnictva se zhoršila i neúrodou a velkým vzestupem cen potravin. V mnoha krajích objevoval se nedostatek chleba a brambor, takže i odtud rostla obecná ne spokojenost, zmožená i hospodářskými důsledky ozbrojené neutrality rakouské za krymské války. Proto rok 1854 a 1855 je v dějinách dělnictva za Bachovy éry nejrůšnější. Od jara do zimy nepřestávají v různých částech země a v nejrůznějších odvětvích průmyslové výroby vybuchovat stávky, tlumené státním aparátem, aby žádné zprávy o nich nepronikly na veřejnost a nezesílily beztak i v ostatních třídách rostoucí protivládní opozici. Typickým symptomem vzrušeného veřejného mínění dělnického, jeho protivládní a protikapitalistické nálady jsou letáky a výhružné dopisy útočného sociálně politického obsahu, jsou i písně, které znovu v agitačním rozmachu se obracejí proti strojům. Ale nejvážnější neklamnou známkou těžkých hospodářských a společenských poměrů těchto let a všeho pracujícího obyvatelstva jak továrního, tak řemeslnického i zemědělského, je rázem stoupající vlna vystěhovalectví.

A za této situace vyrůstá v hlavě Thiemannově, podobně jako u některých jiných soudobých pozorovatelů úředních i neúředních, myšlenka odpomoci malé obživě a nezaměstnanosti v průmyslu koloniací, řízenou do uherských a sedmihradských krajů. Thiemann už jako teplický okresní hejtman, který znal severočeské poměry za své vrchnostenské služby před r. 1848, byl ve svých relacích místodržitelství jedním z nejiniciativnějších podřízených úředníků, který nezatajoval nepříznivé zjevy ve veřejném životě a nezkrašloval situaci. A když si za svou aktivitu vysloužil ne jistě závidění hodné místo krajejtmana v sedmihradském Broosu, nepřestal sledovat poměry v Čechách a pokládal za svou povinnost pomoci obyvatelstvu Čech, trpícímu nedostatkem výdělků a výživy.

Přišel do kraje, který je novodobým průmyslem takřka nedotčen a jehož zemědělství při dobrých podmínkách půdních a podnebných je na nízké primitivní úrovni. Čeho je tu nedostatek, to jsou pracující ruce, to je nedostatek pracovní síly ve všech oborech. Proto aby svedl vystěhovalickou vlnu z Čech, která většinou směřovala do Severní Ameriky a na níž ovšem se pro

3/ Thiemannovo podání českému místodržiteli Mecsérymu je datováno v sedmihradském Broosu 10. února 1855. SÚA, FM 1855-59, f. 4,3/3. Broos, maď. Szászvaros, rumunsky Orastia, leží v jižním Sedmihradsku v údolí Maruše na západ od Sibině.

nedostatek peněžních prostředků nemohli podílet právě ti nejchudší a nejvíce průmyslovou krizí a drahotou postižení dělníci, do zemí rakouských, kde by jich bylo potřeba a kde by se pro státní celek jako pracovní síla neztratili, vykládá ve svém podání českému místodržiteli o hospodářských poměrech svého sedmihradského kraje a naznačuje, kam a do kterých výrobních odvětví jací pracovníci by mohli přijít.

Sedmihrady líčí takřka jako zemi zaslíbenou. Ti, kteří tu žijí ze zemědělství a řemesla a chtějí pracovat, neznají vůbec starosti o výživu. Všechny produkty tu mají "strhující" odbyt. Jen tu jsou stížnosti na nedostatek pracujících rukou, na nedostatek řemeslníků a na vysoké denní mzdy. Zemědělství, které v nížinách pěstuje pšenici a kukuřici a ve vyšších polohách žito a oves, není vůbec ještě zaměřeno na trh. Zřídka kdy vyrábí i více než pro sebe a rodinu majitele. Trochu peněz, které zemědělec potřebuje na daně, dávky a jiné neveliké vydání, nezískává z prodeje své půdy, ale převážně z dovozu dřeva z obecních a bývalých vrchnostenských lesů a z prodeje dobytka. Je to tedy primitivní pastevecké dobytkaření, které obdělává jen třetinu půdy k osevu. Dvě třetiny dobré a vzdělání schopné půdy leží tudíž nevyužity a mohly by zajistit tisícům rodin dobrou existenci, když by se věnovaly rolnictví. Obilí se dováží z Banátu a z Valašska, ač by se dalo za výhodných podmínek a cen vyrobit doma. Je tudíž podle názoru Thiemanna neobyčejně výhodné, aby nezaměstnané a špatně živěné obyvatelstvo Čech přicházelo sem jako zemědělství kolonisté.

Zemědělské osídlování sedmihradských krajů nesmělo by se však dít ojedinele. Přes nadbytek půdy, dobré a zdravé klima i přes snadnost získat statek ojedinelí zemědělství kolonisté by tu nic nesvedli, poněvadž by tu měli nedostatek schopných řemeslníků, kteří by jim mohli vyrábět lepší nářadí, stavět příbytky, a poněvadž by osamocení neobstáli v boji proti obecné pastvě. Proto Thiemann radí, aby zemědělská kolonisace do Sedmihradska se dala s osídlováním řemeslníků a aby byla podnikána společně. Ti, kteří by se chtěli vystěhovat, spojili by se a ze společných prostředků by zakoupili půdu, vyslali tam nejprve řemeslníky, kteří by jim vystavěli příbytky a hospodářské budovy a teprve pak by se tam nastěhovali a vzali s sebou i potřebné zemědělské nářadí a ty řemeslníky, které ke svému zemědělskému podnikání potřebují.

Thiemann je si ovšem dobře vědom toho, že takováto forma společného zemědělsko-řemeslnického osídlení na úplně novíně a vybudování celého nového sídliště by se nemohlo obejít bez důkladné organizace vystěhovaleckých společností a bez vydatné finanční podpory a zákonné ochrany státu. Domnívá se, že půda v kterékoli poloze by se v brooském kraji velmi levně získala a že by snad se mohlo, což ovšem závisí na rozhodnutí nejvyšších státních orgánů, k takovéto zemědělsko-řemeslnické kolonizaci použít půdy komorních statků, které mají špatný nebo žádný výnos a jejichž lesní plocha je propachtována jako pastviny.

Daleko snadnější by bylo osídlování řemeslníků, jichž tu je v některých oborech úplně nedostatek. Thiemann především ukazuje, že je tu nevyhnutelně potřeba stavebních řemesel, zedníků, tesařů, zámečníků a truhlářů a pomocného personálu, pracujícího v těchto řemeslech. Dobře by se tu uplatnili koželuzi, neboť všechna surová kůže odchází ze země. Z ostatních řemesel dobré podmínky by našli hodináři, krejčí, ševci, řezníci a pekaři, po nichž je tu všude poptávka.

Konečně přichází v úvahu osídlování dělnictva. Pomocní dělníci řemeslní jsou dobře placeni, ale poněvadž domácí řemeslo je málo vyspělé a strava je nezvyklá, odcházejí většinou brzy do Valašska, kde poptávka po nich je větší. Větší průmyslové podniky v kraji nejsou, třebaže jsou tu ložiska železa a uhlí, dosud nevyužitá, a třebaže se výborně daří cukrové řepě, není tu ani jednoho cukrovaru.

Thiemannův plán kolonizace v Sedmihradsku nenašel reálného ohlasu. Absolutistický stát zápasil s finančními obtížemi, takže neměl prostředků, kterých by bylo třeba věnovat na takovouto velkorysou vnitřní kolonizaci a konečně neměl ani úmyslu a odvahy pouštět se do základnějšího řešení hospodářských a společenských nesnází. K vystěhovalectví se stavěl s počátku blahovolně, pokud nebylo rozsáhlé a pokud se vystěhovalci nevraceli a nestávali obtíží. Vystěhovalectvím zbavoval se absolutistický stát části nepohodlných lidí, a když později pohyb do zahraničí nabýval masových forem a do zámoří odplývala nejen pracovní síla, nýbrž i kapitál, domnívala se vláda, že tu vystačí policejními předpisy o pasové kontrole a ztížením povolovacího řízení, aniž si připouštěla otázku, jak a pokud vystěhovalectví organicky souvisí s vnitřními hospodářskými a politickými poměry. Thiemannův plán zůstal

proto jen svědectvím, jak hospodářská krise poloviny padesátých let zaútočila na vlastní jádro dělnictva a vynutila si zvýšenou pozornost byrokratického aparátu.

Jestliže v polovině padesátých let se dostávala do popředí obecného zájmu otázka dělnického zaměstnání vůbec a otázka mzdy, pak za krátké hospodářské prosperity v druhé polovině let padesátých se na přetřes dostala otázka délky pracovního dne a zaměstnání dětí v továrnách. Státní aparát, který v té době připravoval nový živnostenský řád, v němž tyto otázky měly být také řešeny, by si byl ovšem podstatněji těchto věcí ani nevšiml, kdyby r. 1857 nepronikla novinami zpráva o neobyčejné délce pracovního dne. Přinesla ji "Presse" 18. února. Článek vykládal sice o kvetoucím stavu továrního průmyslu v Krkonoších na Vrchlabsku a Trutnovsku, ale nápadně upozorňoval, že v mnohých tamějších továrnách se pracuje denně až 18 hodin, a žádal, aby v zájmu fyzického a duševního zdraví dělníka, byla pracovní doba zkrácena na rozumnou míru. Článek nešel pozornosti ani továrníků a dělníků a v zápětí na něj reagoval místodržitel Mecséry tím, že 20. února 1857 žádal krajského hejtmana jičínského Tscharyho o vyšetření skutečnosti. A tak s touto rešerší na Vrchlabsku a Trutnovsku souvisí třetí úřední návrh z doby Bachova absolutismu, jak řešit dělnickou otázku.^{4/}

Krajský hejtman vyslechl nejen továrníky, nýbrž i dělníky a nezaujaté osoby a podal zprávu, která je pozoruhodná po dvojí stránce. Zachycuje jednak obraz velkotovárního přádelnictví lnu, jak se vytvořilo v nejmohutnější jeho oblasti vrchlabsko-trutnovské a jednak zajímavě kritizuje boj velkokapitalistů s dělnictvem a vyznačuje neliberalistické stanovisko státu v tomto sporu.

Deset velikých továrních přádelen, poháněných parní silou nebo vodním kolem či turbínou, rozprostřelo se v neveliké vzdálenosti podél údolí Labe a Úpy od Vrchlabí přes Trutnov k Žacléři a zaměstnávalo přímo 2,700 až 3000 dělníků. Největším přádelnickým podnikem v plátenictví byla nejstarší továrna v tomto oboru Jana Faltyse v Mladých Buzích u Trutnova. Zaměstnávala celou čtvrtinu továrních přádláků lnu v této výrobní oblasti /700/ a jejich 18.000 vřeten poháněly čtyři parní stroje dohromady o síle 205 HP. Její osa-

4/ Krajský hejtman jičínský podává zprávu o svém šetření 21. března 1854.
SÚA, PM 1855-59, f.11, 28/20.

zenstvo pracovalo jen v denní směně od 5 hodin ráno do 8 hodin večer. Polední přestávka byla hodinová, takže pracovní doba trvala pak už jinak bez přerušování 14 hodin. Nebylo to sice v tisku udávaných 18 hodin, ale to byly u Faltysů pracovní poměry vcelku ještě nejlepší. Delší pracovní doba byla již ve dvou přádelnách lnu, které co do velikosti byly na druhém místě a náležely Aloisu Haasovi, z nichž jedna se 6320 vřeteny a 353 dělníky byla v Trutnově a druhá s 3.680 vřeteny a 126 dělníky v blízkém Poříčí. V Haasových továrnách, dosud poháněných vodou, ale připravených už na pohon parní, se pracovalo ve dvou směnách, denní a noční, a to tak, že denní začínala ráno o půl páté a trvala až do devíti hodin večer a na ni navazovala hned směna noční, která trvala až do 12 hodin druhého dne. Polední přestávka, jak zjistil krajský prezident, byla jen velmi krátká, sotva dostačující k jídlu, které se muselo dělníkům do továrny přinášet. Pracovalo se tedy při denní směně nejméně 16 hodin, při noční 14 1/2 hodiny.

V Poříčí byla ještě další přádelna bratří Walzelů s 3.800 vřeteny a 140 dělníky. Byla poháněna vodou a parním strojem o síle 35 HP a pracovalo se v ní od půl páté ráno do 8 hodin večer s polední přestávkou jednohodinovou. Vcelku stejná situace byla v přádelnickém podniku Klugeho a Ettricha v Hořejším Starém Městě. Měla 6000 vřeten a pracovalo v ní 350 dělníků. Byla teprve zařízena r. 1856 a nebyla ještě plně dobudována. Ležící na Úpě nad továrnou Haasovou byla poháněna vodou podobně jako po požáru znovu vystavěná přádelna společnosti Filipa Morawetze, Leopolda Abelese a Jakoba Oberlandera v Sychrově u Úpice. Jejích 3640 vřeten obsluhovalo 200 lidí. Pracovalo se jako u Klugeho od 5 hod. ráno do 8 až 9 hodin večer, ale s tím rozdílem, že polední pauza byla hodinová, u Klugeho jen půlhodinová.

Nejkratší pracovní dobu měla vrchlabská přádelna Ritschela a Rottera a to proto, že v ní na týchž strojích pracovala jedna polovina dělníků ve dne od šesti ráno do 8 hodin večer a druhá polovina dělníků v noční směně od osmi večer do šesti ráno, takže denní směna trvala 14 hodin s polední jednohodinovou přestávkou a noční směna 10 hodin a to zdá se bez přestávky. Zaměstnávala na 4.800 vřetenech 495 dělníků a byla poháněna turbinou a parním strojem o 30 HP. Docela jiná byla pracovní doba v druhé vrchlabské přádelně lnu, náležející Willibaldu Jerie. Měla jen krátkou polední přestávku a pracovalo se v ní od šesti ráno do devíti večer. 1200 vřeten obsluho-

lo 80 dělníků. Podnikatel, který připravoval její rozšíření o dalších 800 vřeten a o parní stroj, vlastnil ještě o něco větší přádelnu ve Fuchsbergu (1700 vřeten a 143 dělníci), kde se pracovalo o dvou směnách podobně jako u vrchlabského Ritschela a Rottera. Konečně poslední, desátá přádelna byla v Žacléři. Byla zařízena na parní pohon o 25 HP, měla 3500 vřeten a 160 dělníků. Práce v ní trvala 14 1/2 hodiny s toliko čtvrt hodinovou polední přestávkou. Vedle těchto přádelen lnu, které byly v chodu, stavěla se v Dolním Vrchlabí Ettelova přádelna bavlny.

Je patrné, že ani v jednom místě ani v témž odvětví a směně nebylo, pokud se týká pracovní doby, jejího počátku, konce i poledních přestávek jednoty. Podnikatelé upravovali pracovní řád podle své libovůle a stejně tak své zaměstnance odměňovali. Týdenní mzda dělníků pohybovala se ve velikém rozpětí od 1 zl 12 kr přes 2 zl 24 kr až ke 3 zl konv. měny podle druhu zaměstnání, schopnosti dělníkovy i podle délky jeho zaměstnání v továrně

Nejvíce byli placeni vochlovači za těžkou práci, k níž byli vybíráni jen silní muži. Pracovali v akordu a při velikém vypětí dosahovali až 10 zl. týdenní mzdy. Přes to, že dřívější ustanovení továrního řádu zakazovala zaměstnávat děti do 12 let, přece se jen zjistilo, že v některých továrnách pracují děti, hlavně dívky. Zpráva krajského hejtmana však neudává, v kterých závodech se tak děje a jak staré jsou zaměstnávané děti. Zjišťuje jen, že jsou to velmi malá a slabá děvčata. Zde už se jičínský krajský hejtman dostává na opačné posice, než zastávali továrníci.

Oponuje také tvrzení továrníků, že určení délky pracovní doby je pouze věcí soukromou, že se tu podobně jako při mzdě jedná toliko o soukromoprávní ujednání. Nepopírá sice, že tento privátní zájem tu je, ale vykládá, že vedle toho, a jak je patrné z dalšího jeho rozkladu, naštěj je třeba vzít v úvahu zájmy veřejné a fyzické zdraví tisíců lidí, celých obcí a krajů. A v souvislosti s tím upozorňuje na práci dětí a na to, nemají-li brzo propadnout nemoci a smrti, že je třeba šetřit jejich sil a poskytnout jim podobně jako továrnímu dělníku vůbec možnost zotavení. Krajský hejtman srovnává, jak podstatný je rozdíl mezi prací zemědělskou a tovární, která tělo daleko více vysiluje. Práce na poli je sice podle něho těžká, ale není to práce jednotvárná, její způsob se mění, koná se na volném vzduchu, unavuje sice tělo, ale zároveň je také otužuje. Naproti tomu děje se - jak Tschary dále pracovní

formy rozebírá - fabriční práce stále v uzavřeném prostoru, v nečistém vzduchu, plném výparů a prachu, a svou monotónností daleko více unavuje a vyčerpává. Tovární dělník je skutečným otrokem stroje, nemůže jej ani opustit ani zastavit, takže si nemůže v práci nalézt okamžik k odpočinku. Důsledkem těchto poměrů jsou časté nemoci, především plicní tuberkulóza a městkové bércové vředy.

Nejvíce však místa ve svém výkladu věnuje Tschary otázce, kdo se má starat o dělníky v době nezaměstnanosti, nemoci a předčasné pracovní neschopnosti. Vychází z několika skutečností, jejichž průkazná hodnota není stejná. Po obecném tehdejším způsobu vidí jednu z příčin špatných poměrů dělnictva v době nepředvídaných hospodářských krisí nebo životních neštěstí v tom, že si tovární dělníci v jakési lehkomyšlnosti nic pro tyto případy ze své mzdy nešetří. Otázka po tom, zda si mohou našetřit, jej však blíže nezajímala. Druhou nepříznivou skutečností je u nás obvyklý nedostatek továrních spořitelů, pojišťovacích ústavů a dělnických podpůrných spolků. Poněvadž se touto věcí daleko konkrétněji zabývá než malou předpokládanou spořivostí dělnictva, poněvadž o nezaměstnaných hovoří jako o lidech nešťastných a poněvadž především napadá továříkův nezájem o jeho bývalé a nyní nezaměstnané dělníky, je jasné, že této podmínce špatné hospodářské situace nezaměstnaných, nemocných a práce neschopných přičítá největší význam.

Pro tyto případy není nic vykonáno, co by zajišťovalo dělníkovo živobytí. Proto připadá jako břemeno obci, "zvláště když tovární páni se nepokládají být povinni pečovat o své bývalé, nyní nezaměstnané dělníky, jejichž rukama, jak je známo ze zkušenosti, v krátkém čase dosáhli majetku, ba bohatství, nanejvýš že jim dávají něco bezvýznamné almužny, která sotva chrání chudáky před hladem." Je nesporné, že Tschary vidí nejen vykořisťování a růst bohatství a kapitálu továrních podnikatelů z práce dělníků, ale že není spokojen se situací, jak se vyvinula v životním zabezpečení dělnictva a že především neschvaluje neodpovědný postup továříků, kteří se vymykají jakémukoliv právnímu závazku starat se o své pracovníky v době hospodářských krisí.

A poněvadž perspektivy pracovní příležitosti nezdají se jičínskému krajskému hejtmanu nijak příznivé, neboť je dokonce názoru, že počet nezaměstnaných, nemocných a práce neschopných bude rok od roku růst, uzavírá,

že jako nutná potřeba (als ein dringendes Bedürfniss) jeví se zřízení dělnických pokladen, které by byly založeny a udržovány jak částí týdenní mzdy dělníkovy, tak průměrným příspěvkem podnikatelovým.

Tschary nepřistupuje k jednotlivým konkrétním modalitám dělnického pojištění, ale z celého tenoru jeho výkladu vysvítá, že tyto věci pokládá za část sociálního zákonodárství, jehož úkolem je zasahovat se stanoviska prospěchu celku do poměru mezi kapitálem a prací. Dostává se k tomu výkladem o obecných hodnotách tovární výroby. Jestliže rozkvět továren hodnotí v technickém a hospodářském smyslu kladně jako nesporný pokrok, naznačuje jasně, že na druhé straně jsou tu těžké sociální a politické stíny. Ale slyšme jeho vlastní slova: - "Čím většího kapitálu a vzdělání je třeba ke zřízení a vedení továren, tím méně má chudý dělník vyhlídku povznést se k nějaké samostatnosti. Propast mezi továrníkem a dělníky je daleko větší než mezi mistrem a tovaryši. Zatím co u řemesel je bezpečný výhled na postupný vzestup velkou mravní oporou, svádí myšlenka, že nikdy nebude možno při vší péči dosáhnout významnějšího zvýšení tovární mzdy, k lehkomyšlnosti a nemravnosti. Opilství u mužů, prostituce u děvčat jsou toho obvyklé následky. Tovární výroba vkládá velikou moc nad mnoha lidmi do rukou jedince a závislost dělníků na pánu továrny by sice mu mohla umožnit vykonat mnoho dobrého pro jeho dělníky, poněvadž však tato okolnost nebývá vždy využita v naznačeném směru, objevuje se tu jako jeden z úkolů vlády, aby chránila početnou třídu dělnictva proti oslepující moci peněz a proti libovůli pánů továren." Tak přímo zní protiliberalistický postulát Tscharyho, aby stát svým zákonodárstvím stál na straně slabých, proti moci kapitálu.

Že nelze, aby stát zůstal stranou v dělnické otázce, o tom Tscharyho přesvědčuje příklad tak liberalistické země, jako byla tehdejší Anglie. I tam, vykládá krajský hejtman, který nesporně anglický vývoj sledoval, byla uznána nutnost řídit zákonem (Factories-Regulations-act) tovární poměry. Průmyslové kraje byly rozděleny na okresy a zvláštní vládní orgány bdí nad tím, aby poměr mezi továrním podnikatelem a dělnictvem byl co možná nejrovnoměrnější. Něco podobného tane na mysli Tscharymu i pro naše poměry. Je nevyhnutelně třeba zákona o řízení továrních poměrů, který by jednotně upravoval vnitřní poměry v továrnách a jemuž by se všechny individuální tovární řády musely přizpůsobit.

Takový zákon by měl řešit nejen běžné otázky, týkající se přijímání do továren, stanovení stáří zaměstnávaných dětí, pracovní doby v létě a v zimě s přesným ustanovením oddechu ke snídani, obědu a večeři, ale měl by také jednat o mzdách a srážkách za promeškanou dobu, měl by uzákonit zakládání továrních pokladen k podpoře nemocných, práce neschopných dělníků a jejich vdov a sirotek a měl by konečně přinést ustanovení o stavbě a vnitřním rozdělení továrních místností, a by se zabránilo častým úrazům. Než se však vypracuje všeobecný tovární zákon, bylo by třeba vydat provizorní nařízení, které by aspoň omezovalo dosavadní pracovní dobu, kterou tedy pokládá Tschary za příliš dlouhou a zdraví dělníků škodlivou. Budou-li podnikatelé namítat, že zkrácení pracovní doby ohrozí vývoj průmyslu, je snadné jejich námitku vyvrátit skutečností, že právě v těch továrnách vrchlabských a trutnovských, kde s dělníky se humaněji nakládá, kde mají kratší pracovní dobu, polední hodinový odpočinek a kde se jim také dostává bezplatného lékařského ošetření jako v Mladých Bucích, prosperita roste a podniky se rozšiřují.

Své návrhy a své stanovisko státní ingerence do zaměstnaneckého poměru uzavírá Tschary takřka kategorickým prohlášením: "Nemůže se připustit, aby na jedné straně byly nakupeny materiální výhody pro jedince a aby na druhé straně byl zatlačen každý ohled na zdraví a život tisíců chudých".

S takto vehementně psanou obranou továrního dělnictva a s tak důrazným vymáháním všeobecného továrního zákonodárství nevěděl si pražský místopředseda jiné rady, než že ji zaslal k dobrému zdání pražskému policejnímu řediteli Päumannovi. Ten mohl ovšem snadno odpovědět. Odkázal prostě na to, že všechny požadavky, které Tschary klade, jsou vlastně uskutečněny v novém návrhu právě připravovaného Bruckova živnostenského řádu a že tedy není třeba ve věci dělnické otázky nic dělat než vyčkat na nový řád. Ten však spatřil světlo světa až 20. prosince 1859 a přes některá ustanovení ve prospěch dělníků trval na liberalistickém principu státní hospodářské a sociální politiky a neodpovídal zdaleka intencím prozíravého úředníka, který se opíral ve svých návrzích o poznanou skutečnost a anglické tovární zákonodárství. Tak všechny návrhy k řešení dělnické otázky, které se v době Bachova absolutismu objevily, zapadly bez ohlasu nebo utonuly v úředním jednání, aniž by přiměly povolanejší

místa k činům. Jsou však svědky toho, jak rychle rostoucí tovární dělnictvo a tovární velkovýroba prostou svou existencí a zájmovým protikladem přinášely složitou hospodářskou, sociální i politickou problematiku, kolem níž společnost a v tom i část byrokracie nemohla jít bez povšimnutí. Její návrhy na řešení dělnické otázky ovšem nemohly a ani nechtěly ji řešit tak radikálně, aby přinesly podstatnou změnu v poměrech dělnictva. Ostatně i jejich dobové uskutečnění by znamenalo jen reformu dosavadního společenského řádu a vlastně jeho udržení.

Jiří S v o b o d a:

O ČINNOSTI LADISLAVA ZÁPOTOCKÉHO VE "VZDĚLÁVACÍ BESEDĚ DĚLNÍKŮ KREJČOVSKÝCH"
/1873-1879/

Ladislav Zápotocký počal svoji veřejně politickou práci v pražských dělnických spolcích. Již v sedmnácti letech, v r. 1869, se stal jako krejčovský dělník členem známého výrobně-konsumního sdružení Oulu, jež založil Chleborád. Tam se Zápotocký seznamoval s tovaryši různých řemesel a s pražskými továrními dělníky i s názory na řešení dělnické otázky. Nejvíce jej tam - podle vlastních vzpomínek - lákala knihovna a kulturní spolková činnost, přednášky, divadlo, zpěv. Nevíme, jak na samém počátku Oulu přijímal jeho protidělnické cíle hospodářské a sociální. Později neodmítal myšlenku o družstevní svépomoci některých kategorií dělníků, nikdy však tuto cestu nepovažoval za hlavní prostředek k zlepšení jejich situace.^{1/}

Ve dvaceti letech se rozhodl samostatně aktivně politicky pracovat mezi krejčovskými tovaryši. Patřili k nejvíce vykořisťovaným pražským dělníkům. Rozptýlení v drobných dílnách pracovali tehdy svým mistrům denně 14-15 ho-

1/ O Ladislavu Zápotockém nebyla dosud napsána podrobnější monografie. Stručně životopisy napsali V. Ley /Ladislav Zápotocký, Praha 1949/ a K. Krejčich /Josef Boleslav Pecka a Ladislav Zápotocký, Brno 1950/. Antonín Zápotocký vylíčil ve svém románu Vstanou noví bojovníci mládí Ladislava Zápotockého podle jeho vzpomínek. Jejich I. redakce vyšla r. 1899 v III.

din.^{2/} Řada z nich byla bez práce, neboť v krejčovském řemesle se šířila nezaměstnanost. V mnohých jiných řemeslech a zvláště v továrnách si dělníci v Praze vymohli alespoň o něco snesitelnější pracovní podmínky; vyšší mzdy^{3/} a kratší pracovní dobu.^{4/} Tyto výsledky hospodářských bojů se zaměstnavateli a vlastní zkušenosti krejčovských tovaryšů, jejichž požadavky o zvýšení mezd a upravení pracovní doby byly až dosud odbývány nesplněnými sliby, ukazovaly sílu jednotného organisovaného postupu a slabost roztržitého dělnického hnutí. Krejčovští dělníci měli sice své spolky. V Praze dva: oulovský Kroj a podpůrný Ústřední spolek. Velmi dobře finančně prosperující družstevní podnikání Kroje i široce organisované nemocenské pojištění v Ústředním spolku však většině krejčovských dělníků nepomáhalo buď vůbec nebo jenom v nemoci.^{5/}

Ladislav Zápotocký se proto spolu se svými druhy Frantou Mařáčkem, Aloisem Náhlovským, Matějem Pitlem aj. rozhodl zřídit nový spolek. V tehdejší době přísného policejního dohledu nad dělnickým hnutím a potlačování základních buržoasně-demokratických svobod nebylo myslitelno založit spolek politický nebo odborářský. S velkými překážkami byla budována Vzdělávací beseda. Neměla však být jenom kulturním spolkem. Hlavním úkolem bylo organisovat a vzdělávat dělníky. V tom Ladislav Zápotocký viděl podmínku všech budoucích úspěšných bojů se zaměstnavateli. Vzdělávací Spolek krejčovských dělníků zakládal vědomě s těmito cíli jako jeden ze stavebních kamenů děl-

roč. Akademie /znovu vyšlo v Praze v r. 1949 pod názvem "Ze starých vzpomínek"/ II. redakce v r. 1911 ve XXI. ročníku kladenské Svobody. /Znovu otištěna ve sborníku Průkopníci socialismu u nás, Praha 1954, a v souboru vybraných článků a studií Ladislava Zápotockého, jež vydal Jan Petříček pod názvem K srdci lidu v Praze r. 1954./ Vzpomínky Ladislava Zápotockého na počátky dělnického hnutí, které psal v r. 1908 do Svobody, vydal v r. 1958 v 2. svazku Příspěvků k dějinám KSČ M.Reiman. Úkolem této stati je vylíčit činnost Ladislava Zápotockého ve Vzdělávací besedě dělníků krejčovských. Pokud není uvedeno jinak, čerpal jsem z pramenů uložených v registratuře pražského policejního ředitelství v SÚA, PP 1876-1881, V 6, 9-12, karton č. 110.

2. Srov. Ladislav Zápotocký, Poměry dělníků krejčovských, Dělnické listy II. 1873, str. 276-277.
3. Rozbor cen a mezd nebyl dosud u nás proveden ani pro 19. století. Opírám se o úřední statistické údaje z poloviny 60. let, jak je přináší Pavla Vrbová ve studii Ke vzniku a charakteru tak zvaných dělnických besed v šedesátých letech 19. století v Praze, ČsČH V, 1957, str. 110-111.
4. Srov. Cyril Horáček, Počátky českého hnutí dělnického, II. vyd., Praha 1933, str. 60.
5. Zprávy o činnosti Ústředního spolku dělníků krejčovských a Kroje v Dělnických listech II, 1873 na str. 248, 256; III, 1874 v č. 2 aj.

nické strany. V článku o sociálních poměrech krejčovských dělníků, v němž v březnu 1873 vyzval dělníky všech oborů k zakládání spolků, programově napsal, že dělnictvo se nedomůže svých práv, dokud nebude "s a m o n á l e ž i t ě z o r g a n i s o v á n o", pokud nebude státi s j e d n o c e n é, r u k u v r u c e, c o n e p ř í s t u p n á h r á z p r o t i k a p i t á l u, této sjednocenosti však nedosáhne se jinak než s p o l č o v á n í m s e, s e s t u p o v á n í m s e v s p o l k y o d b o r n é, n e b b e s e d y v z d ě l á v a c í, které by se až by nadešla doba spojily v jeden ohromný celek a utvořily takto n e p ř e m o ž i t e l n ý š i k p r o t i k a p i t a l i s t ů m a m a m o n á r ů m, vyssávajícím tuk nebohého dělnictva."^{6/}

Založení vzdělávacího spolku krejčovských dělníků se připravovalo od samého počátku r. 1873. Již v lednu vyzval Ladislav Zápotocký v Dělnických listech své soudruhy, aby jej v jeho bytě v Břetislavově ulici na Malé Straně navštívili všichni, kdož jsou "odhodláni síly své a drahý čas svůj účelu bratrskému věnovati". Přišlo dvanáct dělníků. Uvažovali, jak zlepšit svízelné pracovní poměry. Dohodli se, že budou žádat na počátku sezony, před velikonocemi, 25% zvýšení mezd, přípravy a zařízení dílen. Zvýšení mezd si potom na čas skutečně vymohli; ovšem koncem jara - po skončení sezóního přílivu krejčovských objednávek - mistři svým řemeslníkům platy opět snížili. To již také policie mařila další pokusy o organisování, zakázala schůze svolávané v Dělnických listech na duben, a potom na červenec. Spolek krejčovských dělníků mohl být proto připravován jenom úzkým výborem. Několikrát mu policie vrátila navrhované stanovy, než je konečně na podzim schválila.^{7/} Tak mohla být 16.října založena "Vzdělávací beseda dělníků krejčovských". Nepolitický spolek, který měl "podporovati duševní a hmotné zájmy svých členů" a "vzbuzovati v nich snahy po vzdělání"; pořádat přednášky, společenské zábavy výlety, pěstovat hudbu a zpěv, zařídit knihovnu a obstarávat členům práci. Čtyřicet pět dělníků, přítomných na ustavující schůzi na Staroměstské radnici, zvolilo za předsedu L. Zápotockého.

Zvláště v prvních letech se činnost Besedy soustředila především na pořádání přednášek. V zimě a na jaře se v "Skleničkově pivnici"^{8/} scházelo v ne-

6. Srov. pozn. č. 2.

7. Dělnické listy II, 1873, z 3.I., ze 17.I., z 21.III., z 18.VII., 5.IX., 7.XI.

8. Skleničkova hospoda "U oštěpu" byla ve Věžeňské ulici č. 910.

děli odpoledne nebo večer 30 až 50, někdy i přes 60 dělníků, nezřídka i s manželkami a dětmi, aby vyslechlo přednášky na nejrůznější témata; o šicích strojích, o vídeňské světové výstavě, o Václavu IV, o lásce, nových metrických vahách atd. Velmi oblíbené byly přednášky z českých a světových dějin. Již druhá řádná schůzka byla věnována husitské revoluci. Na dvou večerech tu předčítal vysokoškolák František Heller, který byl na bytě u krejčího Josefa Scheffela, ze Sokolových Válek husitských. Ve svých 22 letech se seznamoval s dějinami husitství i Ladislav Zápotocký a připravil si na podzim 1874 přednášku o Janu Žižkovi z Trocnova. Známy František Dederer, který se neblaze staral již o Havelička, ji však zakázal. Podobně nedovolil L. Zápotockému ani o rok či 2 roky později promluvit o Janu Želivském. Zápotocký se o něm asi dočetl v Zapově Českomoravské kronice, Tomkových dějinách města Prahy a v Palackého Dějinách národu českého. Tyto práce byly v knihovně Besedy a později je Zápotocký zařadil i do svého seznamu doporučených knih pro knihovny dělnických vzdělávacích spolků. Palacký, Tomek ani Zap ovšem ještě nepochopili plně vůdčí význam Želivského. Jako jednu z předních postav husitství jej zařadil až Jirásek a po něm Zdeněk Nejedlý. Není proto jistě bez zajímavosti, že si Zápotocký zvolil právě Želivského pro svoji přednášku v r. 1875 nebo 1876.^{9/}

Aby se vyhnuli policejním zákazům dávali nejednou v Besedě přednost před přednáškami předčítání z tištěných knížek. Často se tak ovšem činilo z nouze, neboť sami dělníci si nemohli připravit tolik dobrých přednášek, kolik bylo třeba, a studenti k nim nechodili příliš často. Předčítalo se hlavně z knížek, jež tehdy vydával J. Otto v Osvětě lidu. Byly oblíbené svým živým slohem a přitažlivými aktuálními historickými tématy. Ladislav Zápotocký z nich v Besedě předčítal v letech 1874-75 přednášky Dvorského o pobělohorských českých dějinách a Karla Tůmy o Washingtonovi. Úspěšné bylo předčítání zvláště Tůmovy přednášky, začínající oslavou tradice Husovy, Žižkovy, Komenského a líčící Washingtona jako bojovníka za osvození vlasti.^{10/}

Témata historických přednášek byla volena záměrně; směřovala hlavně k revolučním hnutím a opomenuta nezůstala ani doba pokoření našeho státu. Skrytý politický smysl byl ovšem zřejmý i policii, která na každé zasedání Besedy posílala svého komisaře a řadu přednášek zakázala. Pro jistotu 9. Průkopníci socialismu u nás.⁶⁰ V archivních pramenech není o této před-

zabránila například i konání přednášky o posledním králi Maurů. Skutečný boj mezi Vzdělávací besedou a pražským policejním ředitelstvím se rozpoutal o přednášku o Velké francouzské revoluci, kterou měl proslovit v listopadu r. 1874 osmnáctiletý posluchač práv Karel Zarda. Po několika zamítnutých žádostech o povolení přednášky, v nichž se krejčovští dělníci odvolávali i na učební osnovy c.k.gymnasií, sestavil obsáhlejší zdůvodnění konečného zákazu Dедера: Francouzskou revoluci může pochopit jenom ten, kdo systematicky studuje dějiny. Krejčovští dělníci, kteří dějiny neznají, by ve francouzské revoluci viděli jenom příklad neposlušnosti ke každé autoritě. - Vzdělávací beseda se navečer v neděli 29.listopadu přes to všechno u Skleničků sešla. Nevíme, zda se krejčovští dělníci rozhodli uskutečnit přednášku o francouzské revoluci i přes policejní zákaz nebo zda se chtěli jenom trochu pomstít a vysmát "svému" policejnímu komisařovi. Přítomného strážníka Svobodu, který byl pověřen dohledem nad vykonáním rozkazu, nejprve nechali napokoji číst si v knížce a popíjet pivo. Za hodinku, okolo sedmé, k němu přistoupil Ladislav Zápotocký a mlčky mu zhasnul na jeho stole hořící plynový hořák. Překvapený Svoboda bez poznámky přešel k jinému stolu. Zápotocký mu však - opět beze slova - zhasnul světlo i zde. Současně sklepnice odmítla Svobodovi nalévat pivo - s odvoláním na příkaz Zápotockého. To již strážníka dohrálo. A když jej ještě Ladislav Zápotocký vyzval, aby odešel z hospody, protože "přednáška byla na určitou hodinu a sice od 6 do 7 ustanovena", vztekle vykřikl, že od Zápotockého přece nebude přijímat rozkazy. V hádce, při níž kdosi výsměšně vynadal Svobodovi, že je "bankrotýrovaný policajt", který chodí jenom po "putykách", dělníci zhasli všechna světla a hospodu sami opustili. Na komisařství potom Zápotocký zdůvodňoval oprávněnost jednání proti Svobodovi tím, že dělníci chtěli šetřit plynem. Policie jej však spolu s Fr. Mařáčkem uznala vinným přestupkem "výstupného a urážlivého chování proti c.k. strážníku bezpečnosti ve službě se nacházevšího" a odsoudila na 48 hodin do vězení.

Pražské policejní ředitelství svými komisaři nedohlíželo ve Vzděláva-

 nášce žádná zmínka.

10. František Dvorský, O úpadku národa českého, Osvěta lidu č. 3 a 4;
Karel Tůma, O Jiřím Washingtonovi, zakladateli svobody americké, Osvěta lidu č. 6, Praha 1872.

cí besedě jenom na přednášky. Co nejvíce brzdilo i její činnost odborovou, jež se mohla proto soustředit pouze na obstarávání práce nezaměstnaným krejčím. Původně bylo zamýšleno zřídit při Besedě velkou "poptavárnu", jež by opatrovala práci a byt i venkovským krejčím a nečlenům spolku. Kromě toho by tato dotazovna sledovala i poměr krejčovských mistrů k dělníkům a dbala o to, aby žádný z dělníků "chováním svým v dílně dělnictvu vůbec aneb spolku zvláště "neškodil". Spolek chtěl zřídit zvláštní knihy, do nichž by předseda zaznamenával chování všech mistrů a případy nesoudružského jednání dělníků. O těchto plánech zamýšlela Beseda informovat pražské krejčovské dělníky zvláštním tištěným letákem. Policie ovšem celý náklad letáků zabavila a připravovanou odborářskou činnost Vzdělávací besedě zakázala.

Když pražské policejní ředitelství bez výjimky zakazovalo Vzdělávací besedě i všechny pokusy o pořádání vlastních divadelních představení a škrtilo v programu společenských zábavných večerů, začalo se s pořádáním různých kursů ; kreslení, krasopisu, šití, stříhu, počtů. Přes všechny překážky pracoval spolek krejčovských dělníků v prvních letech velmi aktivně. Dovedl soustředit přes 250 členů a uspořádat řadu úspěšných přednášek, společenských večerů, kursů. Od r. 1876 však aktivita výboru znaitelně ochabovala. Zatím co v prvních dvou letech uspořádala Beseda celkem 17 přednášek, při čemž dalších pět jí policie zakázala, v letech 1876 až 1877 se již konaly jenom tři přednášky. Mezi členy se objevily i vnitřní spory o nichž nemáme podrobnějších zpráv. Zájem o činnost spolku všeobecně klesal tak, že většina musela být z organizace vyškrtnuta. Počet členů Besedy se v r. 1876 snížil na 52. Na tom všem jistě nebylo bez vlivu ani to, že Ladislav Zápotocký, jehož koncem r. 1874 vystřídal v předsednictví Jos. Malina, byl zaneprázdněn jinými významějšími pracemi v českém dělnickém hnutí. V roce 1873 a 1874 se účastnil příprav neudörfelského sjezdu rakouské soc. demokracie, začal psát do Dělnických listů. Později spolupracoval při zakládání venkovských dělnických vzdělávacích spolků, konal řadu přednášek, věnoval se novinářské práci - hlavně v časopisech Budoucnost a Arbeiterfreund, překládal Marxe a Engelse. Spolu s ostatními průkopníky českého dělnického hnutí organizoval u nás sociální demokracii.^{11/}

Činnost Besedy se plně oživila až na jaře r. 1878. Krejčovští dělní-

11/ Srov. Zdeněk Šolle, Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi, Praha 1953, str. 82 - 124.

ci se pustili do práce s velikou chutí, jakoby chtěli vynahradit minulé 2-3 léta. Zápotocký jenž se stal opět členem výboru, věnoval největší pozornost přednáškám. Sám tehdy hovořil v Besedě o Darwinově teorii a o nových názorech na vznik světa, o vývoji lidstva, o vzdělání lidu, o cizích slovech. V přednášce o vzdělání lidu kritisoval příliš teoretické zaměření tehdejších škol, v nichž žák málo získával pro svoje příští povolání. Krejčí by se např. potřeboval naučit ve škole lépe kreslit a počítat. Učňům vytýkal, že málo dbají o své vzdělání a nechodí do řemeslnických škol. O vzdělání lidu přednášel Ladislav Zápotocký v Besedě znovu začátkem r. 1879. Přítomným osmdesáti dělníkům vyložil své názory, jež publikoval již před třemi lety v samostatné brožuře. I tu se podrobně zabýval situací ve školství. Ostře se postavil proti jeho klerikalizaci. Vytýkal, že hospodářské poměry znemožňují docházku do školy mnohým dětem, které musejí pracovat v továrnách, "v těchto moderních mučírňách". Při tom je vzdělání pro lid nezbytné, neboť jej vede k poznání, že není nutno poslouchat a kořit se před autoritami. Současně však varoval i před zneužíváním hesel "Osvětou k svobodě".

Zápotocký byl tehdy již velmi oblíbeným řečníkem. Hovořil nejen velmi pěknou češtinou, nýbrž i obsahově poutavě a politicky aktuálně i o tématech zdánlivě velmi odtažitých. Více než stovku posluchačů přilákala v r. 1878 do Besedy jeho přednáška "O významu cizích slov v řeči české zejména v časopisech užívaných". Vykládal podle slovníku cizích slov. Začal písmenem A. Za dvě hodiny se dostal pouze ke slovu "amen", avšak výklad doprovodil takovými příklady a vysvětlivkami, že se přítomný policejní komisař obával, aby příští pokračování přednášky nebylo již otevřenou politickou diskusí. Se stejným zájmem navštěvovali dělníci i ostatní přednášky, které tehdy uspořádala krejčovská Beseda. Předčítání přednášky Josefa Durdíka o Koperníkovi si přišlo poslechnout 120-150 posluchačů. Charakteristické je, že policie zakázala dělníkům číst z této rakouskou censurou povolené a v r. 1872 vytištěné přednášky^{12/} statě ukazující na rozpory mezi Koperníkem a církví. Velký úspěch by jistě byla měla i Maříkova přednáška "O svobodě práce", připravovaná na 25. březen 1879. Měla mít vysloveně politický charakter. Mařík chtěl hovořit o tom, že dělníci neměli dosud základní občanská práva a o

12. Josef Durdík, O velikém hvězdáři Koperníkovi, Osvěta lidu č. 7, Praha 1872.

nutnosti zavedení ochrany práce. Policie přednášku zakázala. Znemožnila i konání Barákovy přednášky o Augustinu Smetanovi, kterou chtěl spolek uspořádat v dubnu.

Krejčovští dělníci nemínili ovšem ve svém volném čase jenom poslouchat přednášky. Chtěli žít kulturně a bavit se. Do svého vzdělávacího spolku si chodili půjčovat knížky, zpívat, hrát divadlo, tančit. I zde byl hlavním organisátorem opět Ladislav Zápotocký. Měl na starosti spolkovou knihovnu, v níž bylo začátkem r. 1879 již 341 svazků knih. Z naučných převažovaly dějepisné. Nechyběly tam dějiny Palackého, Tomkův dějepis města Prahy, spisy Komenského, o Janu Husovi a husitských válkách, o Petru Velikém, francouzské revoluci, Napoleonovi, Garibaldim atp. Ze soudobé beletrie byl zastoupen hlavně Svátek. O knížky byl veliký zájem; např. v r. 1875 jich bylo půjčeno 197. Beseda krejčovských dělníků spolupracovala s pražskými čtenářskými spolky. S bubenským připravovalal - pod vedením Zápotockého - velkou pěveckou, hudební a taneční zábavu na Střeleckém ostrově. Do programu byly zařazeny skladby Smetanovy a Straussovy a počítalo se i s účinkováním pěveckého odboru besedy krejčovských dělníků. Slavnostní proslov "Svatopluk synům" měl přednést Ladislav Zápotocký. I tento podnik však policie zakázala. Hlavně pro chystaný Zápotockého projev; byl by prý jistě výzvou k sjednocení sociálně demokraticky smýšlejících dělníků. Policie však tehdy zakazovala Besedě téměř všechno. Když koncem r. 1878 žádali krejčovští dělníci o dovolení zahrát osm divadelních představení, nezajímalo se již pražské policejní ředitelství ani o názvy nebo autory her a žádost rovnou zamítlo. Předseda Besedy se marně odvolával proti policejní libovůli u místodržitelství a nakonec i u vídeňského ministerstva.

Práce Besedy byla tak téměř znemožňována. Přesto právě v těchto letech 1878 a 1879, se krejčovští dělníci snažili využívat k vzdělávání, pokrokovému uvědomování a organisování dělníků nejrůznějších prostředků; přednášek, divadel, kursů, zábav i knížek. Udržovali styk s řadou venkovských dělnických spolků, s Vídní a na jaře vstoupili ve styk i s rakouským dělnickým vzdělávacím spolkem a jednali o připojení se k zakládanému Ústřednímu rakouskému spolku pro podporování cestujících soudruhů. Od léta 1879 chtěli vydávat i vlastní časopis. Rakouská policie sledovala se značnou nelibostí tak aktivní činnost dělnického spolku. Tím spíše, že v něm pracoval Ladislav

Zápotocký. Již v r. 1874 na něho upozorňoval Dederer jako na přívržence Komuny. Jednání Besedy s rakouským vzdělávacím spolkem poskytlo záminku, aby byla 25. června 1879 rozhodnutím mistodržitelství úředně rozpuštěna.^{13/}

V sedmdesátých letech 19. století existovalo v Čechách několik stovek dělnických spolků. Z nich však ani stý díl, jak psaly v r. 1879 Dělnické listy, neplnil svoji povinnost "k trpícímu lidstvu". Vzdělávací beseda dělníků krejčovských nebyla dělnickým spolkem jenom podle jména. Krejčovští dělníci se tu vzdělávali a uvědomovali národnostně, zároveň však poznávali i praxi policejního aparátu v boji proti dělnictvu a činili pokusy organizovat se a hájit své zájmy proti mistrům. Pro svoji činnost dovedli získat také dělníky jiných pracovních oborů, i ty nejméně uvědomělé - domácí služby pražských měšťáckých rodin. Beseda krejčovských dělníků měla ještě daleko k socialistickému programu. Patřila však mezi ty dělnické spolky, z nichž vyrostla a na něž mohla navázat sociálně-demokratická strana. Spojovala je i postava jednoho z nejvýznamějších představitelů počátků českého dělnického hnutí - Ladislava Zápotockého.

 13. Ladislav Zápotocký udává ve svých vzpomínkách nesprávné datum vzniku a rozpuštění Vzdělávací besedy /1874,1878/. Srov. Průkopníci socialismu u nás, str. 81. Podobně i Antonín Zápotocký v románu Vstanou noví bojovníci /1871,1878/. Organisačně navázal na rozpuštěnou Besedu "Vzdělávací spolek dělníků krejčovských" /1879-1896/. Ladislav Zápotocký v něm pracoval jenom velmi krátce. Spolek se soustředil především na kulturní práci. Odborářskou a politickou činnost téměř nevyvíjel. V přednáškách byla věnována pozornost učení Darwinovu, literatuře i hudbě /besedy o Němcové a Smetanovi/, výjimečně dělnickému hnutí. Zajímavé je, že tribuny tohoto spolku využil i J.V.Frič k útokům proti marxismu. / O politické činnosti J.V.Friče v osmdesátých letech 19. stol.srov. studii Jiřího Berana ve sborníku J.V.Frič a demokratické proudy v české politice a kultuře, Praha 1956/ Podle policejní relace varoval v přednášce konané 25. listopadu 1888 krejčovské dělníky před programem ~~nevo~~luce německých socialistů, zvláště před K.Marxem a V. Liebknechtem, jehož obvinil z protislovanského šovinismu, O nepochopení a nedostatečných znalostech o vědeckém socialismu svědčily i Fričovy poznámky o úmyslech německých socialistů vystoupit násilnými akcemi proti "duševní práci" atp. - Policejní zprávy o činnosti Vzdělávacího spolku dělníků krejčovských v SÚA, PP 1893-1899, V 26/18, karton č. 247.

Jan H a v r á n e k:

K IDEOVÝM KOŘENŮM BŘEVNOVSKÉHO PROGRAMU Z ROKU 1878.

Není sporu o tom, že břevnovský sjezd českých sociálních demokratů, který se konal dne 7. dubna 1878, měl veliký význam v dějinách naší strany. V čem tkví jeho význam? Vedle organizačního ustavení strany především v tom, že dal "sociálně demokratické československé straně v Rakousku" samostatný program.

O tomto programu bylo již mnoho psáno a mohlo by se proto zdát nošením dříví do lesa, vracím-li se k němu znovu. Doufám však, že následující odstavec ukáže, že tomu není tak, i když se v tomto článku nechci pouštět do hlubšího teoretického rozboru jednotlivých jeho částí. Chci se omezit na jedinou otázku: Kde byl jeho vzor či jeho vzory? Přejímání myšlenek a celých programových bodů je naprosto pochopitelné v dělnickém hnutí. Vždyť dělnická třída měla všude stejný hlavní cíl a ani její konkrétní denní požadavky se nijak vážně nelišily, ač je při jejich hodnocení třeba vždy přihlížet k situaci, jaká v zemi byla. Avšak v programech se projevuje teoretická vyspělost vůdců dělnického hnutí různých zemí, a to nikoliv jen tím, jaké požadavky nově postavili, ale zejména tím, kterými vzory se řídili a které zavrhnli. Z těchto hledisek je třeba posuzovat též břevnovský program a zjistit, kde jeho tvůrci hledali vzor, které myšlenky převzali a které ne a co přináší břevnovský program ve srovnání s těmito vzory nového.

Nejprve chci stručně zrekapitulovat hlavní názory, jež k této otázce nalézáme v literatuře. Zdeněk Tobočka ve své studii "Vznik československé strany sociálně demokratické" rozřešil otázku předlohy břevnovského programu zdánlivě jednoduše, ale nesprávně: "Až na odstavec, odůvodňující samostatnost československé strany sociálně demokratické v Rakousku, ... byl program překladem gothajského programu ve verzi novoměstského rakouského sjezdu sociálně demokratického."^{1/}

1/ Sborník věnovaný dějinám dělnického hnutí a socialismu, sv.1., str.38.

Tobolka se ovšem mýlí, když hovoří o programu z Vídeňského Nového Města jako o versi gothajského programu. Již zběžné pročtení obou ukazuje, že mezi nimi jsou velké rozdíly formální i obsahové. Tobolkovo zhodnocení mělo však pro další práci o této otázce velký význam. Zdá se, že jeho these o gothajském a novoměstském programu jako vzorech programu břevnovského byla výchozím bodem i pro marxistické historiky, jak ukáží dále.

Jedinou přehlednou prací věnovanou programové výstavbě sociálně demokratické strany u nás je dosud práce reformistického autora Jaroslava Marka "Šedesát let programové výstavby Sociálně demokratické strany dělnické" z roku 1927. Marek správně ukázal, že shoda s Gothajským programem je především v tom, že čeští sociální demokraté převzali beze změny první tři jeho odstavce a pak ještě další odstavec v úvodní části. Ten však se změnami, o nichž Marek nehovoří. Poukázal právem na to, že struktura břevnovského programu se liší od struktury programu gothajského. Dále si všiml skutečnosti, že "v požadavcích má valnou převahu styl programu eisenachského", a uzavírá:

Ustanovením československé strany sociálně demokratické s programem, který ve valné míře byl programem eisenachským, tedy v Rakousku zakázaným, projevíli čeští sociální demokraté svou pevnou vůli míti stranu a ne roztroušené, společným řádem nespojené spolky, jak je doporučoval dělnický sněm v Vídeňském Novém Městě.^{2/} Při hlubším rozboru by však musel poznat, že ideje Eisenachu převzali nikoliv přímo, ale prostřednictvím Neudörflu. V poznámce pak Marek vyvrátil tvrzení Tobolkovo o novoměstském programu jako vzoru programu břevnovského a zaujal kritické stanovisko k jeho tvrzení o tom, že pravzorem byl program gothajský.^{2/} Vůbec se však nezabýval vztahem tohoto programu ke stanovám I. internacionály.

2/ Jaroslav Marek, Šedesát let programové výstavby Sociálně demokratické strany dělnické, str.47. V této souvislosti není snad třeba podrobovat kritice následující pak /str.48/ výklad Markův, v němž zdůrazňuje požadavky demokratických reforem a ostatní reformní požadavky v programu, jež jsou tam však myšleny spíše jako prostředky či dílčí cíle. Dále Marek zdůrazňuje vzdělávací činnost strany, jež však v programu není vlastně ani vyslovena. Tak obchází jeho revoluční jádro a vykládá jej v duchu reformistické ideologie dvacátých let jako program "strany tvůrčí revoluce." /podtrhl JH./

V období budování socialismu v Československu se přirozeně prudce zvýšila pozornost věnovaná minulosti naší dělnické strany. Vyšla řada prací věnovaných jejím dějinám, některé z nich přinesly cenný nový materiál i nová hodnocení. Také břevnovský program byl v nich nově zhodnocen, bohužel bez všestranného rozboru a srovnání.

Arnošt Klíma ve svých "Počátcích českého dělnického hnutí" nově osvětlil okolnosti, za nichž došlo k svatomarkétskému sjezdu, na základě archivního materiálu. Při hodnocení programu se sice vcelku vrací k Tobolkovi, správně však v něm rozpoznal i vlivy stanov I. internacionály. Napsal: "Tento program byl sestaven podle tzv. gothajského programu. Některé odstavce přebral doslova, jiné pozměnil nebo převzal některá místa ze stanov Mezinárodního dělnického sdružení. Celkem se čeští soudruzi dopustili celé řady chyb tím, že převzali gothajský program, i když se jich někdy vyvarovali lepším užitím stanov první Internacionály."^{3/}

Zdeněk Šolle ve své knize "Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi" věnuje rozboru břevnovského programu dosti místa a ukazuje, ve kterých otázkách se zakladatelé naší sociální demokracie od gothajského programu odchýlili, protože, jak píše, "nepřevzali gothajský program nekriticky."^{4/} Východiskem je tedy, podle Šolleho, kritické převzetí gothajského programu. I on poukazuje na ohlas stanov I. internacionály, a to na místě, kde se zdůrazňuje internacionalismus v boji dělnické třídy za osvobození. Vztahem břevnovského programu ke starším programům sociální demokracie v Rakousku a k programu eisenaušskému se ani Šolle nezabývá.

Klíma i Šolle hledali základní předlohu pro břevnovský program v programu gothajském. Autoři "Přehledu dějin Komunistické strany Československa" - /These/ šli však jinou cestou.

Píší: "Břevnovský program vycházel z programu celorakouské sociální demokracie, přijatého sjezdem ve Vídeňském Novém Městě roku 1876, který měl mnoho podstatných nedostatků, jež znamenaly značné ústupky lassallovství. Byl však doplněn několika články ze stanov I. internacionály a rozšířen o odstavec, v němž se hodnotí význam masových organizací dělnické třídy. Tyto doplňky obohatily úspěchy, jichž dosáhli naši průkopníci v boji za prosaze-

3/ Arnošt Klíma, Počátky českého dělnického hnutí, 2.vyd., str.103

4/ Zdeněk Šolle, Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi, str.115

ní marxistických principů ve straně."^{5/}

Je třeba položit si nyní otázky: Jaké bylo místo sjezdu ve Vídeňském Novém Městě v dějinách rakouského dělnického hnutí? Byl program na něm přijatý pokrokem ve srovnání se staršími programy? A konečně: byl tento program vzorem oněm 12 dělníkům a 3 studentům, kteří se sešli 7. dubna 1878 aby založili československou stranu? Již předem odpovídám na obě poslední otázky záporně.

Sjezd ve Vídeňském Novém Městě se konal 14. srpna 1876 za nepřítomnosti českých delegátů. Oficiální zpráva uveřejněná v lipském "Volksstaatu" uvádí, že byli sice pozváni, ale z neznámých důvodů na pozvání neodpověděli.^{6/} Brněnští němečtí sociální demokraté však zřejmě nepokládali toto vysvětlení za postačující, protože kritisovali pořadatele sjezdu za to, že nepřivolali k jednání nikoho z českých dělníků z Prahy.^{7/} Tento sjezd nebyl v současné době a není ani dnes hodnocen jako úspěšný.^{8/} Nás však nejvíce zajímá, jaký byl program, který tu byl přijat. Je třeba seznámit se s ním v plném znění, abychom poznali, že program, na němž nebyli Češi zastoupeni, nebyl předlohou programu břevnovského, jak to mylně tvrdí these "Přehledu dějin KSČ." Novoměstský program znamenal však důkladný krok zpět i ve srovnání s tak kritizovaným programem jako byl gothajský.

Program, který vyšel ze sjezdu ve Vídeňském Novém Městě, zní:

"Dodnes je dělnická třída v Rakousku vyřazena ze zákonodárného a seburčovacího práva, ačkoli v ústavě se praví: Před zákonem všichni občané jsou si rovni.

Nejenom, že se jí i jejím zástupcům odebírá možnost uplatnění je-

5/ Přehled dějin Komunistické strany Československa, These, str. 28

6/ Ludwig Brügel, Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie, sv.2., str. 295

7/ tamtéž, str. 299

8/ tamtéž, str. 300 je uveřejněno hodnocení obsažené ve zprávě brněnského policejního ředitele. Zní v překladu: "Podle všech známek nebylo na sjezdě ve Vídeňském Novém Městě nikterak dosaženo sjednocení, posílení a zorganizování rakouské dělnické strany, o něž se sjezdem usilovalo.

jích zájmů v zákonodárných sborech, způsob používání stávajících zákonů policejními úřady znemožňuje každý projev kruhů dělnických. Předstírání, že hrozí nebezpečí státu, pro něž již předem se znemožňují projevy dělnické třídy, slouží pokáždé za vhodný prostředek k maření a snižování snah dělníků.

Dělníci Rakouska bojují však na půdě platné ústavy, která ovšem zvláštními zákony a nařízeními svého pravého významu byla zbavena, za radikální reorganisaci státu a společnosti a koncem minulého roku prokázali nedvojsmyslným projevem vůči velezrádnému procesu ve Štýrském Hradci, že odmítají každou hru na revoluci.

Proto považují za včasné podati vysvětlení všem oněm třídám pracujícího národa, které zčásti úmyslně, zčásti vyvolaným nedorozuměním neúmyslně, částečně z neznalosti příčin vlastní jejich bídy a skutečných snah rakouské strany dělnické, zůstaly opodál jejich emancipačního boje.

K těmto třídám počítáme tak zvané malé úředníky státu i soukromého kapitálu. Nechť vzpomenu, že naše věc je také jejich věcí, nechť uváží prozatím níže uvedený program, zda uskutečnění tohoto také k jejich blahobytu nepomáhá, jestli jako služebníci svobodného sama sebe ovládajícího státu, ukojením blaha celého národa také vlastnímu svému dobru by nepomáhali.

My počítáme dále k těmto třídám maloročníky a zemědělské dělníky, kteří úpíce pod drtivým břemenem daní již dávno touží po vykoupení, kteří však nemají co k očekávání ani od papeženských ani liberálních kapitalistů a krasořečníků, pod jejichž panstvím místo slíbeného požehnání jednak ohloupnutí, jednak zvýšení břímě daňové sklidili. Také oni nechť uváží, nebylo-li by lépe, kdyby se bratrsky spojili všichni v bídě se nacházející a aby městem a venkovem jedině zaznělo volání: Chléb a svobodu! Neznáme žádných umělých rozporů a žádného nepřátelství politického, slovo národnost je pro nás prázdným zvukem, který dozní před společenstvím zájmů nás spojujících.

Ježto pak jednotná organizace rakouského dělnictva se společným politickým a sociálním programem o odpor vlády až dodnes ztroskotala a také v nejbližší budoucnosti sotva bude moci být uskutečněna, uznává dělnický sněm za přiměřeno nynějším poměrům upustiti od každého daleko-

sáhlého teoretického programu a každé po celém Rakousku se rozprostírající organisace a omezuje se tudíž na postavení následujícího, současnému stavu rakouského zákonodárství přiměřeného programu.

V oboru politickém považujeme za nezbytný předpoklad svobodného rozvoje ve smyslu našich zásad odstranění dosavadního komplikovaného volebního řádu do zastupitelských sborů říše, jednotlivých zemí a obcí, obzvláště pak odstranění systému volitelů a volebních skupin, daňového censu a vůbec všech omezení, která brání zavedení rovného a přímého, všeobecného práva volebního, úplné svobody spolčovací a shromažďovací a odstranění všech překážek, které svobodnou výměnu názorů a ústavně zaručenou svobodu tisku v přítomné době činí ilusorní, stejně tak jako zrušení objektivního řízení, novinového kolku, kaucí a uvolnění kolportáže.

Jako jedinou záruku pro stálý rozvoj ve smyslu svobodném a lidovém prohlašujeme úplnou odluku školy od církve, tedy na zásadách moderní vědy vybudované vzdělání lidové, všeobecnou povinnost školní a bezplatné vyučování na všech veřejných ústavech vyučovacích. Výnosem všeobecné progresivní školní daně budtež kryta všechna vydání školní a budiž umožněno veřejné vyučování dětem, kterým chudoba by je nedovolovala.

K ulehčení sociálních úkolů je nanejvýš nutné snížení počtu stálého vojska, kteréžto opatření jen za krok k zavedení všeobecného ozbrojení lidu jest nutno považovati.

Stát má povinnost hájiti a podporovati všeobecné zájmy lidové a ne zájmy třídní. Dělnický sněm žádá tudíž rozvázání svazků mezi státem a církví a prohlášení této za soukromou společnost, aby tímto ztratil stát vlastnost ochranného ústavu jednotlivých privilegií.

Právo, které nemá být ničím jiným než současným veřejným výrazem právního vědomí celku, má býti vyslovováno porotci národem volenými, jejichž působnost však na všechny obory soudnictví budiž rozšířena; aby každému bylo umožněno chrániti své právo před porušením se strany jiného, jest bezplatnost výkonu práva a ústní řízení soudní hlavní otázkou, od jejího vyřešení je odvislá skutečná existence pojmu práva.

Odstraněním všech nepřímých daní a zavedením vzestupné daně z příjmů pro stát a obce jest požadavkem, který dělnický sněm staví v zájmu všech nižších vrstev lidových.

V oboru sociálním žádáme:

1. Pronikavou reformu živnostenského řádu ve smyslu následujících požadavků:

Zrušení povinnosti u svazků živnostenských, tedy odstranění nucených společenstev, vládní osnovou navrhovaných nucených pomocných pokladen, úplnou samosprávu pro všechny dělnické pomocné a podpůrné pokladny, zákonné ustanovení normálního pracovního dne 10hodinového pro všechny dospělé mužské dělníky, osmihodinové doby pracovní v dolech a takových podnicích, které nepřetržitě jsou v chodu nebo zacházení s látkami zdraví škodlivými vyžadují, totéž pro všechny ženy a nedospělé od 14 do 18 roků, zákaz práce dětí do 14 let věku, zavedení neodvislých živnostenských inspektorů, kteří by na přesné plnění živnostenského řádu dozírali.

2. Zrušení všech nařízení obecních a postavení čeledínů a služebných pod všeobecné zákony dělnické.

3. Zákon, který stanoví bezpodmínečnou odškodňovací povinnost zaměstnavatele při všech poraněních dělníků v podnicích průmyslových, pokud zaměstnavatel není s to dokázat, že dělník vlastní vinou poranění si přivodil. Výše odškodného má se rovnati ušlému výdělku poškozeného a má se vztahovati také na jeho pozůstalé, jestliže zemřel následkem poranění. Spory o výši odškodnění mají být rozhodvány řádnou soudní cestou.

4. Zákon ku ochraně zdraví dělníků, obzvláště při zaměstnání zdraví nebezpečném, který nutí zaměstnavatele učiniti v pracovních místnostech všechna zařízení, jimiž zdraví nebezpečné okolnosti při práci lze zmenšovati nebo úplně odstraniti.

5. Odstranění konkurence působené svobodným dělníkům prací v domcovacích pracovnách a trestnicích v tom směru, že pracovní výrobky trestnic jen za všeobecných mzdových podmínek volných dělníků smějí býti zhotovovány.

Za nutný prostředek k rozšíření tohoto programu pokládá dělnický sněm zakládání politických i nepolitických spolků a svolávání schůzí ve všech částech Rakouska, které se zveřejní, a probojování politické i sociální části programu vezmou za svůj jediný úkol.

Za současného známého praktikování spolčovacého a shromažďovacího

zákona v Rakousku má však agitace tiskem největší význam a dělnický sněm vznáší proto ke všem dělníkům Rakouska naléhavou výzvu, aby podpořili agitaci i předplácením ten tisk, který tento program bude zastupovati.

Současně se vzrůstem stoupenců mají se rozmnožovat tiskové orgány a dělnický sněm prohlašuje za v první řadě potřebné zřízení listu hájícího odborové zájmy rakouských dělníků.

Poněvadž místní, bez vzájemného spojení stojící organizace dělnické ukázaly se nedostatečnými, jest nutno požadovati založení svazu průmyslových dělníků podle vzoru vládou již povoleného svazu rakouských průmyslníků, který by dohlížel na cestovní podpory a nemocenské pokladny, vedl pečlivou mzdovou a pracovní statistiku, staral se o zprostředkování práce, podporu nezaměstnaným a založil tiskový orgán pro odborové zájmy dělníků.^{9/}

Celou koncepci prozrazuje tento program jen málo vlivů gothajského programu. Jen některé požadavky politické a sociální jsou v jádře shodné, jako požadavek demokratického volebního práva, všeobecného ozbrojení lidu, zákona na ochranu zdraví dělníků a odstranění konkurence, kterou působí dělníkům práce trestanců. Těchto shod je však příliš málo, než aby bylo možno hovořit o "rakouské verzi" gothajského programu, je jich málo i na to, aby bylo možno hovořit o vážnějším ideovém vlivu gothajského programu na autory programu novoměstského. Rakouský program je ostatně i v těchto shodných bodech příliš mnohomluvný ve srovnání s německým. Mnohdy se zdá, že není programem dělnické třídy, ale široké maloměšťácko-dělnické koalice. Engels vytýkal gothajskému programu, že velká část jeho požadavků jsou požadavky měšťácko-demokratické.^{10/} Stejně tak program z Vídeňského Nového Města. Sice obsahuje poněkud více požadavků týkajících se sociálního postavení dělnictva, na druhé straně však již v předmluvě se dovolává pochopení širokých vrstev maloburžoasie a nabízí jim, aby postupovaly společně s dělníky. V tom

9/ Program podle J. Marek, cit. práce, str. 38-41. Srovnáno a opraveno podle německého originálu; viz L. Brüdel, cit. práce, sv. 2., str. 292-295; Ponechávám Markem zvolený termín "dělnický sněm" jako ekvivalent německého "Arbeitertag" místo dnes obvyklého označení "sjezd"

10/ Marx Engels, Kritika programů, vyd. 1949, str. 62

by nebylo ještě nic špatného, avšak program couvá i v řadě zásadních požadavků o mnoho nazpět ve srovnání se starším programem neuděrflským. Ta např. tam, kde prohlašuje, že: "Dělníci Rakouska bojují... na půdě platné ústavy", tam, kde "pokládá za přiměřeno nynějším poměrům upustit od každého dalekosáhlého teoretického programu a každé v celém Rakousku se rozprostírající organisace". Na jiném místě programu idealisuje úlohu tehdejšího státu: a práva: "Stát má povinnost hájiti a podporovati všeobecné zájmy lidové a ne zájmy třídní... Právo... nemá býti ničím jiným než současným výrazem právního vědomí celku... " Národnostní otázku odbývá frází: "Slovo národnost je pro nás prázdným zvukem." To vše ukazuje, že tento program byl krokem zpět ve srovnání s programem neuděrflským, snad ještě větším krokem zpět, než byl program gothajský vůči eisenašskému, předloze to neuděrflského programu.

Program z Vídeňského Nového Města však nebyl - nehledě na dva konkrétní požadavky - předlohou pro české sociální demokraty, kteří se ostatně ani nepodíleli na sjezdu, z něhož vyšel. Základní předlohou při sestavování břevnovského programu byl program neuděrflský. Byly z něho převzaty všechny konkrétní požadavky, a to doslovně, s nevýznamnými doplňky. Dále z něho byla převzata velmi důležitá formulace o postoji k národnostní otázce. Všechna tato místa byla do břevnovského programu převzata doslovně v tom překladu, v němž byla uveřejněna roku 1874 v Dělnických listech.^{11/} Tak byl až na dvě a půl věty převzat celý neuděrflský program.^{12/} Tvůrci břevnovského programu však nezůstali na tomto převzetí. K devíti požadavkům neuděrflského programu přidali šest dalších, z nichž tři se vyskytují, byť v poněkud odlišné podobě, v předchozích rakouských a německých socialistických programech, zatím co pro zbývající tři se mi nepodařilo najít v tehdejších dělnických programech předlohu. To ovšem nemusí znamenat, že to jsou zcela původní myšlenky. Jsou to vcelku v tehdejší době docela obvyklé požadavky sociální /č.XIV./, socialistické /č.XI./ i obecně humanitní /č.XIII./ Avšak zahrnutí jich do sociálně demokratického programu je, zdá se, novinkou.

Na rozdíl od druhé části nevyhovoval stručný úvod neuděrflského programu našim průkopníkům socialismu. Hledali širší, obecnější zdůvodnění socia-

11/ Dělnické listy, roč.3.,č.9.; srovn. též Šolle, cit.práce, str.154-157

12/ Viz poznámku v textu ^{ch/}

listických zásad, k nimž se hlásili. Takové širší zdůvodnění obsahoval program sjednocovacího gothajského sjezdu německých socialistů, s jehož zněním se seznámili čeští sociální demokraté ihned v roce 1875 překladem v "Budoucnosti". Avšak zdaleka ne všechno se jim tu zdálo být správné. Převzali jen první tři odstavce obsahující všobecnou preambuli. Na dvě jiné věty v úvodní části měly formulace gothajského programu rozhodující vliv, avšak nebyly jen převzaty, byly i změněny, a to rozhodně k lepšímu.^{13/} Další tři věty vycházejí z myšlenek vyslovených Marxem ve stanovách I. internacionály ať již přímo z jejich textu, či, ^{dvě z nich} v ~~snad~~, z jejich ohlasu v eisenachském programu. Odstavec o národnostní otázce byl doslova převzat z programu neudörflského. Dvě věty v úvodní části jsou zřejmě původní. Jedna věta, která zdůrazňuje nezbytnost národní organizace jako předpokladu mezinárodního sjednocení, možná souvisí s požadavkem "národních organizací" vyslovených ve stanovách I. internacionály. Doslovně je však tato věta převzata z článku "Náš program", který byl uveřejněn v 1. čísle "Budoucnosti" v roce 1877. Odstavec, v němž program ukládá straně všemožnou péči o odborové a vzdělávací spolky, je zcela původní a vychází z domácí tradice a z konkrétních podmínek, v nichž čeští sociální demokraté té doby pracovali.

Vyplývá z tohoto rozboru, že tvůrci břevnovského programu byli dobře obeznámeni s nejdůležitějšími programovými dokumenty tehdejšího mezinárodního dělnického hnutí a že pro svůj program z nich čerpali to, co se jim samým zdálo nejsprávnější. Odlišný však poměr měli k programu neudörflskému, který převzali takřka celý a jenž se stal základním kamenem pro jejich práci. Podrobněji to osvětlí následující komentovaný přepis břevnovského programu.

13/ Na to poukázal již Šolle, cit.práce, str.117

P R O G R A M

sociálně demokratické československé strany v Rakousku.^{a/}

I.

Práce jest pramenem všeho bohatství a vzdělanosti a an užitečná práce jen společností možná jest, tedy náleží společnosti, to jest všem jejím údům všechen pracovní výtěžek, při všeobecné pracovní povinnosti, dle stejného práva a každému dle jeho rozumné potřeby.^{b/}

V nynější společnosti jsou pracovní prostředky, to jest životní prameny monopolem jedné třídy, tím povstala odvislost pracujícího lidu jest příčinou bídy a otroctví všech tvarů.^{c/}

Osvobození práce vyžaduje změnu pracovních prostředků v obecné dobro společnosti a společenské upravení společné práce ve všeobecně užitečné a spravedlivé rozdělení pracovního výtěžku.^{d/}

Osvobození práce musí být dílem pracujícího lidu.^{e/}

Boj za osvobození dělnické třídy není bojem o třídní privileje a monopol, nýbrž o rovné právo a rovné povinnosti a o

a/ Program je přepsán doslovně podle fotokopie původního otisku v časopise "Organisace", uveřejněné v citované práci Klímově za str.80 a v citované práci Šolleho v příloze č.9-LO
Přepis dodržuje i interpunkci originálu, opravuje pouze změny ve způsobu psaní jednotlivých slov, k nimž od té doby došlo.

b/ Převzato z gothajského programu, srovn.Marek, cit.práce, str.36

c/ Převzato z gothajského programu, srovnej tamtéž, str.36

d/ Převzato z gothajského programu, srovnej tamtéž, str.36

e/ Věta zřejmě vychází z podobné formulace gothajského programu, která zní:"Osvobození práce musí být dílem dělnické třídy, oproti které jiné třídy jsou jen masou zpátečnickou."
/srovn.Marek, cit.pr., str.36/ Břevnovský program sice poněkud setřel určitost tím, že místo slov "dělnické třídy" užil slov "pracujícího lidu", avšak daleko důležitější je to, že se vyvaroval jedné z nejvážnějších chyb tvůrců gothajského programu tím, že vynechal druhou půlku věty, pojednávající o reakční mase.

zrušení všeho třídního panství.^{f/}

Na základě zásad těchto působiti chce československá socialistická strana, a ač působiti hodlá v rámci národním, uznává velmi dobře, že osvobození pracujícího lidu není žádnou místní ani národní, nýbrž sociální úlohou, která všechny země obejímá a jejíž luštění v praktickém i teoretickém spolupůsobení všech pokročilých zemí záleží.^{g/} Uznává však také zároveň, že dříve nežli se sloučení pracujícího lidu bez rozdílu národnosti a náboženství provede, musí býti každá strana sama dle národnosti zorganizována, načež se teprve k úplnému sloučení všech bude moci přikročiti.^{h/}

Ohledně otázky národní staví ona za základ právo svobodného sebeurčování národů, nespatřuje ale v národním rozvětvení svých soudruhů žádnou překážku v jejich společném snažení k hmotnému se osvobození.^{ch/}

f/ Tato věta je obsažena jak ve stanovách Mezinárodního dělnického sdružení /K.Marx - B.Engels, Vybrané spisy I., str. 395/, tak i pak v programu eisenaušském /Marek, cit.pr., str.17/

g/ V této větě jsou převzaty stanovy Mezinárodního dělnického sdružení. Příslušné místo v nich zní: "... že osvobození práce není ani místní, ani národní nýbrž sociální problém, který se týká všech zemí, v nichž existuje moderní společnost, problém, který není možno vyřešit bez praktické i theoretické spolupráce nejpokročilejších zemí;"/K.Marx-B. Engels, Vybrané spisy I.str.396/. Vynechána byla tedy pouze slova "v nichž existuje moderní společnost".

h/ Budoucnost, roč. 4., č.1.; 11.1.1877 doslova obsahuje tuto větu v článku "Náš program". Zatím těžko říci do jaké míry souvisí tato formulace s požadavkem vysloveným ve stanovách I.internacionály, aby její členové se snažili "ze všech sil o sjednocení roztržštěných dělnických spolků svých příslušných zemí v národní organizace"... /K.Marx - B.Engels, Vybrané spisy I., str.397/

ch/ Doslova převzato z úvodní části neudörflského programu. Celá tato úvodní část zní /podle soudobého překladu v Dělnických listech, roč.3., č.9.; 1.5.1874 - viz též Šolle, cit.pr., str.155-156/: "Rakouská dělnická strana, v připojení na dělnické hnutí všech zemí, snaží se osvoboditi pracující lid z práce za mzdu a panství tříd, odstraněním moderního, výsadního kapitalistického způsobu výrobního. Na místě jeho snaží se ona dosáhnouti společenské, státem organizované výroby majetku. Ohledně otázky národní staví ona za základ právo svobodného sebeurčování národů, nespatřuje ale v ná-

Jelikož považuje odborné a vzdělávací spolky za velepotřebné a užitečné, jelikož ony ponejvíce sebevědomí mezi pracujícím lidem rozšiřují a ku poznání jeho lidské důstojnosti valně napomáhají, chce všemožně o zařizování a rozlišování spolků těchto pečovati, osvědčuje pak zároveň, že činnost její na tyto se pouze omezovati nesmí.^{i/}

Vzhledem k zásadám těmto bude československá sociálně demokratická strana v Rakousku všemi zákonitými prostředky domáhati se svobodné společnosti a zlomení tvrdošíjného zákona mzdy zrušením systému námezdné práce, vyzdvižení vykořisťování a odstranění veškeré sociální a politické nerovnosti.^{j/}

 rodním rozvětvení svých soudruhů žádnou překážku v jejich společném snažení k hmotnému se osvobození, nýbrž naopak uznává jen v jednotném bratrském působení, které dělnictvo všech národností stejně oprávnjuje a stejně k povinnostem zavazuje, jedinou záruku jistého výsledku." Místa převzatá z neudorflského programu se doslova shodují s tímto nejstarším jeho překladem do češtiny.

i/ Tento odstavec je původní a vychází z konkrétního stavu, jaký tehdy v organizaci české dělnické třídy byl. O tyto konkrétní formy organizační měli Pecka a jeho druzi zájem od samého počátku. Již v prvním čísle ročníku 1873 "Dělnických listů", ročníku, který začínal pod redakcí Peckovou, bylo v úvodním článku "Co chceme?" o dělnických spolcích psáno: "Naše dělnické spolky vzdělávací, vzájemně výpomocné, výrobní a potravní považujeme za velepotřebné a velmi užiteční, jelikož k zlepšení našeho bídného stavu dělnického velice přispívati mohou, osvědčujeme ale zároveň, že činnost naše se na tyto pouze omezovati nesmí." /Dělnické listy, roč. 2., č. 1.; 3. 1. 1873; viz též Marek, cit. práce, str. 26/ Proti starší formulaci znamená tedy formulace břevnovská pokrok, ač zřejmě na ni navazuje, a to hlavně v tom, že neopakuje starší tvrzení o tom, že spolky samy "k zlepšení... bídného stavu dělnického velice přispívati mohou" a nahrazuje je oceněním organizační a uvědomovací funkce těchto spolků. Ve výčtu druhů dělnických spolků jsou v Břevnově vynechány spolky výrobní a potravní a místo o spolcích vzájemně výpomocných hovoří se již o vyšší formě, o spolcích odborných, v dnešní terminologii odborových. Tyto změny dobře obrazy pokrok, jež naše dělnické hnutí za pět let /1873-1878/ učinilo.

j/ Tento odstavec tlumočí vcelku myšlenky vyslovené v úvodní části gothajského programu, a to v odstavci: "Vycházejíc z těchto zásad domáhá se socialistická strana dělnická v Německu všemi zákonnými prostředky svobodného lidového státu

Žádné povinnosti bez práv, žádná práva bez povinností!^{k/}

II.

Částečně k uskutečnění svých základních ustanovení, částečně k působení neb agitaci pro ty samé staví ona následující požadavky:^{l/}

I. Všeobecné stejné a přímé právo volební pro všechny státní občany od dvacátého roku stáří počínaje, jak do parlamentu, do sněmu a obení zástupitelstev, taktéž i do všech sborů, které práva i povinnosti celku jakož i všech jednotlivých občanů chrániti mají. - Všem takto zvoleným zástupcům lidu mají

a společnosti socialistické, prolomení železného zákona mzdového odstraněním systému námezdní práce, zrušení vykořisťování v každé podobě, odstranění veškeré sociální a politické nerovnosti." /srovn. Marek, cit.práce, str.36/. Břevnovská formulace se však od gothajské poněkud liší, ato zejména tím, že místo o "svobodném lidovém státě a společnosti socialistické" hovoří jen o "svobodné společnosti". Šolle /cit.pr., str.117/ hodnotí toto zkrácení velmi kladně, nemohu s ním plně souhlasit. Zároveň s kritizovaným "svobodným lidovým státem" chybí v břevnovském programu i zmínka o "socialistické společnosti" jako cíli strany. Ostatně je při této zkratce třeba přihlídnout k tomu, že autoři chtěli program zveřejnit v časopise podléhajícím cenzuře. Marek upozorňuje, že rakouské úřady pokládaly požadavek "svobodného lidového státu" za požadavek zřízení republiky a braly ho za záminku k pronásledování celého hnutí /cit.pr., str.19,27/. Nebyla tedy především opatrnost motivací pro jeho vynechání v břevnovském programu?

k/ Tato věta tlumočí myšlenku závěru Všeobecných stanov Mezinárodního dělnického sdružení, kde se píše: "Mezinárodní dělnické sdružení prohlašuje:... že neuznává žádná práva bez povinností, žádné povinnosti bez práv;" /K.Marx - B.Engels, Vybrané spisy, I., str.396/. Pořadí hesel je ovšem v břevnovském programu obrácené.

l/ Doslova stejně zní i úvod ke konkrétním požadavkům sjezdu neudörflského: "Částečně k uskutečnění svých základních ustanovení, částečně k působení neb agitaci pro ty samé staví ona následující požadavky" /Dělnické listy, roč.3., č.9. 1.5.1874/; srovn.též.Šolle, cit.práce, str.155-156/.

se patriční diety poskytnouti.^{m/}

II. Úplnou svobodu tisku, spolčování a shromažďování, jakož i úplnou svobodu práva koaličního.^{n/}

III. Oddělení církve od státu a oddělení školy od církve.^{o/}

IV. Obligátní vyučování a nucené navštěvování školy do 16 let; a bezplatné vyučování na všech veřejných ústavech vyučovacích.^{p/}

V. Zřízení obrany lidu na místě stálého vojska.^{r/}

VI. Všeobecné odhlasování lidu o všech zákonech v parlamentu sdělaných.^{s/}

m/ Doslova stejně zní i 1. požadavek programu neudörflského: "Všeobecné stejné a přímé právo volební pro všechny státní občany od dvacátého roku stáří počínaje, jak do parlamentu, do sněmu a obecních zastupitelstev, taktéž i do všech sborů, které práva a povinnosti celku, jakož i všech jednotlivých občanů chrániti mají. Všem, takto zvoleným zástupcům mají se patriční diety poskytnouti." Velmi podobnou formulaci nacházíme i v programu eisenaušském, předloze to programu neudörflského. Podobné, ovšem značně odchylně stylisované požadavky nacházíme i v programech gothajském a novoměstském. Tyto shody jsou zcela pochopitelné, neříkají nám však nic pro otázku předlohy břevnovského programu, který plně převzal neudörflské formulace.

n/ Doslova stejně zní i 2. požadavek neudörflský: "Úplnou svobodu tisku, spolčování a shromažďování, jakož i úplnou svobodu práva koaličního." /Viz Dělnické listy atd./

o/ Doslova stejně zní i 3. požadavek neudörflský: "Oddělení církve od státu a oddělení školy od církve". /Viz Dělnické listy atd./

p/ Shodný 4. požadavek neudörflský zní: "Obligátní vyučování na školách občanských a bezplatné vyučování na všech veřejných ústavech vyučovacích." Na rozdíl od Neudörflu vynechali v Břevnově slova "na školách občanských", která vlastně jen v jiné formě opakovala požadavek oddělení školy od církve vysloveně výše. K vynechání mohlo dojít i nedopatřením, protože bezprostředně za vynechané místo vložili v Břevnově slova "a nucené navštěvování školy do 16 let". Hornívěková hranice povinné školní docházky, zde stanovená nezvykle vysoko, není v žádném starším socialistickém programu vůbec uvedena.

r/ Doslova stejně zní i 5. požadavek neudörflský: "Zřízení obrany lidu na místě stálého vojska." /Viz Dělnické listy atd./

s/ Požadavek referenda není ve starších rakouských programech a to ani v neudörflském, ani novoměstském, ani v programo-

VII. Zavedení zdravotní dohlídky na všechny dělnické poměry, obživné prostředky a obydlí. ^{t/}

VIII. Přísné zákony, činící zaměstnavatele zodpovědnými za všechna neštěstí dělníků, jež zaviněna nedbalostí zaměstnavatelů. ^{u/}

IX. Zavedení pravidelné /normální/ doby pracovní 10 hodin, s ohledem na nebezpečné závody 8 hod., omezení práce žen a odstranění práce dětí v továrnách a průmyslových dílnách; zavedení ústavu neodvislých dozorců továrních a odstranění soutěže, prací trestnickou dělníkům činěné. ^{v/}

X. Odstranění všech nepříjemných ^{aa/} daní a zavedení je-

 vých článků v českých socialistických časopisech. Tento požadavek se vyskytuje ve starších programech německých, a to jak v eisenášském, tak v gothajském. Eisenášská formulace zní: "Zavedení přímého zákonodárství lidem /tj. právo návrhu i zamítnutí/." /srovn. Marek, cit. pr. str. 18/, gothajská je trochu odlišná: "Přímé zákonodárství lidem. Rozhodování o válce a míru lidem." /srovn. Marek, cit. pr., str. 36/. Požadavek dodatečného referenda o zákonech usnesených parlamentem je tedy zvláštností břevnovského programu.

t/ Obdobný požadavek není v programu neudörflském ani eisenášském. Nalezneme jej však v programu gothajském, ovšem v odlišném znění: "Socialistická strana dělnická v Německu žádá v dnešní společnosti: ... 6. Zákony k ochraně života a zdraví dělníků. Zdravotní dozor dělnických bytů. Dozor nad doly, továrním, živnostenským a domácí průmyslem úředníky, volenými dělnictvem." /srovn. Marek, cit. práce, str. 37/

u/ Obdobný požadavek najdeme v zárodečné formě v programu gothajském: "Účinný zákon o povinnosti ručení." Plně je však vysloven v programu novoměstském: "Zákon, který stanoví bezpodmínečnou odškodňovací povinnost zaměstnavatele při všech poraněních dělníků v podnicích průmyslových, pokud není s to dokázat, že dělník vlastní vinou poranění si přivodil." /viz výše, kde věc je ještě detailněji rozvedena/.

v/ Stejně zní i 7. požadavek neudörflský: "Zavedení pravidelné /normální/ doby pracovní, omezení práce žen a odstranění práce dětí v továrnách a průmyslových dílnách; zavedení ústavu neodvislých dozorců továrních a odstranění soutěže, prací trestnickou volným dělníkům činěné." /Dělnické listy atd./ V břevnovském programu byl tedy pouze doplněn a zpřesněn vloženým určením délky normální doby pracovní: "10 hodin s ohledem na nebezpečné závody 8 hod.". Toto zpřesnění nalézáme ze starších programů pouze v jednom, a to v programu novoměstském, kde je rozvedeno poněkud podrobněji. /Viz výše./

aa/ zřejmý omyl, má býti "nepřímých"

diné přísné^{bb/} progresivní daně z příjmů a dědictví.^{w/}

XI. Převzetí a spravování všech komunikačních prostředků a peněžních ústavů /jako bank, spořitelen atd./ se strany obcí neb státu.^{x/}

XII. Neodvislost soudu, volba soudců lidem, zavedení bezplatného a ústního řízení soudního a bezplatné ochrany práva.^{y/}

XIII. Zrušení vazby vyšetřovací a zrušení trestu smrti.^{z/}

XIV. Zařízení dělnické statistické úřadovny. Úředníky těchto úřadoven volí lid.^{ã/}

XV. Státní povznášení volného společenského bytí a státní úvěr pro samostatné výrobní spolky dělnické pod demokratickými zárukami.^{§/}

bb/ zřejmý omyl, má být "přímé"

w/ Doslova stejně zní i 8. požadavek neudörflský: "Odstranění všech nepřímých daní a zavedení jediné přísné progresivní daně z příjmu a z dědictví." /Dělnické listy atd./

x/ Tento požadavek se nevyskytuje v žádném starším rakouském či německém dělnickém programu.

y/ Doslova stejně zní i 6. požadavek neudörflský: "Neodvislost soudu, volba soudců lidem, zavedení bezplatného a ústního řízení soudního a bezplatné ochrany práva." /Viz Dělnické listy atd./

z/Obecně humanitní požadavky, které se v jiném dělnickém programu z této doby nevyskytují.

ã/ Také tento požadavek se v jiném dělnickém programu nevyskytuje. Bylo by zajímavé, vysledovat, zda není ohlasem vlivu katedrových socialistů, zvláště Schäffleho, na studentské účastníky sjezdu. Na tento vliv upozornil Tobolka /cit. práce, str.34/.

§/ Doslova stejně zní i 9. požadavek neudörflský: "Státní povznášení volného společenského bytí a státní úvěr, pro samostatné výrobní spolky dělnické /asociace/, pod demokratickými zárukami." Jedinou změnou v Břevnové bylo vynechání v závorce uvedeného slova "asociace".

Tvůrci břevnovského programu tedy nepřevzali mechanicky ani jeden ze starších programů. Brali si podněty z několika, zvláště ze stanov Mezinárodního sdružení dělnického a z programu gothajského. Avšak ani jeden z těchto programů nebyl pro ně ani východiskem, ani předlohou jako celek. Tím méně však byl pro ně východiskem program Vídeňského Nového Města; ve srovnání s ním stojí břevnovský program neporovnatelně výše. Jen jediný starší program přejali takřka celý, a to program neuděrflský, jehož formulace tvoří jádro 2.části břevnovského programu. Ovšem doplnili jej a obohatili jak v druhé, tak zvláště v první části. V obou částech najdeme některé původní formulace, u dvou z nich se nám podařilo vysledovat jejich kořeny ve starších programových člancích českých sociálních demokratů.

Břevnovským programem se čeští sociální demokraté vrací k tradici sjezdu v Neuděrflu, který vysoko ocenil i Karel Marx. Odmítají program novoměstský, plný omylů a nesprávností. Nejen však to, čerpají i z jiných, zahraničních zdrojů. Vcelku přes drobné nejasnosti a nesprávnosti je možno břevnovský program hodnotit jako svědectví politické vyzrálosti pražských sociálně demokratických vůdců, jak další doklad toho, že koncem let sedmdesátých stála Praha v rakouském socialistickém hnutí nejvýše.

František Č e r v i n k a:

O VÝKLAD POMĚRU SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE K T.G. MASARYKOVI V 90.LETECH MINULÉHO STOLETÍ.

Současná historiografie i filosofie zdůrazňují právem škodlivý vliv T.G. Masaryka na ideologii dělnického hnutí na konci minulého století. Záslouhou této literatury byl představen čtenářům Masaryk jako šířitel revizionismu a protirevolučních názorů, jimiž ovlivňoval i samotný vývoj dělnického hnutí. Taková je pravda. Autoři těchto knih a článků však někdy vedou své čtenáře až k jednostrannému přesvědčení, že Československá sociální demokracie více méně trpně přijímala Masarykovy názory a že již v devadesátých letech považovala

Masaryka takřka za svého ideologa. Zdeněk Šolle se právem ohradil proti tomu, aby Masarykova "úloha v devadesátých letech" byla "idealizována" ^{1/}, ale svým násilným výkladem recenze "Rovnosti" ^{2/} na Českou otázku" znesnadnil čtenářům správné pochopení vztahu sociální demokracie k Masarykovi. Z Šolleho výkladu, béřeme-li ho v souvislosti, vychází činnost Masarykova jako jeden z hlavních předpokladů k přecenování reformistických dílčích úspěchů mezi sociálními demokraty. Šolleho pozdější článek "Vliv masarykismu na české dělnické hnutí koncem minulého století" již svým názvem klade pro naše české poměry úlohu Masarykovu na roveň úloze Bernsteinově. Autor si pomohl též, že "být pro nebo proti volebnímu právu bylo v té době takřka měřítkem p r í s l u š n o s t i /prol.F.Č./ k sociálně demokratické straně".^{3/} Šolle tímto způsobem "takřka" vřadil Masaryka do sociální demokracie a tím mohl dojít až k závěru, který přecenil možnosti i síly buržoasního politika Masaryka: "... v době, kdy řady dělnické třídy byly ve zvýšené míře rozkládány vrstvou dělnické aristokracie a revoluční vůdcové dělnické třídy byli uštváni policejní persekucí, mohl Masaryk a jeho stoupenci ovládnout vedení sociální demokracie a své stnaše dělnické hnutí z cesty revolučního boje proti kapitalismu na cestu reformismu."^{4/} Opatrnější formulace volil Jurij Křížek, když charakterisoval Masaryka jako "neoficiálního poradce" pražských sociálně demokratických vůdců.^{5/} Třebaže rovněž Křížek přecenil vliv Masarykův na sociální demokracii let devadesátých, nemohl při své znalosti pramenů ignorovat fakt, že "Masarykovy útoky na revoluční dělnické hnutí a pokusy ovlivnit je, setkávaly se též s určitým odporem a snahami odhalit jejich třídní pozadí", i když tato kritika sociální demokracie byla "nedůsledná, a proto nemohla odhalit plně Masarykovu tehdejší úlohu". Škoda, že tato, v soudobé literatuře ojedinělá zmínka nebyla rozvedena. Sociální

1/ Zdeněk Šolle, Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století, 1.vyd. 1951, str.205.

2/ Rovnost z 21. února 1895.

3/ Z.Šolle, Vliv masarykismu na české dělnické hnutí koncem minulého století, Nová Mysl 1954, č.3, str.293.

4/ Tamtéž, str. 293 - 294.

5/ Jurij Křížek, T.G. Masaryk a naše dělnická třída, 1955, str. 68-69.

demokracie "přes to, že se v jejích řadách projevovala vážná oportunistická kolísání" si "do konce devadesátých let minulého století zachovala ještě vcelku charakter revoluční strany, stojící v čele velkých bojů dělnické třídy"^{6/} a proto není ani možné vlivy masarykismu, ať byly jakkoliv škodlivé, považovat za ideologii, která stranu tehdy o v l á d l a.

Bude třeba, aby naši historikové i filosofové se v rámci boje proti revizionismu mnohem poctivěji zamýšleli nad dělnickým hnutím konce století a nad ideologií tohoto hnutí.^{7/} Prvky skutečného revizionismu vyrůstaly u nás zvolna, ale přímo z lůna dělnického hnutí. Čelný revizionista František Modráček vycházel ve svém úsilí o revizi některých ztěžejných pouček marxismu z poměrně dobré orientace po dílech Marxových a Engelsových a používal metod mnohem dokonalejších než buržoasní politik Masaryk, jehož metody Modráček odmítal a také leckdy zdařile odhaloval jako krajně primitivní a nevědecké. Dnešní kritika revizionismu zacílila na Masaryka a podcenila revizionisty, kteří si vydobývali autoritu stranických teoretiků a to v naprosté nezávislosti na působení a názorech Masaryka. Modráček na konci let devadesátých právem prohlásil, že ve formulaci svých revizionistických názorů byl zcela původní, že své výhrady k marxismu formuloval již předčtetbou nejen Masaryka, ale i Bernsteina.^{8/} Současně Modráček odmítal hrubé falšování marxismu Masarykem a distancoval se před stranou od buržoasního profesora jako socialistický dělník: "Děkuji za poučení, pane profesore. Mně však ho nebylo zapotřebí, neboť jsem to věděl již dávno..., ač jsem neseděl nikdy na lavicích vyššího gymnasia a university, ač jsem dělníkem, který do nedávna musil denně deset a více hodin pracovat v dílně a teprve večer mohl číst a v noci na posteli před spaním přemýšlet. To jen mimochodem, aby čtenáři věděli, proč jsem tak hloupým."^{9/} Masaryk byl v letech devadesátých vítán dělnictvem tehdy, když

6/ Pavel Reiman, Dělnické hnutí v českých zemích v letech 1899-1914, 1954, str. 4.

7/ V Polsku se ujal iniciativy A. Schaff, Kritika polského revisionismu, Praha 1954; v Německu podnětnou studii uveřejnil Kurt Hager v čas. "Einheit" č. 4 - 1957 (část otištěna v Nové myslí č. 7 - 1957 "Podstata a důsledky filosofického revizionismu").

8/ "Již od počátku svého studia v dějinném materialismu stál jsem na stanovisku kritickém proti Marxovi a Engelsovi... již r. 1897 v srpnové Akademii vystoupil jsem naproti Engelsovu názoru o sociální revoluci, a to dříve, nežli jsem četl práce Bernsteinovy a Otázku sociální", Akademie III. 1899, str. 390

9/ František Modráček, Odpověď prof. Masarykovi, Akademie III., 1899, str. 397.

bylo možné jeho vystupováním argumentovat oprávněnost dělnických požadavků osmihodinové pracovní doby a volebního práva. I buržoasní profesor, nesocialista, s těmito požadavky souhlasí a uznává je. A to mělo opravdu svůj význam. Pokud šlo o názory na marxismus, ovlivnil Masaryk v první řadě měšťáckou inteligenci. Dělníci zůstávali nedůvěřiví k jeho popírání třídního boje a vyzdvihování náboženství. Modráčka, sociálního demokrata, neúnavného řečníka a agitátora na dělnických schůzích, brali dělníci docela jinak - to byl hlas dělnické strany, zde mluvil jeden z nich, jeden z nejvzdělanějších teoretiků té doby, člověk, který jména Marxe a Engelse vyslovoval s velikou úctou a své revizionistické komentáře pronášel tónem skromným a nenápadným. Nebezpečí revizionismu už tehdy vyrůstalo uvnitř strany a k jeho vítězství by vnější útoky buržoasního filosofa, stojícího mimo půdu socialismu, nemohly stačit.

Ve vedení strany nebylo revolučních teoretiků; byli zde úzcí prakticisté se sklonem k reformismu. S Modráčkem polemizovat nikdo z nich neuměl a i když s nelibostí, přece se jen smířovali s jeho působením. Staří dělničtí vůdcové, funkcionáři i novináři se však ohrazovali proti Masarykovým názorům na socialismus a informovali dělnictvo o tomto postoji strany k Masarykovi. Toto stanovisko strany bylo natolik známé že ani "nová inteligence" ve straně, reprezentovaná zvláště Františkem Soukupem nemohla tehdy ještě otevřeně akceptovat Masarykovy názory na socialismus. Vedení strany bylo však příliš zvyklé odrážet útoky na samu existenci strany. Masaryk částečně imponoval těmto lidem svým uznáním důležitosti sociálně demokratické strany a svým proctvím a jejím dalším sílením. Teoretická neschopnost, reformistické tendence i úzký prakticismus znesnadňovaly členům vedení účastnit se polemiky o Masarykových názorech. Tito lidé už byli citliví jen na to, aby se někdo nedotýkal strany jako takové. Jestliže jí někdo pochleboval, odpustili mu různé učené "výhrady" k vědeckému socialismu. A zde skutečně bylo veliké nebezpečí Masarykova působení. "Olomoucký pozor"^{10/} se smál Němcovi i Soukupovi, že se ani nebrání Masarykovým útokům na marxismus. Na konci roku 1898 pořádala "Společnost pro vědy státní a sociální" valnou hromadu, na níž Masaryk mluvil o "krisi marxismu" svým "hlubokým způsobem". S Masarykem zde podle "Olomouckého pozoru" polemizoval jediný Modráček, zatím co Soukup byl Masarykem "tak překonán", že ani neuznal potřebu marxismus hájit. Tím se i vysvětluje, psal

10/ Olomoucký Pozor z 8. listopadu 1898.

"Olomoucký pozor", proč "Právo lidu" nehájí dost důrazně marxismus. Právo lidu na tento útok nervosně reagovalo tvrzením, že "soudruzi šli vývoody Masarykovy v y s l e c h n o u t" a že diskuse "o krisi marxismu" není ukončena. Jenom proto prý se Soukup, ale ani Němec nechopili slova. Konečně "Masaryk pohyboval se čistě na půdě teoretické, vedení strany se zvláště nedotýkal a sám nakonec svých důvodů prohlásil, že jakákoliv krise marxismu nemůže znamenati úpadek, ale jen sesílení strany". Právo lidu naznačovalo, že ve "vhodný čas" učiní "své povinnosti zadost" a pustí se do kritiky Masarykových názorů. Tyto okolnosti tedy potvrzují správné jádro názorů Z. Šolleho, J. Křížka i ostatních. Masaryk se snažil vykořenit marxismus ze sociální demokracie. Na druhé straně však tyto jeho snahy se setkávaly s odporem a kritikou a vedení strany bylo nuceno se před dělnickou třídou hájit z nedostatku vůle a energie bránit ztěžejní zásady hnutí. Ve straně však nebyli jen lidé, kteří se, jako Soukup, polemice s Masarykem záměrně vyhýbali. Právo lidu se velice důrazně ohradilo proti Masarykovým lžím o současném mezinárodním dělnickém hnutí. Masarykovský "Čas" informoval české čtenáře o teoretických sporech mezi Bernsteinem a jeho odpůrci Kautským, Bebelem a Liebknechtem lživým způsobem. "Čas" překrucoval skutečnosti až neuvěřitelným způsobem, používal falešných citátů a záměrně líčil odpůrce revizionismu jako lidi "bez vědecké ceny". Právo lidu přesvědčivě demaskovalo tento bezcharakterní způsob propagace revizionismu a upozornilo své čtenáře, že pojem "vědeckosti" je velmi labilní: "O knize Masarykově (Sociální otázka - pozn.F. Č.) taktéž napsáno, že je hluboce vědecká na jedné, kdežto se strany druhé se zase tvrdí, že je to pouhá kompilace bez určitých závěrů, negace negace, pouhá filosofická hříčka atd.^{11/} Vědeckost je tedy pojmem, již si vykládá každý podle své potřeby. Vážný časopis nemá ale za žádných okolností překrucovat fakta, aby z nich mohl pak konstruovat závěry, jaké pro své účely právě potřebuje."^{12/} Na jiném místě dělnického tisku byly falsifikátorské pokusy "Času" demaskovány názorným způsobem. Citáty z "Času", byly zde ve vtipné grafické formě konfrontovány se skutečnými fakty.^{13/} Čas nebyl připraven na tuto reakci Práva lidu a nařknul dělnický tisk z "mladočeského, postranní-

11/ To bylo stanovisko i recenze "Sociální otázky" v Právu lidu 28.února 1899.

12/ Právo lidu 26. října 1899.

13/ Právo lidu 31.října 1899.

ho, nenávistného způsobu" psaní. Realisté se spoléhali na teoretickou zaostalost a teoretickou nejistotu českých sociálních demokratů; domnívali se, že občasná chvála české sociální demokracie jim umožní beztržné překrucování událostí mezinárodního dělnického hnutí.

Revizionismus vyrůstal z hlubších ekonomických a společenských kořenů. Léta devadesátá byla dobou, kdy leninismus, marxismus epochy imperialismu, ještě neexistoval a kdy s některými poučkami nebylo možno vystačit. Odtud nejistota i teoretické tápání, odtud jen polovičatý a nedůsledný odpor proti revizionistickým názorům. Masaryk v tomto období propagoval revizionismus a sociální demokracii si přál mít stranou výlučně reformní, resignovanou na cíle revoluční a zbavenou její hlavní teoretické zbraně - marxismu. Současně se Masaryk v této době pustil do zápasu proti výstřelkům českého buržoasního nacionalismu, proti klerikalismu a antisemitismu a v t o m chtěl postupovat mnohdy společně se sociální demokracií. Tyto dvě stránky Masarykovy působnosti jsou často kladeny proti sobě jako stránka reakční proti stránce pokrokové. Někteří autoři hledali hlavní smysl Masarykovy činnosti v jeho boji proti zastaralým předsudkům české nacionalistické buržoasie a přežitkům feudalismu. Jiní autoři shledávají hlavní smysl tehdejší Masarykovy činnosti v boji proti marxismu a v šíření revizionismu. Tuším, že další vědecké bádání odkryje skutečný Masarykův záměr: zjednat předpoklad pro česko-německé vyrovnání v Rakousku na buržoasním základě a pomáhat tak vyřešit stěžejní a pro Rakousko osudnou otázku. Byla to doba, kdy po nezdaru tzv. punktací padala jedna vláda za druhou právě pro neschopnost vyřešit otázku vyrovnání mezi českou a německou buržoasií v českých zemích. Masaryk spěchá na pomoc vládě, ale vystupuje zcela jinak než vládní konservativci typu Taafeho, Badeniho aj. Masaryk se obrací proti českému nacionalismu, v němž vidí u nás hlavní překážku touženého vyrovnání a oceňuje česko-německý internaciona-
lismus sociální demokracie. S buržoasií má však společné východisko třídní a od sociální demokracie se distancuje právě v otázce třídního boje. Zdá se, že otázka česko-německého smíření zaujímala rakousky orientovaného politika Masaryka víc než cokoliv jiného.^{14/} Boj proti českému buržoasnímu nacionalismu a chvála národnostní snášenlivosti sociální demokracie - oba tyto rysy Masaryko-

14/ Proto je nesprávné a nehistorické stále ještě označovat Masaryka let devadesátých za "protirakouského liberálního měšťáka" /viz např. Jiří Taufer "St.K. Neumann", 1956, str. 36./

vy politiky byly podřízeny národnostním, smiřovacím snahám. Šíření revizionismu a útoky na vědecký socialismus byly součástí snah udělat ze sociální demokracie stranu měšťáckého typu, jejíž národnostní tolerance by mohla připravovat půdu pro vyrovnání mezi dělným lidem. Že tyto snahy byly i součástí nového, západoevropského boje proti revolučnímu dělnickému hnutí je samozřejmé.

Pozornosti Československé sociální demokracie let devadesátých však nešla ta okolnost, že Masaryk chválí sociální demokracii zvláště za její střetnutí s českým buržoasním nacionalismem a mlčí, nebo dokonce kárá stranu, když se střetne s buržoasním nacionalismem německým. Právo lidu ukázalo na konkrétních příkladech, že zatím co se masarykovský "Čas" humanitářsky rozhořčoval proti "mravní zvrhlosti české buržoasie" zachoval k "sociální i nacionální" zuřivosti německých měšťáků stanovisko "zcela licoměrné a farizejské".^{15/} Když nadešla doba, v níž se mladí sociálně-demokratičtí studenti dostali do ostré potyčky s německými protisocialistickými nacionalisty, odsoudil je "Čas" jako lidi, naplněné národnostní záští. Avšak tito studenti byli krátce před tím vášnivými obhájci Masaryka proti českým antisemitům v době hilsneriády. Jak napsalo Právo lidu "studenti socialističtí dostali tedy za své obhajování (Masaryka v době hilsneriády - pozn.F.Č.) dodatečný kopanec." ^{16/}

Z těchto skutečností bylo by však ukvapené docházet k závěrům o Masarykově nečeskosti a stranění Němcům. S tím bychom došli opět k jednostranným výkladům. Jestliže Masaryk viděl v českých zemích hlavní překážku vyrovnání v nacionalismu české buržoasie, nežnamená to, že si přál, aby česká buržoasie na toto vyrovnání hospodářsky doplatila. Naopak Masaryk si přál, aby česká buržoasie rychle upevňovala své hospodářské posice v pohraničí a ve všech oblastech, kde bylo nebezpečí, že budou tyto posice plně obsazeny Němci. Proto Masaryk otiskoval ve svém časopise "Naše doba" články, které mobilisovaly české fabrikanty k "péči" o tyto oblasti.^{17/} Právo lidu zaútočilo na tyto "kapitalistické návrhy", které "Revui Masarykově, jež chce být sociální" dělají "jen ostudu".^{18/} Podpora hospodář-

15/ Právo lidu, 5.července 1900. Konkrétní příklady, na něž zde pouze narážím, osvětlím při jiné příležitosti.

16/ Právo lidu, 10.července 1900.

17/ Jde zvláště o studii Jiřího Zásadského "České Podkrkonoší", Naše doba 1900, str. 251,336,430,492.

18/ Právo lidu, 5.dubna 1900.

ského sílení českého kapitálu nebyla v rozporu s Masarykovým pojetím česko-německého smíření. Stati o nutnosti pronikání českého kapitálu do pohraničí doplňovala stať, která hledala cesty "pro politika, který by rád v těžké nemoci Rakouska proslul jako lékař".^{19/} Tato stať chválila i Masaryka. Masarykovi stoupenci doporučovali idealisticky "vyrovnání neblahých protiv, přistřihování divokých výstřelků, které vypučely na obou stranách, v německé i české, z příkrého nacionalismu." A snažili se o to za účelem záchrany Rakouska a upevnění panství buržoasie; chtěli zajistit "schopnost rakouského parlamentu k práci".^{20/} Česká inteligence, čeští spisovatelé, umělci a novináři měli zanechat nacionálního boje a svěřit znovu rakouské vládě péči o česko-německé smíření: "Palacký r.1848 pokoušel se pro smír národností získat v první řadě spisovatele české i německé... když se může, jako viděti je na Smetanovi i na našich umělcích výtvarných, odstranit národnostní nepřátelství z umění, částečně z vědy, proč by nebylo možné též v jiných oborech, zejména v žurnalistice?"^{21/}

Tato koncepce česko-německého buržoasního anacionalismu však byla cizí česko-německému internacionalismu sociální demokracie. Jak však mohla strana odkrývat důsledně tyto rozpory, když neměla jasno o teorii národnostní otázky? Sociálním demokratům nezbyvalo v takové situaci nic jiného, než útočit na propagaci vzmachu českého kapitálu, na buržoasní třídní profil Masarykův a ne neoprávněnost jeho kritiky marxismu.

Když se v roce 1900 zformovali Masarykovi stoupenci v tzv. lidovou stranu, prohlásil na sjezdu Československé sociální demokracie v Budějovicích pražský delegát Roušar, že masarykovci jsou právě tak stranou buržoasní jako strany jiné. Taktika lidové straně dnes velí, "aby nás pohladila, ale to se děje jen proto, aby za naší pomoci mohli vystupovat, nechť-li odnést si rozbité hlavy ze schůzí. Ale my se s ní brzy utkáme jistě právě tak ostře jako s jinými stranami".^{22/} Rakušáctví a protisocialistický kurs Masarykův byly tak známé, že když se roznesly zvěsti o ochotě Josefa Hybeše vzdát se brněnského mandátu ve prospěch Masaryka, začali nepřátelé dělnického hnutí ironi-

19/ "Českoněmecké smířování", zn K. Naše doba 1900, str.279

20/ Tamtéž, str.281.

21/ Tamtéž, str.282.

22/ Právo lidu, 10.září 1900.

sovat stranu jako "Císařsko-královskou sociální demokracii". Sociální demokracie na to reagovala prohlášením, že je to vylhané a nemožné," aby sociální demokraté kandidoval socialistu a k tomu ještě muže, jenž se rozhodně vyslovil proti stěžejním zásadám sociálně demokratickým."^{23/} v roce 1907 opustili sociální demokraté názor, že podpora kandidatury Masarykovy je "nemožná". Ale ani tehdy, při říšských volbách na Valašsku, nešlo tak docela o projevy "hlubokého oportunistu"^{24/}, ale o politickou nutnost podporovat Masaryka proti ultrareakčnímu klerikálovi a to v situaci, kdy sociálně demokratický kandidát neměl naději na úspěch. Tato taktika nebyla tehdy dělnickou stranou uplatněna po prvé ani naposled.

Kritické hlasy sociální demokracie k působení a činnosti Masarykově pocházejí zvláště z doby přelomu století. Dobové zařazení této kritiky má jistě své důvody. Na konci devadesátých let v řadě akcí sociální demokraté nutně podporovali Masaryka. Šlo o boj proti rituální pověře, proti mladočeské státoprávní frázi aj. Austrofilsko-reformní orientace vedla naopak Masaryka k podpoře požadavku volebního práva /považoval je dokonce za vhodnou půdu pro česko-německé smíření/ a k podpoře požadavku osmihodinové pracovní doby /byl přesvědčen o její výhodnosti i pro kapitalisty/. Současně v době, kdy se dočasně v některých otázkách setkaly zájmy Masarykovy a dělnické strany, zesílil Masaryk svůj útok na marxismus a revoluční tradice dělnického hnutí. Je tedy pravda, že Masaryk plně využíval své spolupráce se stranou k jejímu ovlivňování reakční ideologií. Ale naopak zase strana v této době cítila několikrát přímo nutnost, pokud jí na to teoreticky chabé síly stačily, vysvětlit podmíněnost svého spojení s Masarykem a rozptýlovat iluze, že Masaryk je socialistou. Většina stranických funkcionářů si byla vědoma toho, a také se tím netajila, co vyjádřil mnohem později Zdeněk Nejedlý: "Masaryk nikdy nebyl socialistou... ani tehdy ne, když se sociálními demokraty manifestoval pro všeobecné hlasovací právo, ani tehdy ne, když přišel na Kladno mezi stávkující horníky..." Nejedlý v době první republiky však psal, že před válkou "dělnictvo vidělo j e n (prol.Č.) to, co je spojuje" nýbrž "nyní docela jinak vyniklo, co dělnictvo a Masaryka rozděluje."²⁵

23/ Právo lidu, 4.srpna 1900.

24/ Viz B.Kučera "O spojení sociální demokracie s Masarykem při říšských volbách 1907", ČMM 1955, str. 166-173.

25/ Zdeněk Nejedlý, "T.G.Masaryk" I. 1930, str. 29.

Slůvko "jen" není tak docela na místě, neboť dělnictvo, i když nedůsledně, přece jen dávalo již tehdy veřejnosti na vědomí rozdílnost třídního východiska Masaryka a třídního východiska dělnického hnutí.

Proč předválečná sociálně demokratická kritika Masaryka spadá hlavně do doby přelomu století, má ovšem i jiné důvody. Příčiny této kritiky samozřejmě nespočívají jen v nutnosti ohradit se proti "Otázce sociální", ale tato kritika souvisí i se vznikem nové politické strany, v jejímž čele stanul Masaryk. Sociální demokraté se obávali konkurence v řadách inteligence, kterou chtěli přesvědčit o buržoasním charakteru nové strany. Tento konkurenční boj vedla Masarykova "lidová strana" nevybíravým způsobem. Tak na příklad redaktor "Času" Herben uveřejnil po ustavujícím sjezdu lidové strany dopis, v němž Antonín Pravoslav Veselý, až posud sociální demokrat, oznamuje svůj vstup do nové Masarykovy strany. Běželo o podvržený dopis, kterým měl být způsoben zmatek mezi bývalými pokrokáři v sociálně demokratické straně. Je jasné, že se "Právo lidu" nezdrželo ostrého útoku na toto počínání a demaskovalo i taktiku masarykovského časopisu, v jehož redakci "mají přihrádky", do kterých ukládají "materiál rázu osobního a tím se pak utloukají osoby" masarykovcům nepohodlné.

Tato poznámka nechce v nejmenším zmenšovat zásluhy dosavadní marxistické literatury o našem dělnickém hnutí koncem století, ani kritických studií, věnovaných Masarykovi. Upozorňuje toliko na určitý metodologický nedostatek přístupu ke zkoumání otázky "Masaryk a dělnická třída". Není správné vycházet do nekonečna z poměru jedince ke hnutí a opomíjet poměr hnutí k tomuto jedinci, jehož význam pro tu dobu zjišťujeme. A zvláště ne tehdy, běží-li nám nejen o jedince, ale i o historii dělnického hnutí.

Zbývá ovšem důležitá otázka: jestliže nelze tedy přijmout tézi, přeceňující Masaryka a jeho stoupence jako politiky, kteří v 90. letech, "ovládli vedení sociální demokracie a svedli naše dělnické hnutí z cesty revolučního boje", jak potom vysvětlit pozdější dokonalou symbiosu Masaryka a zrádné, pravicové sociální demokracie po první světové válce? Na tuto otázku odpovídá formulace Karla Kosíka: "Masarykova zpřízněnost s pravicovými předáky pravicové sociální demokracie svědčí... o tom..., že se pravicoví sociálně demokratičtí bonzové vzdálili a odcizili proletariátu, že přešli do měšťáckého tábora a t a m (prolKosíkem) se sešli na společné politické a ideologic-

ké platformě s Masarykem."^{26/} Třebaže "nová inteligence" ve straně po roce 1897 už vytvářela předpoklady pro pronikání masarykismu do strany, nelze přikládat straně let devadesátých natolik pasivní úlohu v přijímání Masarykových názorů. Nejde přece jen o politiku Masaryka, ale v první řadě o pravdivou historii českého dělnického hnutí, které na konci století bylo reprezentováno sociálně demokratickou stranou. Kritisujeme tuto stranu tam, kde je toho zapotřebí. Nebudeme ji však snižovat tam, kde to není nutné. Sociální demokracie se v roce 1900 vysmála tomu, jak Masaryk mluví proti kultu vůdců a proti "fetišismu vůžků", zatím co si nechá od svých stoupců pořádat trapné ovace, vyznívajících právě nekritickým kultem Masarykovy osobnosti.^{27/} Ani my nemáme v úmyslu provádět kult Masarykovy osobnosti, i když ve smyslu opačném a negativním. Masaryk nepohltil ideologicky dělnické hnutí. Když však sociálně-demokratická strana přestala reprezentovat dělnické hnutí, přijali pravíkoví zrádci masarykismus a společně s ním se postavili proti obrozenému revolučnímu hnutí, reprezentovanému "marxistickou levicí" a od r. 1921 Komunistickou stranou Československa. Teprve tehdy, v letech dvacátých, mohl boj proti masarykismu dosáhnout vší důslednosti a leninské údernosti. Toho dokladem jsou články a studie Jaroslava Tábora, Pavla Reimana, Václava Kopeckého, projevy Klementa Gottwalda aj. Tím spíše bychom neměli zapomínat na hlasy dělnických funkcionářů, kteří za zcela jiných historických podmínek již v devadesátých letech minulého století naznačovali a předvíдали nevyhnutelnost ^{střetnutí} dělnického hnutí s Masarykem.

26/ Karel Kosík "O sociálních kořenech a filosofické podstatě masarykismu", Filosofický časopis 3, 1954, str. 203.

27/ Právo lidu, 5. dubna 1900.

Karel Kučera:

PRÁVNICKÁ STUDIA THEODORA BARTOŠKA.

V skrovné řadě právníků, kteří již na počátku tohoto století se přiblížili a v první republice otevřeně přiznali k cílům našeho dělnického hnutí, zaujímá významné místo Theodor Bartošek. Následující řádky si vytkly za úkol všimnouti si blíže jeho studií na pražské universitě, jak jsou zachyceny ve sbírkách archivu universitního.^{1/}

Absolvent českého gymnasia brněnského přichází do Prahy na podzim roku devadesátého sedmého; odmítl již předtím přání rodiny, a by odešel do semináře a vstupuje po vzoru svého otce, pensionovaného soudního adjunkta na právnickou fakultu.^{2/} Praha let devadeátých nebyla již dávno klidným městem osmdesátých let. Pokrokové hnutí s vyjimečným stavem, Badeniho vládní akce i rušné volby do páté kurie změnily zcela její provinciální ráz a právě Bartoškův příchod spadá do nejrušnější vlny dobové - prosincových bouří.

Nelze pochybovat o tom, že mladý nedávno zapsaný právník se ihned účastnil veřejných demonstrací, jimiž nezůstala nedotčena ani půda akademická. Akademický senát sice na schůzi dne 17.prosince s pochvalou konstatoval, že nikdo ze studentů "pro účastenství v nepokojích trestán nebyl" a rektor dokonce navrhl "veřejnou vyhláškou uznati umírněnost jeho /tj. studentstva/ a pokojné chování", ale vzpomínky současníků nás informují jinak.^{3/}

-
- 1/ Pramenem byly autorovi hlavně úřední knihy, katalogy posluchačů, protokoly o státních zkouškách a rigorosech a spisy disciplinární; z literatury o Bartoškovi uvádím pouze nekrolog J.Vízka v Právniku (1954, str.538) a nekrolog akademika Vlad.Procházky ve Věstníku ČSAV, ročník 63, str.425.
 - 2/ Theodor Bartošek se narodil 4.listopadu 1877 ve Ždánicích na Moravě; v rigorosním protokolu je uveden otec JUDr Jakub, soudní adjunkt ve výsl. M. Navrátil v Almanachu českých právníků (Praha, 1930, str.24) uvádí, že Bartošek v semináři byl; zdá se však, že zaměnil kněžský seminář s výchovným internátem gymnasistů, jenž býval mnohdy v běžné mluvě nazýván seminářem.
 - 3/ Na styk Bartoška s dělnickým hnutím v Brně upozornil Procházka l.c; rektorem byl tehdy profesor theologické fakulty Eugen Kadeřávek. Při projednávání návrhu rektorova přimlouval se profesor J.Čelakovský, aby se vyhláška nezmiňovala o tom, že nikdo ze studentů nebyl trestán; otevřeně ve svém návrhu zdůrazňoval opatrnost. Akademický senát toto upozornění jednomyslně schválil.

Zdeněk Nejedlý na příklad vzpomíná účasti historiků, posluchačů filosofické fakulty, přímo při demonstracích na Václavském náměstí.^{4/} Jestliže neodolali splatiti daň rušné době historikové, můžeme nemenší účast předpokládat u právníků. Prosincové bouře se tak staly symbolickým vstupem do Bartoškova působení v raze.

Zážitky, jež si Bartošek přinesl z radikálního ovzduší pražských ulic, byly pravým opakem poměrů na právnické fakultě. Tato fakulta zůstávala malým, uzavřeným světem pro sebe. Na rozdíl od své filosofické sestry nebyla zatížena spory názorovými i generačními. Většina učitelského sboru byla v táboře staročeském a neváhala přísně odsuzovat radikální nálady studentstva. Bartošek poznal ještě všechny příslušníky zakladatelské skupiny profesorů nové české university. Hned v prvním semestru se seznámil s postavami profesorů Hanela i Heyrovského. K přednáškám německého a římského práva si připsal i Čelakovského výklady o českých právních dějinách a Masarykův kurs praktické filosofie, pro právníky povinný.^{5/}

V druhém semestru rozmnožuje seznam svých kolegií o přednášky Randovy a Stupeckého. Tehdy absolvoval i výklady soudního lékařství profesora Reinsberga; tato disciplína jej zaujala a navštěvoval kromě Reinsbergova povinného kursu pro právníky i jeho publikum na fakultě lékařské,

Ale živelnou touhou juristy Bartoška po rozšíření myšlenkového obzoru nejlépe ilustrují v jeho nacionálních přednášky filosofické. Zapsal si Masarykův cyklus o národnosti a Hostinského výklady o estetice dramatu.

Řadu svých učitelů rozmnožil v zimním semestru roku devadesátého osmého, kdy poslouchal vedle Randy zvláště profesora Otta, Bráfa, Talíře a Hermann-Otavského. V dalším semestru přibyly výklady Pražákovy i kriminalisty Zuckera a hlubší zájem vědecký jej vedl k návštěvě některých seminářů. Vstoupil hned do tří najednou: zapsal si seminář Riegrův a Hanelův a zájem o otázky církevní, jenž jej od těch dob provázel po celý život, našel uplatnění v semináři profesora Hennera.^{6/}

4/ Viz Nejedlého článek, "Krofta a jeho generace" ve sborníku, O K.Kroftovi, historikovi a diplomatu, Praha 1936, str.39

5/ Z profesorů, kteří působili na nové české universitě, nepoznal Bartošek pouze kriminalistu Eduarda Gundlinga (nar-1819,) který v době jeho studií byl již pensionován.

6/ Navštěvuje však semináře pouze jeden semestr, v dalším semestru si cvičení nezapisoval.

Masarykovy a Hostinského přednášky navštěvoval stále /poslouchal ve svém čtvrtém semestru Masarykovu neotiku, estetické přednášky i cvičení Hostinského/, ale zapsal si i Drtinovy výklady o řecké filosofii, Pohledy na filosofii přítomnosti docenta Krejčího i Psychologii docenta Čády. 14. dubna roku 1899 složil první státní zkoušku. Zkoušeli jej Randa, Pražák, Čelakovský a Heyrovský a obdržel dobře všemi hlasy, přičemž se mu dostalo pochvaly za odpovědi z německého práva. ^{7/}

V pátém semestru /zimní běh 1899-1900/ poslouchal výklady Randovy, zapisoval si všechny přednášky profesora Otta a navštěvoval i kolegia Talíře, Bráfa a Zuckera. Stále jej zajímala filosofie. Masaryk tehdy přednášel Črty z filosofie slovanské, Čáda ve svém psychologickém cyklu došek k nauce o intelektu a Krejčí četl o Nietzschevi a Tolstém. V té době Bartošek počal pilně využívat i jazykových lektorských cvičení. Navštěvoval kurs ruštiny a polštiny, jehož lektorem byl starý pan Kolář, dále kursy italštiny, maďarštiny i anglická lektorská cvičení J.V.Sládka. ^{8/} Tato cvičení si však v dalším semestru již nezapisuje. Asi mu překážela v pilné přípravě k druhé státní zkoušce.

V letním semestru 1906 zapisoval Otta, Talíře, opět Zuckera, Masarykovy Základy sociologie a pokračování předchozích kursů docentu Čády i Krejčího.

V sedmém semestru poslouchal stále Randu, Stupeckého, Bráfa i Pražáka a poprvé si zapsal i mladšího kriminalistu Storcha. V osmém semestru - byl to letní běh roku 1901 - navštěvoval Talířovu statistiku, Zuckerův kurs filosofie práva a kanonická čtení Hennerova. I v posledním semestru nepřestal chodit na přednášky Masarykovy /přednášel tehdy o filosofii dějin/. ^{9/}

Podrobný, snad až únavný výčet přednášek, jež Bartošek absolvoval na právnické fakultě, byl nutný, abychom si učinili představu o jeho úsilí studijním. Na rozdíl od svých kolegů zapisoval si kolegií mnoho a nepřestával na všeobecných kursech; nevyhýbal se ani výkladům speciálnějším. Nejví-

7/ Zkoušel je v komisi Čelakovský a Pražák; komise byla ostatně velmi přísná, většinu Bartoškových kolegů odmítla.

8/ Kurs maďarštiny vedl lektor František Brábek, kurs italštiny lektor Dr.Fr. Maleček, kaplan malostranský; ten však neohlásil čtení.

9/ Absolutorium bylo Bartoškoví vydáno 1.srpna 1901 pod č. 8505.

ce zapisoval Randu a Otta. Z profesorů právnické fakulty snad nepoznal pouze Kaizla, který se ovšem v době Bartoškových studií věnoval kariéře politické a tudíž nepřednášel.

Nechuť, s níž pokroková část studentské veřejnosti pozorovala politické názory Bohuše Riegra, byla, zdá se, hlavním důvodem, proč i Bartošek nenavštěvoval kromě semináře v letním běhu 1899 žádný Riegrův kurs. Jinak si nelze věc vysvětlit, neboť Riegrovy přednášky poutaly posluchače neobyčejnou pečlivostí i aktualitou výkladu v době, kdy státoprávní hesla byla vážným argumentem politickým /přednášel často ústavní vývoj rakouský od roku 1848/^{10/}

Bartošek však nenavštěvoval poze přednášky starších profesorů, nýbrž zapisoval si i výklady docentské, kdykoliv jej téma zaujalo. Když se roku 1898 habilitoval docent Horáček a ohlásil čtení o dělnické otázce, nalézáme Bartoška mezi jeho posluchači: navštěvoval i přednášky tehdejších docentů Tilsche, Vančury i Kadlece.^{11/}

4.listopadu 1902 složil Bartošek druhé rigorosum. Již před tím 20.května téhož roku složil rigorosum třetí. První vykonal teprve 17.prosince 1903. Hned příštího dne 18.prosince byl promován.^{12/}

Rozumí se samo sebou, že za svých studií se Bartošek nevyhýval činnosti spolkové. Doba jí však byla málo příznivá. Sympatisoval a hlásil se od počátku k socialistickým studentům, opustil s nimi v únoru roku 1899 Slavii, pokoušel se později pracovat v Akademické čítárně, ale nejvýznamnější postavení v spolkovém životě studentském dosáhl, když převzal roku 1900 šestý ročník Studentského Sborníku. Tento časopis, obnovený předchozího roku Šmeralem, nebyl již představitelem skupiny neodvislých, mírné realisty nahradila družina socialistických studentů. Vedle Bartoška přispíval do něho v době jeho redakce V.Vacek, Jaroslav Hilbert, Emil L.Rys, R.Brož aj. Bartošek však nečovedl časopis pevněji řídit, jak již některá z uvedených jmen naznačují, vybíral si své spolupracovníky často ze skupin, které socialistický názor světový chápali všelijak, nevyhýbal se ani koženým názorům radikálních pokro-

10/ Velmi často konal Rieger i publika; Bartošek však proti profesorovi měl nepochybně zásadní a versi - od kolejného býval osvobozen.

11/ Nenavštěvoval pouze přednášky docenta Josefa Trakala (1860-1913). ředitele Strakovy akademie - snad z důvodů podobných jako v případě Riegrově.

12/ Rektorem byl tehdy profesor Strouhal z filosofické fakulty, promotorem Henner, děkanem Heyrovský.

kářů /Brož/ a přivedl do Studentského Sborníku opět nejednoho realistu - to vše mělo neblahý vliv na pevnou linii listu, jenž se stále více vzdaloval šmeralovských názorů.

Tyto Bartoškovy nedostatky byly však poněkud vyváženy důsledným postupem protiklerikálním, kterým se již tehdy vyznačoval pozdější horlivý pracovník Volné myšlenky i neobyčejně úspěšnou akcí, již energický a organizačně schopný právník protestoval proti surovostem carských úřadů vůči studentstvu. ^{13/}

Počátek nového století zastihl ruské studentstvo v vzrušeném kvasu. Přes přísné policejní předpisy univerzitní si počali vysokoškoláci v Rusku budovat organizace a připravovali dokonce studentský kongres, jímž sledovali cíle politiké. Akce byla prozrazena a studentští předáci zatčeni. Střediskem agitací zůstával nadále Kyjev, kde docházelo během roku 1900 v pravidelných intervalech k výtržnostem. Posléze v prosinci zakročilo vojsko a úřady potrestaly množství studentů vojenskou službou. Přísné tresty vyvolaly velké studentské nepokoje v Moskvě i v Petrohradě.

Studentský Sborník sledoval události v Rusku velmi pečlivě. V únorovém čísle přinesl zprávy o represáliích v Kyjevě a do dubnového zařadil Bartošek informující článek ruského studenta. ^{14/}

Studentské organizace v mnoha zemích protestovaly proti reakčním událostem v Rusku. Skupina Studentského Sborníku se rozhodla zorganizovat protestní schůzi i v Praze. Podle spolkového zákona bylo datum oznámeno policejnímu ředitelství; jako svolavatelé vystupovali Bartošek a Jaroslav Rozvoda. ^{15/} Schůze se měla konat 21. dubna, Bartošek již zajistil řečníka - měl jím být říšský poslanec Daszynski z Haliče. ^{16/} Úřady však v poslední chvíli schůzi nepovolily. Studentstvo se sešlo na důvěrné schůzi u Helmů a účastnilo se i veřejné schůze "politického klubu dělnického", kde Daszynski pře-

13/ Využil k tomuto účelu zvláště padesátého výročí smrti Augustina Smetany, jehož bylo v časopise obzvláště vzpomenu.

14/ Zpráva v dubnovém čísle je nepodepsaná, zdá se býti z pera redaktorova; článek ruského studenta byl redakci zaslán v esperantu a byl Bartoškem přeložen pod šifrou Omega.

15/ V policejní zprávě je Jaroslav Rozvoda uváděn jako bývalý právník.

16/ Ignacy Daszynski, narozen 1866, předák sociálních demokratů polských a jeden z vůdců Polského Kola.

promluvil.^{17/}

Květnové číslo Studentského Sborníku přineslo jeho řeč i doplnilo ji detailními zprávami o příčinách zákezu studentského shromáždění. Na důvěrné schůzi u Helmů přijali přítomní resoluci navrženou Bartoškem. Podle policejní zprávy účastnilo se této schůze asi sto studentů, mezi nimi několik žen. Presidium místodržitelství neváhalo v zápětí podáním ze dne 23. dubna roku 1901 celou záležitost oznámit rektorátu. Upozornilo, že se Bartošek návrhem resoluce dopustil přestupku proti spolkovému řádu. Rektor profesor Stupecký přidělil záležitost do referátu profesoru Pražákovi. Tento neobyčejně strohý ordinář veřejného práva byl obávaným referentem všech disciplinarií v akademickém senátu. Klidná strýzlivost u něho, pověstně ustupovala přísné rigorosnosti a nechybělo případů, kdy i senát neváhal pozměnit jeho příliš drastické návrhy disciplinárních trestů. V případě Bartoškové však Pražák projevil stanovisko mírné. Navrhl upustit od disciplinárního řízení a postoupit spisy děkanství s podivným dodatkem "aby Bartošek byl napomenut, aby na příště nevydal se v nebezpečenství vyšetřování pro přestupek spolkového zákona a by v projevech, které hodlá učiniti, obmezil se na takové předměty, k nimž stačí jeho znalost věci a jeho duševní schopnosti."¹⁸

Návrh referenta byl schválen schůzí akademického senátu ze dne 5. července a již 18. t. m. děkan fakulty profesor Rieger usnesení senátu Bartoškově oznámil. Vedle opravdu nepatrného přestupku spolkového zákona, přispěla k mírnému výsledku Bartoškově jistě i okolnost, že šlo o kritiku vládního opatření cizí velmoci, s níž monarchie nežila v nejlepším schodě, snad považovaly zeměpanské úřady i za zadostiučinění, že nepříznivá kritika se obracela proti státu, na který značná část národní veřejnosti patřila s vřelými sympatiemi, neboť jinak by těžko mohl být viníkovi prominut nedostatek úcty k autoritě, jenž se projevil v resoluci důvěrného shromáždění. A bezpochyby se konečné rozhodnutí senátu neobešlo bez důkladného zřetele k nadějnému juristovi, jenž byl znám profesorům jako bystrý a schopný kandidát při zkouškách.

17/ Schůze však byla brzy policejním komisařem rozpuštěna. Konala se v zahradním sále u Apolla.

18/ Při vyšetřování povolal Pražák Bartoška k výslechu, který se konal až 9. května t. r. za přítomnosti rektora Stupeckého. Druhý svolavatel Rozvoda byl vyslechnut pouze jako svědek - nebyl již zapsán.

Nebylo nikterak náhodou, že v této době Bartošek se vážně zabývá studentskými otázkami stavovskými. Studentský živel postrádal již dlouho ústřední organizace. Dokud místo ní působily velké a početné spolky, nebylo jí třeba, avšak v době názorového tříštění, četných proudů myšlenkových i politického drobení, jemuž byla valná část studentstva vystavena, byl nedostatek stavovské organizace bolestně pociťován. Bartošek na stavovskou otázku upozorňuje roku 1901 článkem "Na nové dráhy." 19/

K uskutečnění těchto plánů došlo však teprve roku 1904, nepočítáme-li krátkodobý pokus Unie. Přímý popud vzešel od profesora Jarníka, jenž také předsedal přípravnému komitě. Bartošek se velmi účinně podílel na přípravných pracích a měl největší podíl při vypracování stanov; byla to jeho zásluha, že Svaz československého studentstva sdružoval nejen spolky, nýbrž i jednotlivce mimo studentské korporace stojící. Bartošek byl zvolen také prvním předsedou Svazu a setrval v této funkci rok (od 19.června 1904 do 20.června 1905.). Programovým článkem nového předsedy byla stať "Krise českého studentstva a její řešení, kterou uveřejnil v Studentském almanachu." 20/

Když roku 1953 členové právnické sekce Československé akademie věd navrhovali Theodora Bartoška za člena korespondenta ČSAV, uvedli ve zdůvodňovacím návrhu i původní plán mladého doktora na kariéru akademickou. Zdá se, že Bartošek v mládí pomýšlel na vědeckou specialisaci v oboru dějin právních a snad tento zájem přivedl Bartoška i na filosofickou fakultu.

Jeho jméno se poprvé objevuje v nacionálních zimního běhu roku 1902. Nejsou to tentokrát pouze discipliny filosofické, které poslouchal již v době svých studií právnických. Zájem historický ho uvedl především na výklady hlavních představitelů historické vědy české. Tak si zapsal Golla (Dějiny římské v době císařské), Kalouskovy Dějiny české v 2.pol.16.století a přidal i jeho publikum o reformách Marie Terezie; složitý vývoj věrouky husitské sledoval v přednáškách mladého docenta Václava Novotného. Nedávno předtím jmenovaný extraordinář Josef Pekař četl tehdy Přehled dějin hospodářských a sociálních a Bartošek zastihl i třetí díl jeho kursu o dějinách

19/ Srovnej R.Wolf, České studentstvo v době prvního třicetiletí české university (1882-1912), Praha 1912, str. 137 a další. O Bartoškově účasti na organizaci ústředí českého studentstva chystám příspěvek zvláštní.

20/ Studentský almanach 1904, str. 41-46.

rakouských. Zapsal si i Niederlovy přednášky o slovanském národopisu, přednášky Vlčkovy i přednášku J.Krejčího o mladém Goethovi. Opět si zapsal Masarykovu Sociologii i některé kursy zeměpisné. Ale byl to spíše asi zájem cestovatelský, jenž vedl Bartoška na přednášky a cvičení Palackého a Švamberovy, než úmysl složit státní zkoušku z tohoto oboru. Kursy zeměpisné zapisoval i ve svém druhém semestru; Palackého však již pomínil, ale poslochal Augustinovu Hydrografii. Opět navštěvoval přednášky Gollovy, Pekařovy, Niederleho a Gebauerovy. J.Krejčí v cyklu Goethe a Schiller probíral tentokrát mladého Schillera.

Dřímající zájem filosofický ožil opět u Bartoška v dalším semestru, kdy si zapsal hojně filosofických přednášek (Masarykovu Filosofii dějin, Základy ethiky Krejčího i Čádovy Směry v ethice novodobé). Zůstal však věren historii a navštěvoval dokonce Pekařův proseminář.

V letním běhu roku 1904, vedle Gollova cyklu všeobecných dějin Pekařova O Rakousku v 2.pol.19.stol. poslouchal i Kalouska a rozšířil svůj zájem i o paleografii latinskou; poslouchal i Friedrichovy výklady diplomatické a patřil rovněž k posluchačům docentů Chytila a Matějky. Zapsal si Zírta a znovu počal sledovat přednášky Otakara Hostinského (přednášel o estetice dramatu). Další semestr byl jeho filosofickým semestrem posledním; jsa zaměstnán jinými úkoly, neměl již na studia příliš času - zapisoval si pouze Golla, Pekaře, Švamberu i Augustina.

I když úmysl věnovat se akademické dráze Bartošek později opustil, studie na filosofické fakultě rozšířily jeho obzor v historii i literatuře a byly znamenitou přípravou k pozdější Bartoškově činnosti žurnalistické. V bouřlivém roce 1905 Bartošek definitivně opouští universitu, aby se vrhl do víru života veřejného.

Věra O l i v o v á:

BOJ KSČ ZA JEDNOTNOU FRONTU A MEZINÁRODNÍ SOLIDARITU V LETECH 1921-23.

Po období revolučního rozmachu bezprostředně poválečných let došlo i v Československu v letech 1921-23 k pozvolnému odlivu revoluční vlny. Období těchto tří roků bylo charakterisováno po hospodářské stránce propuknutím a trváním značně prudké hospodářské krise, která vrcholila na přelomu roku 1922 a 1923. Politicky stála tato léta ve znamení usilovných snah československé buržoasie o upevnění československého buržoasního státu.

Oba tyto základní momenty vnitropolitického vývoje se odrazily v řadách československého proletariátu jednak intensivním bojem proti snaze kapitalistů převalit tíhu krise na dělnictvo, jednak úsilím znemožnit stabilizační snahy buržoasie.

V čele těchto snah stanula mladá, v roce 1921 založená Komunistická strana Československa. Její hlavní úsilí v tomto období směřovalo k vytvoření jednotné fronty dělnictva, která byla jediná s to odrazit hospodářský i politický útok buržoasie. Taktika jednotné fronty byla vytyčena také již v létě roku 1921 na III. kongresu Komunistické internacionály. Leninovo heslo "k masám" vycházelo přímo z požadavků širokých dělnických vrstev a odpovídalo jejich požadavkům. Proto se také v řadách dělnické třídy jak ve světovém měřítku, tak i uvnitř Československé republiky setkala se značnými sympatiemi a odezvou.^{1/}

V Československu začala mladá komunistická strana prosazovat a uplatňovat taktiku jednotné fronty ihned po svém založení. Její úsilí směřovalo na jedné straně k zajištění společného postupu s tzv. socialistickými stranami či odborovými organizacemi dělnictva. Na druhé straně byla vedena akce za jednotnou frontu zdola - za uskutečnění společného postupu dělnictva ve stávkách, demonstracích, v prosazování hospodářských, sociálních i politických požadavků.

1/ Usnesení III. kongresu komunistické internacionály viz Kommunističeskij internacional v dokumentech 1919-1932, Moskva 1933, str. 163-259.

Již v druhé polovině listopadu 1921 nabídla komunistická strana sociálně demokratické straně a straně československých socialistů vytvoření společné jednotné fronty. Začátkem prosince rozšířila svoji nabídku i na křesťansko-sociální dělnictvo. Dostalo se jí však ve všech případech odmítavé odpovědi.

Do vrcholného stadia vstoupilo úsilí komunistické strany po vytvoření jednotné fronty dohodou se socialistickými stranami na podzim roku 1922 a na počátku roku 1923.

Pod tlakem ostrého průběhu hospodářské krise, i pod politickým tlakem požadavků vytyčovaných komunistickou stranou, vydala 10. září vláda prohlášení k občanstvu o opatřeních k zmírnění krise.

Toto vládní prohlášení se stalo jakýmsi podnětem k usilovnému organizačnímu seskupování jednotlivých stran proti komunistické straně. Dochází k procesu, v němž sociálně demokratická, národně socialistická a částečně i lidová strana vytyčují rovněž heslo jednotné fronty, které získalo tak velkou popularitu v dělnických řadách, ale jednotné fronty bez komunistů.

Komunistická strana se ihned po vydání vládního prohlášení obrátila na socialistické strany i na stranu lidovou s novou nabídkou vytvoření jednotné fronty. Českoslovenští socialisté odpověděli otázkami, v nichž kladli požadavky, jejichž jednoznačné přijetí by se prý mohlo stát podkladem k navázání jednání. Odpověď komunistické strany však prohlásili za nedostatečnou, čímž odmítli jednat o vlastní otázce jednotné fronty.^{2/}

Také čeští i němečtí sociální demokraté odmítli návrhy komunistické strany. Stejně stanovisko zaujala i lidová strana.^{3/}

Komunistická strana odpověděla na odmítnutí svých návrhů zvýšeným úsilím o faktické uskutečnění jednotné fronty bez ohledu na stanovisko ^{těchto} stran. Počátkem října roku 1922 vydala výzvu k dělnictvu, aby ve všech místech a ve všech závodech budovalo stálé výbory proletářské jednoty. Měly to být zvláštní obranné výbory, složené ze zástupců všech politických stran, které měly pečovat o vedení boje proti útokům podnikatelů.^{4/}

2/ Viz České slovo 24. září 1922, Rudé právo, Večerník, 25. září 1922.

3/ Zpráva presidia zemské správy politické kanceláři presidenta republiky, Praha 2. a 12. října 1922; AKPR - D 5523/22, D 5662/22.

4/ Tamtéž.

Zároveň však poslanecký klub komunistické strany podal počátkem prosince 1922 nový návrh všem socialistickým klubům. V zaslaném dopise jsou obsaženy návrhy na společnou akci proti nezaměstnanosti a žádá se zároveň odpověď - jsou-li dotyčné kluby ochotny zúčastniti se společné porady zástupců všech socialistických klubů poslaneckých 12.prosince 1922.

Na tento návrh odpověděl nejprve poslanecký klub sociálně demokratický. Odmítl svou účast na svolávané poradě a to z důvodů zásadních. O něco později - 20.prosince - odpověděli němečtí poslanci. Jejich odpověď nebyla kategoricky odmítavá. Projevovali ochotu ke společnému postupu s komunisty od případu k případu, a však konkrétní návrhy na společnou poradou odmítali.

Značně vyhybavá odpověď přišla od strany československých socialistů, která však si přitom nechávala možnosti uskutečniti určitá společná jednání. Klub poslanců národně socialistické strany oznámil navrhovatelům, že může zaujmouti stanovisko jen v souhase s výkonným výborem a při tom zároveň pověřil předsednictvo k nezávaznému informačnímu rozhovoru s komunistickými poslanci. V týdnu od 10.do 16. prosince 1922 se také konala společná informační porada zástupců komunistické a národně socialistické strany, která však nepřinesla žádné výsledky.

Pro společnou akci se vyslovila pouze strana nezávislých socialistů-centristů.^{5/}

Komunistická strana dále zesílila své úsilí. Ve dnech 5.listopadu až 5. prosince 1922 zasedal v Moskvě čtvrtý kongres Komunistické internacionály, který ve svých usneseních rozvedl a rozšířil požadavek jednoté fronty. Jako vyvrcholení procesu vytváření jednotné fronty měl být ustavení zvláštní dělnicko-rolnické vlády, jakožto přechodé vlády k diktatuře proletariátu. Požadavek dělnicko-rolnické vlády byl podrobněji propracován až na třetím rozšířeném plenu Komunistické internacionály v červnu roku 1923.^{6/} Při tom však již 4. prosince 1922 vydal širší výkonný výbor KSČ tisku a všem organisacím strany v republice pokyny o způsobu propagandy

5/ Viz zprávy presidia zemské správy politické kanceláři presidenta republiky, Praha 14. prosince, 21. prosince a 28. prosince 1922; AKPR - D 6973/22; D 7186/22; D 7312/22.

6/ Komunističeskij internacional v dokumentach, str.293-390.

hesel jednotné fronty a dělnické vlády. V svolání je nařízena zvýšená aktivní činnost a pohotovost členů strany v boji za vytváření jednotné fronty, v organisování nezaměstnaných a v boji proti vzrůstajícím fašistickým tendencím.^{7/}

Úsilím Komunistické strany Československa o vytvoření jednotné fronty dohodou s vedením různých socialistických stran naráželo, jak bylo uvedeno, na značné obtíže a prakticky se neseťkalo se zřetelnějším úspěchem. Mnohem větší naději na úspěch, jak o tom svědčí i řada konkrétních případů, měla snaha o vytvoření jednotné fronty zdola. Tzn. snaha, spojití boj všech dělníků bez ohledu na politickou či odbornou příslušnost v konkrétních akcích, stávkách či demonstracích.

Značné úspěchy měla snaha v organisování hnutí nezaměstnaných v tomto období. Ohromné množství nezaměstnaných, jejichž počet podle neúplných oficiálních statistik dosáhl v lednu roku 1923 - 441 tisíce, obrátilo na sebe plným právem pozornost komunistické strany.

Již v roce 1921 a především po celý rok 1922 se stupňoval pod vedením komunistické strany počet schůzí a demonstrací nezaměstnaného dělnictva. Také tento proces vyvrcholil na přelomu roku 1922 a 1923. V tomto období došlo k neobyčejnému zaostření hnutí nezaměstnaných, k jejich stále důraznějším a rozhodnějším vystupování, k jejich lepší organizaci.

13. listopadu 1922 se konala v Praze ustavující schůze přípravného výboru proletářské jednoty, jakožto orgánu nezaměstnaných. Ze schůze byla vyslána zvláštní deputace nezaměstnaných na Staroměstskou radnici, aby prosazovala jejich právo na práci.^{8/} Pod vedením tohoto výboru docházelo pak z popudu a za podpory komunistické strany k vytváření rad nezaměstnaných v jednotlivých městech, 6. února 1923 došla pak k ustavení Říšské ústřední rady nezaměstnaných, která spojovala zástupce nezaměstnaných z Čech, z Moravy, ze Slovenska i ze Zakarpatské Ukrajiny.^{9/} 25. března se pak v Mostě konala krajská konference rad nezaměstnaných za účasti delegátů okresních rad nezaměstnaných z celé řady severočeských měst.^{10/}

7/ RP - 5. prosince 1922

8/ RP - 14. listopadu 1922, str. 2.

9/ RP - 7. února 1923, str. 5.

10/ RP - 29. března 1923, str. 4.

Pod vedením rad nezaměstnaných konaly se pak v celé republice četné schůze a demonstrace. Tak např. 8.ledna 1923 došlo k velké demonstraci nezaměstnaných na Staroměstském náměstí, kde hlavní projev k účastníkům měl A.Zápotocký a B. Šmeral.^{11/}

6.února 1923, v den povánočního zahájení zasedání poslanecké sněmovny, dostavila se do Národního shromáždění velká deputace nezaměstnaných ze všech částí republiky. Nezaměstnaní podali ministru sociální péče Habrmanovi tištěné memorandum a přednesli mu stížnosti na špatné provádění zákona o podpoře v nezaměstnanosti a na liknavost zodpovědných činitelů při provádění ~~roz~~kových staveb a veřejných prací.^{12/}

Týž den, 6. února, vyhlásila KSČ za den boje proti nezaměstnanosti a proto docházelo ve zvýšené míře k demonstracím nezaměstnaných. 9.února došlo k bouřlivé schůzi nezaměstnaných v Košicích. Po schůzi se demonstrující odebrali k županovi, a by protestovali proti nespravedlivému vyplácení a zadržování podpor v nezaměstnanosti. Skutečnost, že županský úřad byl obklopen policií vyvolala pak značné rozčilení demonstrujících a pořadatelům schůze se jen stěží podařilo zabránit střetnutí nezaměstnaných s policií.^{13/} A tak bychom mohli uvádět další místa v nichž docházelo k demonstracím.

Hlavním iniciátorem a bojovníkem za práva nezaměstnaných byla komunistická strana, která vydatně celé hnutí podporovala. Komunističtí poslanci se účastnili nejen schůzí nezaměstnaných, ale bojovali za jejich zájmy i v tisku a v parlamentě naléhavými interpelacemi adresovanými ministerstvu sociální péče a celé vládě.^{14/}

Nejvýrazněji a nejsilněji se však úsilí komunistické strany o vytvoření jednotné fronty obrazilo v jednotlivých stávkách tohoto období.

Dělnické boje probíhaly ve všech odvětvích průmyslu. Za tři léta stávkovalo nebo bylo vyloučeno podle úředních statistik téměř tři čtvrtě milionů dělníků. Faktický počet byl ovšem ještě mnohem vyšší.

V popředí dělnických bojů v tomto období stály boje horníků. K veliké hornické stávce došlo již koncem roku 1921 na Ostravsku a její zakončení by-

11/ RP - 9.ledna 1923, str. 2.

12/ RP - 7.února 1923, str.4.

13/ RP - 13.února 1923, str.6

14/ RP - 7.února 1923, str.4.

lo jen oddálením dalšího boje, ke kterému došlo ihned začátkem roku 1922. Uhlobaroni falknovského revíru, kteří snížili podstatně hornické mzdy, odmítali ustoupit od svého stanoviska. Na pomoc jim přispěchali i uhlobaroni ostatních revírů, především ostravského, kteří rovněž vystoupili s novými požadavky na snížení hornických mezd. Boj nabýval ohromného rozsahu. Stávku falknovských horníků podpořili horníci mosteckého revíru a když byla 2. února 1922 vyhlášena všeobecná stávka horníků v celé republice, vstoupili do ní nejen horníci ostravští, rosicko-oslavanskí, ale i horníci na Slovensku.

Zatím co 135 tisíc horníků celé republiky bojovalo jak proti snížení mezd, tak proti pokusům uhlobaronů o prodloužení sobotní šestihodinové směny na normální směnu osmihodinovou, sociálně demokratičtí odboroví předáci vyjednávali s těžaři.

Výsledkem těchto jednání byl kompromis z 10. února 1922 - tzv. pražská ujednání, oddalující rozhodné řešení všech důležitých otázek.

A další útok kapitalistů na horníky nenechal na sebe dlouho čekat. Již v létě 1922 postavili uhlobaroni znovu ultimativní požadavek snížení hornických mezd a prodloužení pracovní doby. Jejich požadavky podpořili i vedoucí činitelé sociálně demokratického Svazu horníků, jehož ostravský sekretář přímo zdůrazňoval, "že šestihodinová práce v dole je pro závod hodně neehospodárné zařízení a je otázkou, jak dalece prospívá také horníkům."^{15/}

Jednání mezi uhlobarony a zástupci horníků se prodloužilo až do podzimu, aby v říjnu vyvrcholilo v novou hornickou stávku na Ostravsku. Uhlobaroni, jisti svou věcí, vědomi si svých posílených posic a podpory se strany sociálních demokratů, odmítali přistoupit na ústupky dělníků, kteří byli ochotni snížit své mzdy o 20 až 25%. Uhlobaroni žádali více. Žádali faktické snížení hornických mezd o 40-50%.

Hornická stávka byla v několika dnech odvolána, když sociálně demokratičtí předáci na Ostravsku přistoupili na celou řadu požadavků kapitalistů. Podobně skončila i stávka v březnu roku 1923. Úporný boj horníků byl pak dovršen na podzim roku 1923 ve veliké, sedmítýdenní hornické stávce. Přes ohromný rozsah a úpornost stávky, přes neobyčejné odhodlání horníků zabránit tentokráte náporu podnikatelů, skončila vlivem sociálně demokratického ^{15/} Duch času 23. července 1922.

vedení i tato stávka porážkou horníků a dalším snížením jejich mezd o 9-13%. Jak patrně, stala se léta 1921, 1922 a 1923 obdobím soustředěného útoku kapitalistů na horníky. Horníci museli odolávat jak náporu těžařů a s nimi spojených ostatních kapitalistů, museli bojovat proti stávkokazům a při tom v jejich čele stáli většinou sociálně demokratičtí vůdci, kteří u zeleného stolu přistupovali na jeden požadavek těžařů za druhým.

Komunistická strana Československa ve všech případech hájila stanovisko důsledného boje všech horníků proti těžařům. Ale jejím nedostatkem bylo to, že se spokojila mnohde pouze s tímto konstatováním. Nedovedla se probojovat sama do čela hornických bojů. Často stála mimo a pouze zaznamenávala jednotlivé události. V některých případech se jí sice skutečně podařilo prosadit a vytvořit mnohde jednotnou frontu horníků proti těžařům, nedovedla však tohoto svého úspěchu ještě dobře využít a důrazně a důsledně prosazovat a prosadit své revoluční požadavky.

V důsledku všech těchto politických i hospodářských okolností horníci krok za krokem ustupovali, krok za krokem vydávali posice, dobyté v letech 1918, 1919 a 1920.

Obdobná jako v hornictví byla situace i na jiném důležitém průmyslovém úseku - v kovoprůmyslu.

Již v květnu roku 1921 došlo v Praze ke stávce 33 tisíc kovodělníků, kteří bránili útoku kapitalistů, žádajících omezení výroby na čtyři dny v týdnu, prodloužení pracovní doby aj. Také na Slovensku kde rovněž zaútočili podnikatelé na mzdy kovodělníků, docházelo k demonstracím a protestním stávkám.

Počátkem roku 1922 nápor podnikatelů znovu zesílil. Jednání, která byla vedena, nevyřešila spor a v květnu vstoupili kovodělníci znovu do stávky, aby odrazili útok na své mzdy, na celou svoji životní úroveň.

Kapitalisté podnikli vše, aby rozbili skutečnou jednotnou frontu kovodělníků, která se z iniciativy komunistů v této stávce skutečně vytvořila. Podnikatelé se snažili vyřadit jednotlivé závody z boje, aby mohli provést svůj útok na kovodělníky v jednom závodě po druhém. Jejich záměr se však nezdařil. 19. května 1922 byla stávkovým výborem kovodělníků, ve kterém měli většinu komunisté, vyhlášena všeobecná stávka kovodělníků, Zúčastnilo se jí podle údajů buržoasní statistiky 124 tisíc kovodělníků ze 60ti středočeských závodů.

Skutečný počet účastníků stávky byl však daleko větší. Spolu s kovodělníky protestovali proti kapitalistickému vykořisťování i nezaměstnaní. Zároveň se stávkovému výboru podařilo rozšířit jednotnou frontu i na jiná odvětví a 19.května se připojili ke stávce i železničáři, zaměstnanci elektrárny, plynáren a vodovodů, zaměstnanci divadel i někteří úředníci. Celý život v Praze byl ochromen skutečnou generální stávkou. Byl to jeden z největších úspěchů komunisty prosazované jednotné fronty v tomto období.

Avšak v dalším průběhu stávky se stávkovému výboru nepodařilo rozšířit stávku na ostatní důležitá průmyslová odvětví ani na širší oblast kovoprůmyslu. V důsledku toho, i tato stávka skončila porážkou kovodělníků, a 8-10% snížením mezd.

V letech 1921-1923 docházelo i k rozsáhlým obranným bojům textilního dělnictva. I zde se komunistické straně podařilo docílit určitých dílčích úspěchů v budování jednotné fronty. Stejně úsilí vyvíjela i v bojích v ostatních odvětvích - v obuvnickém průmyslu, mezi stavebními dělníky, mezi dělníky v chemických továrnách, ve sklárnách, mezi zemědělskými a lesními dělníky atd,atd.^{16/}

Ve všech těchto bojích usilovala strana o vytvoření jednotné fronty někdy s větším, někdy s menším úspěchem. Někdy se jí podařilo získat pod své vedení dělnictvo a prosadit své požadavky. Tak tomu bylo např. při stávce kovodělníků v roce 1922. Stejně i při hornické stávce roku 1923 podařilo se komunistické straně v první etapě boje sjednotit a ovlivnit hornické řady. Ve všech těchto bojích komunistická strana se snažila získat pro svou revoluční taktiku co nejširší dělnické vrstvy.

Stejně úsilí věnovala i boji za mezinárodní solidaritu, které vyvrcholilo v roce 1923 v souvislosti s událostmi v sousedním Německu. V Německu totiž došlo počátkem roku 1923 k násilné okupaci Poruří francouzským a německým vojském. Politická i hospodářská krise v Německu se na jedné straně obrazila růstem fašistických tendencí v řadách německé buržoasie, na druhé straně vedla k prudkému revolučnímu rozmachu německého dělnictva.

Komunistická strana Německa vyzvala sociální demokraty k vytvoření

16/ Viz i V.Olivová, Postavení dělnické třídy v ČSR v letech 1921-23, ČSČH,1954, str.193-225,č.2.

jednotné fronty v boji proti francouzským okupantům i proti politice německých kapitalistů, hledajících cesty k dohodě s kapitalisty francouzskými, anglickými a americkými. Vyzývala k vytvoření dělnické vlády. V květnu 1923 byla za vedení komunistů uspořádána stávka v Poruří, která byla výrazem prudce narůstající revoluční aktivity německého proletariátu. V srpnu vypukla v Poruří další ohromná stávka. V Sasku a Durynsku se vytvořila zemská vláda, v jejímž čele stál blok komunistů a levých sociálních demokratů. V Hamburku došlo k pokusu o revoluční převrat.

Revoluční hnutí sousedního německého proletariátu nalézalo samozřejmě pochopení a ohlas mezi dělnickou třídou Československé republiky. Komunistická strana Československa se také ihned ujala iniciativy v boji dělníků v republice na obranu německého revolučního proletariátu.

Okamžitě s tím, jak byla zahájena okupace Poruří odhalovala záměry francouzské buržoasie, vysvětlovala postup buržoasie německé. Zahájila akci proti tomu, aby na podporu plánů francouzské buržoasie nebyli najímáni a odesíláni do Poruří z Československa horníci jako stávkokázové.

Komunistická strana se velmi prudce stavěla proti všem plánům

Francie, zavléci Československo v jakékoliv formě do francouzského dobrodružství v Poruří. Své akce v tomto směru vystupňovala v souvislosti s příjezdem francouzského generála Focha do Prahy v květnu roku 1923.

Fochův příjezd z Paříže přes Varšavu do Prahy vyjadřoval tendence Francie po upevnění francouzsko-polských a francouzsko-československých svazků na jedné straně, a z toho vyplývající upevnění poměrů československo-polských. To znamená, že směřoval v podstatě k upevnění posic Francie v těchto státech, což bylo důležité především vzhledem k francouzsko-německému sporu. O konkrétním předmětu a výsledku jednání pronikaly do veřejného mínění pouze kusé zprávy, které měly nad to ještě převážně charakter dohadů.

Komunistický tisk zahájil proti Fochovi i proti zahraniční i vnitřní politice republiky prudkou kampaň. V odporu proti Fochově poslání se k boji strany přidružili i činitelé, které není jistě možno pokládat za přívržence strany. Např. prof. Rádl požádal komunistický tisk, aby uveřejnil jeho článek "Ať žije světový mír", v němž uvádí, že příjezd Fochův bude

mít vliv na posílení vnější i vnitřní reakce v republice.^{17/} Tato skutečnost svědčí nejlépe o tom, že odpor komunistické strany vyjadřoval názory nejen revolučního proletariátu, ale širokého okruhu pokrokové veřejnosti. A v tom také spočíval značný význam této kampaně. A to tím spíše, že buržoasní tisk a tisk klerikální nadšeně vítal Fochův příjezd,^{18/}

Spolu s tím, jak se rozvíjel revoluční boj německého proletariátu, stupňovala komunistická strana své úsilí na jeho podporu. Počátkem srpna vydal výkonný výbor strany provolání k událostem v Německu.

Spolu s tím, jak se rozvíjel revoluční boj německého proletariátu, stupňovala komunistická strana své úsilí na jeho podporu. Počátkem srpna 1923 vydal výkonný výbor strany provolání k událostem v Německu. Situace v Německu je v něm charakterisována jako nejvyvinutější v celé střední Evropě ve smyslu vývoje socialistické revoluce.^{19/} Zápas německého proletariátu je velkou bitvou jednotné mezinárodní fronty a nezadržitelnou silou vyvíjí se k dobytí politické moci, k vytvoření dělnicko-rolnické vlády. Další část provolání byla zabavena. Právilo se v ní, že již dva týdnu jsou staženy silné oddíly československého vojska ke hranicím Německa. Proletářů v československé uniformě má být použito, aby boj německého proletariátu v dané chvíli potlačili. Projev končí výzvou k proletariátu a k vojákům ČSR: Boj, který v Německu začal, jest také bojem za naše právo a za naše třídní osvobození. Každý dělník a voják bude proto vědět, jaké stanovisko má k událostem v Německu zaujmout a jak se má zachovat.^{20/}

Zároveň uspořádala strana v této době řadu velkých schůzí, v nichž objasňovala veliký význam revolučních událostí v Německu. Tyto schůze se konaly ve dnech 8.-11. srpna v první řadě ve smíšeném území a směřovaly proti fašistické

17/ Rudé právo 12. května 1923.

18/ Např. R. Medek uveřejnil u příležitosti příjezdu generála Focha v Národní politice, která neobyčejně jasně vyjadřuje naděje, vkládané v tohoto generála fašisticky orientovanou buržoasií.

Praví se v ní m. j.

A nyní Kupředu/ Neustávej/ Neslož svých křídel, Francie orle!

Chcemě tě vidět na Rýně, v Berlíně, v Praze, ve Vídni, v Budapešti, a nejkrásněji by bylo,

kdybychom v Moskvě si podati mohli ruce -

19/ RP, Vorwärts, 5 srpna 1923.

20/ Zpráva presidia zemské správy politické, Praha 16, srpna 1923;
AKPR - D 4742/23.

propagandě německých buržoasních stran. Na programu bylo: "Die politische Lage in Deutschland und die kommunistische Partei in Čechoslowakei".^{21/}

Koncem září 1923 vydaly komunistické strany a revoluční organizace středoevropských zemí provolání ze své schůze v Moskvě, v němž důrazně upozorňovaly na možnosti zahraniční intervence proti dělnické třídě Německa.^{22/}

Akce Komunistické strany Československa dosáhly svého vrcholu v říjnu 1923, bezprostředně po té, kdy do Prahy došly první zprávy o vytvoření dělnické vlády v Sasku a Durynsku. Konaly se veliké schůze a tábory lidu na různých místech republiky. Dne 7. října se konala veliká schůze v Růžodole u Liberce. Komunistický řečník rozbíral situaci, která se vytvořila v Německu. Upozorňoval na nebezpečí vojenského zakročení Francie a jejích spojenců - malodohodových států. Vyzýval členy a stoupence komunistické strany k zesílení revoluční činnosti, která by zabránila uskutečnění těchto plánů, neboť porážka německé dělnické revoluce znamenala by ochabnutí evropských sil revolučních na desítiletí.^{23/}

O několik dní později přinesl liberecký Vorwärts článek "Das Bündnis des französischen und tschechoslowakischen Proletariates zum Schutze der deutschen Revolution". Podává v něm zprávu o schůzi v Paříži, na níž došlo k navázání přímého spojení mezi Komunistickou stranou Československa a Komunistickou stranou Francie. Konec článku byl zabaven. Bylo v něm uvedeno, že vláda Francie jest největším a nejnebezpečnějším nepřitelem evropské třídy dělnické, generálním štábem světové reakce. Ve chvíli, kdy Francie bude chtít dělati četníka také proti revolučními Německu, nechť francouzští soudruzi jednají podle toho.^{24/} 17. října se konal veliký projev na Žofíně pod hesly: Žádnou intervenci proti německé revoluci! Neutralita ČSR, zachování hospodářských, obchodních i politických styků dobrého souseda. Rozšíření a prohloubení taktiky jednotné fronty! Sesílení boje o vládu dělníků a rolníků. Spojení všech dělníků na ochranu německé revoluce!^{25/}

Také komunistická mládež se přihlásila do boje na obranu německé revoluce. Ve dnech 3. a 4. listopadu 1923 se konala v Praze celostátní konference komunistické mládeže. Vyhlásila pohotovost vzhledem k situaci v Německu.

21/ Vorwärts 4. srpna 1923.

22/ RP 20. října 1923.

23/ Zpráva prezidia zemské správy politické kanceláři presidenta republiky, Praha 18. října 1923, AKPR - D 6078/23.

24/ Tamtéž.

25/ Rudé právo 16. října 1923.

Vydala "Manifest veškeré pracující mládeži Československé republiky", adresovaný "mladistvým dělníkům a dělnicím, učňům a učednicím, proletářské mládeži ve vojenských kabátech". Manifest vyzývá k boji proti nebezpečí, které ohrožuje československý proletariát. Odsuzuje zbrojení vyvolané francouzskými imperialisty a zdůrazňuje, že po sovobození národním musí přijít osvobození sociální, že je nutno upravit cestu ke konečnému vítězství proletariátu nad vládou dělníků a chudých sedláků. Osvobození proletariátu jest nyní již na pochodu vzhledem k událostem v Německu, jež stojí v předvečeru socialistické revoluce. Osudy československého proletariátu a dělnické mládeže jsou na život a na smrt spojeny s německou revolucí. A proto musí se veškerý proletariát a dělnická mládež ČSR jednotně a pevně semknout a postaviti po bok bojující německé třídy dělnické a zabrániti jakékoliv intervenci československé republiky proti německému proletariátu. ^{26/}

A tak bychom mohli uvádět další projevy komunistické strany, mobilisující revoluční proletariát k zbystření pozornosti v souvislosti s událostmi v sousedním Německu. Schůze, tábory lidu, ilegální celostátní stranická konference na Kladně aj., vše to svědčí o úsilí komunistické strany přispět na obranu německého proletariátu. ^{27/} Tyto akce měly svůj velký význam, i když je nutno konstatovat, že revoluční události v Německu, stejně tak jako revoluční události v Bulharsku a v Krakově na podzim roku 1923, nenalezly v československém proletariátu ohlas úměrný svému významu. Revoluční hnutí v Československu bylo od roku 1921 již na ústupu a akce revolučního proletariátu, přes všechnu jejich prudkost, měly všeobecně defenzivní ráz.

Přes to však ohlas revolučních událostí v Německu se obrazil velmi značně ve vnitropolitické situaci republiky.

Z uvedeného je patrné, že vytvořením komunistické strany v roce 1921 vstoupila do života Československé republiky síla, která významně ovlivňovala celý její vnitřní vývoj. Přes to, že v průběhu své existence teprve pozvolna překonávala a likvidovala některé ze svých ideologických i strategických nedostatků, přes to přese všechno byla silou, která stále více a více pronikala do popředí veřejného života. Byla silou, jejíž činnost byla plně zaměřena k prosazení revolučních cílů.

26/ Zpráva presidia zemské správy politické kanceláři presidenta republiky, Praha 15. listopadu a 13. prosince 1923; AKPR - D 6740/23 a D 7277/23.

27/ Viz i Z. Bradáč, Boj za bolševisaci KSČ I, Praha 1955, str. 87 n.; J. Veselý, Z prvních bojů KSČ, Praha 1958, str. 131 n.

Rudolf Franěk:

PŘÍSPĚVEK K ŘEŠENÍ ROLNICKÉ OTÁZKY KOMUNISTICKOU STRANOU ČESKOSLOVENSKA
V LETECH 1921-1929.

Otázce poměru KSČ k rolnické otázce je v naší historické literatuře věnováno velmi málo pozornosti. Nemáme u nás podrobnější práci o vztahu KSČ k rolnické otázce.

Komunistická strana Československa, založená v roce 1921, byla, pokud jde o rolnickou otázku, v obtížné situaci. Narazila totiž na venkově na zkušeného a organisovaného protivníka - agrární stranu. KSČ nemohla převzít sociálně-demokratický program ani v rolnické otázce a musela teprve správný program vytvořit. Cesta k správnému řešení rolnické otázky nebyla pro KSČ lehká a trvalo několik let, než si vytvořila správný program pro získání rolnictva jako spojence dělnictva. Překážkou vypracování takového programu byly sociálně-demokratické přežitky ve straně a oportunistus některých vedoucích činitelů strany. Navíc musela KSČ počítat s tím, že agrární strana má v rukou rozhodující část státní moci, které využívala proti těm, kteří chtěli oslabit nebo dokonce odstranit její vliv na vesnici. Zejména v prvním období trvání Československé republiky byla agrární strana ve výhodné situaci, protože mohla klamat pracující rolníky, zejména pomocí pozemkové reformy.

Upozorňuji, že v tomto článku se nejedná o plné vyčerpání dané problematiky. Při zkoumání tohoto problému, omezují se převážně na řešení rolnické otázky na sjezdech strany. Daleko méně se zabývám praktickým prováděním politiky KSČ na vesnici. Jsem si vědom toho, že k plnému vysvětlení rolnické otázky by bylo třeba rozebrat podrobně hospodářsko-spoločenskou situaci v ČSR ve 20. letech, pozemkovou reformu, její provádění, vliv na rolníky, třídní diferenciaci atd. Takové řešení by si však vyžádalo obsáhlejšího článku.

Rozbor názorů na řešení rolnické a agrární otázky v ČSR můžeme začít hned od založení KSČ. Je sice pravda, že rolnická otázka jako samostatný bod programu se dostala na pořad jednání sjezdu strany až v roce 1924. To však neznamená, že do roku 1924 se o této otázce vůbec nejednalo. Prvním obdobím

utváření názorů a programu KSČ v rolnické otázce jsou léta 1921-1923. V tomto období se ještě velmi zřetelně projevují sociálně-demokratické tradice a přežitky v činnosti KSČ. Tyto přežitky se projevovaly nedoceněním významu rolnické otázky a jejím nesprávným řešením.

Již na slučovací sjezdu strany v roce 1921 setkáváme se s názory na řešení rolnické otázky v ČSR. Na tomto sjezdu byl přednesen návrh akčního programu strany, v němž jsou mimo jiné obsaženy i některé návrhy na řešení rolnické otázky a požadavky KSČ pro nejbližší období (vůči buržoasnímu státu). Největší pozornost v této části programu byla věnována pozemkové reformě a otázce velkostatkářské půdy. V návrhu se praví: "Komunistická strana je toho názoru, že tzv. pozemková reforma neodpovídá ani zákonům o rozvoji výrobních sil, ani potřebám a požadavkům chudého zemědělského lidu."^{1/} S tímto názorem je nutno souhlasit. Pozemková reforma tak jak byla přijata v roce 1919 a její provádění potvrdilo, že je v rozporu se zájmy nejchudších vrstev venkovského obyvatelstva. Autoři návrhu akčního programu jsou si vědomi, že "pozemková reforma neznámá nic, než pokračování rozvoje zemědělství směrem amerického farmářství"^{2/}. Nesprávný názor autorů programu se projevil v poměru k velkostatkům a k požadavkům drobných rolníků a bezzemků. V návrhu programu je napsáno. "Nechceme dělení velkostatků, nechceme však také, aby kapitalistům agrárním zůstaly. Chceme jejich socialisaci a obhospodařování po principu společenského obhospodařování. Drobný zemědělec, který nemá ani prostředků provozovacích a není schopen zdat náklady obdělávání drobných pozemků (za pomoci velkorolníků) však musí být zajištěn."^{3/} Autoři návrhu žádají tedy nikoliv rozdělení velkostatků, ale jejich odevzdání do společenského obhospodařování. Tento názor převládal v KSČ v podstatě až do roku 1924. Domnívám se, že v tomto názoru se projevují pozůstatky starého sociálně-demokratického názoru. KSČ se zde staví sice za vyvlastnění velkostatkářů, ale půda má přejít do společenského obhospodařování. Jsou to jistě přežitky názorů sociální demokracie z roku 1918 na XII. sjezdu, kde se žádalo rovněž vyvlastnění velkostatkářů, ale na vyvlastněné půdě se mělo zavést družstevní hospodaření. (Viz referát Modráčka na XII. sjezdu sociální demokracie.) Zároveň by bylo nutné prozkoumat, do jaké míry byly u nás známy Leninovy

1/ Protokol slučovacího sjezdu KSČ, str.195.

2/ Protokol slučovacího sjezdu KSČ, str. 194

3/ Protokol slučovacího sjezdu KSČ, str.195.

these o agrární otázce z roku 1920. Akční program má tři části. První část se týká politické situace, druhá požadavků vůči měšťáckému státu a třetí část se týká prvních opatření, která má vítězný proletariát provádět po socialistické revoluci. Shora uvedené požadavky jsou uvedeny ve druhé části jako požadavky vůči buržoasnímu státu. Dále se pak návrh zabývá otázkou, jak by mělo vypadat hospodaření na těchto velkostatech. "Žádáme, by toto zajištění (drobných zemědělců -R.F.) bylo provedeno v tom smyslu, že drobný zemědělský lid zároveň s námezdními dělníky bude pojat jako námezdní pracovní síla na těchto velikých statech a bude mu přiřčeno minimum, které by jinak získával pracovním obhospodařováním dílčích pozemků. V souvislosti s tím také žádáme postupnou socialisaci všech velkostatků a zařazení jich do plánu společného obhospodařování." 4/ Řízení a správa těchto velkých hospodářství měla být obdobná jako v průmyslových podnicích. Požadavek, aby drobní rolníci se stali pracovními silami na vyvlastněném velkostatku byl pro ně v tehdejší době nepřijatelný.

Vypracováním návrhu akčního programu nebyla věnována dostatečná péče. Soudruh Ritter (kraj Liberec), který jediný diskutoval k uvedenému návrhu a byl zároveň jeho spoluautor, řekl: "O hlavním obsahu dohodli jsme se za jediný den. Když jsme však byli hotovi, viděli jsme, že program naprosto nevyhovuje. Kromě toho staly se v posledních dnech takové politické události, že i mně bylo úplně nemožno, abych byl důkladně činným na vypracování programu." 5/ Přes toto prohlášení nejsou tyto názory na rolnickou otázku KSČ ojedinělé a objevují se i v dalších letech.

I.sjezd KSČ, který se konal v roce 1923 nejednal o rolnické otázce, ale přesto v přijatých "Směrnících pro nejdůležitější úkoly organizační v nejbližší budoucnosti" se píše o úkolech na venkově. Zdůrazňuje se zde nutnost zvýšit propagandu strany na venkově, při čemž se klade důraz na získání středních vrstev. Komunisté ^{se} musí, píše se ve směrnících "pokusiti střední vrstvy přesvědčiti, že bezpečnou cestou k zlepšení těžkých poměrů, ve kterých dnes široké vrstvy obyvatelstva žijí, jest vytlačení zástupců velkokapitálu z vlády a utvoření vlády dělníků a rolníků." 6/ K rolnické otázce vystoupil jen jeden soudruh (nebyl to delegát s právem hlasovacím), který upozorňoval, že rolnické otázce nebylo na sjezdu věnováno dosti pozornosti.

4/ Tamtéž, str. 195-196. 5/ Tamtéž, str.212.

6/ Protokol I. řádného sjezdu KSČ, str.24.

V roce 1923 vypracovala KSČ návrh programu strany. V tomto programu se píše o rolnické a agrární otázce na několika místech. V první řadě nás zajímá, jak tento návrh řeší základní požadavek pracujícího rolnictva, t.j. otázku vyvlastnění velkostatkářské půdy. V návrhu programu se píše: "Velkostatky i průmyslové objekty v zásadě budou zachovány, obhospodařovány pracovními komunami, vytvořenými ze zaměstnanců velkostatků všech kategorií a maloročníků, kteří se dobrovolně připojí k velkostatkům za kontroly proletářského státu. Všechna půda, jejíž zachování při velkostatků není nutné, bude předána do soukromého obhospodařování bez náhrady. Půda, která již nyní nebyla obhospodařována přímo velkostatkem, nýbrž pronajímána, předává se bez náhrady v držení drobných zájemců. I jiná půda, již není nevyhnutelně třeba k udržení racionálního hospodaření na velkostatku, předá se bez náhrady do obhospodařování malozemědělců tak, a by jí byly doplněny jejich parcely na výměru schopnou zabezpečit život selské rodiny bez užití stálých námezdních sil. Stanovení výměry velkostatků podléhajícího vyvlastnění nebo výměry usedlosti, zabezpečující slušný život selské rodiny, řídí se podle převládajícího druhu zemědělského hospodaření (obilnictví, dobytčářství atd.), dle jakosti půdy, dle místních poměrů."^{7/}

Tento návrh neprosto správně vytyčuje požadavek vyvlastnění velkostatkářů bez náhrady. Podle tohoto návrhu měly však být velkostatky v zásadě zachovány a jen půda, která byla v nájmu nebo nebyla nezbytná pro hospodaření velkostatku, měla být rozparcelována a přidělena drobným žadatelům. Zde jde o návrh programu strany dále než návrh akčního programu z roku 1921. V návrhu z roku 1923 alespoň část půdy velkostatků má být přidělena drobným žadatelům. Domnívám se, že tu jde o nedocnění zájmů bezzemků a drobných rolníků, kteří měli naprostý nedostatek půdy a usilovali o její získání do vlastních rukou (do vlastnictví). Přitom není určena výměra velkostatku, který má být vyvlastněn, ani výměra drobného hospodářství, jemuž má být půda přidělena. Projevuje se zde přecenění snahy (obecně správné) udržení velkostatku. "Zachování velkostatku jest nejdůležitějším oborem zemědělské výroby v ČSR, zejména v obilnictví a řepářství představuje pokročilejší stupeň výrobní techniky, umožňují užívání strojů, umělých hnojiv a racionální hospodářství."^{8/} Pokud jde o politiku proletářského státu, t.j. v období po uchopení se moci dělnickou tří-

7/ Komunismus, r.2, Praha, 1923, str. 374.

8/ Tamtéž.

dou, v návrhu programu se píše: "Socialistický stát bude podporovati snahy po spojování jejich usedlostí a společném hospodaření za účelem dosažení větší produktivity práce, dojdou-li sami k poznání výhodnosti tohoto spojování na základě svých každodenních zkušeností. Nebude v tomto směru na ně činiti nátlaku, leda přesvědčováním. Tímto uspořádáním zemědělské výroby bude vyřešen agrární problém v ČSR."^{9/} Tento návrh postupu proletářského státu je naprosto správný a pro pracující rolnictvo přijatelný a výhodný. Domnívám se, že uvedené stanovisko KSČ obsažené v návrhu programu, vychází ze znalosti Leninových thesí o agrární otázce z roku 1920. Jestliže jde o aplikaci Leninových thesí na československé poměry, pak musíme říci, že byly uplatňovány ne úplně správně. Lenin uvádí, ve svých thesích, že půda velkostatků byla v Rusku většinou rozdělena a dána rolníkům k užívání. Napsal: "Bylo jen poměrně vzácnou výjimkou, že byla zachována tzv. "sovětská hospodářství", která vede proletářský stát na svůj účet a činí z bývalých námezdních dělníků pracovníky ve službách států a členy sovětů, spravující stát."^{10/} Lenin ukazuje, že takové řešení bylo typické pro Rusko, protože se jednalo o hospodářsky zaostalý stát. Naproti tomu "Pokud jde o pokročilé kapitalistické země, Komunistická internacionála stanoví, že bude správné, budou-li p ř e v á ž n ě zachovány zemědělské velkozávody, vedené podle vzoru sovětských hospodářství v Rusku."^{11/} Lenin však současně upozorňuje, že není možné uvedenou zásadu uplatňovat za všech okolností a šablonovitě. Dále pak Lenin učí, kdy je možné zachovat ve větším měřítku zemědělskou velkovýrobu. Rozšíření, ale dokonce i zachování velkovýroby v zemědělství předpokládá existenci zcela vyspělého a revolučně uvědomělého venkovského proletáře, který má za sebou solidní odborovou a politickou školu. Snaha zachovat zemědělské velkozávody ve větším měřítku se nesmí dostat do konfliktu se zájmy vyspělosti pracujícího rolnictva, při čemž Lenin upozorňuje, že proletariát se nesmí bát ani dočasného poklesu výroby zemědělství. Podle mého soudu v návrhu a programu strany nebyla dosti hluboko rozebrána situace na našem venkově. Současně nebyly zcela pochopeny Leninovy směrnice v agrární otázce. Návrh programu strany pokročil dále ve srovnání s návrhem akčního programu strany z roku 1921. Přesto, že byl učiněn určitý pokrok v názorech na řešení rolnické otázky, nebyl ještě vypracován správný postup KSČ na vesnici.

9. Tamtéž, str. 374.

10. Lenin, Vybrané spisy II, Praha 1950, str. 625.

11. Tamtéž, str. 625.

Brněnská konference KSČ. Dalším pokrokem KSČ v řešení rolnické otázky je brněnská konference strany, která se konala 4. a 5. května 1924. Na této konferenci byly přijaty směrnice pro práci na venkově. Práce na venkově měla probíhat pod heslem "Mezi venkovský lid pro vytvoření jednotné fronty venkova s dělnictvem". Především tisk strany měl se věnovat otázkám venkova a o-tiskovat pravidelně články k této problematice. "Úkolem této činnosti jest probuzení zájmu a rozvlnění venkova, které musí předcházeti široké organizační práci."^{12/} A dále byly stranickým organizacím uloženy konkrétní úkoly: "Všechny kraje nechtě svolají v měsíci červnu, červenci, srpnu a září okresní nebo obvodové konference, s jediným bodem denního pořádku: Společný postup s venkovem. Tyto konference nechtě jsou především obeslány maloročníky, organizovanými v KSČ, buďtež však pozváni také maloročníci bezpartijní a zástupci Domovin, Otčin, čs.-soc. a soc.dem. domkářských organizací."^{13/} Usnesení konference ukládá členům strany, aby společně s domkáři a maloročníky, sympatisujícími s KSČ, pracovali v obecních zastupitelstvech, v Kampeličkách, okresních hospodářských záložnách a j. Velkým kladem brněnské konference je, že si postavila konkrétní úkoly, jak začít mezi rolníky skutečně a soustavně pracovat.

Druhý sjezd KSČ. Druhý sjezd strany, konaný v témže roce, kromě jiných otázek, projednával rolnickou otázku, Na druhém sjezdu stejně jako na brněnské konferenci byla rolnická otázka zařazena jako samostatný bod programu. Referát na thema "Otázka malozemědělská" přednesl Rydlo. Kromě Koreně žádný z delegátů nediskutoval k přednesenému referátu. Rovněž návrh směrnic pro práci na venkově byl přijat bez diskuse. Nebudeme se zabývat podrobně předneseným referátem, zaměříme se na rozbor přijatých směrnic. Ve směrnicích se praví, že sjezd považuje za nejdůležitější otázku "přesvědčiti široké vrstvy zemědělského lidu, že žádná měšťácká reforma nemůže mu přinésti trvalého zlepšení jeho existence, nýbrž jedině revoluční řešení agrární otázky na podkladě komunistických požadavků: vyvlastnění veškeré velkostatkářské půdy spolu s inventářem bez náhrady a bezplatné předání do rukou pracujících zemědělců, což nutně vyžaduje, aby se zemědělské obyvatelstvo vymanilo z vlivu buržoasních a kontrarevolučních vůdců."^{14/} Druhý sjezd strany pokročil te-

12.Kronika, 8.5.1924.

13.Kronika, 8.5.1924.

14.Protokol II. řádného sjezdu KSČ, Praha 1925, str.112.

dy v řešení rolnické otázky ve srovnání s rokem 1923 (I.sjezd KSČ a návrh programu strany). Na tomto sjezdu se vůbec nemluví o nutnosti zachování velkostatků, ale naopak je zdůrazňován požadavek rozparcelování velkostatkářské půdy a její předání pracujícím zemědělcům. Hlavní referent k rolnické otázce šel v návrzích k rolnické otázce ještě dále. Navrhuje "okamžitě propachtování půdy ze státních statků drobným zemědělcům, pokud jsou uchazeči."^{15/} Velmi důležitá je v jednání II. sjezdu skutečnost, že nezůstává jen u základních požadavků (i když vytýčení správných základních požadavků je nezbytným předpokladem správné orientace a práce strany), ale zabývá se i daným stavem na vesnici. Návrh směrnic k agrární otázce obsahuje stať o pozemkové reformě. Pozemková reforma měla za prvé odvrátit pozornost venkovské chudiny od revolučních cílů dělnictva v období revolučního rozmachu. Druhým úkolem pozemkové reformy bylo posílení posic "středního kontrarevolučního stavu". Třetím úkolem bylo pomocí zbytkových statků udržet a rozšířit hospodářské a politické posice buržoasie na vesnici. Posledním úkolem bylo potlačení národnostních menšin rafinovanou kolonizací a odbírání půdy zemědělcům nečeské národnosti. Toto hodnocení pozemkové reformy je v celku správné. Při tom však strana poznala, že nejchudší vrstvy vesnického obyvatelstva si počínají uvědomovat, že byly buržoasií oklamány. V návrhu směrnic se o tom píše: "Jestliže ještě před třemi lety venkovský lid měl důvěru k provádění měšťácké pozemkové reformy, jestliže důsledky zdánlivé zemědělské konjunktury vytvářely politické ovzduší příznivé řešení pozemkové reformy ve smyslu politického agrarismu, jest nutno konstatovati, že situace mezi tím podstatně se změnila."^{16/} Z toho byl pak učiněn závěr, že problém získání malých a středních rolníků je závislý především na stupni pochopení rolnické otázky komunistickou stranou. Na sjezdu byly přijaty i návrhy na dílčí požadavky KSČ v zájmu zlepšení situace venkovského obyvatelstva. Kromě již shora uvedených požadavků byly vytyčeny další, jako např. ochrana drobných pachtýřů, vyvazení hypotekárních dluhů drobných a středních rolníků, vybudování řádného pojištění, invalidního a starobního pojištění pro domkáře a maloročníky a další.

Na II.sjezdu KSČ došlo k určitému obratu řešení rolnické otázky. Významný podíl na tomto úspěchu KSČ má kromě poctivé snahy našich komunistů také Komunistická internacionála, která na svých kongresech řešila také

15/ Tamtéž, str. 92 16/ Tamtéž, str. 112.

rolnickou otázku a pomáhala jednotlivým komunistickým stranám překonávat sociálně-demokratické přežitky ve všech oblastech činnosti. Na pátém kongresu KI (v roce 1924) rozebral s. Kolarov situaci rolnického hnutí a nedostatky komunistických stran v kapitalistických zemích. Mimo jiné kritisoval také KSČ, že se nedostatečně věnuje rolnické otázce. Řekl: "Komunistická strana Československa musí pochopit nutnost zesílit svou propagandistickou činnost a politické akce a organisovat zemědělské dělníky a chudé rolníky ve všech oblastech republiky."^{17/} Ukázal, že KSČ (stejně jako mnohé jiné strany) udělala ještě velmi málo k tomu, aby pronikla na venkov a získala zemědělské dělníky a chudé rolníky. S. Šmeral, který se ohradil proti některým výtkám se strany delegátů V. sjezdu, že KSČ pracuje nedostatečně mezi drobnými rolníky, musil však doznat, že KSČ s prací mezi rolníky teprve začala. Na V.kongresu KI došlo také k podtržení zásady, že otázka dalšího obdělávání půdy, která byla konfiskována statkářům, náleží samotným pracujícím a že komunistické strany se nesmí zastavit před tím, aby v případě nutnosti předaly část konfiskované půdy zemědělským dělníkům, drobným, případně středním rolníkům. V resoluci, přijaté V.kongresem KI, bylo stanoveno, že komunisté musí vydat heslo konfiskace celého velkostatkářského majetku a bezplatného přidělu pracujícím rolníkům a na tomto základním požadavku vést pracující rolníky k revolučnímu boji.

S. Manuilskij, který byl vedoucí delegace KI na II. sjezdu KSČ, řekl na adresu KSČ, že nestačí přijmout these KI, ale že je nutno tyto these konkretisovat na poměry v Československu. Řekl: "Tato konkretisace musí vycházet z určitých předpokladů, jež v Československu musí být vytvořeny pro aktuální politiku v otázce vlády dělníku a rolníku. Tyto předpoklady záleží v prvé řadě ve vytvoření pevného svazku dělnické strany s chudým rolnictvem a s potlačovanými národnostními menšinami. Utvoření tohoto svazku jest základní politickou otázkou Československa. Nestačí, že se stavíme politicky na stanovisku V. kongresu, nýbrž musíme zahájit praktickou politiku - - - to znamená, že ve straně musí být stavěna tato otázka mnohem aktuálněji a mnohem konkrétněji než dosud."^{18/} KI usiluje o to, aby jednotlivé sekce - komunistické strany se staly skutečnou vůdčí silou nejen dělníků, ale i rolníků.

17/ Protokoll des 5. Kongresses, Band II. Seite 786.

18/ Protokol II. řádného sjezdu KSČ, str. 19-20.

V roce 1924 se začínají vytvářet příznivější podmínky pro rozšíření vlivu KSČ na venkově, protože domkáři a drobní rolníci začínají si uvědomovat, že jsou agrární stranou klamáni. V druhé polovině r. 1924 konala se celá řada okresních konferencí domkářů a maloroľníků. Na těchto konferencích postupovali společně domkáři a maloroľníci, ať byli organisováni v kterýchkoliv domkářských a maloroľnických organisacích. Příkladem tohoto společného postupu je okresní konference v Lounech, kde byl přijat "Manifest malozemědělců všem malozemědělcům". V manifestu se praví: "My, delegáti maloroľnických a domkářských organisací, shromáždění na manifestační konferenci dne 6. a 7. září v Lounech --- usnášíme se na tomto projevu: Naše trpělivost je u konce. Za souhlasu zástupců domovin, "Otčin", skupin domkářů a maloroľníků, zástupců samostatné strany domkářů a maloroľníků, za souhlasu zástupců volených domkářských skupin, malozemědělských jednot, skupin svazu soc. dem. domkářů, jakož i domkářů a maloroľníků, organisovaných ve straně komunistické i v Rolnické jednotě", za souhlasu zástupců maloroľníků slovenských a karpatoruských, obracíme se ke všemu pracujícimu lidu venkova. Naplnil se čas, abychom promluvili! Nechceme již déle trpět nadarmo! "19/ Domkáři a maloroľníci žádají na této konferenci vyvlastnění velkostatkářské půdy bez náhrady, zrušení zbytkových statků a hlubší zásah do soukromého vlastnictví. Dále pak žádají ochranu drobných zemědělských pachtýřů, okamžité propachtování půdy státních statků drobným zemědělcům, pokud jsou uchazeči, zproštění veškerých daní pro domkáře a maloroľníky, řádné zdanění boháčů a další. Současně žádají" předání veškeré státní moci do rukou dělníků, domkářů, maloroľníků, do rukou pracujícího lidu." Podobné konference se konaly např. v Chrástanech, Bavorově, Kralupech, Lučenci a jinde. Na těchto konferencích se již projevují určité výsledky činnosti strany na vesnici. Z uvedených požadavků vidíme, že domkáři a maloroľníci jsou nespokojeni s pozemkovou reformou a stavějí další požadavky. Tyto akce nemůžeme však přeceňovat a domnívat se, že jsou výrazem toho, že již většina drobných rolníků se zcela rozešla s buržoasnými organisacemi. Tyto konference jsou vlastně počátkem tohoto procesu. K tomu, aby většina domkářů a maloroľníků byla vymaněna z vlivu buržoasie a přiklonila se na stranu proletariátu, vedla ještě velmi dlouhá a obtížná cesta.

19/ Kronika, 8. září 1924.

O tom, jaká byla činnost strany na vesnici do II. sjezdu, si můžeme udělat určitý obraz ze zpráv o činnosti předložených k II. sjezdu strany. Zpráva malozemědělské sekce strany vysvětluje, že KSČ se musela v první řadě vyrovnat se sociálně-demokratickou ideologií a tradicí ve všech oblastech činnosti a tedy i v rolnické otázce. V této zprávě o činnosti je uvedeno, co udělaly jednotlivé krajské organizace strany v práci mezi rolníky. Na základě uvedených zpráv můžeme říci, že krajské organizace se teprve začínají zabývat rolnickou otázkou. Při tom většina rolníků je ještě pod vlivem agrární nebo lidové strany. Komunistická strana začíná teprve na vesnici pronikat. Agrární strana se této činnosti KSČ, která směřovala k jejímu oslabení, intenzivně bránila. Zpráva z krajské organizace Brno ukazuje, že KSČ uspořádala na vesnici několik desítek schůzí. Výsledek však neodpovídal vynaloženému úsilí. Agrární strana prováděla totiž ihned protiopatření. Svolávala své vlastní schůze a na nich rozdělovala pozemky. Agrární strana měla tedy výhodu, že po určitou dobu mohla udržovat rolníky pod svým vlivem, že jim slibovala přidělení půdy. Rolníci se museli na vlastních zkušenostech přesvědčit, že byli agrární stranou oklamáni. KSČ měla tomuto procesu poznání napomáhat, a zároveň ukazovat rolníkům cestu, jak dosáhnout splnění svých požadavků. Jen menšina krajských organizací věnovala rolnické otázce větší pozornost. Většina krajských organizací prováděla teprve organizační opatření k zajištění práce na venkově. Zpráva z krajské organizace České Budějovice konstatovala: "Mezi malozemědělci chybí nám dosud řádný styk s těmito vrstvami."^{20/} Zprávy o práci mezi maloroľnictvem nejsou úplné. Z celkového počtu krajských organizací strany 9 jich nevedlo vůbec žádnou zprávu o činnosti mezi malozemědělci a 4 krajské organizace uvedli zprávu v rozsahu jedné až dvou vět.

III. sjezd KSČ. Na III sjezdu strany se rolnická otázka vůbec neprojednávala. Přesto však v diskusi několik soudruhů upozornilo na její závažnost. Soudruh Čulen, který byl tehdy předsedou maloroľnického svazu na Slovensku, kritisoval, že rolnická otázka nebyla vůbec projednávána. Tento nedostatek označil za velkou chybu. S. Čulen podal stručný přehled o práci na vesnici a kritisoval, že KSČ nevyužila dostatečně několik možností obhajoby zájmů rolníku k zvětšení vlivu na vesnici (v daňové otázce, zákazu přivozu dobytka ze zahraničí, kolonizace Slovenska atd.). Také s. Gottwald ukázal na důležitost rolnické otázky. Řekl: "Nejdůležitějším úkolem strany po sjezdu bude správné,^{20/} Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti KSČ, Praha 1924, str. 38.

na jiných než dosavadních základech postavené vedení odborové politiky, a rolnická otázka a konečně výstavba buněk. Tyto tři otázky znamenají nejdůležitější úkol."21/ Také s. Haken ve svém referátě zmínil se o významu rolnické otázky a úkolech strany na vesnici. Jinak rolnická otázka na III.sjezdu nebyla projednávána.

IV.sjezd KSČ. Další etapu v řešení agrární a rolnické otázky KSČ tvoří období kolem IV. sjezdu strany. Toto období je charakterisováno dvěma skutečnostmi: a) počátkem podrobnějšího rozboru situace na vesnici a řešení rolnické otázky, b) velmi závažnými nedostatky a chybami v této otázce.

Teprve na IV.sjezdu strany v roce 1927 došlo k podrobnějšímu a důkladnějšímu projednávání rolnické otázky. V programu sjezdu byl zařazen speciální referát o rolnické otázce a zároveň diskuse. Hlavním referentem byl Václav Bolen (později vyloučený z KSČ). O značném zájmu o rolnickou otázku svědčí počet přihlášek k diskusi. Celkem se přihlásilo 46 delegátů, ale diskutovalo jich jen 16. Je to poprvé, kdy na sjezdu strany je rolnická otázka tak podrobně projednávána. Důležité bylo, že IV.sjezd přešel k podrobnějšímu rozboru situace na vesnici. Zároveň je nutno konstatovat, že tyto počátky konkrétnějšího řešení nebyly v politice strany v rolnické otázce. Bolenův referát ukazuje v první řadě váhu zemědělského obyvatelstva v ČSR a důležitost této otázky pro KSČ. V další části referátu se zabývá Bolen charakteristikou jednotlivých skupin rolnictva v ČSR. Podle Bolena o postavení a charakteristice jednotlivých skupin rolnictva rozhodují tyto skutečnosti: velikost hospodářství, produkční oblast, ve které se zemědělský podnik nachází, rozdíly ve sklizních, jakých dosahuje v jedné a téže oblasti velký sedlák a statkář proti domkářům a malorolníkům, vztah k námezdní práci. Pokrokem v této otázce u nás bylo vymezení skupin rolnictva na naší vesnici podle uvedených kritérií. V referátě Bolena je vesnické obyvatelstvo rozděleno podle výměry půdy a produkční oblasti. První skupinu venkovského obyvatelstva tvoří hospodářství do 2 ha (tzv. trpasličí hospodářství). Druhou skupinou jsou hospodářství do 5 ha, s výjimkou speciálních kultur v zahradnictví a semenářství, to jsou podle Bolena domkáři - malorolníci. Třetí skupina to jsou střední rolníci s výměrou 5-15 ha půdy. Při tom však Bolen upozorňuje, že tato měřítka neplatí v horských oblastech, kde je nutno hektarovou výměru zvýšit, a to tak, že hospodářství do 8 ha považujeme za drobná a hospodářství do 20 ha za střední. Další vrstvy na vesnici tvoří kuláci, statkáři a velkostatkáři. S tímto rozdělením můžeme vcelku souhlasit. Na-

21/ Protokol III. řádného sjezdu KSČ, str. 45.

posled pokud jde o vesnické obyvatelstvo, hovořil Bolen o zemědělském dělnictvu. O tom, proč mluvil o této skupině venkovského obyvatelstva až na posledním místě, říká: "Zúmyslně nechali jsme na dobu pozdější otázku zemědělského dělnictva, třídy to, která je prvním přirozeným spojencem dělnictva průmyslového a která může a musí být převedena na stranu diktatury proletariátu. Zemědělské a lesní dělnictvo, jehož je v republice cca 900.000, tvoří masu kapitalismem a agrární buržoasií nejvíce vykořisťovanou. Zemědělské a lesní dělnictvo je už dnes z velké části s průmyslovým proletariátem, a tato část je odhodlána k neochvějnému třídnímu boji."^{21a/} Podle mého soudu je rozdělení venkovského obyvatelstva v ČSR provedené v referátě, celkem správné. Nedostatkem rozboru situace na naší vesnici je, že se tu nerozebírá proces třídní diferenciacce rolnictva.

Přes některé kladné stránky, zejména v dílčích otázkách, obsahuje řešení rolnické otázky na IV. sjezdu závažné nedostatky. Nejvýznamnějším nedostatkem bylo, že v přijaté resoluci není prakticky vyjádřen základní požadavek strany, t.j. konfiskace velkostatkářské půdy bez náhrady. Toto heslo, již dříve přijaté na II. sjezdu strany, bylo nyní (nikoliv odvoláno) ve skutečnosti nahrazeno jinými požadavky. V resoluci byl vytyčen požadavek nuceného pachtu, kde byl formulován takto: "Vydání zákona o nuceném pachtu půdy velkých statků a statků mrtvé půdy malým zemědělcům všude tam, kde mají půdy nedostatek."^{22/} Ani v resoluci, ani v referátu Bolena není tento požadavek vymezen podrobněji. Nesprávnost tohoto požadavku, obsaženého v resoluci, vyplývá ještě jasněji, když přihlédneme i k mimosjezdovému jednání. V parlamentě byl přednesen návrh KSČ na řešení tohoto požadavku. Podle tohoto návrhu měla být půda přesahující výměru 30 ha propachtována drobným uchazečům. Propachtování této půdy měly provádět rolnické výbory, složení ze zástupců všeho rolnictva, bez ohledu na to, zda se jedná o malorolníka či bohatého sedláka. Takto vytvořené výbory měly v dohodě se statkáři určit výši nájemného i osobu, které se má půdy propachtovat. Člen delegace KI, který se účastnil V. sjezdu KSČ, hodnotil tento návrh takto: "V praxi by to znamenalo postavit široké masy chudých rolníků pod politický vliv kulaků. Rolnické výbory mohly znamenati v této souvislosti jenom smíření s kapitalistickým státem, nikoliv však býti nástrojem k revolucionování rolnických mas a k postavení ze-

^{21a/} Protokol IV. řádného sjezdu KSČ, str.42.

^{22/} Protokol IV. řádného sjezdu KSČ, str.42.

mědělských dělníků a chudých a středních rolníků proti bohatým sedlákům a velkostatkářům."^{23/} Další nesprávný požadavek, který přijal IV.sjezd, byla revise první pozemkové reformy. V resoluci se píše: "Aktuální a nejnaléhavější požadavky venkovského pracujícího lidu jsou v přítomné době hlavně tyto: Revise pozemkové reformy, revise přidělu a přidělových cen, podrobení půdy propuštěné za záboru a ponechané u zbykových statků, zejména statků mrtvé ruky, přidělové akci."^{24/} Požadavek revise pozemkové reformy je nesprávný, protože vzbuzuje iluze o pozemkové reformě a žádá jen lepší její provádění. V obou shora uvedených požadavcích se sjezd dopustil chyby. Navrhovaná opatření nemohla rolníkům zásadně zlepšit jejich postavení. Pracující rolníci měli totiž v této době už praktické zkušenosti s prováděním pozemkové reformy. Část bezzemků a drobných rolníků dostala sice určité množství půdy, ale nedostatečné množství a musel tuto půdu statkářům zaplatit. Značná část drobných uchazečů nedostala vůbec nic. Pozemková reforma ani při "zlepšeném" provádění nemohla vyřešit tíživou situaci drobného rolnictva. V důsledku značného zadlužení, nedostatku mrtvého i živého inventáře dostávali se drobní rolníci do hospodářské závislosti na velkých sedlácích a statkářích. Tyto skutečnosti ukazovaly rolníkům nedostatečnost uvedených požadavků. Zájem drobných rolníků vyžadoval odstranění statkářů a bezplatné přidělení jejich půdy. Přijatá resoluce obsahuje některé správné požadavky, jako např.zrušení čeledního řádu, zabezpečení venkovského lidu v nemoci, při úrazu a ve stáří, a pod.

IV. sjezd KSČ nedal straně správnou linii v rolnické otázce. Příčina byla hlavně v tom, že proti platformě Jílka a Bolena nedovedli diskutující soudruzi postavit zásadní protiargumenty a tuto platformu odmítnout. Jak bylo uvedeno, v diskusi k rolnické otázce vystoupilo 16 soudruhů. Žádný z diskutujících nepostavil se zcela odmítavě k referátu Bolena, ani proti navržené resoluci. Většina diskutujících souhlasila s navrženou resolucí a Bolenovými závěry. Objevují se jen dílčí připomínky. Např. s. Čulen řekl: "Ačkoliv bude práce, jak říkal Bolen, jiná v horském kraji a jiná v úrodných rovinách, přesto jenom základní linie bude stejná."^{25/} Nebylo by správné, podle mého názoru, veškerou odpovědnost za přijetí této směrnice svalovat jen na skupinu Jílka a Bolena. Jílkova a Bolenova skupina odpovídá přede-

23. Protokol V.řádného sjezdu KSČ, str.22.

24. Protokol IV.řádného sjezdu KSČ, str.44.

25. Protokol IV.řádného sjezdu KSČ, str.44.

vším za vypracování nesprávných požadavků v rolnické otázce. Přijetí těchto požadavků však vyplývalo také z teoretické nejasnosti rolnické otázky v naší straně. Na IV. sjezdu se projevila skutečnost, že rolnická otázka byla ve straně v počátečním období činnosti strany podceňována.

Praktická činnost strany na vesnici od II. do IV. sjezdu jen velmi málo pokročila. Zpráva o činnosti ku IV. sjezdu strany konstatuje, že zemědělská sekce pospupovala podle linie, vypracované na II., IV. a V. kongresu KI a podle směrnic Mezinárodní rolnické rady v Moskvě. O stavu činnosti strany na vesnici se píše: "Třebaže v každém kraji jsou v tomto ohledu jiné poměry, jest možno konstatovati, že každý kraj snažil se proniknouti propagačně na vesnici."²⁶ Podle zpráv z jednotlivých krajských organizací lze usuzovat, že činnost strany na vesnici pokročila jen v některých krajích, zatím co v jiných se vyvíjela jen nepatrně. Z krajské organizace Nymburk se hlásí, že komise pro práci na venkově vyvíjí uspokojující činnost. V Nymburském svazu domkářů a maloročníků byly vybudovány silné frakční posice a jimi pak ovlivňováno venkovské obyvatelstvo. Podrobnější je zpráva z pražské krajské organizace KSČ. Při KV KSČ byla komise pro práci na venkově, která měla 12 členů a scházela se pravidelně jednou za 14 dnů. Spolupracovala s okresními komisemi, a správně zaměřovala svoji činnost na zemědělské dělnictvo, které chtěla organizačně zapojit do odborové organizace při MVS. Obě zprávy ukazují, že byly udělány další kroky, aby se rozšířil vliv strany na venkově. Boj o vliv mezi drobnými rolníky byl značně obtížný, o čemž svědčí zpráva z krajské organizace Šumperk, kde většina rolníků byla pod vlivem "Bund der Landwirte". Drobní i střední rolníci, kteří začínali chápat, že tyto organizace nehájí jejich zájmy, se jen velmi pomalu odpoutávali od těchto organizací. Příčina spočívala mimo jiné v tom, že z členství "Bund der Landwirte" vyplývaly i jisté výhody. Ve zprávě se píše: "Projevili však takový rolník nespokojenost s "Bund der Landwirte" bývá ze svazu vyloučen a zbaven i různých výhod, které mu z této organizace plynou (lacné hnojivo, levnější poplatky za chov, vyšší pojistné atd.)."^{27/} V některých krajích práce strany na vesnici od II. sjezdu téměř nepokročila. Ve zprávě z krajské organizace Liberec čteme, že krajská komise pro práci na venkově je teprve na počátku své práce a musí te-

26/ Zpráva ku IV. řádnému sjezdu o činnosti KSČ, str. 45.

27/ Tamtéž, str. 118.

prve budovat v jednotlivých místech místní komise pro práci na venkově. Tato zpráva se mnoho neliší od zprávy z téže krajské organizace z roku 1924, kde se píše že frakční práce mezi maloročníky je ještě v plenkách. Na základě zpráv, uveřejněných ke IV.sjezdu strany na základě činnosti strany na vesnici, v parlamentě a jiných organizacích, můžeme říci, že KSČ začala v rolnické otázce aktivně pracovat i přesto, že na IV. sjezdu byly přijaty nesprávné požadavky v základních otázkách.

V závěru chci ještě ukázat na význam V.sjezdu strany pro rolnickou otázku. V období před V. sjezdem, kdy ve straně sílí revoluční skupina kolem S. Gottwalda, byla ve straně probíhána i správná linie v rolnické otázce. S. Gottwald v referátě na VI. sjezdu KI věnoval značnou pozornost spojencům dělnické třídy. Pokud jde o rolnictvo, vytyčil před stranu tyto úkoly: 1. Jasně a konkrétně propracovat rolnickou otázku v ČSR. Vypracovat jasný program s konkrétními požadavky, zahrnující vedle hospodářských požadavků i politická hesla. 2. Konkrétně vyřešit otázku organizačního podchycení maloroľnických vrstev a otázku maloroľnického tisku. 3. Vypracovat jasné směrnice pro práci mezi rolnictvem v nejdůležitějších oblastech ČSR se zřetelem na hluboké diference v jednotlivých územích.

V. sjezd KSČ pokračoval pak v již úspěšně započaté práci. V.sjezd provedl důkladný rozbor vývoje kapitalismu v zemědělství a ukázal, že charakteristickým znakem je pronikání finančního kapitálu do zemědělství a srůstání agrární buržoasie s finančním kapitálem. Ukázal, že na vesnici došlo k rychlejšímu tempu třídní diferenciaci a zotřování rozporů mezi zemědělským dělnictvem a velkostatkáři a vesnickými boháči, mezi malými a středními rolníky a velkostatkáři a vesnickými boháči. V.sjezd zhodnotil dále význam první pozemkové reformy. Současně s tím podal charakteristiku agrární strany. Vývoj agrární strany byl charakterisován takto: " Politickým vyrazem hospodářského a sociálního přerodu venkova je přerod agrární strany od strany zemanů a velkostatkářů starého typu přes stranu agrární buržoasie k strane finančního kapitálu, jehož součástí tvoří agrární buržoasie."^{28/} Sjezd provedl také ostrou kritiku agrární strany a její politiky. V. sjezd definitivně skoncoval s jakýmkoliv podceňová-

28/ Za bolševickou orientací KSČ, SNPL 1953, str. 159.

ním rolnické a agrární otázky. Správně stanovil že rolnická otázka je součástí hlavní otázky, boje za diktaturu proletariátu. Aby mohl stanovit správnou linii strany v rolnické otázce, provedl kritiku vlastních chyb strany v rolnické otázce a vyvodil z nich poučení. Na V.sjezdu došlo k odstranění chyb předcházejícího sjezdu. Do čela činnosti strany na vesnici bylo dáno heslo: "Vyvlastnění veškeré půdy velkostatkářů, státu a církve bez náhrady a její odevzdání chudým rolníkům."^{29/} Sjezd dále ukázal, že boj za uskutečnění tohoto hesla musí být spojen s bojem za drobné, dílčí požadavky rolnictva. Bylo stanoveno, že boj za dílčí požadavky je nutno vést tak, aby se rolníci sami přesvědčili:

1. Že za kapitalismu je zdrcující část rolnictva odsouzena k zbídačování a na konec k proletarisaci.
2. Že k vyšším výrobním formám v zemědělství může rolnictvo dojít až po svržení buržoasie, za diktatury proletariátu.
3. Že trvalého zlepšení hospodářského i kulturního postavení může rolnictvo dosáhnout jen bojem.

Z uvedeného je zřejmé, že V. sjezd dal straně správný směr činnosti v rolnické otázce. Vyřešil základní otázky, které v předcházejícím období byly řešeny buď nedostatečně nebo nesprávně. Tímto sjezdem bylo zahájeno nové období strany i v rolnické otázce.

29. Za bolševickou orientaci KSČ, SNPL 1953, str. 159

Robert K v a č e k:

K POLITICE KSČ V DOBĚ PŘÍPRAV MNICHOVA.

Tato stať, která zkoumá poměr KSČ k vnitropolitickým poměrům v Československu v době bezprostředního ohrožení republiky hitlerovským Německem, chce být jen drobným příspěvkem k poznání politiky komunistické strany v době příprav Mnichova. Přináší sice určitá zevšeobecnění, k nimž autor dospěl na základě studia dostupného materiálu, ovšem přesto pokládá některé z uváděných názorů, protože právě okruh dokumentů je zatím poměrně úzký, za diskusí.

Stanovisko KSČ k vnitropolitickým poměrům v Československé republice v r. 1938 souviselo bezprostředně a prvořadě s bojem strany za lidovou frontu, s bojem za vládu lidové fronty. Tento boj byl ovšem vážně zkomplikován bezprostředností nacistické agrese, což sice na jedné straně nutilo komunistickou stranu zintenzivnit snahu za vytvoření lidové fronty, na druhé straně musela však KSČ nutně připravovat obranu republiky v podmínkách neuskutečněné dosud lidové fronty. To ovšem vyžadovalo mimo jiné zaujetí správného poměru k Hodžově koaliční vládě a snažit se i za stávajících poměrů připravovat co nejvýhodnější podmínky k obraně Československa.

Jestliže v politice lidové fronty byl jasně vyjádřen vztah komunistů k Československé republice jako k státu, ohroženému fašistickým Německem, v poměru ke koaliční vládě se jasně obrazelo stanovisko KSČ k režimu panujícímu v republice. Poměr k tomuto režimu měl dvě základní stránky. Svou úlohu tu hrál jednak vztah k buržoasní demokracii, již Československo bezesporu bylo. Jestliže ve srovnání se sovětským zřízením ji KSČ důsledně odmítla, postavila se na jeho obranu v případě jejího ohrožení fašismem.^{1/}

1/ V projevu, předneseném 7.srpna 1935 na VII. kongresu KI, prohlásil k této otázce Klement Gottwald: "My chceme, aby tato republika, kde dnes vládne buržoasie, se stala republikou sovětskou, socialistickou republikou, v níž by vládl pracující lid. To je náš cíl, za ten bojujeme. Je-li však tato měšťácko-demokratická republika ohrožena krvavým fašis-

To ovšem byla jedna stránka věci. Komunistická strana totiž vedle toho dobře viděla, že významnou, v mnoha případech rozhodující úlohu hrají v buržoasně-demokratickém československém státě reakční velkoburžoasní kruhy, které režimu, panujícímu v Československu, vtiskují ráz protilidový a protinárodní. Proto se rozhodně postavila proti tomuto režimu. 10. března 1938 ve stanovisku k vládnímu prohlášení zdůraznili komunističtí zástupci: "Jsme si vědomi rozdílu mezi republikou a režimem v republice. Na obranu republiky stavíme se s veškerou rozhodností a jsme odhodláni přinést největší oběti pro obranu republiky, bude-li toho třeba. Dáváme své síly, síly celé komunistické strany a našich voličů k dispozici všem, kdo mají odvahu a poctivou vůli vést rozhodný boj na obranu demokratické republiky proti fašismu. Jsme však rozhodnými odpůrci režimu, který v republice vládne, a v němž rozhodující vliv má dnes reakce, která proti velké části pracujícího lidu provádí hospodářský, sociální i kulturní útlak a mimo to přímo konspiruje s otevřenými nepřáteli republiky, irredentistickými stranami, Henleinovou sudeto-německou stranou a stranou Sidorovou, a stále více stupňuje úklady na existenci a samostatnost celé republiky."^{2/}

Charakter režimu, vládnoucího v Československu, měl v dané situaci, kdy Československo bylo bezprostředně ohroženo hitlerovským fašismem, o to větší význam, že vnitropolitické poměry činil prakticky nevhodné pro obranu republiky. Klement Gottwald oprávněně 10. prosince 1937 prohlásil: "Položíme-li otázku, zda dnešní vnitropolitické poměry zaručí úspěšnou obranu země, až dojde k nejhorsšímu - pak musíme bohužel říci: nezaručí! Proč? Všeobecně řečeno proto, poněvadž reakce má u nás stále ještě velké, neřku-li rozhodující slovo."^{3/} Tato Gottwaldova slova jsou důležitá i pro pochopení poměru komunistické strany k Hodžově koaliční vládě, pro určení základních příčin tohoto poměru.

mem, pak bráníme tuto republiku před fašismem a voláme všechny skutečné socialisty, demokraty a republikány ke společnému boji, aby této republice byla ušetřena největší hanba a pracujícímu lidu největší pohroma - krvavá fašistická diktatura. A jsme-li rozhodně proti tomu, aby tato republika byla vydána v plen bandě českých hitlerčků, pak stejně tak rozhodně jsme proti tomu, aby přišla pod patu německých Hitlerů. Proti těm i oněm se spojíme s každým, proti vnitřním i zahraničním fašistům republiku obhajujeme." /K.Gottwald, Spisy VI., Praha 1952, str. 181./

2/ Rudé právo, 10. března 1938.

3/ K.Gottwald, Spisy VIII., Praha 1953, str.149.

KSČ správně vycházela ze skutečnosti, že v Hodžově vládě mají reakční velkoburžoasní kruhy, které se paktují s Henleinem a jsou pro spojenectví s Hitlerem, rozhodující slovo. V citovaném již projevu K.Gottwald zdůraznil: "Máme sice koaliční vládu, v níž socialisté a demokraté jsou početně dokonce ve většině, avšak na praktická rozhodování a na praktickou politiku této vlády vykonává reakce tak velký vliv, že se to projevuje při každém kroku."^{4/} Z tohoto konstatování vyplynul negativní postoj komunistické strany ke koaliční vládě jako celku, protože tato vláda byla objektivně nástrojem velkoburžoasních reakčních sil. To ovšem neznamená, že v některých případech nebyla komunistická strana ochotna Hodžovu vládu eventuálně podporovat. Po anšlusu Rakouska, kdy Československu hrozilo už bezprostřední nebezpečí se strany hitlerovského Německa, a po Hodžově projevu z 28.března 1938, v němž nechyběla slova o obraně republiky, prohlásil Viliam Široký 29. března v parlamentě: "... Jsme připraveni podepřít svými třiceti hlasy zde v parlamentě i vládu při vykonávání všech opatření, týkajících se obrany republiky, pokud by potřebovala podporu proti oposici fašistických iredentistů, nepřátel republiky a jejího lidu. Ale chceme, aby ve věci postupu republiky byl slyšen náš hlas a aby v závažných otázkách, o které nyní jde, byly respektovány naše návrhy a naše požadavky, které tlumočíme jménem dělnictva a pracujícího lidu." ^{5/}

Přitom komunistická strana naléhavě upozorňovala, že na rozhodující postavení reakce ve vládě má významný podíl politika reformistických stran. 18.května 1938 na voličské schůzi KSČ v Libni oprávněně prohlásil K. Gottwald: "Socialisté proto nemohou energicky vystupovat ve vládě, poněvadž udržují rozkol dělnických řad. Proto si reakce troufá. Kdyby socialisté nemařili živelně se vytvářející sjednocení, kdyby se o sjednocený pracující lid opřeli, byla by reakce v koncích."^{6/}

4/ Tamtéž, str.149-150.

5/ Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny, 1938, 143.schůze, str.17. Otištěno též ve sborníku "Na obranu republiky, proti fašismu a válce". Praha 1955, str. 339 a výboru projevů V.Široký, Za šťastné Slovensko v socialistickou Československu, Bratislava 1952, str. 34-39.

6/ Podle tohoto výnosu byla např. zakázána konference KSČ pro západní Čechy, jež měla zasedat 17.dubna.Naproti tomu byl o týden později povolen Karlovarský sjezd Henleinovy sudetoněmecké strany.

Za dané situace komunistická strana správně pochopila, že se od Hodzovy vlády eventuální opatření na obranu republiky dají očekávat jen v tom případě, když se dostane pod prudký tlak lidového hnutí. Proto už v březnu 1938 s velkým úspěchem organisovala manifestace na obranu republiky. Vnitropoliticky, ve vztahu k vládě, bylo hnutí lidu na obranu republiky usměrnováno prakticky dvojím směrem. Manifestanté žádali celkové zúčtování s reakcí, na druhé straně se těmito manifestacemi dostávali částečně pod nátlak lidových mas předáci reformistických stran a představitelé hradního křídla buržoasie, které se komunistická strana snažila získat pro důslednou obranu republiky. Je tu na místě zdůraznit, že představitelé reakční velkoburžoasie, zvláště beranovského křídla agrární strany, si brzy uvědomili stoupající vliv komunistické strany a nebezpečí, které z toho zákonitě vyplývalo pro jejich politiku, pro jejich mocenské cíle. Snažili se proto stoupající autoritě komunistické strany mezi lidem všemožně zabránit. Použili nejružnějších metod. Když se v březnu 1938 ukázali komunisté nejrozhodnějšími organizátory manifestací na obranu republiky a když tyto manifestace potvrdily jejich značný vliv, vynutila si reakce na duben zákaz podobných projevů.^{7/} (Bylo to o to snazší, že měla v rukou ministerstvo vnitra.) Kromě toho se snažila prosadit zákaz 1. máje, obávajíc se sjednocení lidu a nového vzrůstu autority KSČ. Jestliže v tomto případě musela ustoupit, měla na tom právě komunistická strana hlavní zásluhu.^{8/} Proto nakonec reakce v útoku proti KSČ sáhla k nejzazším opatřením a pokusila se zakázat "Rudé právo". Je zřejmé, že spekulovala se zákazem celé strany. Protože to za dané situace nebylo možné, pokusila se aspoň umlčet "Rudé právo."^{9/}

8/Komunistická strana úsilovně bojovala proti pokusu zakázat manifestace 1. máje. 13. dubna se sešlo politbyro ÚV KSČ, aby zaujalo stanovisko ke snaze vlády znemožnit oslavy. V Prohlášení, jež bylo po zasedání vydáno, se mimo jiné zdůrazňovalo: "Pracující lid nemůže strpět, a by zákazem 1. Máje bylo mu znemožněno projevití semknutou mohutnou silou obránců republiky a jejich vůli nestrpěti rejdy poraženců. Zákaz projevů 1. Máje byl by těžkým proviněním na zájmech republiky, a pomohl by jen jejím nepřátelům a všem kapitulantům a poražencům. V poslední chvíli varujeme vedení socialistických stran před tím, aby nedávala souhlas k takovému útoku na nejvlastnější city a práva dělnické třídy, útoku, který musí vzbudit její nejkrajnější rozhořčení. Apelujeme na vedení sociálnědemokratické a národněsocialistické strany, aby spolu s námi se opřelo úmyslu zakázat 1. Máj." /Rudé právo, 15 dubna 1938./ 17. dubna

Snaha o zákaz ústředního listu komunistické strany souvisela i přímo s jednáním o řešení t.vz. sudetoněmecké otázky, vedeným mezi Hodžou a představiteli SdP. Komunistické straně bylo zřejmé, co reakce dohodou s Henleinem sleduje a "Rudé právo" neustále odhalovalo cíl tohoto jednání. Proto na něj také reakce zaútočila - ovšem musela nakonec, pod tlakem lidu, i tentokráte ustoupit.

Jestliže ke koaliční vládě jako celku měla komunistická strana negativní vztah, jiné stanovisko zaujímal k dvěma jejím složkám - a to jednak k reformistickým předákům, jednak k představitelům hradního křídla české buržoasie. Vztah k nim byl na jedné straně - u vůdců soc.dem. strany - v přímé souvislosti s bojem za akční jednotu dělnické třídy, zatím co v poměru k představitelům hradního křídla buržoasie byl určován jednak taktikou prosazování lidové fronty shora, jednak souvisel i se snahou vytvořit i za stávajících poměrů co nejpríznivější podmínky k obraně republiky před Hitlerem.

Jednotná dělnická třída se mohla stát skutečně páteří v obraně republiky a komunistická strana všemožně usilovala o její jednotu. Přitom tato jednotu byla o to důležitější, že dělnická třída byla jedinou silou, schopnou soustředit národ k obraně proti hitlerovskému fašismu. Komunistické straně se podařilo zorganizovat mnoho společných akcí s prostým členstvem reformistických stran. Tyto akce doprovázela zároveň s oficiálními nabídkami představitelům těchto stran, především sociální demokracie, na jednotný postup při hájení celistvosti a svrchovanosti Československé republiky. 9. dubna 1938 v úvodníku "Sociální demokracie před váž-

otisklo "Rudé právo" dopis KSČ adresovaný dělnickým stranám, jejich vedením i všem organizacím. /Viz též sborník "V bojích se zocelila KSČ," Praha 1956, str. 515-517./ 24. dubna vydalo Ústředí KSČ svolání k pracujícím lidu, v němž vyzývalo, aby se manifestace 1. máje proměnily v projevy demokraticko-republikánského významu.

9/ 17. června 1938 byl vydavatelstvu "Rudého práva" doručen výměr, že může být v nejbližší době zastaveno. Protesty proti tomuto rozhodnutí se neozvaly jen v Československu, ale i v zahraničí. Tak pravicový francouzský list "L'Ordre" 24. června zdůrazňoval, že "dnes nikdo nebojuje více proti hitlerismu, jako redaktoři "Rudého práva". 25. června napsal do "L'Humanité" velký článek na obhajobu "Rudého práva" Gabriel Péri. Jeho stať končila slovy: "Sáhnouti na "Rudé právo" Znamená ukládati o československou svobodu a mír." K akcím na obranu "Rudého práva" v Československu viz článek "Jana Švermy "Týden boje o "Rudé právo", Rudé právo 26. června 1938./ Otištěn též ve sborníku Jan Šverma, "Vybrané spisy", Praha 1955, str. 264-266./

ným rozhodováním" Rudé právo zdůrazňovalo: "Víme, že v řadách sociální demokracie - nepochybujeme o dělnickém členství - jsou významní funkcionáři, kteří si uvědomují, jaké by to mělo následky, kdyby se ještě nyní dál ustoupilo. Každý by si měl uvědomit svou osobní dějinnou odpovědnost." Politika předáků reformistických stran však nenásvědčovala tomu, že by si vedení uvědomovalo tuto dějinnou odpovědnost. K. Gottwald jí znovu připomněl v závažném článku "O společný postup dělnických stran", v němž psal mimo jiné: "Jdeme... vstříc novým vážným chvílím, v nichž lid a republika budou nadmíru potřebovat, aby všechny dělnické strany postupovaly společně, jednotně. Tím by se neobyčejně zvýšila váha dělnické třídy. Tím by se dělnické třídě dostalo pak závažného vlivu na vytváření osudu republiky, jaký je úměrný významu dělnické třídy. Tím by také byla zjednána záruka, že republika obstojí v každé situaci, za každých okolností."^{10/}

Představitelé reformistických stran volání komunistické strany po jednotě dělnické třídy soustavně odmítali. Zato prosí členové sociální demokracie a národně socialistické strany je pochopili a v praxi jednotu dělnických řad uskutečňovali. Zvláště srpnové a zářijové manifestace na obranu republiky, pro něž bylo charakteristické, že se jich pod vedením KSČ zúčastňovali příslušníci nejrůznějších politických stran i bezpartijní, staly se jasnými důkazy živelné touhy po jednotě dělnické třídy, ba víc, po jednotě národa.

Komunistická strana zřejmě počítala s tím, že právě i tyto manifestace na obranu republiky, které jednoznačně svědčily o odhodlanosti lidu bránit Československo proti hitlerovskému fašismu, by mohly mít svůj jistý význam pro postoj hradního křídla buržoasie k obraně československého státu. Komunistická strana se totiž velmi správně nedívala na českou buržoasii jako na jednotný celek, ale viděla dvě její základní křídla. "Jedna část buržoasie chce republiku prodat, druhá, demokratická část kolísá," prohlásil 18. května 1938 Klement Gottwald.^{11/} Rozhodujícím pro dělitzko v táboře buržoasie byl pro komunistickou stranu vztah buržoasních představitelů k zahraničně-politickým otázkám, k zahraničně-politické orientaci československého státu.^{12/}

^{10/} K. Gottwald, Spisy VIII., Praha 1953, str. 190.

^{11/} Tamtéž, str. 180.

^{12/} Jan Šverma v článku "Politika české buržoasie v boji o svobodu Československa", napsaném v polovině roku 1939, správně postihl tuto skutečnost, které si byla vědoma celá KSČ: "... Boj o mezinárodní postavení Československa, zejména boj o jeho poměr k Německu, byl hlavní otázkou českoslo-

Hradní křídlo buržoasie mělo důležitý podíl na uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem, která v obraně Československé republiky před Hitlerem mohla sehrát prvořadou úlohu. Komunisté tento podíl dr. Beneše a jeho spolupracovníků oceňovali, nedělali si však iluzi o celkovém poměru hradního křídla buržoasie k Sovětskému svazu a k smlouvě s ním. Už na VII. sjezdu KSČ prohlásil Š. Klíma: "Oni /představitelé hradního křídla buržoasie - RK/ jsou dnes při svém kolísání v podstatě pro pakt, ale nesmíme zapomínat, proč. Jsou pro spojení proto, poněvadž se domnívají, že se jim podaří využít spojení se Sovětským svazem pro cíle své kapitalistické politiky. Chtějí jen dočasný pakt se Sovětským svazem, který by je měl zachránit před Hitlerem, aby později, až nebezpečí Hitlera zmizí, mohli spojení rozervat. Takovým "spojencem" je levá česká buržoasie."^{13/}

Za daných okolností bylo ovšem důležité pokusit se získat demokratickou část buržoasie k rozhodnější obraně republiky. Komunistická strana musela vycházet i z takové skutečnosti, že hlavní představitel této buržoasie, dr. Beneš, je prezidentem republiky a že má vliv na maloměstácké masy i na část dělnické třídy.^{14/}

Komunistická strana dobře viděla, že dr. Beneš a jeho spolupracovníci mají jistý zájem na obraně státu, i když si byla vědoma třídního ohraničení a omezení tohoto zájmu.^{15/} Jan Šverma později oprávněně napsal - a jeho slova jsou podle mého názoru důležitá pro pochopení stanoviska představitelů KSČ při hodnocení vnitropolitické situace v r. 1938 a tedy i pro určení konkrétní politiky komunistické strany: "Není pochyb", zdůrazňoval Šverma, "že demokratické kruhy Československa byly na počátku německého útoku orientovány na to, že republika se musí bránit, a že se snažily paktem s Francií a zejména paktem se Sovětským svazem zajistit i mezinárodní obranu republiky."^{16/}

venského vnitropolitického života. Tato věc byla hlavní základnou diferenciací v politických poměrech Československa, otázky zahraniční politiky byly v posledních dvou letech rozhodujícím úsekem fronty boje mezi fašismem a demokracií." /Jan Šverma, c.d., str.271./

^{13/}Protokol VII.sjezdu KSČ, Praha 1936, str.71.

^{14/}Při příležitosti Benešových narozenin 28.května 1938 psalo Rudé právo, "Dr. Edvard Beneš byl zvolen prezidentem v době, kdy republika je ohrožena fašismem. A touto situací je dán poměr dělnické třídy k prezidentu Benešovi." Srv.dále Rudé právo 29. května 1938-článek "Cesta za mírem."

^{15/}K.Gottwald již 13.září 1935 v rozhovoru s československou družstevní delegací v Moskvě zdůraznil: "Stojí před námi otázka existence Československa. Národní zájmy jsou pro buržoasii tak dlouho směrodatné, pokud odpovídají jejím třídním zájmům. /K.Gottwald, Spisy VI., Praha 1952, str. 189./

Uvedené zjištění o snaze komunistické strany získat představitele hradního křídla buržoasie pro důslednou obranu republiky nesmí vést k mylnému závěru, že by se KSČ vzdala třídního boje proti tomuto buržoasnímu křídlu, které odmítalo i myšlenku lidové fronty. Je nutno si však uvědomit, že třídní boj vedený stranou jménem dělnické třídy, byl za dané situace nutně součástí boje na záchranu samostatného a celistvého československého státu a jeho hlavní ostří bylo proto naměřeno proti Hitlerovým pomocníkům a spojencům v Československu.

Vážnou byla pro komunistickou stranu otázka konkrétní taktiky v poměru k hradnímu křídlu buržoasie. Stručně, a poněkud schematicky, ji snad můžeme shrnout do dvou základních tendencí, s nimiž se po celou dobu bezprostřední přípravy Mnichova stále a stále setkáváme. Jednak to bylo varování před ústupem henleinovcům, Berlínu i nátlaku západních velmocí, varování před nutnými tragickými důsledky tohoto ústupu, jednak komunistická strana demaskovala nedůsledný postoj představitelů hradního křídla buržoasie k obraně republiky, burcovala lid k boji proti této nedůslednosti. Stovky dopisů a resolucí závodních výborů, městských představitelstev i účastníků manifestací, v nichž byl především prezident Beneš vyzván k rozhodné obraně československého státu a na nichž měli komunisté podíl nejvýznačnější, byly jedním z konkrétních projevů této taktiky.

Záříjové události a Mnichov sám ukázaly názorně neschopnost i demokratické části buržoasie bránit v rozhodujících okamžicích republiku. Proti zájmům národa vydala i ona Československo hitlerovskému fašismu. A tak Mnichov je vnitropoliticky nejen výsledkem zrady české reakce, "je to" - jak napsal Jan Šverma - "výsledek bankrotu kolísavé politiky demokratických měšťáckých činitelů a s nimi spjatých socialistických vůdců."^{17/}

Jedinou politickou silou, která jako celek v dramatických a tragických dnech roku 1938 obstála, byla komunistická strana. I v tom je Mnichov významným poučením.

16/ Jan Šverma, c.d., str.273.

17/ Tamtéž, str. 275.

Robert K v a č e k:

K BOJI NA OBRANU ČESKOSLOVENSKA V ZAHRANIČÍ V R. 1938.

Zápas Československa s fašistickým Německem v roce 1938 byl s velkými sympatiemi sledován celou světovou demokratickou veřejností. Z mnoha evropských i zámořských zemí přicházely do Prahy pozdravy a projevy solidarity a obdivu i s konkrétními nabídkami na pomoc, stovky evropských i zámořských měst byly svědky pročeskoslovenských demonstrací, na pomoc Československu se hlásily tisíce dobrovolníků. Tato stránka historie Mnichova je jen velmi málo známa. I když se nakonec síly, sympatisující s Československem, ukázaly slabšími než jejich kapitulantští protivníci, i když nakonec byla Československá republika obětována Hitlerovi, je nutno i pro budoucnost uchovat v paměti konkrétní důkazy toho, že naše národy nezůstaly v roce 1938 samy, že vedle sovětského spojence měly odhodlané a statečné přátele v statisících a milionech prostých obyvatel skoro ve všech zemích světa. Tato stať chce upozornit na některé jejich projevy solidarity a pomoci.

Po anšlusu Rakouska v březnu 1938 bylo zřejmé, že další oběti agrese fašistického Německa se má stát Československá republika. Květnová mobilizace čs. armády, jež byla odpovědí na zprávy, že hitlerovské vojenské oddíly se shromažďují na československých hranicích, se stala významným mezníkem v pročeskoslovenských projevech solidarity a pomoci. V celém světě byla totiž chápána jako důkaz, že Československo se bude bránit se zbraní v ruce. A tak zjišťujeme, že po 21. květnu rostou akce na obranu Československé republiky den o den, aby pak v září významně vyvrcholily. Přes jejich nej-
různější konkrétní projevy a sílu byla pro ně jedna skutečnost zvlášť charakteristická: jejich hlavními organizátory byly komunistické strany, komunisté se ve všech zemích stali nejrozhodnějšími obránci nezávislosti Československa. Bylo ovšem důležité, aby pro tyto akce získali i příslušníky jiných stran a ostatní obyvatelstvo. Zvlášť v době vrcholení zápasu mezi Prahou a Berlínem se jim to na mnoha místech skutečně podařilo. Tato pročeskoslovenská posice komunistických stran souvisela bezprostředně s celkovou politikou Komunistické internacionály, která se rozhodně stavěla

na obranu ČSR. Vědoma si důležitosti jednoty dělnické třídy v boji proti hitlerovskému fašismu vyzvala několikrát předáky ostatních dělnických stran ke společným akcím na pomoc Československu. "... Též těsně před mnichovským spiknutím," dosvědčoval později Jiří Dimitrov, "obrátili se představitelé Komunistické internacionály na předsedu Druhé internacionály de Brouckèra s návrhem, aby se vytvořilo stálé spojení mezi vedeními mezinárodních organizací dělnické třídy a aby se co nejrychleji podnikla společná opatření k odvrácení fašistického útoku, namířeného proti Československu a proti světovému míru."^{1/} Druhá internacionála však tuto výzvu odmítla. Nejednotnost dělnické třídy pak bezesporu mnoho Daladierově a Chamberlainově vládě pomohla při prosazení Mnichova.

Zvlášt ve Francii mohla akční jednota dělnické třídy znemožnit protičeskoslovenskou politiku Daladierovy vlády. Socialistická strana však odmítla v červenci, srpnu i v září zveřejněné nabídky komunistické strany na společný postup, jímž chtěla zabezpečit úspěšnost hnutí na obranu Československa, rozvíjejícího se od května v zemi. I přes toto stanovisko předáků socialistické strany vzrůstal ve Francii neustále počet meetingů, schůzí a táborů, vyjadřujících sympatie s ČSR, a účast na nich byla stále mohutnější. Znepokojená Daladierova vláda se je 14. září pokusila zakázat. Proti tomuto rozhodnutí protestovalo 15. září jménem všech francouzských antifašistů politbyro KSF. Zároveň stranám lidové fronty navrhlo těchto několik opatření na pomoc ČSR:

1. zaslání projevu solidarity československému lidu; 2. přijetí resoluce o nedotknutelnosti ČSR; 3. vyslání delegace, jež by ujistila čs. lid i vládu o vůli Francouzů zůstat věrnými převzatým závazkům; 4. svolat ihned parlament.^{2/} Tyto návrhy znásobila KSF 20. září svou "Výzvou k francouzskému národu", v níž odsoudila politiku Daladierovy vlády a žádala, aby se Francie postavila za Československo.^{3/} Na adresu ministerského předsedy přicházely stovky resolu-

1/ Jiří Dimitrov, Po Mnichovu, Praha 1951, str. 59. 28. května 1938 oznámili Thorez a Cachin, že jménem Komunistické internacionály odeslali dopis sekretáři II. Internacionály de Brouckèrovi, v němž navrhovali, aby byla okamžitě uskutečněna akční jednota na obranu Československa, Španělska a míru. / Rudé právo, 31. května 1938. /

2/ R. Varfolomejeva, Reakční zahraniční politika francouzských pravicových socialistů, Praha 1951, str. 83-84.

3/ V tomto provolání se zdůrazňovalo, že Daladierova politika vůči Československu je prováděna bez souhlasu parlamentu a nemá nic společného s vůlí země, vyjádřené v programu lidové fronty. Už 30. srpna vydala KSF na obranu Československa provolání pod názvem "Ať žije nezávislost Československa! Ať žije jednota mírových sil na obranu míru!" Bylo charakteristické, že československá censura je značně zkonfiskovala. / Viz Rudé právo 31. srpna 1938. /

ci, protestujících proti zradě ČSR. Bylo mezi nimi i memorandum Všeobecné konfederace práce, jež zvedla protestující hlas jménem 5 milionů svých členů. 23. září se pařížské ulice zaplnily demonstranty, kteří svými hesly "Pryč s Daladierem a Bonnetem!", "Ať žije ČSR" apod. dokazovali, že Československo zradila jen francouzská velkoburžoasie a její političtí představitelé. Na československé vyslanectví se tehdy dostavili delegáti manifestantů s resolucemi, přijatými předtím na mnoha schůzích francouzských pracujících, v nichž byla slibována pomoc Československé republice.^{4/} Je zřejmé, že i toto hnutí pokračových Francouzů na obranu ČSR mělo významný vliv na rozhodnutí Daladierovy vlády použít psychologického nátlaku na obyvatelstvo při prosazování své kapitulantské politiky. Zdůrazňování hrůz války, zahájení evakuace Paříže a Lyonu, cvičení civilní obrany a jiné akce byly vypočítány na zastrašení obyvatelstva. A je nutno konstatovat, že v tomto smyslu měly úspěch. Mnichov je toho jasným důkazem.

I v Anglii to byla komunistická strana, kdo nejrozhodněji zdvihl boj na obranu Československa. Zde ovšem její vliv nebyl tak významný, jako tomu bylo u francouzské komunistické strany. Už 19. března 1938 se KS Anglie obrátila s výzvou ke všem demokratům v zemi, v níž upozorňovala, že Chamberlainova vláda připravuje vydání Československa Hitlerovi.^{5/} V květnu to znovu důtklivě připomínal Harry Pollit v brožuře "Czechoslovakia and Britain", jejíž desetitisícový náklad byl okamžitě rozbrán.^{6/} 20. května utvořili někteří představitelé britské inteligence a liberálních kruhů "Československý výbor", který rovněž pořádal akce na obranu ČSR. Své nejvřelejší sympatie Československu vyjádřil i V. sjezd KS Anglie, zasedající 16.-19. září, jemuž adresoval K. Gottwald tuto naléhavou výzvu: "Ve dny, kdy šéf Vaší vlády navázal osobní jednání s kancléřem Hitlerem, zapřísáháme nejen organisované komunisty, nýbrž všechny dělníky, všechny přátele míru, demokracie a lidskosti v Anglii: učin-

4/ Srv. k tomu Mirovce chozjajstvo i mirovaja politika 1938, č. 11, str. 93-94. Československý vyslanec ve Francii o těchto akcích do Prahy nereferoval. Podobné manifestace jako v Paříži proběhly i v Le Havru, v Lille, v Marseille a v jiných francouzských městech.

5/ Kak rabotaet Kompartija Anglii, Pravda, 25. července 1938.

6/ Harry Pollit tu mimo jiné psal: "Voláme všechny anglické demokraty, aby vystoupili na obranu nezávislosti Československa. Žádnou kapitulaci před drzími požadavky Hitlera nebo Henleina, neboť každý ústupek jen posiluje chuť fašistických tygrů, zvětšuje jejich síly pro další, ještě nebezpečnější nástup proti Francii, Sovětskému svazu a Velké Británii." /Cit. podle ruského překladu "Anglijskij narod i Českoslovakija", Komunističeskij Internacional 1938, č. 6, str. 46/ Srv. k tomu též Rudé právo, 1. června 1938.

te všechno aby jakékoliv povzbuzování fašistických útočníků bylo znemožněno. Velký blok mírových zemí a národů, jasná řeč vlád demokratických zemí bude oporou ohroženého Československa. Rozhodné vystoupení na ochranu Československa je současně ochranou světového míru."^{7/} Pamětliv této výzvy vedl 19.září komunistický poslanec Gallacher velkou demonstraci dělníků ze schůze v Adrewsově síni v Glasgowě k čs.konsulátu. Celou cestu vyvolávali manifestanté hesla na obranu ČSR.^{8/} Podobná manifestace byla téhož dne uspořádána v Londýně na Trafalgar square. Protestní meetingy a schůze proti Chamberlainově politice vůči ČSR organizovaly i jednotlivé odborové svazy - hlavně federace horníků jižního Walesu, odborová organizace strojníků, spojený svaz pracujících v loďářství a strojírenství a j. i londýnská sekce "Mezinárodního hnutí za mír". V září uspořádala několik stovek manifestací na obranu ČSR i Labour Party. 26. září poslal její předák Attlee Chamberlainovi dopis, v němž protestoval proti vydání Československa Hitlerovi. S požadavkem pomoci Československé republice obrátil se na anglickou vládu i Národní výbor družstevní strany /Cooperative Party - od r. 1927 zvláštní součást Labour Party/. I v Anglii musela vláda při prosazování své mnichovské politiky podniknout na obyvatelstvo psychologický útok s přípravou vojenských opatření a se zdůrazňováním hrůz válek.^{9/}

Rovněž pokrokoví Američané se v roce 1938 postavili na obranu Československa. Už v květnu čs.vyslanectví ve Washingtonu hlásilo, že "dostávalo denně dopisy od neznámých Američanů, vyjadřující upřímné sympatie i obdiv nad pevným

7/ Rudé právo, 18.září 1938. V oblasti zahraniční politiky se XV.sjezd KS Anglie vyslovil pro vytvoření antifašistické fronty všech mírových států. Vnitropolitickyžádala spojení všech demokratických sil proti Chamberlainově vládě a vytvoření takového kabinetu, který by hájil skutečné zájmy anglického lidu. Probojování lidové fronty v Anglii bylo problémem komplikovanějším a těžším než v jiných zemích - a to i vzhledem k poměrně malému vlivu KS Anglie. Sjezd se vyslovil pro těsnou spolupráci s Labour Party, aniž by ovšem byl ochoten ustoupit od kritiky její protidělnické politiky.

8/ Gallacher hájil Československo rozhodně i v dolní sněmovně. Prohlásil zde při jednom ze svých vystoupení: "Nikdo se nepřeje mír více než já a moje strana - ale chceme mír, založený na svobodě a demokracii, a ne na rozdělení a zničení malé země. Právě k rozdělení Československa vede politika "národní" vlády. Rozhodně protestuji proti obětování Československa"/Parliamentary Debates. House of Commons. Official Report.Vol.339, No160, str.28-cit. podle N.N.Nikolajev, Vnešnja ja politika pravych lejboristov v Anglii v period podgotovki i načala vtoroj mirovoj vojny /1935-1940 gg/.Moskva 1953, str.130./

9/ Bylo charakteristické, že se pokrokově smýšlející Angličané s Mnichovem nikdy nesmířili. Tak 12. října 1938 oznámily "Times", že dostávají denně na 700 dopisů s protesty proti mnichovskému rozhodnutí.

postojem naší vlády a obsahující rady pro další postup.^{10/} V září dokonce čs. vyslanec v USA sděloval: "My i konsuláty dostáváme nabídky tisíců amerických dobrovolníků."^{11/} V té době byly už v mnoha amerických městech založeny "Výbory na záchranu Československa", jejichž funkcionáři se obraceli především na amerického presidenta, aby zakročil proti nacistickým agresorům. Tak představitelé těchto výborů v New Yorku poslali Rooseveltovi dopis, v němž se mimo jiné žádalo: "Obracíme se k vám jménem amerického národa s výzvou, abyste zachránil Československo od hrůz války. Rozhodná posice, jíž by americká vláda zaujala proti agresivním zemím, mohla by se stát velkou pomocí v boji s fašismem a pomohla by udržení světového míru."^{12/} "Americká liga pro mír a demokracii" uspořádala v celé zemi velké množství projevů pro ČSR, na nichž byl mimo jiné žádán zákaz výbozu zbraní z USA do Německa. Nejmhutnější demonstrace proběhly 26. září. Na Chicagském stadiu se tehdy sešlo na 70 tisíc amerických občanů i našich krajanů, kteří ve zvláštní resoluci žádali presidenta Roosevelta o rozhodné vystoupení na obranu ČSR. Téhož dne se rovněž zaplnila newyorská Madison Square Garden i ulice kolem ní. Na mohutném maetingu promluvil mimo jiné i Thomas Mann, jehož výzva "Hitler musí padnout - jinak nebude mír", se stala hlavním heslem manifestace sympatií s Československem. I její účastníci žádali rychlá a účinná opatření proti fašistickému agresoru.

Mnichovské rozhodnutí dalo pak popud k novým demonstracím pokrokových Američanů. Jedna z největších se konala 1. října v New Yorku a to jako pochod s Madison Square Garden na Columbus Circle. Účastníci žádali bojkot nacistů a americký zákrok proti mnichovskému diktátu. Mohutnému průvodu přihlíželo statisíce občanů, kteří rovněž dávali najevo své sympatie k Československu.

Zvláště významné hnutí na obranu Československa se rozvinula v Jugoslávii. Už v květnu 1938 nabízelo mnoho dobrovolníků, mezi nimi i naši krajané, své služby československé armádě. "Denně se hlásí delegáti dobrovolníků, zvláště studentů a též komitů," sděloval 25. května šifrou čs. vyslanec. "Docházejí dojemné dotazy od Čechoslováků, kteří jsou již jugoslávští občané, zvláště od Slováků, jak by mohli jíti na pomoc. Tyto různé skupiny, jak tvrdí,

10/ AMZV-Washington 1938 - zpráva souhrnná.

11/ Tamtéž, šifra č. 50-26.9.1938-č.951/38. Srv. k tomu J.V. Aruťunjan, Pravjaščie krugi SSA i zachvat Avstriei fašistskoj Germaniej. Voprosy istorii 1954, č.6. str. 52-53.

12/ Pravda, 28. září 1938. Srv. k tomu též J. Dimitrov, c.d. str. 35.

připravují organisaci dobrovolnické účasti.^{13/} Hnutí na obranu Československa vyvrcholila v září po vyhlášení československé mobilisace. "Zpráva o mobilisaci", sdělovalo čs. vyslanectví z Bělehradu, "způsobila zde vzrušení na mnoha místech, v zemi dochází k manifestacím pro nás. Hlásí se tisíce dobrovolníků, kteří se chtějí tajně dostat do Rumunska a pak k nám. Žádají, aby Rumuni trpěli jejich přechod"^{14/}.

V Polsku vydala ilegální komunistická strana leták "Ruce pryč od Československa", v němž volala polský lid do boje proti těm, kdo "spolu s katem německého lidu Hitlerem se chtějí stát hrobaři svobody a nezávislosti lidu Československa." V hlavním městě Švédska, Stockholmu, uspořádala 28. září švédská komunistická strana manifestaci na obranu ČSR. Projevy sympatií s Československem přišly i z Venezuely, odkud čs. vyslanectví 28. září hlásilo, že "úřadu docházejí spontánní projevy a výzvy neustupovat. Krajané Češi, Slováci a Němci hlásí se k dispozici. Skupina venezuelských pilotů, radiotelegrafistů a mechaniků žádá povolení jeti na své útraty do ČSR."^{15/} Podobná zpráva došla i z Argentiny: "Celá argentinská veřejnost projevuje nám nejživější sympatie, odpor k Německu je všeobecný."^{17/} Ve Vancouveru v Kanadě žádali účastníci manifestace na obranu ČSR ministerského předsedu MacKluga, aby se Kanada účastnila akce proti agresorům. Promluvili i zástupci australských odborů. Obrátili se k československému lidu s prohlášením, v němž slibovali svou podporu v případě války s nacistickým Německem.^{18/}

Své sympatie Československu vyjádřila i světová mírová konference žen, jež se v květnu sešla v Marsei^{19/} i Mezinárodní konference na obranu míru, pořádaná Světovým sdružením pro mír 23.-24.července v Paříži.^{20/} Bojové pozdravy československému lidu poslal i Světový kongres mládeže, zasedající ve

13/ AMZV-Bělehrad 1938-šifra č.51-25.5.1938-č.526/38

14/ Tamtéž, šifra č. 87-24.9.1938-č-903/38.

Stálou agitaci ve prospěch Československa vedla KS Jugoslavie.Srv.referát J.Broze-Tita, V.Kongres Komunističke partije Jugoslavie, Bělehrad 1948, str.60.

15/ Vl.Soják, Československo-polské přátelství - pevná opora míru. Nová mysl 1955,č.7, str.676.

16/ AMZV-Caracas 1938-šifra č.4-28.9.1938-č.991/38

17/ AMZV - Buenos Aires 1938 -šifra č.2-191.9.1938-č.838/38.

18/ J.Dimitrov, c.d., str.36.

19/ Rudé právo, 22.května 1938.

20/ Usnesení této konference o poměru k ČSR viz Rudé právo, 27.července 1938.

dnech 16.-23.srpna v New Yorku,^{21/} i protiválečný kongres zahájený 12. září v Mexicu.^{22/}

Síly, které v kapitalistických zemích sympatisovaly s Československem se nepodařilo sjednotit a zorganizovat v širokou bojovou frontu. Mnichovu zabráněno nebylo. I tak však zůstává hnutí na obranu Československa v roce 1938 významnou stránkou historie antifašistického boje.

21/ Na adresu lorda Runcimana tu československý delegát, německý sociální demokrat Wilhelm Wanka zdůraznil, že Československá republika by vyřešila německou národnostní otázku, "kdyby jí v tom nebylo překáženo diplomatickým vyděračstvím a vojenskými manévry." /Světový rozhled 1938,č. 40, str.888; srv. též č. 42./

22/ Izvěstija, 14.září 1938.

Miroslav T r u c:

=====

STUDENTSKÁ LÉTA IVANA SEKANINY.

"Sekanina Ivan, a dvokát na Vinohradech.* 31.října 1900 v Novém Městě na Moravě. Bez vyznání a komunista." Tak charakterisovala v r. 1930 Ivana Sekaninu polooфициální česká právnícká publikace.^{1/} Byla to jistě charakteristika správná a výstižná a lze jí vytýkat jen to, že v očích těch, kdož Almanach sestavovali i těch, pro něž byl z největší části určen, mělo toto označení význam zcela jiný, než který v něm vidíme dnes my, znajíce Sekaninův život a dílo. Být komunistickým právníkem za první republiky znamenalo být opravdu hrdinným bojovníkem za lidská práva, jak to už v r. 1946 o Ivanu Sekaninovi řekl s. Václav Kopecký.^{2/} Ivan Sekanina se celou svou osobností a všemi svými schopnostmi postavil do řad těch, kdo usilovali o nový, lepší svět, kdož již dávno připravovali náš dnešní život. Na tomto místě nemohu po-

1/ M. Navrátil, Almanach českých právníků, Praha 1930.

2/ V. Kopecký, Úkoly pokrokových právníků. /I.konference právníků - komunistů 7.a 8. prosince 1946. Praha, ÚV KSČ 1946, str.9./

drobně mluvit o významu činnosti Sekaninovy a hodnotit jeho dílo. To bude úkol budoucího Sekaninova životopisce, který osvětlí jeho život a dílo v plné šíři a ukáže místo, jež mu ve vývoji našeho revolučního dělnického hnutí náleží. Na tomto místě bych chtěl jen stručně ukázat na některá fakta z krátkého úseku života Sekaninova, z doby jeho vysokoškolských studií, a dotknout se některých problémů z období, v němž si teprve vytvářel názor na život, společnost a svět.^{3/}

Ivan Sekanina patřil ke generaci, která naplnila s nadšeným elánem universitní posluchárny takřka hned po skončení světové války. Po absolvování středoškolských studií na prostějovském gymnasiu vstoupil v zim. semestru 1919/20 na právnickou fakultu university Karlovy.^{4/} V jeho nacionálu na tento semestr se setkáváme se jmény Heyrovského, Stiebra, Kaprasé a j. - to patřilo k věci, protože I. státní zkouška byla historicko-právní. Ale vedle těchto přednášek si Sekanina zapsal i jiné, které ukazují vůli mladého právníka vyrovnat se se životem, dospět k pevnému filosofickému názoru. Vedle kolegií právnických zvolil si hned tři přednášky filosofické. Čtyřhodinovou přednášku Foustkovu o praktické filosofii a dvě tříhodinové, Drtinovu o problémech filosofie a Rádlovu o přírodní filosofii. A v letním semestru Sekanina svůj zájem ještě rozšířil. Ke čtení Rádlovu a Drtinovu, jež obě pokračovala, přibyla čtyřhodinová přednáška Kádnerova o organizaci školství a dva semináře - Rádlův filosofický a Foustkův sociologický. Celkem tedy 12 hodin týdně na filosofické fakultě a s tím, co měl zapsáno na právech /šlo ještě o disciplíny historické/ celkem 38 hodin. Je pochopitelné, že všechny tyto přednášky nebylo možno navštěvovat; Sekanina jistě studoval tak jako ostatní posluchači v jeho době - na většinu právnických přednášek nechodil. Ostatně i v pozdějších semestrech míval zapsáno většinou přes 30, dokonce až 41 hodin týdně. Ale o tom, že se pravidelně zúčastňoval přednášek a cvičení na filosofické fakultě, nelze pochybovat. Nebyl by měl jinak důvodu si je zapisovat a platit za ně /třeba snížené/ kolejně.

Takřka se stejným úhrnným počtem hodin vstoupil Sekanina i do nového

-
- 3/ Tato stať si nečiní nároku na to, že by vyčerpala úplně všechno z tohoto úseku Sekaninova života. Budoucí životopisec Sekaninův se jistě setká s řadou otázek, jež bude musit řešit daleko podrobněji.
- 4/ První část této práce je založena na písemnostech archivu university Karlovy. Zejména, pokud není citován jiný materiál, bylo používáno děkanských katalogů a nacionálů posluchačů z let 1919-1923.

třetího semestru, jen s tím rozdílem, že počet hodin, strávených na filosofické fakultě, stoupl na 16. Je to až zarážející, protože ve třetím semestru bylo třeba složit I. státní zkoušku, které se Sekanina podrobil s úspěchem a dokonce takovým, že nemusil se složením historicko-právního rigorosa čekat až po absolutoriu a mohl je vykonat ještě počátkem čtvrtého semestru.^{5/} V době, kdy se připravoval ke státnici /v zim.sem. 1920/21/, navštěvoval Drtinův Úvod do filosofie /3 hod./, dvě kolegia Rádlůva /pětihodinové otázkách filosofie a jednogodinové o vědeckém romantismu/, a čtení Foustkovo o vývoji sociálního myšlení. Chodil dále i na Foustkův a Rádlův seminář. Zájem o současné dění politické pak v jeho indexu prokazují dvě čtení Benešova. O socialisaci a Idea státu československého. Obě poslední přednášky byly jednogodinové, je ovšem otázka, kolik bylo odpřednášeno. Ve 4. semestru, po složení I.stát. zkoušky, Sekanina skončil s historicko-právními přednáškami, jejichž místo v jeho indexu vyplnila čtení Mildschuhova, Drachovského, Tomsova, Svobodova a zejména Krčmářova z občanského práva. Fakultě filosofické však zůstal věren i nadále a poslouchal především Foustku /celkem 7 hodin - seminář, přednášku o všeobecné státovědě a pokračování o vývoji sociálního myšlení/. Rádlův seminář tentokrát vynechal, za to si však zapsal jeho pětihodinovku o filosofii organického života, pokračoval i v návštěvě Benešovy Idey československého státu a navíc v tomto semestru poslouchal i Krejčího Ethiku sociální.

Od pátého semestru shledáváme, že přednášek filosofických v Sekaninově indexu ubývá. Kursovní přednášky těch profesorů, na nichž mu záleželo, již slyšel a počal se asi intenzivněji zabývat svým vlastním oborem - dostal se právě k přednáškám, jež souvisely s jeho pozdější advokátní činností /právo občanské, správní, ústavní atd/. Kromě toho také někdy v této době počal pracovat ve studentském hnutí. Tyto okolnosti pak nejspíše způsobily, že v zim. semestru 1921/22 navštěvoval jenom Rádlův a Foustkův seminář, neuvádíme-li přednášky právnické, na nichž se největší měrou podíleli Krčmář, Hoetzel, Mildschuh a Miříčka. A podobně tomu bylo i v semestru dalším, kdy

5/ I.státní zkoušku složil Sekanina dne 5. března 1921 před komisí složenou z examinátorů Heyrovského, Sommra, Maršana a Hory. /Prot. o hist. práv. zkouškách sv. VI, č.564 ./ Historicko-právnímu rigorosu pak se podrobil 7. července 1921 u prof. Kaprase, Heyrovského, Hennera, Vančury a Stiebra. /Srov. rigorosní protokol právnické fakulty, sv. XI, pag. 6324, kde jsou i zápisy o jeho dalších rigorozech. /

vedle čtení právnických /byli to hlavně Vavřínek, Gruber, Miříčka a Hoetzl/ si na filosofii zapsal znovu oba semináře /Foustkův a Rádlův, poslední pochopitelně vlastně na fakultě přírodovědecké/ a navíc ještě přednášku Foustkovu o vědeckém problému demokracie. Původně chtěl navštěvovat i Rádlova čtení o pozitivismu a Nietzsche, ale později je obě škrtl, pravděpodobně pro nedostatek času; byl už v té době exponovaným studentským funkcionářem.

V zimním semestru svého posledního školního roku /1922/23/ Sekanina už navštěvoval toliko seminář Foustkův a škrtl i původně zapsanou přednášku Rádlovu o pozitivismu a Heverochovu o soudní psychiatrii. Zůstaly mu pak vlastně jen přednášky právní, zejména Hermanna-Otavského, Grubrovy, Drachovského a řady dalších /měl tehdy celkem zapsáno 41 hodin/. V letním semestru 1923, kdy byl velmi zaneprázdněn odpovědnou funkcí ve studentské organizaci a kdy již počal s přípravou na II. státní zkoušku, měl zapsány jenom přednášky na právech /celkem 11 hodin týdně/, z největší části čtení Horova.

II. státní zkoušku - judiciální - Sekanina složil ještě před prázdninami /tedy ve svém 8. semestru/ 16.června 1923 a o necelých 14 dnů později i judiciální rigorosum. Stejně jako obě zkoušky historicko-právní - státní i rigorosní - složil i zkoušky judiciální.^{6/} K státovědecké státní zkoušce pak Sekanina přistoupil v prosinci 1923.^{7/} V polovině téhož měsíce složil i státovědecké rigorosum.^{8/} Dne 17.prosince pak byl Ivan Sekanina prohlášen doktorem věd právních a státních.^{9/} Tak vypadalo podle úředních záznamů studium Ivana Sekaniny na pražské universitě. Jeho hladký a hlavně rychlý průběh se liší od studia velké části Sekaninových kolegů, kteří musili mnohdy zkoušky opakovat a často studovali dlouhou řadu let. U studenta, jenž vystudoval práva tak rychle a bez nejmenších obtíží, bychom spíše předpokládali, že se setkáme s úzkým odbornictvím, které kromě svého oboru nemá o nic jiného zájem. U Sekaniny tomu tak nebylo; viděli jsme již,

6/ II. státní zkoušku /16. června 1923/ skládal u Miříčky, Svobody, A.Mayera a A. Cermana /protokol o judiciálních st.zkouškách č. 2132/. Judiciálnímu rigorosu se podrobil 27. června 1923 u prof. Hermanna-Otavského, Miříčky, Krčmáře a Hory.

7/ III. st. zkoušce se podrobil 10.prosince 1923 před komisí složenou z Horáčka, Kadlce, Heetzla a Drachovského. /Protokol o státovědeckých stát. zkouškách č. 2023./

8/ Poslední rigorosum u prof. Horáčka, Mildschuha, Hoetzla a Vavříčka složil 14.prosince 1923.

9/ Matrika doktorů university Karlovy sv. V, folio 2290.

jak intensivně studoval filosofii a sociologii. Vedle toho byl však záhy činný i politicky a velmi aktivně pracoval i ve studentském hnutí.

Sekaninovu práci na tomto úseku - ve studentských organizacích - nemůžeme ovšem sledovat tak dobře jako jeho vlastní studium. Je to jednak činnost mnohem složitější, jež neměla zdaleka těch přesně vymezených kolejí jako studium práv, jednak se pro tuto činnost dochovaly jen v omezené míře prameny. Tak o Sekaninově vystupování v jeho "mateřském" spolku Všehrd nevíme zatím nic. Že se života Všehrdu zúčastnil, o tom nelze pochybovat. Byl dokonce jednou vlivem levice zvolen do výboru, jeho činnost tu však asi trvala jen krátce a nebyla, zdá se, příliš významná.^{10/}

Způsobem daleko důležitějším zasáhl Sekanina do činnosti vrcholné studentské organizace - Ústředního svazu československého studentstva. ÚSČS byl, nebo alespoň chtěl být, organizací stavovskou, odborovou a nepolitickou, která opravdu sdružovala téměř veškeré československé studentstvo /kromě Němců/, ať vysokoškolské nebo ze škol středních a odborných. Sekanina, stává se funkcionářem této odborové organizace, jež svůj hlavní úkol měla především v sociálním zabezpečování studentstva, chopil se práce tam, kde jí bylo nejvíce třeba a kde mohla Svazu i studentstvu nejvíce prospěti - v sociálním odboru ÚSČS. Kdy přesně začal v sociálním odboru působit, nedovedu povědět. Nedochovaly se ani protokoly ústředního výboru Svazu, ani protokoly jeho sociálního odboru. První zprávy o Sekaninově působení v ÚSČS máme z května 1922, kdy zastával funkci úřadujícího místopředsedy, ale pracovat začal již dříve.^{11/} Od května 1922 působil ve své funkci nepřetržitě až do února

10/ Stalo se tak 27.XI.1922, kdy byl Sekanina zvolen náhradníkem do výboru Všehrd. Zpráva Studentského věstníku /roč. II, č.42/ říká, že se tak stalo ve velmi bouřlivé schůzi a že "ve výboru spolku dostaly zastoupení obě skupiny, zajisté k prospěchu spolku." Nic podrobnějšího /ani později/ nebylo uvedeno, zpráva časopisu Všehrd je ještě stručnější a spolkový archiv neexistuje. Tu se bude muset další bádání obrátit především ke korespondencím a pamětem jeho současníků.

11/ Valné shromáždění volilo jen ústřední výbor Svazu, jeho členy byli vedle ostatních funkcionářů jen předsedové jednotlivých odborů /komisí/. Ostatní členové odborů voleni nebyli, nýbrž hlásili se k práci v ÚSČS dobrovolně. Sekaninovo jméno se ve zprávách o schůzích ústředního výboru Svazu objevuje po prvé 11. května 1922; z dochované korespondence ÚSČS vysvítá, že byl v té době úřadujícím místopředsedou sociálního odboru, kterou v té době /alespoň dočasně/ prakticky vedl. Z toho, že se objevuje jako místopředseda, vyplývá, že musel v sociálním odboru působit již dříve. /Srov.Stud.věst.roč.II,č.19 a další korespondenci ÚSČS. Archiv Svazu je nyní uložen v archivu Ústřední rady odborů. Korespondence ústředního výboru z let 1922 až 1923 má sign.155-158, korespondence sociálního odboru sign.161-162./

1923, kdy byl bratislavským valným shromážděním ÚSČS (24.-26.II) zvolen předsedou sociálního odboru.^{12/} Práce na tomto úseku činnosti Svazu si vyžadovala mnoho času. To, že se Sekanina povinností, jež na sebe dobrovolně vzal, věnoval pečlivě a s nadšením, dokazují jednak zprávy, otiskované ve Studentském věstníku, jednak dochovaná korespondence. Šlo tu o systematickou denní práci, jež měla umožnit studium nemajetným posluchačům, z nichž mnozí by bez ÚSČS a podpor jím z různých prostředků udělovaných, nebyli mohli vůbec studovat. Sekaninova funkce znamenala vyřizování žádostí o podpory, žádostí o místa v kolejích, jež musely být velmi pečlivě přezkoumávány, a by se pomoci dostalo opravdu nejpotřebnějším; kromě toho byla s funkcí spojena jednání s nejrůznějšími institucemi o spolupráci a podpory, péče o koleje, ozdravovny, styk s jednotlivými složkami ÚSČS atd.^{13/} Sekanina se však nespokojil s mechanickým pokračováním v zaběhnuté již agendě, chtěl sociální práci ÚSČ postavit na pevné základy. Již v době jeho místopředsednictví /odboru nevíme ovšem zda z jeho iniciativy/ byla podniknuta statistická akce o sociálních poměrech studentstva, jež však Sekaninu neuspokojila, protože mu dávala jenom čísla, kolika lidem je nutno pomáhat; bylo třeba znát jmenovitě ty, kdo potřebovali pomoci nejvíce. Proto Sekanina rozvinul velkou celostátní akci - zdravotní prohlídky všeho vysokoškolského studentstva v ČSR, jež však neměla takového úspěchu, jaký očekával, neboť narazila na odpor části vysokoškoláků.^{14/} Sociální odbor za Sekaninova vedení si počal všimnout i sociálních potřeb studentů středoškolských a usiloval zejména o vybudování Sborů pro sociální péči o studentstvo na venkově.^{15/} Působení Ivana Sekaniny přineslo Svazu cenné a iniciativní podněty a jeho práce znamenala pro sociální odbor velký zisk.

Tím spíše překvapuje to, že Sekanina neukončil své funkční období, nýbrž

12/ Srov. Stud. věst., roč. III, č. 1, str. 2.

13/ Korespondence soc. odboru ÚSČ /sign. 161-162/. Do práce komise dává nahlédnout i protokol o její ustavující schůzi /Stud. věst. roč. III, č. 9-10, str. 9/.

14/ Programové prohlášení Sekaninovo bylo otištěno ve Stud. věstníku, III, č. 5-6 a zpráva o činnosti odboru tamtéž, č. 39-42, str. 11. Hlavním argumentem proti povinnosti zdravotních prohlídek bylo to, že vysokoškolák může být k povinné zdravotní prohlídce donucen jedině zákonem. Proti usnesení bratislavského val. shromáždění o povinných zdravotních prohlídkách se postavil zejména brněnský SČS. - Srov. i zprávu o zasedání výboru ÚSČS z 25. VI. /Stud. věst. III, č. 15-16, č. 2/ a zprávu ze sociálního odboru v témž čísle.

15/ Srov. pozn. předcházející.

o hlavních prázdninách na svou funkci v ÚSČS resignoval. O důvodech, jež jej přiměly k resignaci, se Sekanina nikde nezmiňuje, nejsou uvedeny ani ve Studentském věstníku, který se této věci dotkl u příležitosti Sekaninovy promoce.^{16/} Studentský věstník blahopřeje /jak bývalo zvykem/ svému funkcionáři k dosažení doktorátu a přitom vyslovuje politování nad tím, "že kol.Sekanina pro rozpory, na které narazil při provádění své funkce, byl nucen zanechat práci, kterou tak slibně započal". Ptáme-li^{se} po důvodech, které Sekaninu přiměly k resignaci na funkci, k níž se dobrovolně přihlásil a kterou zastával s nadšením, vzpomeneme především na politické události, které krátce před Sekaninovou resignací rozvířily hladinu studentského života. Byly to "fošiáda" a "pendrekiáda", k nimž došlo v květnu a v červnu 1923, a konečně ve zvláštním vztahu k Sekaninovi byla další politická událost, která jim předcházela, vyloučení poslanců skupiny Dr. Vrbenského ze strany československých socialistů. Ani "fošiáda" a to, co po ní následovalo, nebylo však příčinou Sekaninovy resignace. Ve "věci Foch", jak se tehdy psalo, stál Sekanina (jak ještě uvidíme) zcela na stanovisku většiny ústředního výboru ÚSČS a ani jeho politický odklon doleva, jenž se projevil při vyloučení Vrbenského skupiny ze strany československých socialistů, nebyl důvodem, který hledáme. Kdyby se byl Sekanina dostal do rozporu s ústředním výborem Svazu pro své příliš levé politické názory, nebyl by ústřední výbor otálel tak dlouho s přijetím jeho resignace, jak se stalo. Resignace byla přijata teprve po delší době, když už bylo zřejmé, že Sekanina se své funkce neujme.^{17/} Protože resignace tedy neměla jak se zdá, důvodů obecně politických;^{18/} její příčiny je třeba hledat spíše na úseku vlastní Sekaninovy práce, v sociálním odboru samém. Tu nás pak překvapí to, že ve výroční zprávě o činnosti odboru za uplynulý správní rok /podával ji za Sekaninu místopředseda O. Pecl / je uvedeno, že během Sekaninova funkčního období resignovali celkem čtyři členové odboru, dva před prázdninami a třetí zároveň se Sekaninou.^{19/}

16/ Ve zprávě soc.odboru /Stud.věstník III,č.39-42,str.11/ se jen konstatuje, že Sekanina resignoval o prázdninách.

17/ Ačkoliv resignoval o prázdninách, psal Sekanina ještě 20.října ústřednímu výboru ÚSČS dopis, v němž oznamoval, že trvá na své resignaci a doufá, že bude dnes /t.j.20.X./ přijata. /Sekaninův dopis v archivu ÚSČS -157,č.2383./

18/ Na politické důvody resignace by ukazoval protokol o schůzi ústř. výboru Svazu za "Fošiády", kdy Sekanina o resignaci mluvil /Stud.věst. roč.III,č.11-12,str.6/; známe-li však výsledek jednání ve výboru ÚSČS, musíme takový důvod odmítnout.

19/ Peclovu výroční zprávu viz ve Stud.věst.III,č.39-42,str.11-14.-Později

Ve výroční zprávě se objektivně zdůrazňuje, že to byl Sekanina, kdo položil pevné základy pro práci sociálního odboru, a vyzdvihuje se, že Sekanina dovedl "v dobách nejobtížnějších spojití sociální pracovníky k důležitým akcím."

K resignaci vedl Sekaninu nepochybně především celkový a zásadní názor na sociální práci Svazu. Byl přesvědčen, a s ním se stotožňoval i ústřední výbor, zastávaje tak usnesení bratislavského valného shromáždění, že ÚSČS má sám rozhodovat a mít iniciativu v sociálních otázkách a záležitostech studentstva. Bylo to jednak ministerstvo školství, které se pokoušelo v jednotlivých institucích, věnovaných sociálnímu zabezpečení studentstva /Akademický dům, Jarníkův fond, Masarykova studentská kolej a p./ oslabovat nebo obcházet vliv Svazu a podíl studentstva na správě těchto institucí vůbec, jednak Sbor pro sociální péči studentstva v Praze, jenž projevoval na úkor ÚSČS přílišné snahy centralisační /víme již, že Svaz se snažil o vybudování husté sítě těchto Sborů po venkově/ a podporoval snahy ministerstva o zeslabení studentského vlivu na tyto instituce. Sekanina podal resignaci proto, že za takových okolností nechtěl dále spolupracovat se zástupci Sboru, který měl zástupce i v sociálním odboru ÚSČS. Této domněnce nasvědčuje zpráva o čtvrtém valném shromáždění Svazu /v únoru 1924 v Praze/, na němž hlavním bodem byla otázka dalšího postupu a způsobu sociální práce ve studentstvu.^{20/} Na valném shromáždění se střetl Sekanina s pozdějším předákem sociálně demokratických studentů Kostečkou /za funkčního období Sekaninova byl Kostečka místopředsedou Sboru pro soc.péči o stud./ právě v otázce spolupráce studentstva s orgány nestudentskými, zejména státními. Kostečka byl pro nejtěsnější spolupráci studentstva s orgány nestudentskými a ÚSČS by se měl podle něho omezit takřka jen na dávání podnětů k činnosti a prováděl by jen povšechnou sociální politiku. Sekanina naproti tomu zaujímal stanovisko na-prosté samostatnosti studentstva v sociální práci a přisuzoval Svazu "nejširší možnou kompetenci i v řízení i v provádění sociální činnosti." Disku-

po r. 1925 odhalili komunističtí studenti finanční nepořádky za Pečlova vedení a Pečlem v sociálním odboru napáchané. Na veřejné schůzi na Žofíně vylíčil poměry v soc.odboru panující právě Sekanina. /Srov.Avantgarda I, č.6, str.13-15./ a dále Stud. věst. V, č.14, str.11./ Proti Pečlovi a způsobu hospodaření v soc. odboru pak Sekanina vystoupil ještě na pražském valném shromáždění v listopadu 1925, kde však jeho resoluce /byl zvolen do návrhové a resoluční komise/ nebyla schválena. /Stud. věst. V, č.15, str.1-2./

^{20/} Stud. věst. IV, č.1, str.2.

sí na valném shromáždění však už spor Kostečka-Sekanina vyvrcholil. K roztržce došlo někdy v červnu, kdy se otázkou zabýval ústřední výbor Svazu, a současně obdobná situace nastala i v Brně, kde předseda sociální komise SČS resignoval na funkci místopředsedy Sboru pro sociální péči o studentstvo v Brně.^{21/} Valné shromáždění se nepřiklonilo ani k názoru Kostečkové, ani k mínění Sekaninovu; ~~spokojilo~~ se jakýmsi kompromisem, který došel vyjádření i v resoluci.^{22/}

Sekanina tu projevil důslednost. Raději se vzdal funkce, nežli by byl pracoval způsobem, který by byl studentské věci uškodil a podstatně oslabil posici Svazu v masách studentstva. Nebyla to ani pohodlnost ani urážející ješitnost, které ho k resignaci přiměly. Snažil se ještě později na valném shromáždění svůj názor probojovat, což se mu ale, ke škodě ÚSČS a studentstva vůbec, nepodařilo. Ani po tomto neúspěchu se však nevzdal úplně činnosti ve studentském hnutí.^{23/} Jeho práce se však ubírala jiným směrem, nežli jak doufali, blahopřejíce mu k doktorátu, jeho kolegové z výboru Svazu.

Vraťme se, alespoň stručně, k událostem, které Sekaninově resignaci předcházely, a o nichž jsem se již nekolikrát zmínil. Obě spolu souvisí a byly vyvolány nástupem reakce v r.1923 a zatlačením revolučních sil. V květnu 1923 navštívil ČSR představitel francouzského imperialismu maršál Foch /přijel z Polska a měl mimo jiné působit k posílení Malé dohody/, jehož návštěvy využívala pro svépolitické účely pravice, zatím co levice se k jeho příchodu stavěla negativně, a o vztah k osobnosti Fochově se rozpoutal žurnalistický boj.^{24/} Krátce před příjezdem Fochovým se Pražské ústředí SČS usneslo na oficiálním uvítání maršálově, čímž jako oblastní složka ÚSČS, organizace nepolitické, zasáhlo do politiky. Ústřední výbor ÚSČS, zastávaje stanovisko naprosté nepolitičnosti Svazu, se v mimořádné schůzi v polovici května proti tomuto usnesení Pražského ústředí ohradil. Protože ÚSČS nebyl nadřazenou složkou Pražského ústředí v tom smyslu, aby mohl měnit je-

21/ Tamtéž, roč.III.č.15-16, str.6 a 10.

22/ Resoluce IV.val.shromáždění ve Stud.věst.IV,č.1.,str.3.

23/ Srov.pozn.č.19.

24/ Srov. denní tisk z května 1923. Stanovisko levice ukazují na př.článek Nejedlého ve Varu /II, str.318/, Olbrachtův v Rudém právu z 13.V. 1923 a Vrbenského Socialista z 18.V.1923. Proti tomu srov. na př. články Kramářovy v Národních listech z 13. a 20.V.1923.Stručně se věci dotýká i Studentská revue II, str. 135.

ho usnesení, formuloval své stanovisko tak, "že nesouhlasí s oficiální účastí Pražského ústředí na uvítání maršále Foché, neboť jde o činnost eminentně politickou, která je stanovami ÚSČS a limine zamítnuta", dále se ohradil proti jednání Pražského ústředí, protože tímto usnesením překročilo svou kompetenci, "z níž se vylučuje činnost politická, za níž jest oficiální uvítání považovat" a konečně bylo podotčeno, že Pražské ústředí překročilo svou kompetenci i potud, že rozhodovalo o otázce významu celostátního a nikoliv oblastního.^{25/} Tomuto usnesení ÚSČS předcházela dlouhá debata, v níž svůj názor projevila i Sekanina, prohlásiv, že vítání Foché je "věc eminentně politická" a že Svaz "jako nepolitická organizace nemůže asistovat při politické parádě." I když bylo o věci velmi obsáhle debatováno, byl výsledek hlasování jasný; proti názoru ÚSČS a pro podporu usnesení Pražského ústředí se zdvihl jediný hlas z deseti.^{26/} Ačkoliv Sekanina do debaty zasáhl jen jednou a velmi krátce - jeho stanovisko bylo ovšem naprosto zásadní a nemusil je proto příliš dlouze vysvětlovat - zdá se, že byl jedním z dvou hlavních původců nekompromisního postoje ÚSČS. Další výborová schůze Svazu totiž projednávala znovu tuto věc a její následky /některé spolky vyslovily ÚSČS s jeho postupem nesouhlas a žádaly svolání mimořádného valného shromáždění/. V protokolu o schůzi se pak projevuje jméno Sekaninovo a gen. sekretáře J. Hlaváčka v takové souvislosti, jako by tito dva měli na usnesení ÚSČS podíl největší.^{27/} Ostatně se zdá, že právě Sekaninova formulace byla základem prvního bodu usnesení Svazu.^{28/} Stanovisko ústředního výboru Svazu bylo správné, měl-li ÚSČS udržet i nadále svou existenci jako jednotná studentská organizace, jejíž činnost byla pro československé studentstvo nezbytně nutná.^{29/}

25/ Své usnesení pak výbor ÚSČS bez jakéhokoliv komentáře otiskl ve Stud. věstníku /III, č.9-10, str.5/.

26/ Viz protokol o schůzi ÚSČS otištěný ve Stud. věstníku /III, č.11-12, str.2-4/.

27/ Protokol o schůzi z 25. května /Stud. věst. III, č.11-12, str.4-8/, prohlášení Kozánkovo. /str.7/.

28/ Na této druhé schůzi také padla z úst Sekaninových slova o resignaci. Týkala se však usnesení Pražského ústředí a po opatření ÚSČS ztratila o-
podstatnění.

29/ O tom, že na udržení Svazu jako jednotné studentské organizace záleželo, srov. Avantgardu, /roč. II, str.134/. Ústřednímu výboru ÚSČS dalo později zadostučinění mimořádné valné shromáždění ÚSČS konané 27. a 28. října 1923 v Praze, které mělo úkol jiný a nebylo svoláno kvůli opatření výboru ve věci Fochové/ nepřijalo návrh resoluce Pražského ústředí SČS, v němž Pražské ústředí žádalo, aby valné shromáždění neschválilo květnové roz-

Bylo to usnesení ÚSČS a ještě radikálnější dopis plzeňské Radbuzy, který nebyl určen veřejnosti, a konečně neúčast studentů při vítání maršála, které vyvolaly "fošiádu" - žurnalistické tažení pravice proti Svazů.^{30/} Tato aféra nebyla vyvolána maršálovou návštěvou - věc s Fochem dala jen pravici příležitost, byla signálem k útoku na Svaz. Pravici - Mladé generaci národně-demokratické a Ústředí katolického studentstva šlo o rozbití ÚSČS.^{31/} Ústředí katolického studentstva pak zejména využilo nálady a útoků na "nenárodnost" studentstva,^{32/} aby v příhodné době vzneslo znovu své nároky na Štrakovu akademii, a svolalo na 1. června veřejnou schůzi na Žofín, a by tu své požadavky /katolické Ústředí žádalo Štrakovu akademii pro své příslušníky/ prohlásilo. Zastánci postupu Svazu a ti, kdo se chtěli schůze zúčastnit,^{33/} nebyli policií vpuštěni a došlo k "pendrekiádě". Pokrokové studentstvo bylo v jednom dnu dvakrát napadeno pendreky pražské policie, prvně na Žofíně, později na Národní třídě - v obou případech vždy dříve, nežli se mohlo rozejít.^{34/} Surový útok policie, k němuž studenti nezavdali příčiny, měl velký ohlas ve veřejnosti, interpelace v parlamentě /nebyly nikdy uspokojivě zodpověděny/ a hlavně zapůsobil na studentstvo morálně.^{35/} Tato srážka studentů s policií upevnila posici Svazu, takže snaha pravice o rozbití ÚSČS ztroskotala. Sekaninova účast na této akci,

hodnutí ústředního výboru ve věci vítání Foche, protože ÚSČS byl upozorněn na neúčelnost a nebezpečí tohoto kroku. /Stud.věst.III,č.31-32, str. 6 a č.33-34, str.2/Nejedlý/ Var II, str.343/ říká, že usnesení Svazu bylo oportunní a politicky nezásadní, ale s postupem Svazu v podstatě souhlasil.

- 30/ V čele boje proti Svazu a krajinským spolkům stál tisk národně-demokratický, který zejména provoláním své Mladé generace ze 17.V.1923 ostře napadl pokrokové studentstvo.
- 31/ Srov.J.Klepetář, Reakce ve studentstvu /Var II, str.374/ a Socialista z 20.V.1923.
- 32/ Ozývaly se dokonce hlasy, aby vláda odebrala stipendia členům Svazu, aby byl ÚSČS rozpuštěn jako protistátní organizace a pod.
- 33/ Výzvu k účasti na schůzi Unie katolického studentstva vydalo Právo lidu a Socialista.
- 34/ Podrobné vylíčení událostí je téměř ve všech denních listech /rozchází se značně s úřední zprávou/ a zejména ve Stud.věst./roč.III, č.15-16, str.1-5/. Ještě podrobnější vylíčení srážky /s protokoly svědků/ zasílal Svaz poslaneckým klubům a různým institucím.
- 35/ Celá řada krajinských i jiných studentských spolků v té době zasílala svá prohlášení ÚSČS, v nichž většinou odsuzovaly jednání policie, Unie katolického studentstva a stavěly se za Svaz. Nechybějí ani takové resoluce, které sice vyjadřují nesouhlas s postupem Svazu ve věci Fochově nebo proti němu dokonce protestují, ale zároveň po udalostech z 1. června vyjadřují naprostou solidaritu s ÚSČS./Srov.korespondenci ÚSČS - 156/

pokud vím, je zmiňována pouze v Právu lidu /ze 3.VI.1923/ ve výpovědi Ouředníčkově, který se Sekaniny dovolává jako svědka. Jako řečník Sekanina nevystoupil asi ani na Žofíně, ani v nádvoří techniky a není nikde zmiňován jako řečník ani na protestní schůzi pořádané 2. června v technice, kde došlo k ustavení Unie pokrokového studentstva, jež byla alespoň po nějakou dobu širší základnou boje proti klerikálním studentům nežli Mezinárodní výbor socialistického studentstva. ^{36/}

Řekl jsem už, že v Sekaninově usilovném studiu filosofie a sociologie je vidět hledání filosofického názoru na svět. Levě orientovaný přišel do Prahy sice už z prostějovského gymnasia, ale nebyl to ještě ten Sekanina, jakého známe z doby pozdější, od poloviny 20. let. Na filosofické fakultě poslouchal hlavně přednášky Rádlovy, jehož semináře vyplňovali z velké části mladí komunisté. ^{37/} Komunistou však Sekanina v době svých studií ještě nebyl, jím se stal teprve vnitřním vyzráním a po nabytí praktických politických zkušeností, které získával z valné části ve studentském hnutí. Politicky patřil Sekanina v době, jíž na tomto místě sledujeme, levé frakci strany československých socialistů, představované Dr Vrbenským. Po vyloučení Vrbenského skupiny ze strany /22.III.1923/ a po vytvoření strany Socialistického sjednocení stal se Sekanina příslušníkem této strany, kde byl činný hlavně jako vedoucí funkcionář Studentského klubu Socialistického sjednocení. ^{38/} Odtud teprve vedla jeho cesta ještě více nalevo - do komunistické strany, kam ale nevstoupil jako příslušník Socialistického sjednocení zároveň se skupinou Vrbenského. Sekanina našel cestu do komunistické strany o celý rok dříve a už v říjnu 1924 vytyčoval úkoly komunistickým studentům. ^{39/} Jeho nejvýznamnější činnost se počala rozvíjet teprve v Kostuřce, ale to už bylo v dalším úseku Sekaninova plodného života a za jeho působení advokátního.

36/ V. Běhounek, Studentstvo a doba /Stud. revue II, str. 146-150/.

37/ Avantgarda II, č. 7, str. 11.

38/ O Studentském klubu Socialistického sjednocení srov. Právo lidu z 13.V.1923. - Hned pro 2. číslo Vrbenského Socialisty /z 2.V.1923/ napsal Sekanina článek Studentstvo a Socialistické sjednocení. V témže listě ze 6.VI.1923 je pak přímo výzva, aby se ti, kdo chtějí vstoupit do Stud. klubu Soc. sjednocení, hlásili u Sekaniny. Byl-li Sekanina autorem i jiných článků v tomto listě, nelze říci, velká část příspěvků není podepsána, některé vyšly z pera Sekaninova kolegy Fr. Zemana, který zároveň se Sekaninou resignoval na funkci v sociálním odboru Svazu.

39/ O změně jeho politické orientace svědčí také to, že už 28.I.1924 se stal advokátním koncipientem u Dr. Edv. Kalabise, komunistického advokáta, u něhož setrval až do března 1929, kdy si otevřel vlastní kancelář.

Ivan Sekanina je osobnost, jejíž význam si v dohledné době jistě vyžádá zvláštní monografii. Tento článek, jak jsem zdůraznil již v úvodu, zdaleka neukazuje Sekaninu celého, ani pro ono krátké údobí jeho života. Shrnuje některá fakta o jeho životě, ale ani ta ne všechna. Mohl jsem si tu podrobně povšimnout jenom dvou věcí: jeho universitního studia a jeho činnosti v ÚSČS. Všechno ostatní zůstalo nedotčeno. Tak na př. Sekaninův vztah k Mezinárodnímu výboru socialistického studentstva a Unii pokrokového studentstva, abych uvedl příklady s jeho působením v ÚSČS úzce související, ale bylo jistě třeba se zmínit i o otázkách jiných, na př. o Sekaninově vztahu k literatuře /poměr k J.Wolkrovi/ atd. Doufám však, že přesto tento krátký článek alespoň v něčem usnadní budoucímu životopisci Sekaninovu práci. Závěrem bych chtěl říci, že na Sekaninovi se naplnila předvídaná slova Neumannova, vyslovená právě u příležitosti červnových událostí ve studentstvu. Sekanina se stal jednou z těch vzácných výjimek, o nichž S.K.Neumann řekl: "... pochopení pro logiku dějinného materialismu a marxistické ekonomiky... přivede k nám nejlepší lidi z mladé inteligence, myslící a poctivé, schopné s celým srdcem stát po boku bojujícího proletariátu."^{40/}

40/ S.K.Neumann, "Bolševické buňky" ve studentstvu /Rudé právo ze 6.VI.1923/.

Josef Petrůň - Miroslav Ivanov
=====

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM LENINOVÝCH POBYTŮ V PRAZE.

Při pořádání archivu Lenina a přípravě vydání vzpomínek N.K.Krupské objevila se v Moskvě pražská adresa Františka Modráčka. Institut Lenina obrátil se proto o pomoc do Prahy a tak se stalo, že V.Vacek vyslechl svědka prvního Lenina pobytu v Praze a počátkem roku 1929 vydal jeho vzpomínky natuto událost v "Rudém večerníku".^{1/}

1/ V.Vacek, První pobyt Lenina v Praze, Rudý večerník 29.I.1929, str.3.

Také další novinové články z let 1929/32 čerpaly z vyprávění F.Modráčka, který měl tehdy ještě svěží paměť a vzpomínal na to, jak se v létě roku 1900 setkal v Praze s nějakým "Mayerem", jímž nebyl nikdo jiný, než Lenin.^{2/}

Roku 1930 vyšel ruský první díl "Vzpomínek" N.K.Krupské.^{3/} Také tam se autorka rozepsala o korespondenci se svým manželem, zprostředkované F.Modráčkem, i o své návštěvě v Praze /roku 1901/. Brzy na to objevila se v časopise "Centrálnaja Jevropa", vydávaném v Praze, stať S.Fatěna, který se pokusil o kombinaci vzpomínek Modráčkových a Krupské.^{4/} Odtud čerpalo několik dalších novinových článků.

Nové prameny vyšly na světlo v ruském vydání Leninovy korespondence s příbuznými z let 1894-1919 /moskva 1934/ i jeho dopisů politických.^{5/} Tím byly zhruba vyčerpány prameny, k nimž později nepřibylo nic podstatně nového.

Tehdy se také Leninovu pobytu v Praze dostalo prvního vědeckého zpracování z pera z. Nejedlého.^{6/} Nejedlý vyvrátil domněnku, tradovanou do té doby /i později/ v novinářských člancích, že Lenin se zastavil v Praze hned na své cestě z Ruska a podle údajů Leninova dopisu matce z 2.března 1901 dospěl k závěru, že V.I.Lenin pobýval v Praze 1.-2. března roku 1901.^{7/} Pozdější novinové články kladly Leninův pražský pobyt buď do roku 1900 nebo 1901, vyskytl se i názor, že Lenin mohl být v Praze v těchto dvou letech několikrát.^{8/} Také novější studie Č.Amorta přejímá datování k r. 1901.^{9/}

2/Srovn.E.E.Kisch, Modráček se dovídá, kdo byl Mayer, Rudé právo 21.I.1930, str.3. Dále srovn. na př. Vinc.Červinka, Lenin v Praze, Národní listy 13.X. 1932.

3/ N.K.Krupskaja, Vospominanija o Lenině, Moskva I 1930,II 1931.

4/ S.Fatěn, Lenin v Praze, Centrálnaja Jevropa V.Praha 1932,333 a d.

5/ V.I.Lenin, Pisma k rodnym 1894-1918, Moskva 1934, Leninskij sbornik,III, Moskva-Leningrad 1925; V.I.Lenin, Sočiněnija XXVIII,XXIX,Moskva 1935.

6/ Z.Nejedlý, Lenin, II, Praha.

7/ Viz Z.Nejedlý, Lenin, II, 25,71,136 a d.

8/ O leninově prvním pobytu v Praze přednášel S.B.Sutockij /srovn.referát v Rudém právu z 11.XII.1945/. O dvojím Leninově pobytu v Praze v roce 1901 viz Právo lidu 22.I.1946, dále Rudé právo 14.VI.1945. Přednáška Č.Amorta "Lenin v Praze roku 1901" z 23.IV.1956, srovn. Práce 24.IV.1956, Večerní Praha 21.IV.1956. Z.Nejedlý otiskl v Československých listech" v Moskvě 15.I. 1944 /II,č-1/ článek "Lenin v Praze", který byl znovu přetištěn v "Moskevských statích" /Z.Nejedlý, Spisy III, Praha 1950,94 a d./ Tam byl omylem vytištěn jako datum prvního Leninova pobytu rok 1902, který se dostal i do článku Z.Nejedlého, Lenin a český národ, Tvorba 23.I.1946.

9/ Viz Č.Amort, Vladimír Iljič Lenin v Praze roku 1901, Slovanský přehled 1956,113. a d.

V této drobné studii pokusíme se o nový rozbor pramenů, pokud je máme dnes k dispozici. Používáme především trojí verze Modráčkova vyprávění: první zapsané V. Vackem v roce 1929, druhé E. E. Kischem roku 1930, konečně pak vlastního záznamu pamětníkovy z roku 1945.^{10/} Část vyprávění Modráčkova můžeme ověřit vzpomínkami N. K. Krupské a zejména důležitý je rozbor rodinné korespondence Leninovy, která mnohé dosud sporné věci objasňuje.

Vyprávění svědků zapsaná s větším časovým odstupem nebývají, jak známo, vždy spolehlivá. Můžeme to říci i o vzpomínkách Františka Modráčka: po čtyřiceti pěti letech utkvěly mu některé detaily jinak naž po třiceti letech. Již jen samotné datum události, jak to bývá, časem vypadlo z jeho paměti. V letech 1929/30 měl ještě písemné doklady, o něž se moho opřít, později však, v roce 1945, si již letopočty nepamatoval přesně, doklady již neměl, a dal se ovlivnit novým datováním tehdejší literatury. Ačkoliv říkal V. Vackovi roku 1929 i E. E. Kischovi v roce 1930, že s Leninem mluvil v létě roku 1900, napsal roku 1945, i když si tím nebyl zcela jist a připojil k datu otazník, že to bylo na jaře 1901.

A dále: nejprve tvrděl, že neznámého cizince, o němž se později dověděl, že to byl Lenin, k němu poslali do bytu z redakce "Práva lidu", spletl se však a uvedl adresu, kterou měl až od 28. února 1901, později napsal, že s ním mluvil přímo v redakci a v nedaleké restauraci.^{11/} V novější výpovědi z r. 1945 též připojil, že ruský emigrant měl doporučení od vídeňských sociálních demokratů.

Jádro vyprávění zůstalo však stejné. Je z něho patrné, že o domnělém "Mayerovi" uslyšel Modráček poprvé, nikdy s ním předtím nebyl ve styku ani písemném, a také se s ním později již osobně nesetkal. Toto svědectví musíme pokládat za průkazné a velmi důležité pro datování události, jak hned uvidíme. Je těžko vysvětlitelné, že by si byl Lenin předtím s Modráčkem dopisoval, nebo že by se s ním setkal dvakrát, to by si v roce 1929 ještě nepamatoval. Návštěva Leninova v Praze je hlavním thematem vyprávění, při čemž od ní autor datuje i vzájemný písemný styk. Na tom jeho výpověď stojí, a
10/ Viz pozn. 1 a 2. Dále srovn. F. Modráček, Vzpomínka na můj styk s Leninem, Právo lidu 30.V.1945, znovu otištěno v sborníčku "Lenin v Praze" /J. Havlena - F. Modráček/, Praha 1946, 23, s poznámkou Havlenovou /ovšem chybnou/ na str. 31.

11/ Změna adresy zaznamenána na policejní přihlášce v SÚA Praha III.

kdybychom ji nemohli ověřit jinak, s tím i padá. Na podporu můžeme uvést již jen všeobecnou úvahu: Při návštěvě Leninově šlo o věci velmi závažné, které by se těžko daly vyřídit písemně. Psát na adresu neznámého člověka, aby zprostředkoval poštu, a to nejen rodinnou korespondenci, ale i zasílání balíčků ilegálních tiskovin, by bylo velmi riskantní; i kdyby měl doporučení od někoho ze známých, při známé ostražitosti V.I.Lenina můžeme tuto možnost navázání styku vyloučit.

Také druhá příčina Leninova příjezdu do Prahy je známa. Požádal Modráčka, aby mu opatřil pas. Dostal sice v Rusku legální dokumenty, s nimiž překročil hranice, ovšem to bylo právě nevýhodné. Ruská policie mohla bez překážek sledovat jeho pobyt v zahraničí a kromě toho, při známé spolupráci státních orgánů, když šlo o stíhání revolucionářů, mohlo to být velmi nebezpečné. Modráček však toto přání Mayerovo splnit nemohl, protože, jak říká, sociální demokraté čeští tehdy ilegální práci nedělali a neznal nikoho, kdo by byl podoben Leninovi, a by mohl získat legálně pas na cizí jméno. Později si Lenin opatřil pas bulharský.^{12/}

Tedy dva důvody vedly Mayera do Prahy: zprostředkování poštovního styku a získání osobních dokladů na cizí jméno. Byly to dva z prvních úkolů revolucionáře, který chtěl pracovat za hranicemi. Styk přes Prahu byl nejvýhodnějším spojením, jestliže se chtěl trvaleji usadit v západním Německu, v Mnichově. Musil být ovšem velmi opatrný, ruská policie mohla dopisy zadržet, proto bylo nutné psát tak, aby nevzbudily její pozornost a neprozradily bydliště odesilatele. Je známo, že Lenin, aby zmátl policii, nechal si dopisy posílat jinam, než kde právě byl. "Když žil ve Švýcarsku nebo v Mnichově, psali jsme mu do Paříže nebo do Prahy. Tak v dopise z 2.března 1901 oznamuje svou novou adresu a dodává, že "se přestěhoval spolu se svým panem bytným". František Modráček, na něhož jsme posílali dopisy, se tehdy přestěhoval, ale Vladimír Iljič žil ve svém starém bytě v Mnichově", vzpomíná M.Uljanovová.^{13/} To je věc, již musíme mít stále na zřeteli při rozboru Leninovy korespondence. Tak můžeme v dopisech příbuzným, psaných po odjezdu do zahraničí, odlišit v roce 1900 první období, kdy mu listy šly na adresu pařížskou, podle různých zmínek o "pařížských" poměrech a událostech, od období, kdy mu pošta šla přes Prahu, a "pa-

12/ Viz Z. Nejedlý, Lenin II, 70.

13/ M.Uljanovová, Lenin v dopisech příbuzným, s borník "V.I.Lenin ve vzpomínkách svých rodných, Praha 1956, 118.

řížské" poměry nahradilo líčení "pražských" událostí. Na příklad v dopise z 6. listopadu 1900 sestře Marii zmiňuje se autor o tom, kterak se vzájemně cvičí s jedním Čechem v ruském a německém jazyce.^{14/} Podobnou zmínku, tentokrát o "pražských kluzištích", nacházíme v dopise matce z 6. prosince 1900.^{15/} O tom, jak špatná pera mají Češi a Němci, psal Lenin matce 20. února 1901.^{16/} Zde je přímo vidět, jak podobné zmínky, nepodstatné v celkovém kontextu dopisu, byly tam vkládány záměrně, pro oklamání censury. Rozlišení "pařížské" a "pražské" korespondence Leninovy je však velmi důležité pro datování jeho příjezdu do Prahy.

Lenin odjel z Ruska 29. července 1900.^{17/} 8. srpna psala již N.K. Krupská M. A. Uljanovové, že dostala od muže první dopis "z Rakouska", který pošta doručila po osmi dnech od odeslání.^{18/} Novou adresu Leninovu tehdy ještě neznala. 31. srpna psal sám Lenin matce, aby mu posílala dopisy na pařížskou adresu, které začal konspirativně užívat pro styk s Ruskem.^{19/} Je zjištěno, že ve druhé polovině srpna byl ve Švýcarsku, kam směřovala jeho první cesta k emigrantské skupině ruských socialistů - marxistů "Osvobožděnije Truda".^{20/} Odtud jel 28. srpna 1900 do Norimberka, kde zařizoval potřebné věci pro vydávání "Jiskry".^{21/} 6. září odjel do Mnichova, kde mělo být sídlo redakce "Jiskry".^{22/} Tam se usadil již trvaleji; ubytoval se u hostinského Jiřího Rittmeyera na Kaiserstrasse 53/0, pod jménem Mayer. Potřeboval krycí adresu pro styk s rodinou, při čemž je nutné si uvědomit, že rodinná korespondence mohla být, při vši opatrnosti dobrým vodítkem. Zatím měl pařížskou adresu, v Mnichově se seznámil se sociálním demokratem, později svým nejlepším mnichovským přítelem, Med. dr. Karlem Lehmannem, který mu zprostředkoval zahraniční korespondenci mimoruskou, hlavně redakční /adresa: Gabelbergerstrasse 20/. Lenin ovšem potřeboval adresu "transitní", přes níž by mohl nejvýhodněji udržovat styk s Ruskem a při tom nevyzradil podle razítka odesílacího poštovního úřadu místo svého pobytu. Tak našel Modráčka. Pošta přes Prahu šla do Ruska legálně, přímo na adresy příbuzných, v čemž je možno vidět záměr Leninův desorientovat policii, která

14/ V. I. Lenin, Pisma k rodnym, č. 131, str. 253. To chybně vykládá Č. Amort doslovně. (Slovanský přehled 1956, 113)

15/ Tamtéž, č. 133, str. 255.

16/ Tamtéž, č. 140, str. 262.

17/ Viz V. I. Lenin, Spisy, čes. vyd. sv. 4, 461, redakč. pozn., dále Lenin, Pisma k rodnym, 247, č. 125, pozn. 1.

18/ Lenin, Pisma k rodnym, č. 126, 247.

19/ Tamtéž, č. 127, str. 249; srov. i pozn. 1 k č. 128, str. 250.

20/ Z. Nejedlý, Lenin II.

21/ Tamtéž,

22/ Viz Lenin, Spisy, čes. vyd., sv. 34, dopis 5. IX. 1900 z Norimberka, č. 8, str. 36.

jistě jeho korespondenci sledovala, 13. března 1901 dokonce zabavila šest Leninových listů, mezi nimi dva ze zahraničí - s konspirativními adresami.^{23/}

Nevíme, odkud dostal doporučení na redakci Práva lidu, Modráček později tvrdil, že od vídeňských soudruhů. Ovšem styky měli naši sociální demokrati dosti bohaté, takže mohl získat informace i v Německu, nebo předtím ve Švýcarsku. Že by se v Praze zastavil hned při cestě z Ruska přes Rakousko do Švýcar je, jak ukázal již Z.Nejedlý, nepravděpodobné.^{24/} Nejvhodnější dobou pro to bylo právě období, kdy organizoval vydávání Jiskry v Mnichově. Která jsou pro to svědectví:

Korespondenci s rodinou vedl Lenin zpočátku, jak již bylo vzpomenuto, přes Paříž. Svědčí o tom mimo jiné narážky v dopisech, které mají budít zdání, že byly psány v Paříži. Pro objasnění studované otázky je nejzajímavější dopis matce ze 7. září 1900, údajně z Paříže, ve skutečnosti psaný den po příjezdu do Mnichova.^{25/} Čteme tam: "Už před několika dny jsem se vrátil ze své cesty za Rýn. Nemám v úmyslu tu dlouho zůstat, určitě zanedlouho někam odjedu. Kam, přesně ještě nevím, napíšeš, až se to rozhodne". Z toho je patrné rozhodnutí Leninovo změnit konspirativní adresu, zároveň však i to, že do té doby neměl ještě novou. To vyplývá i z dalšího dopisu matce z 19. září 1900, kde oznamuje, že již poslal sestře Marii adresu, zřejmě novou, starou, pařížskou dobře znala.^{26/} 21. září odesílala Marie Leninovi dopis ještě přes Paříž, který byl doručen se zpožděním.^{27/} Když dostal Lenin počátkem listopadu omylem cizí zásilku, obával se, zda to nebylo vinou nepřesné adresy, proto ji sestře 6. listopadu znovu opakoval /v dopise výslovně stojí, že adresu opakuje/.^{28/} Byla to již adresa Modráčkova.

Máme tu tedy data 21. září, kdy odesílala Marie Uljanovová dopis ještě přes Paříž a 6. listopadu, kdy Lenin opakuje novou adresu. Mezi tím je dopis Leninův z 19. září matce o adrese, kterou poslal Marii. Není pochyb, že je tím myšlena adresa pražská. Získal ji tedy mezi 7. až 19. září 1900. Tehdy bydlil

23/ Viz Lenin, Pisma k rodným, 428.

24/ Z.Nejedlý, Lenin II, 25.

25/ Lenin, Pisma k rodným, č.128, str.249-250.

26/ Tamtéž, č.129, str.250.

27/ Viz o tom v dopise Lenina matce z 5.X.1900, tamtéž, č.130, str.251. Mezi dopisy, zabavenými sestře Marii policií, je adresa Modráčkova /na jednom datovaném 20.X.1900/. Viz Lenin, Pisma k rodným 428.

28/ Tamtéž, č. 131, str.252-3.

trvale v Mnichově, odkud zřejmě do Prahy zajel. Nepřímo o tom svědčí i výpověď Modráčkova. Ve svých vzpomínkách uvádí, že se mu Lenin představil jako Mayer - to je mnichovské krycí jméno V.I.L.^{29/} A dále vypráví Modráček (r. 1929 a 1930): "po jeho odcestování [Mayera] začaly docházet z Ruska četné zásilky, obyčejně vždy za čtrnáct dní a já jsem je posílal do Mnichova na adresu mi udanou..." Tedy mnichovskou adresu udal Mayer v Praze a brzy po odjezdu posílal na ně zásilky Modráček, od něhož též víme, že to byly adresy dvě: "Dr. Med. Karl Lehmann, München, Gabelsbergerstrasse 20a II"/poznámka "für Mayer"/ a "Georg Rittmeyer, München". Kdyby se byl Lenin zastavil v Praze hned při cestě do Švýcar, bylo by to bývalo někdy v prvních dnech srpnových. Mezitím několikrát změnil adresu, než přijel do Mnichova. Kromě toho měl, když jel do Švýcarska plány ještě jiné, nevěděl, že se usadí v Mnichově.^{30/}

Všechny uvedené skutečnosti svědčí pro to, že Lenin byl v Praze mezi 7. - 19. září 1900. Modráček si již dobře nepamatoval, a možná, že ani nevěděl, zda pobyl v Praze den, nebo dva; u něho nespál, protože měl malý byt.

V Leninově korespondenci je však list datovaný 2. března 1901, v němž autor oznámil, že spolu se svým bytným změnil adresu, která nově zní: "Herrn Franz Modráček, Vršovice bei Prag, No 384, Oesterreich".^{31/} Jestliže předtím docházely dopisy Modráčkovi do úřadu - tiskového družstva sociálně demokratické strany, kde byl zaměstnán, dostával je podle této nové adresy do nového bytu ve Vršovcích, kam se přestěhoval 28. února 1901. Modráček ve svých vzpomínkách uvádí, že nejdříve posílal Lenin dopisy na jeho adresu do bytu /Praha, Vršovice 384, na nároží Nerudovy a Kollárovy ulice/, pak do úřadu /Praha II, Smečky 27/, ovšem jak vidíme, není to možné, protože v roce 1900 měl Modráček jinou adresu bytu. Kromě toho jsou nejlepším svědectvím adresy, udávané v Leninových dopisech, nejprve do Tiskového družstva, pak do bytu. Proč k změně adresy došlo, Modráček nevykládá, zdá se, že to nějak souviselo se změnou jeho bytu. V dopise z 2. března je však ještě několik dalších zajímavých narážek. Tak autor říká, že nedávno odjel a "po návratu do Prahy" judiven jejím slovanským charakterem. Zároveň oznamuje, že cestuje do Vídně. Do-

29/ V Norimberce užíval Lenin krycího jména Ph. Roegner, pseudonym Mayer užíval až v Mnichově, viz Lenin, Spisy, čes. vyd., sv. 34, str. 39.

30/ Viz Neježilý, Lenin II,

31/ Lenin, Pisma k rodným, č. 143, str. 265.

pis je psán tak dekonale, pokud jde o pravidla konspirace, že zmátl nejen Krupskou, která se později vydala za manželem do Prahy a ne do Mnichova, ale vedl i k tomu, že se Leninův první pobyt v Praze kladl k roku 1901. Ovšem píše-li Lenin, že se vrátil do Prahy, můžeme se domnívat, že přijel zpět do Mnichova. A stejně, jako psal v dopise z 31.srpna 1900 z Norimberka o pařížském počasí, zmínil se tentokrát o českých slovech končících na "ček" /viz Modráček!/, "čik", o slovanských slovech, jako "lekarňa" a j., jak to měl jistě v paměti z nedávného svého pobytu v Praze.

Těžko však uvěříme tomu, že by Lenin napsal, že odjíždí do Vídně, kdyby tam skutečně jel, nebo se tam chystal, jestliže zvláště v dopisech, posílaných do Ruska, mu šlo o to, aby neprozradil místo svého pobytu. Dopis z 2.března 1901 mohl psát buďto těsně před odjezdem z Vídně, nebo později, jinde. Kdyby jej psal v Praze, asi by neuváděl, že se vrátil do Prahy. Z Mnichova skutečně vyjel asi 28. února 1901. alespoň v dopise Axelrodovi z 27. února 1901 oznámil, že odjíždí na druhý den s Blumenfeldem přes Vídeň do Prahy (ne tedy přes Prahu do Vídně, jak by nasvědčoval dopis z 2.března) za svou práci.^{32/} Ovšem psal tak Lenin, mistr konspirace. Nedlouho předtím napsal dopis, datovaný v Paříži, ačkoliv ten den byl určitě v Mnichově. Podobně list, kde se zmiňuje, že jede z Paříže na Rýn napsal v Norimberku a cesta, o níž se rozepisuje, byla cesta ze Švýcar do Norimberka.^{33/} Nevíme, proč by na jaře r.1901 jezdil do Prahy. Ve Vídně šahel pro N.K.Krupskou ověření žádosti o pas na konsulátu. Píše-li o tom, že v Praze není ruský konsul, mohl mít na mysli Mnichov, podobně jako v jiných dopisech. Nelze vyloučit, že jel z Mnichova do Vídně, anebo z Vídně do Mnichova přes Prahu "za svými záležitostmi", jak napsal v dopise Axelrodovi, kde nebylo důvodu, aby skutečný plán cesty zkrusoval /dopis nešel přes ruské hranice/ v novém bytě u Modráčků se však zřejmě nezastavil. Nevíme, proč změnil pražskou adresu. Z Modráčkových vzpomínek vyplývá jen to, že balíky tiskovin bývaly posílány na adresu tiskového družstva, korespondence též do bytu. Víme však na druhé straně, že také mnichovskou adresu Lenin měnil, nejspíše z konspirativních důvodů.

Tak jsme se dostali k druhé části Modráčkova vyprávění, s jehož pomocí můžeme ověřit i část prvou. Roku 1929 měl ještě Modráček podací lístek vršovické pošty s datem 3. května 1901, adresovaný "Uljanoff, Moskau", jak to očitě tehdy

32/ Viz pozn. 2 k č. 143, str.265.

33/ Tamtéž č. 127, str.249.

spatřil a také zapsal V. Vacek. Modráček prohlásil, že je to stvrzenka na doporučený dopis adresovaný Krupské (?!), která prý brzy po odeslání tohoto listu přijela do Prahy. V rodinné korespondenci Leninově je mezera od počátku března do poloviny května 1901. V dopise Axelrodovi 20. března 1901 Lenin psal: "žena mi ještě nepřijede tak brzy... sem sotva může přijet dříve než v druhé polovině dubna [do Mnichova]..."^{33a/} Teprve v dopise Axelrodovi z 25. dubna 1901 posílá Lenin pozdrav též od ženy.^{34/} Krupská přijela do Mnichova nejspíše někdy v polovině dubna. Mezi prvním příjezdem Lenina a Krupské do Prahy uplynulo asi devět měsíců. Tedy delší doba. To zůstalo v Modráčkově paměti. Roku 1930 říkal, že Krupská přijela do Prahy "po několika měsících" a také v roce 1945 si byl vědom většího časového odstupů mezi pobytem Lenina a jeho ženy, i když měl chronologii posunutou: Leninův pobyt zařadil na jaro 1901, Krupské na podzim téhož roku. Kdyby se býval setkal s Leninem v březnu roku 1901, byl by následoval příjezd Krupské velmi brzy /za měsíc/.

Můžeme tedy shrnout: Lenin byl v Praze, podle svědectví Modráčkova, ověřeného rozborem Leninovy korespondence, poprvé mezi 7.-19. září roku 1900. Sjednával tu zprostředkování korespondence s domovem /hlavně rodinné/, dopravu zásilek tiskovin a pokusil se pro sebe získat pas na cizí jméno. Samotné dopisy Leninovy jsou svědectvím, že šly přes Prahu /prostřednictvím Modráčka/ do Ruska. Odtud pak přicházely listy pro "M ayera", jak si Modráček vzpomínal /1929, 1930/, "obyčejně vždy za čtrnáct dní". Ne přímo to můžeme potvrdit podle dochovaných Leninových listů příbuzným, v nichž autor odpovídal na dopisy; pokud jsou zachovány, byly psány nejčastěji v intervalech dvou až tří týdnů. Kromě malých obálek listů zprostředkoval Modráček zasilání peněz Leninovi, jak o tom svědčí stvrzenka, kterou viděl ještě r. 1929 V. Vacek a "téměř každý týden přicházely z Německa a Švýcarska balíky ruských časopisů a brožur", píše Modráček. "V místnostech Tiškového družstva strany sociálně demokratické, kde jsem byl zaměstnán, jsem je přebalil a k nevelké radosti správce nakladatelství s. Svěceného narovnal jsem je do beden, a bych je odeslal na sdělenou mi adresu do Krakova." /1930/. Výlohy s tím spojené byly mu hrazeny po předložení podrobného účtu. Od některých balíčků měl ještě v r. 1929 Modráček palácí lístky. Byly to nejspíše knihy, je však možné, že tak byla transportována i část nákladu "Jiskry" přes Prahu a Kra-

^{33a/} Lenin, Spisy, čes. vyd., sv. 34, dopis Axelrodovi 20. III. 1901.
^{34/} Viz Lenin, Spisy, čes. vyd., sv. 34, 57; Viz i dopis Axelroda mnichovské redakci z počátku dubna, Leninskij sbornik, III, Moskva-Leningrad, 1925, 155, pozn. 5.

kov do Ruska: v době, než se její redakci podařilo řádně zorganizovat transportní službu. Transit přes Prahu byl přerušen asi v polovině roku 1901, kdy policie zabavila dvě zásilky a teprve po delším jednání je vydala, když předtím zkontrolovala jejich obsah. Když o tom Modráček napsal Leninovi, přestaly zásilky docházet a také korespondence byla přerušena. Jen občas dostával Modráček z ciziny tiskoviny, mezi nimi časopis "Zarja". Několik dní někdy v roce 1901 nebo 1902, podle vyprávění Modráčkova, prý u něho bydlel jeden z ruských kolportérů, který převážel ve formanském voze známé "kufry" s illegálním tiskem z Krakova přes hranice. Tak skončila tato etapa Leninovy spolupráce s českými sociálními demokraty.

- - -

Před první světovou válkou přibyl Vladimír Iljič Lenin do Prahy znovu, tentokrát v mohem důležitějším posláním. Tehdy, v lednu 1912, se konala známá VI. pražská všeruská konference SDDSR. Není naším úkolem hodnotit tuto konferenci, která svým bojovým zásahem proti menševikům očistila stranu od oportunistických živlů; v této drobné materiálové studii chceme se zabývat pouze organizací této konference a to ještě jen se strany českých sociálních demokratů, nikoliv přípravy ruské, k nimž nemáme dostatek přístupných materiálů. Jde nám o rozbor dochovaných pramenů, zejména memoárových, a jsme si vědomi toho, že je to jen první etapa práce na tomto tematě.

Je velmi těžké rekonstruovat podrobnosti organizace konference, která byla tajná, o níž u nás věděla jen hrstka lidí, dnes již většinou mrtvých. Písemných pramenů zachovalo se mizivě málo, což je přirozené, organizační podrobnosti se vyřizovaly ústně, úřední agenda se z bezpečnostních důvodů nevedla. Vzpomínky pamětníků, ať už vydané či nevydané, tvoří jádro našich pramenů. Pro nás mají význam zejména ty paměti, které byly zapsány v době, kdy události byly ještě v živé paměti, jestliže byly zachyceny nezávisle na vzpomínkách jiných. Později, když se o konferenci psalo častěji, stávalo se nejednou to, že autoři přidávali k svým pamětním zápisům podrobnosti ze vzpomínek jiných, které se dozvěděli z tisku nebo vyprávění, a nejednou si pak už ani neuvědomovali, co bylo jejich vlastním zážitkem a o čem jen slyšeli. To je zejména patrné na výpovědích z poslední doby, kdy paměť svědků, většinou již starých lidí, po tak dlouhém časovém odstupu ochabla. Vycházíme tedy pře-

devším z prvních zápisů přímých svědectví, z nichž některé byly vydány již brzy po konferenci, a ty doplňujeme novějšími versemi vyprávění týchž autorů, případně výslechy jiných žijících svědků. Metodicky je rozbor těchto pramenů, zejména ústních podání, neobyčejně obtížný. Jde nám v první řadě o to zjistit jádro pamětních výpovědí, o něž bychom se mohli opřít jako o historický fakt prvořadého významu, což není vždy tak snadné. Naši svědkové nám jistě odpustí, nebudeme-li jejich výpovědi přijímat ve všem a doslova, nebo jestliže někdy části jejich svědectví prohlásíme za chybné, založené na omylu nebo na selhání paměti.

První zpráva o konferenci ruských sociálních demokratů se objevila v našem tisku za půdruhého měsíce po jejím skončení, 16.března 1912. Tehdy otisklo Právo lidu obšírný výtah z resoluce konference se zasvěceným komentářem pod názvem "Všeruská konference Ruské sociálně demokratické strany dělnické".^{35/} Informace byly čerpány, jak můžeme usoudit z článku, z brožury "Všeruská konference SDDJR", vydané nakladatelstvím ÚV strany v Paříži v únoru 1912.^{36/} Vedoucím zahraniční rubriky Práva lidu a znalcem ruského jazyka, v němž byl tištěn původní text brožury, byl tehdy redaktor Emanuel Škatula. Ten sám po čase vzpomínal, kterak dostal z Francie tisk resoluce s autogramem "V.Uljanoff".^{37/} Že to byl on, kdo podával v Právu lidu onu obšírnou zprávu, můžeme se domnívat i podle zmínky v pozdějším jeho článku z roku 1917, kde připomíná, že resoluce vyšla též v Právu lidu.^{38/} Dobře si tedy pamatoval. Byl to také nejspíše Škatula, který v době konference otiskoval v Právu lidu různé informativní zprávy o ruském dělnickém hnutí, je zřejmé - jak můžeme usuzovat z jejich obsahu - čerpal přímo od ruských delegátů.^{39/}

Revoluční rok 1917 u nás oživil vzpomínky na ruskou sociálně demokratickou konferenci v Praze. Již 1.července 1917 vyšel v Právu lidu článek

35/ Právo lidu 16.III.1912.

36/ Viz Lenin, Spisy, čes.vyd.sv.17,452 a d., "Resoluce konference".

37/ Viz E.Škatula, Moje vzpomínky na konferenci ruských sociálních demokratů v Praze, Dělnická osvěta, 1930, roč.XVI, 379 a d.

38/ E.Š. Vzpomínka na tajný ruský sjezd v Praze, Příloha Práva lidu 19.XII. 1917.

39/ Tak na příklad ve Večerníku Práva lidu 16.I.1912 je otištěn článek "Z ruských hrůz", který je uveden slovy: "Tklivé je vypravování jistého soudruha ruského, který byl svědkem hrůz carismu a jeho řádění proti soc. dem. poslancům..." Jindy, 18.I.1912, vyšel v Právu lidu článek: "Ruský účastník o jednání kodánského sjezdu", zaměřený proti Plechanovovi.

"Lenin v Praze", s podtitulem "Vzpomínka z dob předválečných", podepsaný šifrou J.S. Jak můžeme usuzovat z rozboru textu i z dalších článků touto šifrou označených, podpisoval se tak nejspíše Josef Stivín, odpovědný redaktor Práva lidu.^{40/} Článek uvádí slovy: "Dnes snad už mohu prozradit to tajemství, jež musilo být zachováno, dokud nenastaly v Rusku nové poměry. Bylo to tajemství nejen pro širokou veřejnost českou a pro státní orgány, ale i pro velikou většinu naší socialistické rodiny v Praze..." Stivín, který později přešel na pravicové křídlo sociálně demokratické strany a tam už setrval, zpočátku, v roce 1917, projevoval ještě, jako řada jiných českých sociálních demokratů, sympatie k revolučním událostem v Rusku. V takovém duchu je psán i článek v Právu lidu, podepsaný J.S. V několika drobných episodách podává autor své dojmy z konference, a hned také prvou vzpomínku na Lenina. Jistota pisatele, s jakou líčí Lenina v době, kdy o něm a o jeho úloze na pražské konferenci nebylo u nás nic psáno, svědčí o tom, že někteří sociální demokraté znali jména, lépe řečeno revolucionářské pseudonymy delegátů, z nichž slovo Lenin, stále častěji opakované v průběhu revoluce v Rusku v roce 1917, jim mnohé napovědělo. Značka J.S. podává tuto charakteristiku Lenina: "Mladý, silný muž, rusé brady a holohlavý, se stopami žalařování a strádání v bledých, nezdravých tvářích, s pohledem pevného odhodlání a nezlomné vůle ... byl jim všem otcem, těm dělníkům a studentům všech možných typů a povah, bezradných v cizině, kde se ocitli snad poprvé za svého života v nebezpečné situaci, zvláště, když někteří kromě své ruské mateřštiny neznali ani za mák jiného jazyka..."

Je to charakteristika velmi výstižná, která by mohla být těžko psána člověkem, jenž se s Leninem nikdy osobně nesetkal. Podobizny Leninovy nebyly u nás tehdy ještě dostupné a takové vyličení podob by ani nemohlo být čerpáno z pouhé fotografie. Autor však říká více: s Leninem prý se setkal zanedlouho znovu na sjezdu německé sociální demokracie v Saské Kamenici. Zmíněný sjezd se konal od 16.-21. září 1912 a účastnili se jej podle zpráv tisku dva delegáti ruské so-

40/ Při určování šifry pomohla nám radou spisovatelka M. Majerová, bývalý redaktor Práva lidu J. Skála, někdejší ředitel tiskárny Práva lidu J. Skalák, dále K. Kreibich a Mudr. M. Popper. Šifrou J.S. jsou podepsány mimo jiné v Právu lidu fejetony z ruské fronty /na př. 12.VII.1917 a j./ Podle svědectví M. Majerové a Mudr. M. Poppera byl Stivín na ruské frontě, odkud se někdy v roce 1915⁶ vrátil. K. Kreibich nám potvrdil, že J. Stivín otiskoval v Právu lidu fejetony z ruské fronty, a byl kritizován za rakušácký postoj v nich.

ciálně demokratické strany /menševiků/ Axelrod a Trocký; bolševici nebyli oficiálně zastoupeni.^{41/} Česká sociální demokracie rovněž nikoho na sjezd nedelegovala, pouze Právo lidu vyslalo na sjezd zvláštního dopisovatele, nepochybně zmíněného J.S. I to by podpořilo naši domněnku, že to byl Josef Stivín, zkušený redaktor a sociálně demokratický pracovník. Jeho zmínka o tom, že se s Leninem setkal v Saské Kamenici, je nesmírně zajímavá. V životopisech V.I.L., v jeho korespondenci /vydané/, ani ve spisech nenalezli jsme nic, co by nasvědčovalo tomu, že by se Lenin zúčastnil sjezdu v Saské Kamenici roku 1912. Tehdy žil v Krakově a nelze proto vyloučit možnost, že do Kamenice zajel a sjezdu se účastnil jako pozorovatel. Mezi německými sociálními demokraty měl řadu přátel. Je to tím pravděpodobnější, jestliže víme, že na sjezdu nebyl oficiálně bolševický delegát, zato však dva delegáti menševičtí. Tato domněnka potřebovala by ovšem důkladnějšího ověření, k čemuž u nás nemáme dostatek materiálu.

S velkou pravděpodobností můžeme říci, že J.S.Lenina znal. Osobně se s Leninem již před rokem 1912 setkali dva Češi: František Modráček, který ovšem ještě ani v roce 1917 netušil, s kým před 17 lety mluvil, a Antonín Němec, jenž znal Lenina ze zasedání mezinárodního socialistického byra a na něhož se sám V.I.L. obrátil s prosbou o pomoc při organizaci pražské konference, jak o tom svědčí dochovaný dopis.^{42/} Němec byl v době zahájení pražské konference v lednu 1912 ve Vídni. Dva z jejích hlavních českých organizátorů, Jáchym Havlena a Emanuel Škatula, Lenina neznali. Teprve později spojil Škatula ve svých představách "muže prostřední postavy, dosti rozložitých ramen, vysedlých lícnicích kostí, typu více než zpola mongolského, s krátce přistřiženými vousisky pod nosem", který "dělal dojem čilého, nikdy neúnavného, energického muže" s jménem osoby, jejíž portrét uviděl na stránkách novin.^{43/} Hlas prý měl Lenin "plný a zvučný, ale jaksi přídušený. Vtělená energie, rozzený organizátor, hluboce vzdělaný". Bylo to v roce 1917, více než po pěti letech po pražské konferenci, když se v listopadu objevila podobizna Lenina v pražských novinách. Nejprve v Právu lidu 29.listopadu 1917/ ve venkov-

41/ Viz Právo lidu 18.IX.1912: "Sjezd soc.dem. v Německu".

42/ Srovn.N,K,Krupskája, Vospominanija o Lenine, Moskva 1957, 183. Dopis Lenina Němcovi z 1.XI.1911 viz Lenin, Spisy sv.34, čes.vyd., 437, č.200.

43/ Příloha Práva lidu 19.XII.1917.

ském vydání 30. listopadu/, podoba z profilu, s kloboukem na hlavě, která byla dokonale skreslena. Ovšem již ve Večerníku Práva lidu 3. prosince 1917 a ve venkovském vydání Přílohy Práva lidu 4. prosince, nacházíme věrnou podobiznu Leninovu. V té době otiskly ji i jiné české noviny.

Je zajímavé srovnat s prvními dvěma charakteristikami Lenina /J.S. a E. Škatuly/ líčení S.J. Bagockého, který se s ním setkal zanedlouho po pražské konferenci počátkem července 1912 v Krakově: "Stál přede mnou člověk střední postavy, s trochu mongolskými rysy obličeje a s malou naryšavělou bradkou. Živý pohled přimhouřených očí, veselý úsměv a prostota chování si člověka rázem získávaly...".^{44/}

Výrazná tvář Leninova utkvěla v paměti i několika českým sociálním demokratům, kteří s ním za pražského pobytu v době konference přišli do styku. Musíme dodat, že tomu jistě nemálo přispěla i trvalejší vzpomínka právě na muže, který se nejhorlivěji účastnil jednání konference, "rozeného organizátora", který dokonce s českými soudruhy besedoval o otázkách politických i kulturních, takže spojili ve svých představách delegáta Mayera s Leninovou osobou.^{45/} Havlena neměl prý, jak sám doznává, dlouho jistotu, až teprve když Antonín Zápotocký uveřejnil v Rudém právu roku 1920 vzpomínku na setkání s Leninem v Moskvě, při němž prý se Lenin ptal, zná-li Havlenu, si to ověřil.^{46/}

O pražské konferenci bolševiků psalo se u nás zejména na podzim roku 1917, kdy se téma stalo aktuální. Sensacechtivému buržoasnímu tisku stala se terčem pomluv, naše listy opakovaly zvěsti ze slovinských novin o "hyření Rusů v Praze" v roce 1913. Aby vyvrátil "tlachání tisku", přinesl Večerník Práva lidu 17. prosince 1917 stručnou informativní zprávu s názvem "Bolševický sjezd v Praze". Podle obsahu zprávy můžeme usuzovat, že jejím autorem byl nejspíše Emanuel Škatula. Nedopatřením uvedl letopočet 1908 jako datum konání konference; nebylo to naposled, co si pamětníci pletli některá

44/ Viz S.J. Bagockij, V.I. Lenin v Krakově a v Poroninu, sborník Vzpomínky na V.I. Lenina, Praha 1957, 512.

45/ Nemáme odjinud potvrzení vzpomínku V. Vacka z r. 1929, že prý na závěrečném večírku, kterého se účastnili i čeští sociální demokraté, musil na volání "Lenin! Lenin!" tančit V.I.L. kozáčka. Srovn. V. Vacek, Druhý pobyt Lenina v Praze, Rudý večerník 1. II. 1929.

46/ Viz J. Havlena, Tajná ruská socialistická konference v Praze roku 1912 za Lenina vedení, sborník Lenin v Praze, Praha 1946, 14. Užíváme též autorových rukopisných poznámek na okraji stránek tohoto sborníku (v jeho zůstaloosti).

data o konferenci ruských sociálních demokratů z roku 1912 s událostmi kolem pražské konference sociálních demokratů polských, která se konala v roce 1908.^{47/} Emanuel Škatula /šifra E.Š./ uveřejnil však hned na to v příloze Práva lidu 19. prosince 1917 opravu článku, nazvaném "Vzpomínka na tajný ruský sjezd v Praze". Je to verze Škatulových vzpomínek, která je nám východiskem při rozboru dalších, uveřejněných v pozdějších letech.

Teprve po čase vydali své vzpomínky další pamětníci: Václav Vacek /1929/ a Jáchym Havlena /1931/, které pak vyšly od třicátých let ještě několikrát v různých verzích.^{48/} Mezitím přibýly vzpomínky delegátů pražské konference /O. Pjatnický 1926, A.Voronský 1930, dále paměti N.Semaška a J.Onufrijeva, vydané později/, které můžeme doplnit ještě některými detaily z Leninových spisů, z korespondence, z paměti Krupské a jiných.^{49/} V roce 1957 byla podniknuta Leni-

47/ Tak na příklad E.Škatula, Moje vzpomínky na konferenci ruských sociálních demokratů v Praze, Dělnická osvěta 1930,379 uvádí, že Havlena dostal od Rusů zlaté hodinky s věnováním. Na to uveřejnil J.Havlena v Právu lidu 6.I.1931 své připomínky k článku Škatulovu, kde opravil jeho zprávu o zlatých hodinkách. Dostal je od delegátů polské konference, která se konala v Praze roku 1908. Omylem však uvedl opět datum ruské konference: 1911. Uvedené hodinky má vdova po J.Havlenovi /Praha II, Tyršova 10/ dodnes. Nápis vyrytý v plášti zní: "Towarzystwoi Hawlenie za gorliwą pomoc na pamatke zyczliwi towarzysze SDK.Pil.Praha XII,08."

48/ V. Vacek, Druhý pobyt Lenina v Praze, Rudý večerník 1.II.1929. Dále srovn. na př. V.Vacek, Na pražském sjezdu bolševiků, sborník Hovořili s Leninem, Praha 1950, 47 a d. J.Havlena, Lenin v Praze, Právo lidu 6.I.1931. Z Havlenových pamětí čerpal dále V.Vacek v zmíněném článku z r.1929, Z Nejedlý, Lenin v Praze, poprvé v Československých listech, Moskva II, č.1.15.I.1944, znovu otištěno Z.Nejedlý, Moskoveské stati, Spisy Z.N., sv.III, Praha 1950, 94 a d. Dále Rudé právo 14.VII.1945: "Vladimír Iljič Lenin v Praze 1912"; "Památník dějinné schůzky", Svět práce 17.I.1946; V.D., "Lenin v Praze", Tvorba 23.I.1946. J.Havlena, Tajná ruská socialistická konference v Praze roku 1912 za Lenina vedení, sborník Lenin v Praze, Praha 1946,7 a d. "Dopis z Paříže", Práce 20.I.1957. O konferenci srov. též studii L. Štola, "Pražská konference ruských bolševiků", Tvorba XII, 1937, 67-8. Od roku 1945 vyšla řada drobnějších článků novinářských, jejichž výčet není třeba uvádět. Čerpají rovněž namnoze z pamětí J.Havleny, E.Škatuly, M.Poppera a j. Jsou z velké části shromážděny ve výstřižkovém fondu Novinářského archivu v Praze.

49/ O.Fjatnickij, Zapiski bolševika, Leningrad 1926,126 a d. A. Voronskij, Za živoj a mertoj vodoj, 1930 /výtah z pamětí Voronského viz S.Fastěn, Lenin v Praze, Centrálnaja Jevropa, V, Praha 1932,444 a d. ; použil jich rovněž nepřimo, přes Fastěna V.Červinka, Lenin v Praze, Národní listy, 13.X.1932/. Paměti N.Semaška "Na pražské konferenci", viz sborník Vzpomínky na V.I.Lenina, Praha 1957, 504 a d. J. Onufrijeva "Věčně s vámi", tamtéž, 507 a d. Onufrijevy vzpomínky srov.dále: "V.I.Lenin ve dnech pražské konference, Slovanský přehled XLII,1956,289 a d. J. Smíšek , Tajemství Mariánské ulice,

novým museem v Praze široká akce pátrání po Leninově bytu v Praze, při níž byla shromážděna řada vzpomínek pražských občanů.^{50/} Do některých z nich jsme měli možnost nahlédnout. Za některé informace děkujeme řediteli Leninova musea J.Čechovi, věd.pracovníku téhož musea H.Maxovi, dále Plomkovi, pracovníku Ústavu pro dějiny KSČ a B.Vyšínovi, spolupracovníku Leninova musea. Pro ověření pamětních zápisů provedli jsme výslechy řadu pražských občanů, kteří nám ve směr velmi ochotně sdělili své vzpomínky různého charakteru .

Přípravu šesté všeruské konference SDDSR měla v Rusku na starosti zvláštní organizační komise, která pracovala pod vedením Serga Ordžonikidze od poloviny roku 1911.^{51/} Počátkem listopadu 1911 obdržel jeden z členů této komise, O.Pjatnickij, dopis od Lenina z Paříže, aby neprodleně odjel do Prahy a zařídil tam vše potřebné pro konání konference.^{52/} Proč právě Praha byla vybrána za místo konference? Bylo tu několik důvodů: poměrná blízkost Ruských hranic, slovanskost Prahy, kam mohli Rusové /někteří neznali cizího jazyka/ snáze zapadnout, než na příklad v Německu, Francii a podobně. V Praze nebyli ruští emigranti, jako jinde v Evropě a proto tam bylo též méně carských špiclů. Kromě toho se Lenin znal s předsedou ústředního výkonného výboru československé sociálně demokratické strany dělnické v Čechách, Antonínem Němcem, ze zasedání mezinárodního socialistického byra.^{53/} Na toho se měl také O.Pjatnickij obrátit a odevzdat mu Leninův list. Je to nepochybně zachovaný dopis s datem 1.listopadu 1911, v němž Lenin žádá Němce, aby byl "nápomocen radou i skutkem v následující věci: Řada organizací naší strany hodlá svolat konferenci /samozřejmě v zahraničí/.

Rudé Právo 20.I.1957; H.Maxa, O pobytu V.I.Lenina v Praze v Roce 1912, Rudé právo 26.V.1957; "Pomohou čtenáři VP nalézt místo pobytu V.I.Lenina při pražské konferenci v roce 1912?", Večerní Praha 6.V.1957; J.Grillová, Po stopách V.I.Lenina v Praze, Svobodné slovo 5.V.1957 a j. Podrobnější výslechy J.Onufrijeva provedli pracovníci Leninova musea v Praze v roce 1957. Protokol uložen v Leninově museu.

50/ Srovn. články: "Pomohou čtenáři VP nalézt místo pobytu V.I.Lenina při pražské konferenci v roce 1912?", Večerní Praha 6.V.1957; "Pobyt Lenina stále záhadou". Večerní Praha 10.V.1957; "V pátrání se pokračuje", Večerní Praha 14.V.1957; "Leninovo museum v novém", Večerní Praha 29.X.1957; "Historie stále čeká na rozuzlení", Večerní Praha 21.IV.1958.

51/ O konferenci srovn.stručný přehled: K.Ostrouchova, Šestá /pražská/ všeruská konference SDDSR, Praha 1951. N.K.Krupskaja, Vospomnanija o Lenine, Moskva 1957, 183 a d.

52/ Viz O.Pjatnickij, Zapiski boľševika, Leningrad 1926,126,127 a d.

53/ Viz N.K.Krupskaja, Vospomnanija o Lenine,183.

Počet účastníků konference - asi 20-25. Nebylo by možné zorganizovat tuto konferenci v Praze /trvala by asi týden/? Ze všeho nejdůležitější je pro nás možnost zorganizovat tu věc přísně konspirativně. Nikdo, žádná organizace o tom nesmí vědět. / Jde o konferenci sociálně demokratickou, tedy podle evropských zákonů legální, avšak většina delegátů nemá pasy a nemůže udat svá pravá jména./Velmi Vás prosím, vážený soudruhu, je-li Vám to jen trochu možné, abyste nám pomohl a sdělil mi co možná nejdříve adresu soudruha v Praze, který by /v případě, že byste souhlasil/ mohl prakticky uskutečnit tuto věc. Nejlepší by bylo, kdyby tento soudruh rozuměl rusky, ale není-li to možné, domluvíme se s ním i německy...^{54/}

Když přijel Pjatnický do Prahy a odevzdal dopis, seznámil jej Němec s dvěma českými sociálními demokraty, kteří s ním sestavili plán praktických příprav konference.^{55/} Byli to, jak můžeme usuzovat z našich pramenů, Jáchym Havlena, tehdejší sekretář zemského výboru strany a redaktor ruské rubriky Práva lidu Emanuel Škatula, který byl vybrán hlavně pro svou znalost ruštiny. Oba později vzpomínali na rozmluvu s ruským soudruhem, který pak odjel do Lipska, odkud sdělil Leninovi do Paříže, že přípravy v Praze již skončil. V prosinci počali se do Prahy sjíždět první delegáti, někteří z Lipska, jiní z Paříže. Konference sama začala 18.ledna a trvala do 30. ledna.^{56/} Přijelo čtrnáct řádných delegátů a několik pozorovatelů, snad čtyři.^{57/}

Korunním svědkem pražské konference je Jáchym Havlena. Podle jeho vlastních vzpomínek pověřil jej Antonín Němec, aby konferenci z české strany organizačně připravil. Měl vybrat místnost pro konání schůzí, obstarat stravování a byty delegátům a zprostředkovat jim korespondenci. To vše je možné potvrdit vzpomínkami J.Škatuly, V.Vacka i jiných zasvěcených osob. Pokud jde o první úkol: zajištění místnosti pro schůze, vzpomínal Havlena v roce 1931, že k tomu vybral "konferenční místnost redakce Práva Lidu", která měla okna do zahrady. Byl to sál ve druhém patře budovy v druhém nádvoří Lidového domu, později přepažený příčkou ve dvě místnosti, projektovaný zejména pro zasedání výkonného výboru strany. Také v článku Škatulově z 19.prosince 1917 mluví se o "konferenční místnosti redakce a výkonného výboru", v jiném znění

54/Viz Lenin, Spisy, čes.vyd.sv.34,437,č.200.

55/ O.Pjatnickij, 127 a d.

56/ Tamtéž, srovn.dále K.Ostrouchova,cit.práce.

57/ Viz dopis V.I.Lenina G.Šklovskému z 12.III.1912, Lenin, Spisy,čes.vyd. sv.35,12,č.3.

z roku 1931 o "jedné z místností tiskového výboru". Po úpravě sálu ve druhém patře byla v jedné z jeho částí skutečně místnost redakční. Václav Vacek ve svých vzpomínkách uveřejněných 1. února 1929, kde čerpal i z vyprávění E.Škatuly, říká: "Sjezd konal se v Lidovém domě ve III. patře nalevo od redakce Práva lidu v bývalých místnostech tiskového výboru. Ale poslední schůze konala se o patro níž, v místnosti ve druhém patře, která měla vyhlídku do zahrady v Lidovém domě a jež dříve, než byla přepažena příčkou, byla dvakrát tak dlouhá..." První výpověď Havlenovu můžeme tedy potvrdit svědectvím několika dalších pamětníků. Jeho vzpomínky se po dalších 14 letech nejasnými, tehdy byl Havlena již stár a když měl v roce 1945 znovu určit polohu místnosti, označil sice správně část traktu budovy, ovšem jiné poschodí, čtvrté, kde byla knižní a časopisecká expedice tiskového družstva. O této místnosti jinak před tím nikdo z pamětníků nemluvil, zdá se být těžko pochopitelné, proč by tiskové družstvo uvolňovalo expedici, jestliže mělo ve třetím poschodí pod ní volnou zasedací místnost a když ve druhém poschodí byla konferenční místnost redakce. To by znamenalo dočasné změny, přesuny pracovišť pro zaměstnance expedice, což by jistě upoutávalo pozornost. Havlena sám vysvětlil, proč změnil své označení; podle jeho posledních zápisů se můžeme domnívat, že se to stalo omylem (z pozůstalosti). Jindy, v rozhovoru s redaktorem Práce, někdy v letech 1956-7, prý vypověděl, že připravili "místnosti tiskového družstva" a to "Růžový sál", který je, jak známo, v přízemí.^{58/}

Zajímavé, i když blíže nedoložené je tvrzení V.Vacka, že schůze konference konaly se jak v třetím poschodí, tak i ve druhém.^{59/}

58/ "Dopis z Paříže", Práce 20.I.1957. V rozhovoru s B.Vyšínem /Praha 14, Křesomyslova 11/ v roce 1957 řekl J.Havlena, že "ve vzpomínkách se mu prolínají velmi události i osoby z konference Poláků v roce 1908 a ruské konference v r. 1912..." To ještě nebylo v roce 1931, kdy sám opravil E.Škatulu, který zaměnil fakta z konference Poláků s událostmi ruské konference 1912 /Právo lidu 6.I.1931/. Tehdy pro rozlišení uvedl, že konference polská zasedala v t.zv. "Bílém sále" Lidového domu v pozdějších místnostech Všeobecné dělnické záložny.

59/ Rudý večerník I.II.1929. Z ruských účastníků konference vzpomíná N.Semaško, že zasedací místnost konference byla v prvním poschodí, což však kontrastuje s jeho tvrzením, že se odtud "otvíral krásný výhled na starobylé patriarchální město s domy s prejzovými střechami..." /Vzpomínky na Lenina, 505/ Z prvního poschodí nebyl ani výhled na město, ani na střechy. Odpovídá tedy líčení Semaškovo spíše místnosti ve třetím, nebo ve druhém poschodí. J.Onufrijev vzpomínal, že do budovy, kde konference zasedala se chodilo přes dvůr Lidového domu, obklopený se všech stran kamennými domy. Zapomněl však patrně, že vystupovali po schodišti, takto

Pokud jde o stravování /hlavně obědy/ uvedl J.Havlena až ve výpovědi z roku 1945, že k tomu účelu vybral t.zv. "Růžový sál" v přízemí při vchodu z prvního nádvoří do restaurační místnosti vpravo s okny do zahrady Lidového domu. Potvrzuje to článek V.Vacka z r. 1929, který čerpal i ze vzpomínek Škatulových. "Růžový sál" byl k tomu účelu zvláště vhodný, měl restaurační zařízení a při tom byl od veřejné restaurace v Lidovém domě oddělen. Tak jej líčili po létech sami delegáti.^{60/} Hostinským byl tehdy v Lidovém domě člen soc.dem.Karel Berger, jehož jménem jako stravovatele Havlena, Škatula, v roce 1917 uvádí "restaurátéra B." i Vacek.

Zajímavé je to, co kdy Havlena řekl o ubytování delegátů: "Opatřil jsem větší počet noclehů, většinou... u spolehlivých soudruhů, veřejnosti neznámých, a také několik noclehů ve třech hotelích: v hotelu Belvedere v Praze VII., za vodárenskou věží, jehož majitelem byl tehdejší soudruh František Regner, v hotelu Tichý na Žižkově v Karlově ulici a v hotelu Myška, nyní hotel Tatra v Žižkově na Husově tř..." /1945/. Přesnější údaje znal tedy jen u hotelů, z nichž na prvním místě uvedl někdejší Belvedere na Letné, dnes zrušený, na nároží Korunovační třídy a ulice Na Výšinkách v Praze 7 /dnešní Alšova kolej/. Jeho majitel František Regner /nar. 12.II. 1865/ býval funkcionářem sociálně demokratické strany.^{61/} V.Vacek opíral se v roce 1929 rovněž o výpověď Havlenovu když napsal: "Lenin bydlil podle svědectví Havlenova na Letné v hotelu Regnerově u vodárny. S Leninem bydlilo tam ještě asi 6 nebo 8 účastníků tajného bolševického sjezdu v Praze..." Pravdivost Havlenovy výpovědi o ubytování delegátů v Belvederu potvrdil jeden z nich, J.Onufrijev, po létech, v roce 1957 na místě samém. Hotel i místnost, kde bydlili delegáti poznal a zcela spolehlivě vylíčil i stav před pozdějšími úpravami uvnitř hotelu.^{62/} Ovšem to, co vyplývá ze vzpomínek J.Onufrijeva, nasvědčuje tomu, že Lenin nejspíše sám v tomto hotelu

by jeho výpověď nasvědčoval tomu, že myslí některou místnost v přízemí, nejspíše "Růžový sál", kde delegáti obědvali /Slovanský přehled 1956, 292; Vzpomínky na V.I.Lenina, 509/.

60/ Srovn.A.Voronskij /S Fastěm, Lenin v Praze, Centralna ja Jevropa, 1932, 444; dále O.Pjatnickij, Zapisky bolševika, 127.

61/ O F.Regnerovi srov. sborníček k jeho narozeninám: "František Regner, 1865-1935, K počtě svého čestného člena vydalo Sdružení hostinských a výčepníků v Praze VII", Praha 1935.

62/Protokol o tom v Leninově museu v Praze. Za laskavé zapůjčení děkujeme H.Maxovi, vědeckému pracovníku tohoto musea.

nebydlil, pouze tam delegáty konference navštívil a odvedl do soukromých bytů. K tomu nás vede ještě jiná věc: ruští sociální demokraté, ubytovaní v Belvederu, neměli pasy ani jiné, falešné osobní doklady a nebyli policejně hlášeni, jak uvedl sám Havlena. O Leninovi však psal Škatula v roce 1917, že spal několik nocí v předměst^{ském} hotelu "maje dokumenty rakouského občana Mayera". Havlena v roce 1945 napsal, že delegáti "pro hotel Tichý a hotel Myška dostali potřebné dokumenty", z čehož vyplývá, že Lenin mohl spát nejspíše v některém ze zmíněných dvou žižkovských hotelů. Škatula dokonce naznačil, že nocleh v něm stál pouhých 1 K 60 h. /tehdejší měny/. ^{63/}

V třicátých letech se rozšířily zprávy, že V.I.Lenin za svého pobytu v Praze bydlil v hotelu Myška. Kromě jiných uvedl to E.E.Kisch ve zpracování vzpomínek Modráčkových z r. 1931. ^{64/} Zmíněný hotel nevalné pověsti vlastnil v roce 1912 František Myška /zemř.1918/, Mladočech, který udržoval styky s "Omladináři", jimž kdysi poskytoval útulek pro jejich tajné schůzky. Havlena byl rovněž "Omladinář" a oba občas zašli do hostince k "Brejškům" do Spálené ulice. Podle vyprávění syna Františka Myšky přišel prý jednoho dne za první světové války, mohlo to být nejspíše v roce 1917 - před tím se o Leninovi u nás nemluvilo a v roce 1918 F.Myška zemřel - otec od Brejšků velmi rozladěn. Jeden z jeho známých, policejní rada, mu tam řekl, zda ví, že u nich na osmičce spal Lenin". Myška to ovšem vědět ani nemohl, vždyť delegáti u nich ubytovaní měli řádné dokumenty na cizí jména. Nejlevnější pokoj u Myšků stál vskutku tehdy 1 K 60 h., právě tolik, kolik uvedl E.Škatula ve svém článku; ^{66/} o hotelu, v němž byl ubytován Lenin.

V hotelech však delegáti dlouho nebydleli. Ti z nich, kteří napsali své paměti, vzpomínali na byty u českých soudruhů. ^{67/} J.Onufrijev se zmiňuje, že při prvním setkání v hotelu Belveder Lenin řekl, "že není účelné, abychom žili v hostinci. Jaká je to konspirace, říkáš, jestliže žijeme všem na očích? Lenin říkal, že se musíme rozptýlit na různá místa. Oznámil nám, že se o nás čeští soudruzi postarali a našli nám byty u svých lidí..." ^{68/}

63/ Příloha Práva lidu 19.XII.1917.

64/ E.E.Kisch, Modráček se dovídá, kdo byl Mayer, Rudé právo 21.I.1930. Dále srovn. na př. S.Fastěn, Central'naja Jevropa 1932, 444; anebo jinou verzi u V.Čevinky, Národní listy 13.X.1932.

65/ Podle vyprávění syna Františka Myšky /1958/.

66/ Podle obálek hotelu Myška z tehdejší doby. Za laskavé zapůjčení vděčíme F.Myškovi.

67/ Tak vzpomínal Pjatnický, Semačko, Onufrijev, Voronský.

Také Havlena mluví o tom, že pro účastníky konference opatřil větší počet noclehů u spolehlivých soudruhů. "Opatřuje byty, musil jsem také soudruhům ubytovatelům objasnit, proč ubytování osoby mnou doporučené musí zůstat utajeno. Říkal jsem tedy, že hledám byty pro několik soudruhů z ciziny, kteří tu budou studovat naše dělnické hnutí, politické, odborové, družstevní, vzdělávací a tělocvičné. Uváděl jsem, že už měli všechno k tomu účelu připraveno, ale že jim nebylo dáno povolení k přestupu hranic, a proto že tajně, bez úředního povolení, bez cestovních pasů přešli hranice..."^{69/} Jména ubytovatelů Havlena v době, kdy psal své paměti, již neznal. V. Vacek uvedl roku 1929 podle vyprávění Havlenova, že "někteří bydlili na Vinohradech, jiní ve Vršovicích, někteří na Žižkově, v každé čtvrti dva až tři..." Jsou to vesměs /včetně adres hotelů, tehdejší předměstské čtvrti; žijící svědkové nám rovněž potvrdili, že účastníci konference záměrně nebyli ubytováni ve vnitřní Praze, ale v okrajových čtvrtích.^{70/} Ubytovatelé byli méně známí funkcionáři a spolehliví členové sociálně demokratické strany. Kromě toho prý, podle výpovědí Havlenových a jiných pamětníků, někteří delegáti častěji měnili byty. Také Škatula uvedl ve svých vzpomínkách z r. 1917, že Lenin přespál v hotelu, o němž se zmiňuje, pouze "několik nocí". Toto ovšem znesnadňuje pátrání, a jistě také to bylo příčinou výroku J. Havleny z roku 1945, že "otázka, kde který z delegátů byl ubytován, zůstane nerozřešena. Je ovšem možno, že někteří delegáti sami si zapamatovali adresy svých tehdejších bytů. Jedině oni mohli ve svých vzpomínkách označiti místo, kde v Praze bydleli..."

Můžeme říci, že Havlena a patrně i ostatní organisátoři neměli tak zcela přehled o tom, kde který z delegátů po dobu konference, po Leninově výzvě, aby odešli z hotelů, bydlil. Je to vysvětlitelné; svěřili účastníky konference spolehlivým soudruhům, ti se pak dále sami o ně starali a nejspíše jim opatrovali další byty, Z důvodů konspiračních bylo lépe byty měnit.

Podle ústního podání již z doby první republiky /před rokem 1935, kdy hlavní svědek zemřel/ bydlil Lenin u Vojtěcha Holečka na Žižkově, v Blahoslavově ulici č. 296.^{71/} V Holeček byl pomocný stavební dělník, tajemník jedné

68/ Slovanský přehled 1956, 290.

69/ Viz Lenin v Praze, Sborník, 13.

70/ Podle výpovědí V. Vacka /dopis B. Vyšínovi z 6. XII. 1957/, E. Škatuly, Mudr. M. Poppera, H. Tausika, J. Skály, Totéž prý, podle svědectví pí. Havlenové, prohlásil i J. Havlena.

71/ Svědectví o tom podává Tomek, pracovník Ústavu pro dějiny KSČ, J. Biňovec, Praha, Žižkov, Jeseniova 11. dále synovec V. Holečka, Marie Holečková,

z organizací soc. dem. na Žižkově, známý Havleny a jiných vedoucích pracovníků stranických, znal se též se zaměstnanci tiskárny Lidového domu, nejbližšími přáteli a spolupracovníky J. Havleny.^{72/} Výpovědi svědků jsou vcelku shodné: V Holeček sám vyprávěl, že Lenin, kterého ovšem poznal později podle fotografie, v jeho bytě přespával asi tři až čtyři noci. M. Holečková ve své výpovědi dodala, že manžel pak neznámého Rusa odvedl k svému příteli do ulice Štítného na Žižkově, do domu, v němž je hostinec, a kde bydlel někdo z Holečkových známých, jehož jméno si už nepamatovala. Věděla, že ten delegáta na byt nepřijal, což omlouval tím, že má početnou rodinu a obává se následků, kdyby se o ilegálním bytu dověděla policie. Na podkladě výpovědi MUDr. M. Poppera, nezávislé na líčení M. Holečkové jsme zjistili, že v domě s hostincem ve Štítného ulici bydlil Mudr. Lev Sax, známý sociálně demokratický funkcionář. Výpověď se shoduje s údajem policejní přihlášky z té doby. Kdybychom připustili, že delegát, který přespával u Holečka, byl Lenin, pak narážíme na neshodu se vzpomínkami jediného dosud žijícího účastníka pražské konference J. Onufrijeva. Ten totiž vyprávěl, že po odchodu z hotelu bydlil s V. I. Leninem v jednom bytě po celou dobu konání konference. U Holečků bydlil pouze jeden delegát, a to tři až čtyři dny.

Lenin, jak vyplývá ze vzpomínek účastníků konference, přijel do Prahy až v době, kdy většina delegátů byla již shromážděna.^{73/} Z pamětí Havlenových, Škatulových i Váckových víme, že se sjížděli jeden po druhém již od počátku, nebo poloviny prosince 1911. Bylo to, jak vyprávějí sami účastníci konference, nutné též z konspiračních důvodů, aby nejezdili pohromadě. Lenin byl ještě 30. prosince 1911 v Paříži, kde řídil poradu zahraničních bolševických skupin. Do Prahy mohl tedy přijet někdy mezi 3.-17. lednem 1912, nejspíše kolem poloviny měsíce.^{74/} J. Onufrijev byl mezi prvými delegáty z Ruska, kteří překročili ruské hranice někdy v polovině prosince a přes Lipsko se dostali do Prahy.^{75/} Lze proto těžko říci, jak dlouho V. I. Lenin s J. Onufrijevem bydlil, jisto je, že do Prahy nepřijeli, ani z ní neodjeli současně, nemohli tudíž bydlet stále společně. Nasvědčuje tomu i zajímavý detail ve vyprávění J. Onufrijeva, který zároveň ukazuje, jak paměť po létech selhává. Podle Onufrijeva byl prý s ním a s něko-

Žižkov, Blahoslavova 296. Byt jsme ověřili podle policejní přihlášky v SÚA Praha III; Vojtěch Holeček nar. 28.V.1860, zemřel 11.XII.1975. Dále srovn. Listy nově přijatých domovských příslušníků pražských, AMP. Srovn. i V. Vrabec, Vladimír Iljič znal Prahu, Večerní Praha 21.IV.1956.

72/ Patřil k okruhu "starých harcovníků" soc. dem. J. Havleny, strojníka Práva

lika dalšími delegáty Lenin v Praze na představení Čajkovského "Evžena Oněgina", v němž zpíval titulní roli známý ruský pěvec, jehož jméno si autor již nepamatoval.^{76/} Byl to bez všech pochyb sólista moskevské opery, barytonista Gerogij Andrejevič Baklanov, který hostoval na scéně Národního divadla 27.listopadu 1911 ve "Faustu a Markétce", 29.listopadu a 5.prosince v "Rigolettu", pak proonemocnění nevystupoval po delší čas až do 3.února 1912, kdy se opět představil pražskému obecenstvu v roli "Evžena Oněgina" ve stejnojmenné Čajkovského opeře.^{77/} Znovu vystoupil v téže úloze 7.února 1912. Tedy na "Evženu Oněginovi" musil být Onufrijevič buďto 3. nebo 7. února. Tedy však již Lenin v Praze nebyl. 1. února měl schůzku se sociálně demokratickými poslanci Státní dумы v Lipsku, kde je informoval o usnesení pražské konference.^{78/} Odejel z Prahy hned po skončení konference 30.nebo spíše 31.ledna.

K jeho odjezdu vztahuje se vyprávění V.Vacka. Jednoho dne prý mu uložil J. Havelna, a by "ma blízkém nádraží v Hyberské ulici zakoupil lístek z Prahy do Drážďan a odevzdal ho tomu účastníku konference, který za mnou první vstoupí do vagonu...", což V.Vacek také udělal.^{79/} Podle vzpomínky autora z r. 1946, bylo prý dodatečně zjištěno, že to bylo pravděpodobně 31.ledna 1912.^{80/} Bohužel nemůžeme toto svědectví podložit jiným; ve svých starších článcích /1929 a d./ V.Vacek o uvedené příhodě nemluvil a nikdo jiný ze svědků se o ní nezmiňuje.

J.Onufrijevič podal podrobný popis bytu, v němž po dobu společného bydlení s Leninem spali a pokud si vzpomněl, vyličil i cestu od Lidového domu a popsal ubytovatele.^{81/} Musíme obdivovat paměť J.Onufrijeviče, který si pamatoval některé detaily cesty od Lidového domu. Směr líčené cesty ukazuje na Vinohrady, Žižkov nebo Vršovice. Okolí domu, jak je autor popsal, je však

lidu Kamila Neumanna /podle vyprávění Karoliny Neumannové, manž.nar.16.VII.1885/, který se rovněž podílel na organizaci konference, Vojtěch a Zavadila, redaktora soc.dem./nar.19.IV.1865/ a redaktora Václava Šturce.

73/ Tomu nasvědčují vzpomínky Pjatického, Onufrijeviče a Voronského.

74/ Srovn. Lenin, Spisy, čes.vyd.,sv.17, životopisná data, 598.

75/ O.Pjatickij, Zapiski bolševika, 127 a d.

76/ Slovanský přehled 1956, 292.

77/ Podle záznamů Archivu Národního divadla v Praze.Srov.i Z.Nejedlý, Opera Národního divadla od r.1900 do převratu, Dějiny Národního divadla, sv.VI, Praha 1936, 256, 269.

78/Srovn. Lenin, Spisy, čes.vyd.,sv.17, životopisná data, 599.

79/Srovn.na př. V.Vacek, Na pražském sjezdu bolševiků, sborník Hovořili s Leninem, 51-52.

80/ Viz Slovanský přehled 1956, 299, pozn.2.

81/ Viz pozn.49.

pro tyto čtvrti obecně typické, v mnoha ulicích s lékárnami /nebo drogeriemi?/ najdeme domy s pavlačemi i s prostředím, jak je vyličil spolubydlící Leninův. Není ani těžké najít rodinu mladého dělníka s čtyřletou dcerkou, který nemusil být truhlářem ani lištářem, protože nevíme dnes přesně, zda ukázal na rámeček obrázku, či na to, co bylo v rámečku /výuční list a pod./.

Zbývá nám proto ještě provést přísnou konfrontaci všech pramenů, dále výpovědí J. Onufrijeva, vzpomínek pražských organisátorů a sledování bytů jejich nejbližších známých. Abychom se vyhnuli předčasným závěrům, nepodáváme zatím v této situační zprávě žádnou z hypotéz o výzkumu organisace bolševické konference z české strany. Kromě místností pro zasedání, stravování a ubytování, zprostředkovali čeští sociální demokraté ruským soudruhům i jejich tajnou korespondenci. Vzpomínal na to hlavně Havlena. V. Vacek v r. 1929 napsal, že jednoho dne dostal J. Havlena na adresu do Lidového domu dopis, v němž byla zalepená obálka s nápisem tužkou "Lenin". Vacek prý tento dopis měl doručit adresátovi. Bohužel, nemůžeme ani toto svědectví potvrdit jiným. Havlena je ve svých poznámkách (v pozůstalosti) popřel.

Při organisování konference byl vedle Havleny z českých sociálních demokratů nejvíce nápomocen Emanuel Škatula. Byl redaktorem zahraniční rubriky Práva lidu a znal jako jediný z redakčního kruhu rusky. Z delegátů někteří neznali cizí jazyky a proto byl Škatula za konference pravou rukou Havlenovou - prostředníkem při jednání s Rusy. Tak můžeme usuzovat nejen jeho vlastních výpovědí, ale máme to potvrzeno Havlenou, Vackem i jinými. Škatula publikoval své vzpomínky na konferenci hned v roce 1917. Snažili jsme se jimi doplnit vyprávění Havlenovo a Vackovo, nadto však považujeme za nutné upozornit na některé části, které jejich líčení obohacují a rozšiřují.

Autor především poukazuje na obtíže, které měli delegáti při cestě na konferenci. Slyšel to jistě od nich samotných a z pramenů jiných je to dnes dobře známo.^{82/} Je až kupodivu, jak mu delegáti, zřejmě proto, že s nimi mohl svou lámanou ruštinou porozprávět, důvěřovali a co vše mu řekli: "Slyšel jsem, že mnozí z ruských delegátů se přes hranice vůbec nedostali. Jaký as byl jejich osud? Za těchto okolností nebylo divu, že saháno k opatřením mimořádné opatrnosti. Legitimace a mandáty na sjezd napsány na kus jemného hedvábí, které všito pod podšívku kabátu. Vzpomínáme delegáta z Kavkazu, inteligentního prostého dělníka, který přijel v podivné, huňaté medvědici na

82/ Srov. na př. O. Pjatnickij, Zapisky bolševika, 127 a d.

hlavě a v úboru rovněž málo obvyklém: aby se nelišil a nebyl nápadným, o to jsme se postarali u firmy Stránský. Na mnohé z ruských hostů, skromných a uzavřených, vzpomene za jisté milý restauratér B. [Berger v Lidovém domě], který tehdy přispěl ochotně nejen laskavou radou, nýbrž i pomocí. Trvalo několik neděl, než byl celý sjezd "pohromadě"; delegáti sjížděli se pomalu, jeden po druhém, aby to nebylo nápadné. Také na cestě měli neočekávané potíže..." O velkých potížích a zatýkání delegátů ještě před odjezdem z Ruska mluví ve svých pamětech Pjatnický. Pod podšívku vest a kabátů mívali skutečně delegáti tajné skrýše. J.Onufrijev vzpomínal, kterak převážel resoluce pražské konference z Lipska do Ruska, zašité ve vestě.^{83/} Také vzpomínku Škatulovu o poskytnutí oděvu obvyklého v Praze ruským delegátům můžeme potvrdit jinými svědectvími.^{84/} Jak dlouho trvalo, než se účastníci konference sjeli, na to vzpomínal V.Vacek, J.Havlina i jiní. Důležité je též další vyprávění Škatulovo: "Večer ve volných chvílích rozcházeli se Rusové Prahou, jež se jim líbila. Mívali obyčejně doprovod někoho ze soudruhů..." /1917/. Jako průvodce uvedl přítele jednoho z delegátů, filologa dr.G.W. Později autor vzpomínal, že s některými účastníky chodívali do známé restaurace "U Brejšků" v Praze II, Špálené ulici, kde hovořovali o politických, kulturních, literárních a jiných poměrech. Býval tam s Rusy V.Vacek, Dr.Šmeral, někdy J.Škála. Bylo to zřejmě před zahájením konference, kdy se delegáti procházeli po Praze a navštěvovali divadla.^{85/}

Škatula, Vacek a J.S. shodně vzpomínají na večírek na rozloučenou s ruskými účastníky konference. Vybrali prý k tomu "malý oddělený pokojík, kde... byli stísněni jeden na druhém", když se večer sešli. "Teprve, když se snesla nad Prahou noc a restaurace byla prázdná, přenesli jsme sovu besedu do větší místnosti..." Malou místností byla podle Škatuly předsíň "Růžového sálu", později přešli do restaurace Lidového domu. Beseda byla zpočátku oficiální, pronášely se přípitky, později se však rozvinula družná zábava. To bylo jediné větší společné "zasedání" ruských delegátů s některými českými organizátory. Účastnili se ho Havlina, Škatula, nejspíše též Stivín a Němec, snad i Brůha a Vacek.

Brzy na to se ruští delegáti rozjeli.

Rozebrali jsme jen velmi stručně, jak to odpovídá povaze této předběžné

83/ Viz Slovanský Přehled, 293.

84/ J.Havlina, V.Vacek.

85/ Voronskij vzpomínal na představení "Hoffmannových povídek" v Národním divadle. Podle Archivu Národního divadla dávaly se 31.ledna 1912.

zprávy o zatímním stavu našeho zkoumání, vzpomínky českých pamětníků pražské konference SDDSR, které jsou pramenem pro studium organizace této konference. Nestavěli jsme si za úkol ověřovat všechny detaily, ale jen jádro vyprávění. Další studium jistě náš rozbor doplní a někde snad i opraví. Teprve pak bude možno zhodnotit a podrobně vylíčit podíl českých soudruhů na přípravě konference a hlavně objasnit její organizační stránku.

Václav H u s a:

=====

ŠMERALOVO HODNOCENÍ PALACKÉHO VÝKLADU ČESKÝCH DĚJIN.

Začátkem července roku 1938 přineslo Rudé právo obsáhlou úvahu Bohumíra Šmerala pod názvem "Palacký a naše doba".^{1/} Vnější podnětem ke vzniku této stati byl 14. červen 1938, datum stočtyřicátého výročí narození velkého českého dějepisce, jež v tehdejší oficiální buržoasní tisku prošlo téměř bez povšimnutí. Bohumíru Šmeralovi však nešlo o pouhou dodatečnou formální vzpomínku, jaké se psávají při podobných jubilejních příležitostech. Hlavním jeho cílem bylo ukázat, kolik poučení i povzbuzování možno čerpat z historických skutečností, jež Palacký svým životním vědeckým dílem odkryl a připomenul, v čem Palackého dílo zůstalo stále živé, čím promlouvá k současnosti v těžké době rostoucího ohrožení Československé republiky německým fašismem.

Na počátku svých úvah vyznačil B. Šmeral jasnou rozhraničující linii mezi ideověpolitickým hlediskem Palackého a světovým názorem revolučního dělnického hnutí. Připomíná, že Palacký jako politik stál v táboře konservativním a jako historik vycházel z idealistického pojetí společenského vývoje. Palacký si nebyl vědom dějinného poslání dělnického hnutí, neboť v první polovině jeho života, kdy se tvořil jeho světový názor, byl průmyslový proletariát v českých zemích teprve v zárodečném stadiu vývoje. Roku 1848 se Palacký otevřeně postavil proti svatodušnému povstání radikální části české inteligence a studentstva a později ostře odsuzoval i revoluční hnutí dělnictva za hranicemi,

1/ Vyšla na čtvero pokračování v Rudém právu ze 3., 5., 7. a 10. července 1938.

Přes to vše ukazuje B. Šmeral, že by bylo nesprávné zaujímat k Palackého historickému dílu odmítavé stanovisko. Zkušenosti mezinárodního politického vývoje třicátých let a důsledky nástupu agresivního pangermanského fašismu vedou dělnické hnutí k poznatku, že je třeba některé starší názory o Palackém revidovat: "... jsme povinni přiznati" - říká B. Šmeral, - "že p o d s t a t n o u částí svého života a své činnosti, svými "Dějiny národa českého" i svým úsilím o národní obrození české, Palacký vyplnil velké dílo p o k r o k o v é, dílo dějinného významu. A jest nejvyš pravděpodobné, že mrtvý Palacký, více než půl století po své smrti, přispěje k splnění velkého dějinného úkolu ještě jednou, na úrovni daleko vyšší a vážnější, než bylo za jeho života." I když přistupujeme k Palackého dílu kriticky, můžeme přesto z jeho četby čerpat mnohá cenná poučení.

Podle Šmeralova mínění František Palacký především správně rozpoznal a na staletém historickém vývoji přesvědčivě ukázal, jak strategicky důležitou a proto také velmi exponovanou výspou jsou české země v Evropě. Palacký jasně viděl, že Čechy se v minulosti nejednou stávaly klíčovou zemí pro řešení mezinárodních konfliktů protichůdných politických sil. A při tom nejednou připadala Čechám úloha čelit náporům reakce o vydobytí hegemonie ve střední Evropě. Tak již ve středověku evropská klerikální reakce usilovala dlouho marně o to, aby přivedila rozhodnou katastrofu nejdříve v Čechách a aby si odtud zjednala pevnou základnu pro nastolení katolicko-absolutistické nadvlády nad veškerou střední Evropou. Nebylo náhodou, že rozhodující zápas o dosažení tohoto cíle začal právě v Čechách ve válce třicetileté.

Palacký si byl také dobře vědom nebezpečí, jež vyvstalo Čechám s nástupem militaristického Pruska k zápasu o dosažení reakční hegemonie nad Evropou v době Bismarckově. Bylo mu zřejmé, že české země opět nabývaly klíčové úlohy v plánech pangermanismu, jak o tom neklamně svědčil i známý vyrok Bismarckův: "Kdo chce ovládat Evropu, musí ovládat Čechy, " Ani skutečnost, že Bismarck po vítězstvích u Hradce Králové a u Sedanu nevztáhl po českých zemích ruku, Palackého nezmýlila. Byl přesvědčen, že nezbytný světový zápas je jen dějinně odložen, neboť německý militarismus v osobě Bismarckově "dosud nemyslí, že nadešla vhodná chvíle k němu." Tu Palacký viděl velmi prozíravě do budoucnosti, neboť nástup hitlerovského fašismu je vskutku prodloužením dějinné linie zápasu o hegemonii reakce nad Evropou, zápasu, v němž opět byla území naší vlasti přisouzena úloha výchozí klíčové posice.

Roku 1938, v době, kdy se již schylovalo k Mnichovu a kdy fašističtí agresori došli k závěru, že vhodná chvíle už nadešla, stala se československá národní otázka znovu otázkou evropskou, stejně jako jí byla za třicetileté války i v době "železného kancléře". Palackého dílo, podle mínění Šmeralova, připomíná Evropě i světu, že nelze význam československé samostatnosti podceňovat a že není možno s ní diplomaticky manévrovat a si zahrávat, neboť tak jako za třicetileté války i nyní zničení naší samostatnosti nebylo by koncem, nýbrž počátkem, počátkem nové velké války proti západu a proti východu.

Dějinná poučení, vyplývající z Palackého výkladu českých dějin, jsou však + zdůrazňuje B. Šmeral - vážným mementem nejen pro mezinárodní veřejnost, nýbrž i pro veškeré nefašistické obyvatelstvo našeho státu, neboť ukazují, co by čekalo nejen Evropu, nýbrž i přímo nás v případě porážky nebo kapitulace. B. Šmeral cituje v této souvislosti líčení následků bělohorské porážky, jež Palacký při všech vynucených ohledech na cenzuru a šlechtu podal roku 1862 v pojednání "K novějším dějinám české řeči a literatury", a jež je jakoby předobrazem barbarského řádění, devastací a hrůz hitlerovského fašismu. Paralela je tak otřesná, že by měla být podle Šmeralova názoru nejvážnější výstrahou všem, kdo si ještě neuvědomují, jak strašlivé nebezpečí hrozí nám i ostatním evropským národům a jak velkého sjednocení všech protifašistických sil k obraně je třeba.

Palacký také dobře rozpoznal potencionální hrozbu německonacionalistické rasové teorie pro veškerou Evropu. Třebaže v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století hlásaly rasistické názory toliko nevelké extrémní skupiny v německé žurnalistice a literatuře, Palacký jasně vytušil, jak osudnými by se mohly stát, kdyby nabyly na síle a vedl proti nim ostrý boj. Nacistický rasismus vyrostl z těchto zárodků, proti nimž Palacký již v minulém století bojoval. Proto náš antifašistický boj je pokračováním tohoto boje, je plněním odkazu Františka Palackého.

Stanovisko Palackého nebylo při tom protiněmecky šovinistické a Palacký byl dalek toho, aby rozněcoval zášti proti všemu německému lidu. Vždyť sám vyrostl pod ideovým vlivem nejlepších představitelů německé kultury a prostřednictvím německé literatury si osvojil i kulturní bohatství jiných velkých národů. Nepřestával však ukazovat, jak vážné nebezpečí vyvstává celé

Evropě z chorobných teorií o domnělé rasové nadřazenosti plemen germánských a méněcennosti národů slovanských, osudově určených k tomu, aby nad nimi Němci panovali. Palacký byl přesvědčen, že takovéto teorie nutně povedou k novému útoku prušáckého militarismu proti Slovanstvu. B. Šmeral připomíná v této souvislosti jasnozřivá slova Palackého ze 4.května 1874: "Slované sami tento zápas nerozpoutají. Ať poté štěstí válečné kolísá se na nějaký čas nerozhodně sem a tam: nakonec, tím jsem si jist, že Němci přesilou na východě a západě budou přece udoláni; a snad nadejde doba, kdy klnouti budou památce velebeného geniálního muže..."

V Palackého díle nachází B. Šmeral stálou starost a úsilí Františka Palackého o sbírání a soustředění všech národních sil k obraně proti hlavnímu životnímu nebezpečí, vyplývajícím pro náš národ z dobovačných plánů německých vládnoucích tříd. Při tom Palacký, jakkoliv byl od chlapeckých let spjat mnoha svazky se šlechtou a buržoasií, si byl vědom významu lidových sil v našich národních dějinách. Svědectvím toho je především jeho koncepce husitské revoluce jakožto vrcholného období veškeré naší národní minulosti. Fran. Palacký vysoko vyzvedl husitství právě jakožto dílo lidových, demokratických sil. A stejně tak i naše národní obrození považoval Palacký především za výsledek životodárných sil lidových vrstev národních.

Zvláštní pozornost věnoval Bohumír Šmeral i Palackého názorům na poměr Čechů a Slováků. Připomíná Palackého úzké vztahy ke Slovensku od studentských let a hluboký vliv, jež na něj měli v mládí někteří slovenští představitelé národního obrození. Poměr Palackého k Slovensku byl určován vždy upřímnou starostí o zajištění budoucnosti Čechů i Slováků. B. Šmeral konstatuje, že František Palacký již na sklonku roku 1849 /v článku "O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku" v Havlíčkových "Národních novinách" dne 21. prosince 1849/ poprvé formuloval požadavek spojení českých zemí a Slověnska v jediný ústavněprávní celek, když v úvaze o potřebě federativního přebudování Rakouska navrhoval jmenování zvláštního ministra pro "země českoslovanské". Pod pojmem "zemí českoslovanských" měl tehdy Palacký na mysli jak všechny tři země české tak i Slovensko, neboť dalších šest ministrů navrhoval podle ostatních národnostních skupin habsburské monarchie, v tom i pro oblasti polsko-rusínskou, jihoslovanskou, rumunskou a italskou. Od šedesátých let minulého století pak hlavní politické úsilí Palackého bylo soustředěno ve sféře politiky mezinárodní k boji proti pangermanismu / tímto

hlediskem byl, podle mínění Šmeralova, určován i Palackého poměr k Rakousku, pokud v něm Palacký viděl možnost protiváhy vůči všenněmectví/ a na poli politiky vnitřní k boji proti dualismu. Boj proti dualismu byl bojem jak proti nadvládě německé menšiny v oblasti předlitavské, tak i proti nadvládě menšiny maďarské v zemích za Litavou. Byl to tudíž boj za národní práva jak Čechů tak i Slováků.

Touto celkovou koncepcí bylo dáno i Palackého stanovisko v otázce vzniku samostatného slovenského literárního jazyka a v otázce, zda Češi a Slováci jsou dva kmeny jednoho národa anebo dva národy samostatné. V diskusi s Ľudevítem Štúrem ve čtyřicátých letech hájil Palacký mínění o potřebě jazykové jednoty pouze z hlediska národně kulturního, z hlediska literárního obrození. Od roku 1848 však měl stále více na mysli i důvody politické a nepochybně i hospodářské, pro něž se obával, že rozštěpení v národy dva zvýší nebezpečí malosti a rozdrobenosti a tím i oslabí schopnost obrany obou kmenů proti soustředěným náporům germanisačním a maďarisačním. V době, kdy proces utváření novodobého slovenského národa zdaleka ještě nebyl ukončen a kdy i na Moravě byly ještě silné proudy separatistické, vycházelo Palackého stanovisko hlavně z obav před nebezpečím atomisace národních sil v těžkých zápasích, jež před nimi stály.

Bohumír Šmeral ukazuje, z kterých věcných důvodů naproti tomu vycházel Ľudevít Štúr a jeho škola v úsilí o vytvoření moderní spisovné slovenštiny. Byly to důvody velmi vážné a zvláště snaha o upevnění svébytného národního povědomí v nejširších vrstvách slovenského lidu se ukázala dějinně správná. Bohumír Šmeral zdůrazňuje, že Komunistická strana Československa byla vždy pro šetření samobytnosti a plné svéprávnosti Slovenska a že vystupovala vždy proti vážným chybám, jichž se na Slovensku dopouštěla pražská vláda a česká byrokracie. Komunisté jsou si vědomi toho, že národní svébytnost Čechů i Slováků může vyjadřovat více přátelství, více jednoty a více síly než mechanický čechoslovakismus. Bohumír Šmeral zdůrazňuje, že otázku poměru Čechů a Slováků je třeba považovat za dosud dějinně nerozřešenou a že může být řešena nikoliv mechanicky, shora, nýbrž přirozeným vývojem, cestou dobrovolnosti. Ale ve chvíli, kdy pangermánský fašismus ohrožuje nezávislost i samu existenci republiky, nelze oprávněných požadavků Slováků demagogicky zneužívat k separatistickým tendencím a koketování s reakčními fašistickými vládami ve Varšavě, Budapešti a Berlíně, jak to činí Hlinkova luďácká strana.

A stejně tak i české vládnoucí kruhy jsou zatíženy těžkou odpovědností za to, kterým směrem se bude dále poměr Čechů a Slováků organicky vyvíjet. I v této věci je možno z četby Palackého čerpat vážnou výstrahu a poučení: v situaci, kdy český i slovenský lid je ohrožen jako nikdy ve svých dějinách, nelze připustit, aby se otázka poměru Čechů a Slováků mohla stát předmětem velkého zneužití. Bohumír Šmeral v závěru připomíná, že teprve jedno století dělí Čechy i Slovaky od doby, kdy oběma našim národům hrozilo úplné odnárodnění. Nyní nebezpečí útoku na existenci obou našich národů vyvstává znovu. Pangermánský fašismus pohlíží na Čechy i na Slovaky jako na příslušníky "nižší rasy", kteří stojí v cestě jeho tlaku na východ. Oběma našim národům hrozí Bílá hora. Není proto v těchto chvílích naléhavějšího úkolu než sjednocení všech sil českého i slovenského lidu proti hrozícímu společnému nebezpečí.

Takové jsou ve zkratce hlavní body Šmeralovy úvahy z roku 1938. Pročítáme-li ji znovu nyní, po dvaceti letech, shledáváme ji v mnohém ohledu pozoruhodnou i aktuální.

Je to především významný dokument o pevném a rozhodném postoji Komunistické strany Československa z období bezprostředně předcházejícího mnichovské krizi. Ústy jednoho ze svých čelných představitelů ukazovala tu Komunistická strana na obrovské nebezpečí, jež hrozí naší národní i státní existenci z příprav fašistických agresorů k útoku na Československo a buržovala k obraně vlasti všechny síly schopné odporu. V soudobém tisku buržoasních politických stran bychom stěží našli pojednání, jež by bylo naplněno takovou starostí o další osud republiky a jež by zároveň tak jasně vidělo, kterým směrem vývoj dále půjde, nebude-li fašistickým agresorům včas vyražena zbraň z ruky. Vývoj událostí dalších let dal Šmeralově úvaze z poloviny roku 1938 až příliš krutě zapravdu.

Šmeralova stať není však toliko významným pramenným dokumentem k dějinám politiky Komunistické strany Československa v období předmnichovském. Je zároveň i důležitým příspěvkem k otázce hodnocení vědeckého díla Františka Palackého. Bohumír Šmeral psal ovšem tuto stať nikoliv jako historik, nýbrž jako politik a nekládl si za cíl soustavně analysovat a kriticky vážit veškeré historické dílo Palackého. Nezabýval se také rozborem metod Palackého vědecké práce a neukazuje, co z nich lze i dnes použít a co bylo dalším vývojem historické vědy již překonáno.

Bylo by proto rozhodně pochybené, kdybychom soudy Šmeralovy zabsolutňovali a kdybychom v nich spatřovali rozhodující autoritativní slovo k otázce vědeckého hodnocení všeho, co Palacký na poli historického bádání o českých dějinách vykonal. Jednotlivé výroky Šmeralovy nemohou vést k nekritické idealisaci veškeré vědecké i politické činnosti Františka Palackého. To by bylo nejen proti duchu úvahy Šmeralovy, nýbrž proti duchu samotného Palackého. Při hodnocení Palackého jako historika i jako politika nemůžeme nikdy ztrácet se zřetelem základní skutečnosti, na něž Bohumír Šmeral hned v úvodu svého pojednání klade důraz, že Palacký přistupoval k výkladu našich dějin z hledisek idealistických, že byl politickým mluvčím konservativní buržoasie a že byl nepřátelsky zaujat vůči socialistickému dělnickému hnutí. Nelze proto z hlediska historickomaterialistického k Palackého dílu přistupovat jinak než důsledně kriticky.

To však na druhé straně nikterak neznámá, že bychom měli vědecké dílo Františka Palackého paušálně odsuzovat a že bychom měli zlehčovat i historickou velikost Palackého jakožto veřejného činitele českého kulturního a politického života doby národního obrození. Bylo by schematickým vulgarisováním historickomaterialistického pojetí dějin, kdybychom spravedlivě nevážili v které historické situaci Palacký působil a jaké bylo tehdy celkové postavení českého národa a kdybychom nepřihlíželi také k objektivnímu působení Palackého "Dějin národu českého" nejen na jeho současníky, nýbrž i na generace pozdější. A právě v této souvislosti nelze nepřihlédnout k tomu, která poučení vyvozuje z Palackého v kritických chvílích obou našich národů Bohumír Šmeral, stejně tak jako nelze nevidět, jak vysoko oceňují Palackého dílo Klement Gottwald, Zdeněk Nejedlý, Jan Šverma, Julius Fučík i jiní představitelé naší komunistické strany.

A není to jen prostá mluva historických fakt, jež činí Palackého dílo živé a veliké. Palackého velikost je v tom, že dovedl nalézt mezi jednotlivými událostmi národních dějin hluboké souvislosti, že pod povrchem tříště historických fakt dovedl rozpoznávat smysl historického dění z hlediska potřeb národní pospolitosti, že z minulosti uměl vyvozovat výstrahy a poučení pro současný i budoucí vývoj národa. Přesto že Palacký celým svým vědeckým dílem tkvěl ve světovém názoru idealistickém, dovedl rozpoznat působení některých dějinných činitelů základního významu v našich národních dě-

jinách. Třebaže neznal příčiny mnoha společenských jevů, viděl jejich působení namnoze již v jejich dialektické rozpornosti a dovedl vážit jejich bezprostřední i dlouhodobé účinky. Aniž si byl vědom materiálních kořenů a třídní podstaty společenských konfliktů v našich starších dějinách, rozpoznával jasně, kde bylo právo a kde bezpráví, kde se bojovalo o věc lidského pokroku a kde šlo o kořistnické zájmy reakce. To platí především o Palackého hodnocení doby husitské a doby pobělohorské. V tom zůstává Palackého dílo stále živé, proto má co říci i dnešní době.

Stejně tak i Palackého poznatek o věkovitém nebezpečí hrozícím české národnosti ze strany opětovných pokusů mezinárodních reakčních sil o nastolení hegemonie ve střední Evropě zůstal výstražným mementem i po Palackého smrti a dostalo se mu strašlivého potvrzení fašistickou agresí před dvaceti lety. Poznatek o dějinné hrozbě, jež nabylo od druhé poloviny 19. století podoby pangermánské reakce, nelze ovšem chápat jako rozpoznání jakéhosi neodvratitelného osudu, jako nějakou navždy danou geopolitickou skutečnost. Pangermánská dobytvačnost je výsledkem určité dějinné epochy, epochy kapitalismu a zejména její imperialistické fáze. Tím je také dána její časová, historická ohraničenost. S pádem imperialismu nevyhnutelně zmizí i toto dějinné nebezpečí.

Vlivem světodějných událostí posledních let změnila se ostatně do základů situace Československa tak, že tu již nestojí neschopně postavit se na odpor kterékoliv agresí. Dnes, kdy naše země je pevným článkem obrovského tábora zemí socialismu v čele se Sovětským svazem, kdy je u nás vláda plně v rukou pracujícího lidu, kdy už nehrozí nebezpečí zrahy ze strany domácích tříd a kdy po našem boku stojí i pracující lid Německé demokratické republiky i mírové síly všech zemí světa, nemůže už nikdy dojít k opakování Mnichova a 15. března 1939.

Přesto však nelze nevidět, že dějinná hrozba agrese dosud trvá a že nabývá na síle s obnovou západoněmeckého militarismu, všemožně podporovaného americkým imperialismem. Právě nyní, kdy západoněmečtí imperialisté se znovu považují "řizením osudu" za povolané "převzít vedoucí úlohu na evropském kontinentě", znějí Palackého varovné výzvy k bdělosti znovu s plnou naléhavostí. Proto ve chvílích, kdy si připomínáme 160. výročí narození Fran-

tiška Palackého a 20. výročí Mnichova, si uvědomujeme, že Šmeralovy úvahy o Palackém z r. 1938 vskutku postihly nejpodstatnější rysy, jimiž Palackého dílo promlouvá i k naší době.

- oOo -

R E C E N S E

NĚKOLIK POZNÁMEK K "PŘÍSPĚVKŮM K DĚJINÁM KSČ".

Prvá dvě čísla Příspěvků k dějinám KSČ obrazy potěšitelnou skutečností, že do nedávna opomíjené období revolučních dějin našeho lidu zpracovává nyní již značně široký kolektiv pracovníků, z nichž mnozí již dosáhli významných úspěchů. Obě čísla sborníku přinášejí několik závažných statí, přispívajících k hlubšímu poznání dějin naší komunistické strany i k teoretickému rozpracování jejich problémů

Jakousi programovou úvodní statí je článek J. Pachty: Důsledněji uplatňovat leninskou zásadu stranickosti v naší historické vědě. /1,1957./. Autor se zde zabývá nejen významem studia dějin KSČ pro výchovu mas, další rozvoj teorie a pro boj s buržoasní ideologií, ale i řadou nedostatků a chybných názorů, které si při tomto studiu projevily. Právem vyvrací objektivistické názory, podle nichž by historie neměla být stranickou a bojovnou a odsuzuje nemarxistický, neteoretický přístup k faktům. Práce, jejichž autoři se těchto chyb dopustili však Pachta nejmenuje, ač by takováto konkrétní kritika mohla jim jistě pomoci.

Otázkami teoretickými a metodickými se zabýváⁱ článek Z. Šolleho: O významu a metodě studia stávek. /2,1958/. Autor ukazuje v kterých souvislostech s ostatními jevy v dělnickém hnutí i celkovou politickou a hospodářskou situací je nutno studovat každou jednotlivou stávkou i občasnou stávkovou vlnu i které závěry lze zase naopak vytěžit z tohoto studia pro poznání dějin dělnického hnutí při uvedeném správném metodickém přístupu. Podává zde tak vlastně své zkušenosti, získané z dlouholeté badatelské praxe.

Dalším článkem zabývajícím se teoretickým problémem je stať J. Kozáka: Možnost revolučního využití parlamentu při přechodu k socialismu a úloha li-

dových mas. /1,1957/ Článek tím významnější, že jde o první pokus zobecnit zkušenosti z klidného vývoje naší socialistické revoluce a vyzvednout tak přínos z bojů naší strany a lidu pro další rozpracování zákonů revoluce a tím i pro praktickou činnost komunistických stran v kapitalistických zemích. Na rozboru konkrétního průběhu naší revoluce se autor především zabývá otázkou revolučního tlaku na parlament zdola, zdůrazňuje ale i význam tlaku shora a vzájemné kombinace obou těchto sil. Ukazuje pak, jak v jednotlivých etapách revoluce výslednicí tohoto spojeného tlaku bylo neustálé zatlačování pozic buržoasie a zabezpečování moci dělnické třídy. Autor se zabývá i rozdílem mezi tímto revolučním využitím parlamentu a reformistickými teoriemi o parlamentní cestě k socialismu.

Velmi kladně nutno hodnotit i druhou stať J. Kozáka: K objasnění postupu ÚV KSČ v boji za získání většiny národa v období před únorem 1948. /2,1958/, v níž se zabývá kardinální otázkou, rozhodující pro úspěch politiky KSČ - se-
pětí ÚV KSČ s členstvem strany a tím i s lidovými masami. Činí tak rozbo-
rem příprav jednotlivých zasedání ÚV KSČ na základě "Zpráv z organizací". Na vý-
znamu tohoto průkopnického článku neubírá ani ta skutečnost, že autor se o-
mezuje pouze na tento jeden pramen i když pochopitelně tento způsob spojení ÚV
s masami nebyl jediný, což si ovšem autor plně uvědomuje.

Velmi cennou monografickou prací je i stať S. Cambela: K problematice
robotnicko-roľníckeho zväzku na Slovensku v etape perastania revolúcie národ-
nej a demokratickej v socialistickú. /1,1957/ V ní autor na základě dosti ob-
sáhlého materiálu rozebírá důležitou otázku, jak se v průběhu denních bojů s
reakcí vytvářel svazek dělnictva a rolnictva ve specifických podmínkách pře-
važně zemědělského Slovenska.

Redakce vytkla sborníku za cíl být i tribunou propagandistů, lektorů a
politických pracovníků. Tento povýtce propagandistický úkol dobře plní článek
J. Veselého: Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce v naší dělnické třídě.
/1.1957/ Shrnuje v hutných тезисích dosavadní výsledky bádání k této otázce.

Ve druhém čísle sborníku je dále otištěn překlad práce rakouského komu-
nisty Herberta Steinera: Hnutí dělnické mládeže v Rakousku před Říjnovou re-
volucí. Práce významná i pro studium hnutí mládeže u nás, na níž budou moci
naši historikové při studiu této otázky navazovat. Škoda jen, že redakce nás
neseznámila se zdrojem, odkud překlad převzala.

Kromě toho obsahují sborníky drobnější materiály, dokumenty, /z nich je nutné především jmenovat nově objevené dokumenty k otázce Mnichova/, paměti revolučních pracovníků a recenze.

Náplň prvních dvou čísel Příspěvků k dějinám KSČ je teda příslibem, že sborník skutečně splní úkoly, jež mu redakce v úvodu vytkla.

Nebudu-li se zabývat kritickým rozbořem jednotlivých článků a thesů v nich obsažených, co do jejich obsahu, není to jen nedostatkem času a místa, ale především tím, že se k tomu necítím povolán jako pracovník v oboru starších dějin. Nicméně chtěl bych při této příležitosti, kdy i historikové období feudalismu s nadcházejícím XI.sjezdem naší strany obracejí více než kdy jindy svoji pozornost k dějinám dělnického hnutí, povědět pracovníkům v tomto oboru několik připomínek metodických, které vyvstávají při studiu jejich prací.

Je to především otázka literatury. Je starým, vžitým a dobrým zvykem u historickým monografií, že jim autoři předesílají přehled a kritický rozbor dosavadní literatury, pojednávající aneb se jen dotýkající studovaného problému. Přijetí tohoto pravidla by jistě přispělo i monografiím z nejnovějších dějin. /Tak jak tomu již u mnohých skutečně je./ Mám na mysli především práci S. Cambela jako typickou monografickou studii z Příspěvků. Tím se však práce s literaturou nevyčerpává. Pro uvedenou studii by možná byla omezena na konstatování, že se dosud nikdo v literatuře tohoto problému nedotkl, ale i toto konstatování je nutno uvést.

V takřka žádné práci, byť sebe úžeji pojaté se však nevystačí s výsledky vlastního studia a je nutno se v řadě otázek opírat o výsledky práce jiných badatelů. Zde je podle mého názoru další metodický nedostatek mnoha prací z nejnovějších dějin, totiž že jsou uváděny these a tvrzení bez odkazu na příslušnou literaturu. Tím dostávají mnohá tvrzení zcela zbytečný nádech deklarativnosti a znemožňují čtenáři orientaci. Tak na př. v práci téhož autora /1, 1957, str.71/ se říká že v demokratické straně zpočátku vedoucí úlohu měli zastupci té části slovenské velkoburžoasie, která byla spojena s českým finančním kapitálem. Jde o thesi autorovu? Nebo o problem zpracovaný jinde? A kde? To vše by mělo být z textu zřejmé. Podobně je tomu při odsouzení nacionalistické skupiny ve vedení KSS /str.74,90./

Ale i v jiných statích, na př. J.Kozáka, najdeme podobná tvrzení jako

třeba na str. 47 /1,1957/ o faktickém rozkladu národně socialistické, lidové a demokratické strany na přelomu let 1947/48 a řadu dalších. Zde jde ovšem o práci poněkud jiného charakteru, která má za úkol zobecňovat a v níž by ani nebylo snad vhodné každou jednotlivou thési přímo v textu dokazovat či uvádět odkazy. Tím spíše ale by pak měl být uveden seznam literatury, o kterou se práce opírá. /popř. i pramenů, protože v mnohých případech, které nejsou ještě v literatuře zpracovány, jde o stranické dokumenty/

Za připojení seznamu literatury bych se přimlouval i u prací propagandistických, typů článku J.Veselého, protože pak by byly ještě mnohem větší pomoci pro všechny politické pracovníky.

Dalším problémem, o kterém bych se chtěl zmínit, jsou některé otázky práce s prameny, což platí zase především pro monografii S.Cambela. Tu by zase, myslím, prospěla praxe vžitá u historiků starších období. To znamená podat předem rozbor pramenů, s nimiž bylo pracováno. O prameny jakého charakteru se práce především opírá a proč, jak dalece jich autor použil, které jsou mu nedostupné, ač by mohly podstatně přispět k osvětlení problémů atd. Čtenáře by na př. zajímalo, existují-li vlastní archivní materiály z činnosti demokratické strany a proč jich není možno využít k dokumentování její reakční politiky a pod.

Ale opět toto není jediným nedostatkem při práci s dokumenty. Ani v textu autor neodkazuje k pramenům tak často, jak by bylo třeba a jak by mohl. Tak na př. na str. 76 /1,1957/ autor jmenuje řadu německých a maďarských velkostatkářů, jímž se reakce pokoušela zachránit majetky; neodkazuje ale vůbec na prameny, kterými je to možno dokázat. Podobných příkladů by bylo možno uvést více. Ještě závažnější chybou však je to, když autor na str.74 se přímo odvolává na oběžníky poverenictva a v jednom případě uvádí i číslo a datum oběžníku, ale nezmiňuje se vůbec o tom, kde jsou tyto oběžníky uloženy. Přitom jde o dokumenty prvořádeho charakteru, dokazující rozkladnou činnost "demokratů" v rolnických komisích.

To vše jsou otázky sice méně podstatné, které rozhodně nejsou hlavním atributem vědeckosti práce. Nicméně každý vědecký pracovník i z oboru nejnovějších dějin bude se muset s nimi vypořádat, protože tak zcela formální věci přece jen nejsou.

Závěrem chtěl bych doporučit pracovníkům zpracovávajícím v monografických studiích nejnovější dějiny, a by při své práci nehřešili na to, že většina jejich

čtenářů tyto události spoluprožívala a že není jim proto nutno nějak zvlášť dokazovat správnost jednotlivých thesís, ale aby psali z hlediska těch, kteří je neprožili, nebo ne tak aktivně, ať u nás ať v zahraničí, ba dokonce i z hlediska těch čtenářů, kteří jsou ochotni považovat zobecnění a hodnocení stranických dokumentů za pouhou propagandu. Dosah jejich prací bude pak mnohem účinnější a i jejich význam pro propagandistickou práci mnohem větší.

Miroslav Jaroš.

STUDIE O ŘÍJNOVÉ REVOLUCI VE SVĚTLE SLOVENSKÉHO TISKU V LETECH 1917-1918

U příležitosti 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce vydal Novinářský štúdiijný ústav v Bratislavě v roce 1957 publikaci M.Hyska "Ruská revolúcia v zrkadle slovenskej tlače 1917-1918" /SVPL, Bratislava 1957, str.145/. Toto rozhodnutí bratislavského Novinářského ústavu a autora publikace je třeba rozhodně velmi uvítat v první řadě již proto, že se tak do rukou čtenářů dostává u nás první publikace, která ukazuje na konkrétním novinovém materiálu, jaké zprávy přicházely k nám v době světodějných převratných událostí v Rusku. Byla by jistě i nanejvýš záslužná publikace, která by se zabývala ohlasem ruských revolučních událostí v českém tisku. Domníváme se, že publikace tohoto druhu je potřebná především proto, že dosavadní citace o revolučních událostech v Rusku v našem tisku, uváděné v marxistických publikacích a článcích v posledních letech, ať již byly vybírány správně jako typické a charakteristické, nebo byly vybírány poněkud jednostranně /především z určitého druhu tisku/, neposkytovaly čtenářům přesnější obraz o celkovém charakteru zpráv z revolučního Ruska v tisku všech našich předních politických stran a směrů, případně jiných organizací, majících vliv na určité vrstvy čtenářů. Hyskova práce nám rozhodně poskytuje dostatečně široký obraz o tom, jaké zprávy se mohl dočíst slovenský čtenář o ruské revoluci a událostech, které jí předcházely, ve všech druzích slovenského tisku od Robotníckých novin až po katolické a evangelické klerikální časopisy. /V této souvislosti autor zřejmě správně předpokládá značnou váhu a autoritu klerikálních časopisů v určitých vrstvách slovenské společnosti a

proto tisk tohoto druhu právem neopomíjí/.

První úkol, který si autor vytkl, vcelku dobře splnil. Autorovi šlo ovšem, jak vyplývá z jeho předmluvy i obsahu jeho práce, také o to, aby dokumentoval vliv Říjnové revoluce na rozmach hnutí lidových mas a na aktivitu slovenské politiky před vznikem samostatného československého státu. Těmto otázkám věnuje zvláštní kapitoly, stejně jako otázkám průběhu ruských revolučních událostí. Tím autor musel třístit svoji pozornost na více otázek a překonávat četná metodická úskalí, která se mu lépe podařilo rozřešit v prvních kapitolách své práce, avšak daleko méně v druhé části, resp. v poslední kapitole, která se vlastně vymyká /jak již ukazuje její název "V znamení ideí Októbrovej revolúcie k vzniku Československa"/ vlastnímu, původnímu úkolu publikace.

Autor vychází v podstatě ze správného aspektu, že noviny vyjadřovaly politiku jednotlivých společenských tříd a skupin slovenského národa /str.5/, avšak je si zároveň při tom vědom, že nemohly v plné míře vyjadřovat, zvláště v době války, skutečný postoj autorů a redakcí s ohledem na cenzuru, hrozbu persekuce a pod. Velmi správně např.konstatuje, že stanovisko jednotlivých skupin slovenské buržoasie a slovenské sociální demokracie k válce a uherské vládě v době vzniku války, pokud jde o jejich programová vyhlášení, není možno ztotožňovat s jejich skutečným subjektivním smýšlením. Škoda, že otázkám censury, persekuci tisku, případnému pozdějšímu uvolnění ve vnitropolitickém životě, které mělo na tiskové poměry značný vliv, nevěnuje soudruh Hysko větší pozornost. Publikace, jež se zabývá otázkami psaní tisku v určitém období, jakým byla první světová válka, by to nesporně vyžadovala. Jde právě o otázky, jimž do savadní publicistika v posledních letech věnovala málo pozornosti, když se často formálně dovolávala různých prohlášení a citátů z tisku, který nemohl volně vyjadřovat své skutečné stanovisko.

Z citací novin uvedených v Hyskově publikaci, je patrné, že autor vedle vlastních slovenských novin sledoval do značné míry i vládní Slovenské noviny a týdeník Krajan, rovněž vydržovaný vládou, vycházející v Banské Bystrici. Zahrnul tedy do své publikace tisk vycházející ve slovenském jazyce, v četně vládního maďaronského tisku, hájícího striktně protislovenské zájmy uherské vlády. Záměrně při tom opomíjel slovenský tisk ve Spojených státech a v samotném Rusku. Vzhledem k vytčeným úkolům, které při tom sledoval, se rozhodl pro tento postup zcela oprávněně. Naskytá se však otázka, zda by autor neměl rovněž aspoň částečně přihlídnout k maďarskému tisku, vycházejícímu na Slovensku, zvláště uvážíme-

li, že značná část slovenského obyvatelstva tento tisk četla a odebírala /maďarský sociálně demokratický tisk na východním Slovensku/.

Závěrem můžeme říci, že Hyskova práce pomohla obohati naše informace o slovenském tisku z období první světové imperialistické války zvláště se zřetelem na vyličení revolučních událostí v Rusku. V tom je její těžiště a nesporný přínos. V partiích, kde autor líčí vývoj vlastních událostí v Rusku a na Slovensku, se v podstatě omezuje na známá fakta. Hyskovu práci jistě uvítají se zájmem všichni historikové, novináři, učitelé a propagandisté, kteří se chtějí blíže poučit o slovenských dějinách období první světové války a o ohlasu ruských revolučních událostí na Slovensku.

Zdeněk U r b a n

JINDŘICH VESELÝ : KRONIKA ÚNOROVÝCH DŇŮ 1948

/Praha 1958, str.233/

U příležitosti desátého výročí únorových událostí vyšla kromě jiných publikací i práce Jindřicha Veselého, výstižně nazvaná Kronika únorových dnů. Je to kniha, která si zaslouží plnou pozornost nejen nejširších vrstev čtenářů - jimž je autorem především určena - ale i kruhů historických.

V práci je podán v několika úvodních kapitolách stručný přehled událostí v Československu od roku 1945, čímž jsou zdůrazněny hlavní vývojové momenty vedoucí k únorovým událostem. Jádro knihy tvoří pak líčení bouřlivých únorových dnů roku 1948.

Jak je patrné již z názvu práce i z celého jejího obsahu, nešlo autorovi o nějaký hluboký rozbor, theoretické vysvětlení a zdůvodnění onoho významného úseku nejnovějších československých dějin. Sám říká v úvodní kapitole, že jeho úmyslem bylo připomenout těm, kteří již mnohé pozapomněli i těm, kteří byli v oné době ještě příliš mladí "o co se bojovalo a co rozhodovalo o dalším osudu našeho lidu a naší vlasti." A je nutno konstatovat, že tento záměr se autorovi plně zdařil. Knížka, kterou napsal, patří nesporně k jeho nejlepším pracím. Je psána věcným a při tom neobyčejně živým slohem, který dává plně vyniknout

dramatičnosti únorových dnů, který zaujme a strhuje čtenáře do víru událostí.

Z celé práce je cítit, že autor sám se řady událostí aktivně zúčastnil a že je o jejich chodu dobře informován. V líčení řady jednotlivých událostí má také jeho práce přímo vzpomínkový ráz. Ve svém celku znamená práce především shrnutí dosavadních známých faktů. Přináší však i řadu nových údajů, získaných z archivního materiálu a ze vzpomínkových prací politických emigrantů. Jejich prací, vydaných v Paříži, v Londýně, v New Yorku, využil autor poprvé v tak rozsáhlém měřítku.

Všechno to umožnilo pak autorovi osvětlit ne jeden významný problém únorových dnů. Obsáhle se zabývá např. postupem tehdejšího presidenta Beneše. Uvádí řadu svědectví, z nichž jasně vyplývá aktivní Benešova spoluúčast na přípravách únorového puče. Líčí jeho jednání s Ripkou a Zenklem 18. února, při němž Beneš přímo radil: "Udeřte, ale dejte pozor, abyste neudělili nějakou hloupost". Podobně ukazuje, jak Benešův politický poradce Jína se z pověření Beneše účastnil v průběhu trvání krise několika jednání s ministry, kteří podali demisi, a s jejich nejbližšími spolupracovníky. Na druhé straně však správně postřehl, že Beneš byl reálný politik, který nakonec dovedl zvážít síly, které stály proti sobě a vida nezbytí dovedl ustoupit a podepsat demisi. Tím zároveň umožnil klidné, ústavní vyřešení celé krise. "V tom je konec konců, i když nechtěný, pozitivní Benešův přínos do krise únorových dní," uzavírá autor tento problém. Již samo nešablonovité vidění složitosti této i řady jiných otázek je také významným přínosem celé knihy.

Autor se dále ve své práci obsáhle zabývá postojem Komunistické strany Československa k jednotlivým událostem a její aktivní činnosti. V prvních, úvodních kapitolách je, podle mého názoru, právě tato aktivní činnost strany poněkud podceňena. Teprve v líčení vlastního průběhu únorových událostí vyniká v plné šíři. Při tom postup komunistické strany je v práci líčen nejen na základě stranických dokumentů, svolání, usnesení ústředního výboru a pod., ale je zachycena i odezva linie strany v dělnických radách, jejich ukázněnost, disciplinovanost, odhodlání i síla.

V závěrečných částech své knihy se autor s úspěchem pokusil o nastínění politického i charakterového profilu některých z těch politických činitelů, kteří v průběhu únorové krise byli vedoucími reakčního bloku. Ať již to byl Ripka, Zenkl, či Laušmann nepostrádají tyto charakteristiky své zajímavosti a přibli-

žují neobyčejně čtenáři líčené události. Autor se také dotýká emigrace a její současné politické činnosti. Staví proti tomu osudy těch politiků, kteří se sice aktivně účastnili příprav i provádění únorového puče, avšak po své porážce zůstali ve vlasti, kde jim bylo umožněno v klidu žít a pracovat.

Závěrem této stručné zprávy o nové knize, kterou Jindřich Veselý předložil nejširší čtenářské obci, můžeme konstatovat: Kniha plní dobře své poslání, poutavě a zajímavě vypráví o nedaleké minulosti. Je skutečnou kronikou únorových dnů roku 1948.

Věra Olivová

SBORNÍK "DĚLNICKÉ Hnutí NA OSTRAVSKU"

Dějinám vývoje dělnického hnutí na Ostravsku byla věnována v posledních letech pozornost v několika desítkách více nebo méně hodnotných studií, publikovaných většinou ve Slezském sborníku nebo v Radostné zemi, avšak důkladná monografická práce, zabývající se tímto tématem nám dosud chybí. Prvním vážnějším krokem k odstranění tohoto nedostatku je sborník "Dělnické hnutí na Ostravsku" připravený Slezským s tudijním ústavem v Opavě. /Uspořádali A.Grobelný a B.Sobotík, vydal Krajský národní výbor v Ostravě 1957 nákladem 2.000 výtisků, stran 339/

Sedm studií tohoto sborníku, zařazených v chronologickém pořádku, se zabývá nejdůležitějšími úseky vývoje dělnického hnutí v ostravském kraji v období let 1890-1931.

Prvou prací je studie A.Turka "Rok 1890 na Ostravsku". V úvodu autor informuje čtenáře o základech metodiky zpracování dějin dělnického hnutí kraje, dále pak charakterizuje na základě nejdůležitějších ekonomických i politických faktů sociální postavení dělníků /především horníků/ na severovýchodní Moravě a v rakouském Slezsku v 80. letech 19. století a počátky jejich organisovaného hnutí. Autor se pak dosti podrobně zabývá přípravami na 1.máj 1890 a mohutnými stávkovými boji, které vedli dělníci ostravského kra-

je po celý tento rok; středem zájmu je přirozeně mohutná generální stávka hornická. Nejdůležitější stávky, jejich výsledky i vedení jsou A. Turkem podrobeny důkladné analýze. Studie je bohatě fundována archivním materiálem a vypracována bez vážnějších nedostatků. Jen příliš strohý způsob vyjadřování působí místy svou popisností únavně.

Druhou v chronologickém pořadí studií je práce R. Vyhnalíkové "Generální stávka horníků na Ostravsku roku 1900". Autorka podala charakteristiku hornických stávek devadesátých let minulého století, jejichž vyvrcholením byla všeobecná hornická stávka r. 1900, a dosti místa věnovala vyličení začátků stávky a rozbíječské a štvavé činnosti příslušníků národně sociální strany. V poměrně rozsáhlém závěru je proveden rozbor stávky i příčiny její porážky, zhodnocen význam stávkového boje a charakterisována činnost sociálně demokratických a odborových vůdců stávky. Autorka se však nevyvarovala některých vážných chyb. Práci chybí osvětlení celkových hospodářských poměrů v nichž stávka propukla; špatné postavení horníků je od byto několika všeobecnými větami. Není věnována pozornost roku 1899, kdy zásluhou aktivní odborářské činnosti byly již formulovány požadavky horníků pro případ vzniku stávky, a připravena organizační struktura celorevírních stávkových organizací. Místo živého vyličení průběhu stávky, přináší studie suchý, statický, málo přehledný popis. Tříměsíční boj, naplněný tolika událostmi jako je tato všeobecná stávka třicetitisíc horníků, bylo třeba zřetelně periodisovat, oddělit jasně období počátků stávky /2.-19.I./, jejího narůstání a vyvrcholení /20.I. - 30.III./ a spádu a zakončení /4. - 30.III./. Studie však není ani dostatečně podložena archivním materiálem, není použito významného materiálu ze Státního archivu v Opavě, byly vynechány mnohé důležité zprávy dělnického tisku /např. napadení demonstrace hornických žen jízdní policií 18. I. mělo velký psychologický vliv na rozšíření stávky/. Bylo by bývalo vhodné doplnit tuto studii několika přílohami: např. tabulkou o počtu stávkujících v jednotlivých týdnech stávky, nejdůležitějšími resolucemi, schematickou mapkou dolů v roce 1900 /vždyť mnohé z nich dnes již neexistují/ se znázorněním postupného rozšíření stávky na celý revír. Studie R. Vyhnalíkové je ovšem přes uvedené nedostatky práce hodnotná, podávající základní poučení o jednom z největších bojů ostravských horníků.

Témuž období je věnována krátká studie Josefa Chlebowczyka "Nominální mzdy v ostravsko-karvinském revíru v období přechodu ke kapitalismu monopo-

listickému /Na přelomu 19. a 20. století/. Autor podrobně analysoval úkolový systém vládnoucí v revíru, ukázal na nedostatky skupinového systému úkolových prací, porovnal východní a západní částí revíru a různé formy snižování mezd horníků kapitalisty. Správně je ve studii potvrzeno, že vedení sociální demokracie oportunisticky přeceňovalo boj za ustanovení nominálních mezd jakožto jeden ze základních postulátů organizovaného dělnického hnutí. Pozoruhodný je také Chlebowczykův pokus stanovit dynamiku hornických mezd v tomto období. Autor je znám již řadou článků o postavení horníků v ostravském kraji. Je proto škoda, že pro tento významný sborník si zvolil jen tak úzké téma. Význam studie je značně snížen touto tematickou omezeností; bez stanovení vývoje místních cen předmětů denní potřeby, počtu hornických směn, bez rozboru otázek deputátu, bydlení, zdravotní péče a jiných důležitých prvků si nemůžeme učinit představu o hodnotě nominálních mezd. Autor mnohdy ne dost kriticky přejímá z oficiálních publikací vládnoucí třídy fakta o výdělcích horníků a málo si všímá takových pramenů jako jsou vzpomínky horníků, interpelace sociálně-demokratických poslanců / Cingr a j./ v Říšské radě a pod.

Další dvě studie jsou věnovány bouřlivému roku 1905 a ohlasu první ruské revoluce na Moravě a zvláště v ostravském kraji. /Zd.Konečný: Bouřlivý rok 1905 na Moravě; And.Grobelný: První ruská revoluce a dělnické hnutí na Ostravsku v letech 1905 - 7/. Oba autoři na základě materiálu dělnického a buržoasního tisku ukázali, jak významným bylo toto období pro růst aktivity a uvědomění dělnictva v kraji. Zd. Konečný provedl bedlivý rozbor kladných i záporných vlivů sociálně demokratického tisku v r. 1905 - 7 a vztahu buržoasního tisku v ruské revoluci; jeho studie je psána velmi poutavě. V práci And. Grobelného je zvláště cenné důkladné zhodnocení činnosti sociálně demokratických vůdců a konkrétní analýsa vývoje uvědomění dělnictva na Ostravsku. Studii vhodně ilustruje 22 pečlivě vybraných příloh.

V článku Josefa Kolejky "Třídní boje na Ostravsku v letech 1917 -1921", jehož obsah je širší než naznačuje název, se dovídáme o stávkách dělnictva ostravského kraje před válkou a v době jejího trvání, o ohlasu Velké říjnové revoluce v tomto kraji, o stávkových bojích v prvních letech buržoasní republiky a o vzniku a činnosti marxistické levice na Ostravsku. Práce je napsána zajímavě, přehledně, snad až příliš stručně; mnohé úseky studie, jed-

nající o období tak mimořádně významných událostí by bylo žádoucí důkladněji materiálově podložit.

Dále je ve sborníku zařazen krátký populárně vědecký článek Aloise Sivka "Karlova Huť v r. 1931. K pobytu J.Fučíka v Lískovci". I tato práce přináší nová hodnotná fakta pro budoucí Fučíkův životopis.

Poslední prací sborníku je bibliografie nejdůležitější literatury o dějinách dělnického hnutí ostravského kraje, sestavená A. Grobelným a B. Sobotákem.

Sborník "Dělnické hnutí na Ostravsku" nemá jen místní význam. Jeho vydavatelé měli jistě na mysli širší okruh čtenářů - netoliko těch, kteří pravidelně sledují Slezský sborník, Radostnou zemi a jiné regionální ostravské časopisy; vždyť práce řady autorů /Turkova, Konečného, Grobelného, Kolejka/ jsou jen rozšířením a přepracováním studií dřívějších, jež byly již většinou v uvedených časopisech publikovány. Proto tento první sborník měl být doplněn článkem, který by dal aspoň všeobecný obraz průmyslového rozvoje ostravského kraje v 19. a prvních dvou desetiletích 20.století. Čtenáři sborníku v něm budou jistě také postrádat krátkou charakteristiku vládnoucích tříd Ostravska a článek věnovaný celkovému rozboru životních podmínek dělníků základních výrobních odvětví ve zkoumaném období. Do příštích svazků podobných sborníků by také měly být zařazeny schematické historické mapky.

Přes všechny uvedené nedostatky přispěl sborník významně k poznání nejdůležitějších událostí dělnického hnutí ostravského kraje v období konce 19. a počátku 20. století. Očekáváme, že budou brzy následovat svazky další, obsahem ještě hodnotnější a snad i cenově přístupnější.

Jiří B l u c h a

MILAN OTÁHAL, DĚLNICKÉ HNUTÍ NA OSTRAVSKU 1917 - 1921,

(Ostrava 1957, 183 str.)

Ostravsko - nejprůmyslovější oblast našeho státu - zaujímá důležité místo v novějších československých dějinách nejen svým významem hospodářským, ale také politickým. V minulosti se zde nejednou odehrávaly závažné boje dělnické třídy, které svým významem přerostly hranice oblasti a ovlivnily značně i dělnické hnutí v jiných částech Moravy a Čech. Jedním z vrcholů tohoto boje byl zápas ostravských dělníků v letech 1917 - 1921, kdy šlo o vytvoření samostatného československého státu s kdy se rozhodovalo o jeho charakteru. Je zásluhou M. Otáhal, že se jako první chápé úkolu objasnit a vysvětlit řadu otázek s tímto problémem spojených.

Práce je rozdělena do čtyř částí. V první se autor zabývá rozborem hospodářské a sociální situace na Ostravsku. Podle údajů uveřejněných v literatuře a statistických příručkách poukazuje na význam Ostravska v hospodářském životě Rakouska-Uherska i Československé republiky.

V druhé kapitole je věnována pozornost situaci v československé sociálně-demokratické straně před první světovou válkou a jejímu vlivu na dělnické hnutí na Ostravsku. Rozkol v sociálně demokratické straně nepříznivě ovlivnil i dělnické hnutí na Ostravsku, neboť vedl k tříštění sil proletariátu v době, kdy především bylo třeba jednoty k boji proti válce.

Třetí kapitola sleduje dělnické hnutí na Ostravsku za první světové války. Dělnická třída byla tehdy odkázána sama na sebe, neměla v čele vedení, které by bylo schopno ukázat jí správnou cestu a řídit její boj. Přesto během války mohutněl odpor dělníků proti vykořisťování, který přerostl z bojů hospodářských v boje politické zvláště pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce. Podobně jako v jiných oblastech i na Ostravsku neschopnost a zrada předáků sociální demokracie způsobila, že dělníci nevybojovali všechny své požadavky. Nový stát přinesl sice osvobození národní, nikoliv však sociální, za něž dělníci především bojovali.

Těžiskem práce je čtvrtá kapitola, věnovaná boji dělníků na Ostravsku po vytvoření samostatného Československa. Na základě bohatého archivního materiálu i politického tisku podal autor podrobný přehled dějin dělnického

hnutí na Ostravsku v prvních dvou letech republiky. Neomezil se při tom však na pouhý popis událostí, ale připojuje k němu i své hodnocení, vysvětlení a zařazuje je do celkového hnutí dělnictva. Ukazuje kriticky, že na neúspěchu proletariátu v boji o charakter republiky má značný podíl i dělnictvo Ostravska, mezi nímž našla pravice sociální demokracie silné posice. Příčin tohoto neblahého stavu bylo několik. Především to byla silná dělnická aristokracie, vytvořivší se hlavně ve Vítkovických železárnách vlivem relativně lepší hospodářské situace, než v jaké byli ostatní pracující. Oportunismus zavedl vítkovické dělníky tak daleko, že se v rozhodujících prosincových událostech neúčastnili stávkou, ale postavili se proti ní. Mezi méně uvědomělé a bojovné patřili také tak zvaní kovorolníci, kterých byl na Ostravsku značný počet. Půda, kterou měli většinou propachtovánu, dávala jim zdání větší jistoty /v případě nezaměstnanosti nebyli vystaveni takové bídě jako jiní dělníci bezzemci/ zároveň však obava před možnou ztrátou půdy je odváděla od třídního boje. Nepříznivé důsledky pro dělnické hnutí na Ostravsku měl i spor o Těšínsko, neboť při něm došlo k rozbití dotud společných mezinárodních dělnických organizací. Po prosincové porážce našly však zdravé síly ostravského dělnictva správnou cestu vpřed, k vítězství: již v květnu 1921 byla na Ostravsku založena Komunistická strana Československa.

Studie Otáhalova je prací průkopnickou, která nás podrobně seznamuje s průběhem třídních bojů na Ostravsku na konci první světové války a na počátku republiky. Vyplňuje tak jednu z mezer, které jsou dosud značné ve vědomostech o třídních bojích proletariátu v jednotlivých průmyslových střediscích a ukazuje, že dílčí monografická studie zabývající se podrobně konkrétní problematikou třídních bojů v úzce vymezené oblasti a v krátkém časovém úseku, může podstatně přispět i k obecnému řešení obdobných otázek. Je psána poutavě, živým slohem a bude jistě příznivě přijata veřejností. Některé závěry autorovy vyvolají možná diskusi nebo i kritiku; podrobným rozбором práce se však nebudeme zabývat - to bude práce recesentů odborníků, - omezíme se pouze na několik poznámek obecného charakteru.

Autor je si dobře vědom zvláštnosti složení dělnické třídy na Ostravsku i významu struktury proletariátu pro pochopení mnohých otázek politických a práce, soudím, věnuje zkoumání sociálního postavení dělnictva nedostatečnou pozornost. Omezuje se pouze na ilustrační doklady získané převážně z litera-

tury, které nasvědčují /nikoliv však dokazují/ tomu, že dělnická třída na Ostravsku byla velmi různorodá. Stálo by jistě za srovnání a bližší prozkoumání životní úrovně jednotlivých vrstev dělnické třídy i zjištění počtu příslušníků jednotlivých vrstev. Tak by snad ještě lépe vynikla příčina, proč dělnické hnutí na Ostravsku bylo tak ovlivněno oportunismem a jistě lépe a konkrétněji by mohla být vysvětlena i úloha kovoročníku a přesněji vymezen pojem "dělnická aristokracie". Z bezpečně zjištěné skutečnosti, že dělnické hnutí na Ostravsku bylo ovlivněno oportunismem a že tam měla silné pozice pravice sociální demokracie lze snadno /na základě několika dokladů/ vytvořit vcelku správný závěr, že vinu na rozšíření oportunismu měli především příslušníci dělnické aristokracie na jedné straně a neuvědomělé masy pomocných dělníků na straně druhé. Pro historickou vědu a dělnickou třídu je však mnohem cennější dokázat konkrétním rozбором hospodářské situace, společenského postavení a politické a kulturní úrovně všech příslušníků dělnické třídy platnost tohoto závěru a odhalit přesně kořeny třídní zrady. Některé z pramenů potřebných k takovému rozboru otiskl autor v přílohách, nezpracoval je však.

V práci chybí také podrobný rozbor literatury a pramenů /v závěrečné poznámce autorově je to provedeno jen velmi stručně/, který má umožnit čtenáři a badateli rychlejší orientaci po řešené problematice a pramenné základně studie a který dává autoru možnost objasnit způsob řešení některých otázek heuristických, s nimiž se často při studiu pramenů z 20. století setkává /noviny, letáky, propagační publikace a pod./. Z drobnějších nedostatků nutno vytknout nepřesné nebo neúplné odkazy na literaturu v poznámkách pod čarou /není správné spoléhat na úplné údaje v seznamu použité literatury/, postrádáme také seznam zkratk, dosti často v hojném počtu v práci používaných.

Jaroslav K a š p a r

O b s a h.

Václav Husa:	Úvodní slovo	5
Karel Novotný:	Hnutí typografického dělnictva v Praze r.1848 ...	7
František Kutnar:	Tři návrhy na řešení dělnické otázky v době Bachova absolutismu	20
Jiří Svoboda:	O činnosti Ladislava Zápotockého ve "Vzdělávací besedě dělníků krejčovských" (1873-1879)	34
Jan Havránek:	K ideovým kořenům Břevnovského programu z r.1878.	43
František Červinka:	O výklad poměru sociální demokracie k T.G. Masa- rykovi v 90.letech minulého století.....	60
Karel Kučera:	Právnícká studia Theodora Bartoška	71
Věra Olivová:	Boj KSČ za jednotnou frontu a mezinárodní soli- daritu v letech 1921-23.	79
Rudolf Franěk:	Příspěvek k řešení rolnické otázky Komunistickou stranou Československa v l.1921-29	91
Robert Kvaček:	K politice KSČ v době příprav Mnichova	107
Robert Kvaček:	K boji na obranu Československa v zahraničí r. 1938	115
Miroslav Truc:	Studentská léta Ivana Sekaniny	121
Josef Petráň:		
Miroslav Ivanov:	K některým otázkám Leninových pobytů v Praze ...	133
Václav Husa:	Šmeralovo hodnocení Palackého výkladu českých dějin	158

Recenze

Několik poznámek k "Příspěvkům k dějinám KSČ" (Miroslav Jaroš)	167
Studie o říjnové revoluci ve světle slovenského tisku v letech 1917-1918 (Zdeněk Urban)	171
Jindřich Veselý: Kronika únorových dní 1948 (Věra Olivová)	173
Sborník "Dělnické hnutí na Ostravsku" (Jiří Blucha)	175
Milan Otáhal: Dělnické hnutí na Ostravsku 1917-1921 (Jaroslav Kašpar)	179

Vydává	Katedra československých dějin a archivního studia filosoficko-historické fakulty Karlovy university Praha 1 - Náměstí Krasnoarmějců 2.
Rediguje	Václav Husa
Na tomto svazku redakčně spolupracovali	Robert Kvaček a Jiří Svoboda
Vytiskla	D I L I A
Obálka a titulní list	Průmyslová škola grafická
Opsala	Eva Marková
Tento sešit vyšel v květnu 1958.	
Cena	7.20 Kčs

A-09630

Autorská práva vyhrazena